

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SOSYOLOJİ TARİHİ 6

Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın
Sosyal Teorileri

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SOSYOLOJİ TARİHİ 6

**Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın Sosyal
Teorileri**

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

**Ankara
2020**

SOSYOLOJİ TARİHİ 6

Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın Sosyal Teorileri

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

ORCID: 0000-0001-5545-6900

©Tüm Hakları Saklıdır. 2020

Bu kitabın Türkiye'deki basım, yayın ve satış hakları Anı Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri herhangi bir bilgi depolama ve erişim sistemiyle, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, aktarılamaz, dağıtılamaz.

Yayıncı Sertifika No : 49260

Matbaa Sertifika No : 49363

ISBN : 978-605-170-448-7

e-ISBN : 978-605-170-449-4

Kapak Tasarımı : Anı Yayıncılık - Kezban KILIÇOĞLU

Mizanpaj : Anı Yayıncılık - Kezban KILIÇOĞLU

Baskı : Sözkese Matbaacılık

Adres : İvedik OSB 1518. Sokak Mat-Sit İş Mrk.
No: 2/40 Yenimahalle-ANKARA

Tel : 0 312 395 21 10

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

KIZILÇELİK, Sezgin

Sosyoloji Tarihi 6: Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın Sosyal Teorileri, Anı Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara/Türkiye

2020, vi + 242 Sf, 135 x 210 mm

ISBN : 978-605-170-448-7

e-ISBN : 978-605-170-449-4

Sosyoloji, Felsefe, Psikoloji, Antropoloji, Tarih, İktisat, Siyaset Bilimi

1. Sosyoloji Tarihinin Seçkını: Vilfredo Pareto, 2. Sosyoloji Tarihinin İşlevselcisi: Bronislaw Malinowski, 3. Sosyoloji Tarihinin Benliği: George Herbert Mead, 4. Sosyoloji Tarihinin Etkileşim Ustası: Robert Ezra Park

Anı Yayıncılık

Kızılırmak Sokak 10/A

Bakanlıklar / Ankara

Tel : 0 312 425 81 50 pbx

Fax : 0 312 425 81 11

e-posta : anilyayincilik@anilyayincilik.com.tr

[www.http://www.anilyayincilik.com.tr](http://www.anilyayincilik.com.tr)

A harflinin evrimi

Oğullarım Özgün Kızılçelik'e ve Özüm Yetkin Kızılçelik'e...

Sezgin KIZILÇELİK İzmir Bakırçay Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Profesör. 1969 yılında Ardahan'ın Göle ilçesine bağlı Hoşdülbent Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokulu 1979 yılında köyünde bitirdi. Ortaokul ve liseyi, 1979-1985 yılları arasında Gönen Köy Enstitüsü'nün devamı olan Isparta Gönen Öğretmen Lisesi'nde okudu. 1989'da Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde 1991'de Yüksek Lisansını, 1995'te ise Doktorasını tamamladı. Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, Mersin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ve İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde akademisyen olarak çalıştı. Kasım 1997'de sosyoloji doçenti, Ocak 2003'te ise sosyoloji profesörü oldu. Sosyoloji dalında Türkiye'nin en genç doçenti ve en genç profesörü olan Sezgin Kızılçelik, Kemal Tahır ile Baykan Sezer'in Doğu-Batı çatışması teorisinden etkilendi. Doğu-Batı çatışması teorisini, Batı uygarlığına ve Batı sosyolojisine daha fazla yoğunlaşarak yeniden biçimlendirip geliştirdi. Yerli ve millî sosyolojiye yoğunlaşan Sezgin Kızılçelik'in yayımlanmış çok sayıda makalesinin ve kitap bölümünün yanı sıra 38 kitabı vardır. Eserleri üzerine Lisans ve Yüksek Lisans tezleri yapıldı, bir adet kitap yazıldı, makaleler ve çok sayıda değerlendirme yazısı kaleme alındı, eserlerine binlerce atıf yapıldı. İlgi alanları, ağırlıklı olarak, sosyoloji tarihi, çağdaş sosyoloji teorileri, Batı uygarlığı eleştirisi ve yerli sosyolojidir. Sezgin Kızılçelik'in yayımlanmış kitapları şunlardır: *Sosyoloji Teorileri 1* (1992, 1994), *Sosyoloji Teorileri 2* (1992, 1994), *Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü* (kolektif, 1992, 1992, 1994, 1996), *Sosyoloji Teorileri 3* (1996), *Pozitivizm ve Eleştircileri: Sosyolojinin Pozitivist Kimliği Üzerine* (1996), *Postmodernizm Dedikleri* (1996), *Türkiye'nin Sağlık Sistemi: Bir Medikal Sosyoloji Denemesi* (1996), *Eğitim Sosyolojisi* (kolektif, 1996), *Araştırma ve Yazım Teknikleri* (kolektif, 1997), *Güncelin Sosyolojisi 1* (1998), *Sosyoloji Yazıları 1* (1998), *Sosyoloji Yazıları 2* (2000), *Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı* (2000, 2008), *Frankfurt Okulu* (2000, 2008, 2013, 2018), *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler* (2001, 2003, 2012), *Sefaletin Sosyolojisi* (2002, 2008), *Atatürk'ü Doğru Anlamak: Tam Bağımsız Türkiye ve Batı-Dışı Mazlum Milletler İçin Kapsamlı Bir Manifesto* (2003, 2004, 2017), *Zalimler ve Mazlumlara: Küreselleşmenin İnsanı Olmayan Doğası* (2004, 2018), *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak* (2004), *Özgünlüğün Sosyolojisi* (2004), *Batı Bataklığı* (2005, 2012), *Batı Barbarlığı 1: Rousseau, Marx ve Nietzsche Üzerine* (2005, 2011, 2019), *Sosyoloji Tarihi 1: İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau'nun Sosyal Teorileri* (2006, 2011, 2014, 2017), *Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Cilt 1: Marx'ın Sosyolojisi* (2007, 2013), *Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi* (2007, 2013), *Sosyolojinin Neliği: Nilgün Çelebi ile Sosyoloji Sözcüğünün Soykütüğüne Uzanmak* (2009, 2014), *Sosyoloji Tarihi 2: Bacon, Descartes ve Hobbes'un Sosyal Teorileri* (2011, 2016, 2020), *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahır* (2012), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020), *Yerli Sosyoloji: Doğu-Batı Çatışması Teorisinin Ana Hatları* (2015, 2020), *Uygarlık, Ahlâk ve Eğitim* (2015), *Sosyoloji Tarihi 3: Saint-Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville'in Sosyal Teorileri* (2016, 2020), *Batı Barbarlığı 2: Machiavelli, Schopenhauer ve Engels Üzerine* (2016), *Sosyoloji Tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in Sosyal Teorileri* (2017), *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 1: Gramsci, Parsons, Mills, Althusser, Foucault, Goffman ve Bauman'ın Sosyal Teorileri* (2018), *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 2: Lévi-Strauss, Braudel, Wallerstein, Marcuse, Lyotard ve Baudrillard'ın Sosyal Teorileri* (2019), *Sosyoloji Tarihi 5: Nietzsche, Tönnies, Simmel ve Sombart'ın Sosyal Teorileri* (2020), *Sosyoloji Tarihi 6: Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın Sosyal Teorileri* (2020).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİ TARİHİNİN SEÇKİNİ: VILFREDO PARETO /21

1.1. Pareto'nun Entelektüel Portresi / 23

1.2. Pareto'nun Metodolojisi / 34

1.2.1. Pareto'nun Doğa Bilimini Model Alan Bir Bilim Olarak Sosyoloji Görüşü / 34

1.2.2. Pareto'nun Sosyolojide Tarihî Malzemenin Kullanıma Yönelik Argümanları / 38

1.3. Pareto'nun Sosyal Teorisi / 40

1.3.1. Pareto'nun İşlevselciliğe İlişkin Fikirleri / 40

1.3.2. Pareto'nun Mantıksal Eylem ve Mantıksal Olmayan Eyleme Dair Tezleri / 43

1.3.3. Pareto'nun Tortulara ve Türevlere İlişkin Düşünceleri / 46

1.3.4. Pareto'nun Seçkinlerin Dolaşımına Yönelik Görüşleri / 54

1.4. Pareto'nun Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri / 63

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİ TARİHİNİN İŞLEVSELCİSİ: BRONISLAW MALINOWSKI / 69

2.1. Malinowski'nin Entelektüel Portresi / 71

2.2. Malinowski'nin Metodolojisi / 78

2.2.1. Malinowski'nin Bilime Yönelik Görüşleri / 78

2.2.2. Malinowski'nin Saha Araştırmasına İlişkin Fikirleri / 80

2.3. Malinowski'nin Sosyal Teorisi / 87

2.3.1. Malinowski'nin İşlevselciliğe Dair Temel Fikirleri / 87

2.3.2. Malinowski'nin Kültürün İşlevsel Analizine Yönelik Görüşleri / 90

2.3.3. Malinowski'nin Dinin, Büyünün ve Mitin İşlevlerine İlişkin Görüşleri / 100

2.3.4. Malinowski'nin Ailenin İşlevlerine Yönelik Saptamaları / 110

2.4. Malinowski'nin Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri / 115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYOLOJİ TARİHİNİN BENLİĞİ: GEORGE HERBERT MEAD / 119

3.1. Mead'in Entelektüel Portresi / 121

3.2. Mead'in Metodolojisi / 132

3.3. Mead'in Sosyal Teorisi / 136

3.3.1. Mead'in Sosyal Davranışa İlişkin Düşünceleri / 136

3.3.2. Mead'in Zihin Konusundaki Görüşleri / 142

3.3.3. Mead'in Benliğe Yönelik Argümanları / 143

3.3.3.1. Mead'in Benliğin Aşamalarına İlişkin
Saptamaları / 152

3.3.3.1.1. Çocuk Oyunu Aşaması / 152

3.3.3.1.2. Yetişkin Oyunu Aşaması / 153

3.3.3.1.3. Genelleştirilmiş Başkası Aşaması /
155

3.3.4. Mead'in Topluma Dair Temel Fikirleri / 156

3.3.5. Mead'in Zihin, Benlik ve Toplum Bağlantısına Yönelik Ana
Tezleri / 158

3.4. Mead'in Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri / 161

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYOLOJİ TARİHİNİN ETKİLEŞİM USTASI: ROBERT EZRA PARK / 167

4.1. Park'ın Entelektüel Portresi / 169

4.2. Park'ın Metodolojisi / 178

4.2.1. Park'ın Saha Araştırmasına Yönelik Tespitleri / 178

4.2.2. Park'ın Tarihe Dair Tezleri / 181

4.3. Park'ın Sosyal Teorisi / 183

4.3.1. Park'ın İnsan Doğasına İlişkin Fikirleri / 183

4.3.2. Park'ın Birey ve Toplum Bağlantısına Dair Düşünceleri
/ 185

4.3.3. Park'ın Sosyal Süreçlere Yönelik Tezleri / 195

4.3.4. Park'ın Sosyal Kontrol Konusundaki Görüşleri / 205

4.4. Park'ın Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri / 208

ŞONSÖZ / 213

KAYNAKÇA / 227

ÖNSÖZ

“Alman Marx’ın proleterler için mutlu haberler verdiği günle, bazı Alman sosyalistlerinin ‘Proleterler Birleşin’ sloganını ‘Proleterler Birbirinizi Öldürün’ şeklinde değiştirdiği gün arasında sadece birkaç yıl geçmişti” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 57).

“Modern Avrupa, medeniyetini antikite okulunda okumuş olmasına borçludur” (Robert Ezra PARK ve Ernest Watson BURGESS, **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, s. 49).“Fransa’da 1789 Devrimi’nin arifesinde Jacobenler suikast ve yağma yapırlarken konuşulan tek şey ‘insanlık’, ‘duyarlılık’ ya da ‘kardeşlik’ti. Bugün bu güzel oyun yeniden başlıyor ve bugün bizim burjuvanız, eninde sonunda kendisini yok edecek felâketler hazırlanırken, nazik bir şekilde ‘dayanışmayı’ tartışıyor” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 34).

“Mead devasa kapsam ve genişlikteki entelektüel ilgileriyle, bir ansiklopedik bilgi insanıydı” (Lewis A. COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 307).

“Mead’in düşüncesinde bireysel eylem toplumsal eylem içerisine gömülüdür; psikoloji ve sosyoloji, biyolojik bir temel üzerinde birleştirir” (Charles W. MORRIS, “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, s. 22).

“Zihni toplumsal deneyim ve iletişim sürecinde doğup gelişen bir olgu olarak görerek yapılan bir analiz, zihnin doğasına gerçek bir ışık tutacaktır” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 90).

“Benlik, önceden var olup daha sonra diğerleriyle ilişkiye dâhil olan bir şey değil; toplumsal akıntıdaki bir girdaptır, yani bu

akıntının bir parçasıdır” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 203).

“Kültür, insan davranışının en kapsamlı nedenselliği olarak, psikologlar, sosyologlar, tarihçiler ve dilciler için aynı önemdedir” (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 43).

“Ne kadar ilkel olursa olsun, dinsiz ve büyüsüz halk yoktur. Ama bu yeteneklerinin sık sık yadsınmasına karşın, bilimsel tutumu olmayan ya da bilimsiz ilkel halk da yoktur. Güvenilir ve yetkili gözlemcilerce incelenen her ilkel toplulukta, birbirinden net olarak ayırt edilebilen iki alan bulunmuştur, kutsal alan ve dünyevi alan; başka sözcüklerle söyleyecek olursak büyü ve din alanı, bilim alanı” (Bronislaw MALINOWSKI, **Büyü, Bilim ve Din**, s. 7).

“Tarihsel olarak, sosyolojinin kökenleri tarihtedir” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 65).

“Günümüzde sosyolojik disiplinin sınırları içerisinde yer bulan çeşitli ilgi konuları, araştırma alanları ve pratik programlar, ortak bir referans nesnesine, yani *sosyal grup kavramına* sahip olmakla birleştirilmiştir” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 71).

“Bitki ve hayvan ekolojisinden bahsedebildiğimiz gibi insan ekolojisinden de bahsedebiliriz” (Robert Ezra PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 15).

“Nitekim bugünkü sosyal problemlerimizin tamamı değilse de büyük kısmı, kaynağını ve kökenini, büyük kitlelerin –örneğin göçmenlerin- birinci grup ilişkileri tabanlı bir toplumdan şehirler içindeki daha özgür, daha gevşek ve daha az kontrol edilebilir topluma geçişinde bulur” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 82).

“İlkel insanın rasyonel bilgisi sorununa doğrudan el atmaya karar verdim: Onu başlıca uğraşlarında gözleyerek, çalışmadan büyüye, sonra tekrar çalışmaya, mantığına nasıl geri döndüğünü gördüm ve onun dünya görüşünün bana nasıl geldiğini düşündüm. ... İlkel insan gözleyebilir ve düşünebilir ve kendini dilinde ortaya koyan, gelişmemiş de olsa yöntemsel olan bilgiden oluşan dizgelere sahiptir” (Bronislaw MALINOWSKI, *Büyük, Bilim ve Din*, s. 26).

“...ben ‘olması gereken’in ne olduğunu ve ne olmadığını araştırıyorum” (Vilfredo PARETO, *Demokrasinin Dönüşümü*, s. 49).

Sosyoloji tarihini bir maraton olarak görüyorum. *Sosyoloji Tarihi 6: Pareto, Malinowski, Mead ve Park’ın Sosyal Teorileri* adlı kitabımla sosyoloji tarihi alanında yürümeye devam ediyorum. Daha uzun bir yolum var. Sosyoloji tarihi sahasında yürüyüşüm beynim çalıştıkça ve ellerim yazdıkça kesintisiz sürecektir.

Sosyoloji Tarihi 6: Pareto, Malinowski, Mead ve Park’ın Sosyal Teorileri adlı kitabım; *Sosyoloji Tarihi 1: İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau’nun Sosyal Teorileri*; *Sosyoloji Tarihi 2: Bacon, Descartes ve Hobbes’un Sosyal Teorileri*; *Sosyoloji Tarihi 3: Saint-Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville’in Sosyal Teorileri*; *Sosyoloji Tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen’in Sosyal Teorileri*; *Sosyoloji Tarihi 5: Nietzsche, Tönnies, Simmel ve Sombart’ın Sosyal Teorileri* adlı eserlerimle¹ giriştiğim sosyoloji

¹ KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji Tarihi 1: İbni Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau’nun Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006; KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji Tarihi 2: Bacon, Descartes ve Hobbes’un Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011; KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji Tarihi 3: Saint-Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville’in Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016; KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji*

tarihini kapsamlı bir biçimde yazma eylemimin altıncı cildini oluşturmaktadır.

Bu yapıtımda, sırasıyla sosyolojinin öncüleri konumundaki Vilfredo Pareto, Bronislaw Malinowski, George Herbert Mead ve Robert Ezra Park'ın temel sosyolojik fikirlerine odaklandım. Bu metnimin ana amacı, sosyoloji tarihinin mühim ustalarından olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın sosyolojisini tüm yönleriyle izah etmektir. Benden önce dünyada hiçbir sosyolog, bir kitapta sadece söz konusu dört sosyoloğa ayrıntılı olarak yoğunlaşmamıştır. Bu yüzden, bu eserim sosyoloji tarihi alanında büyük bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Ancak hemen belirtelim ki, Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ı sosyoloji tarihiyle ilgili bir kitapta bir araya getirmeden, her biri üzerine Batı'da çok kapsamlı ve önemli eserler yazılmıştır.

Bu kitabımda, Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ı bir arada ele almamın, onları aynı metin içinde buluşturmamın çeşitli sebepleri ve gerekçeleri vardır. Söz konusu dört sosyoloğun ortak yönlerinden ilki, modernlik ve sanayileşme üzerine inşa edilmiş olan modern toplumun yapaylığına dikkat çekmeleri; ikincisi ise 19. yüzyıldan itibaren sosyolojinin kronik krizine, yani bireyi ihmal edip topluma odaklanan makro sosyoloji ile bireyi esas alıp toplumu ikinci plana iten mikro sosyoloji çekişmesine çözüm üretmeleri, yani makro sosyoloji geleneği ile mikro sosyoloji anlayışını ilişkilendirmeleri, toplum-birey bağlantısını ve onlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi sosyal teorilerinin merkezine yerleştirmeleridir.

Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın ortak yönü, modern toplumun sıkıntılarına, kamburlarına, çelişkilerine ve defolarına yoğunlaşmış olmalarıdır. Bilindiği üzere, sosyoloji,

Tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in Sosyal Teorileri, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017; **KIZILÇELİK, Sezgin; Sosyoloji Tarihi 5: Nietzsche, Tönnies, Simmel ve Sombart'ın Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2020.

Batı'da modernliğin bilimi olarak ortaya çıkmış, modernlik temasını esas almış, başlangıcından günümüze modernliğin ruhunun biçimlendirdiği modern topluma ve onun yapısal sorunlarına odaklanmıştır. Modern toplum, Endüstri Devrimi'yle hız kazanan sanayileşmenin inşa ettiği mekanik bir toplumdur. Modernlik ve onun şekillendirdiği modern toplum endüstrileşmenin egemen olduğu toplumdur. Çağdaş sosyologlardan Anthony Giddens'in da belirttiği gibi, "modernite" kabaca 'sanayileşmiş dünya'ya karşılık gelen bir dönem"² şeklinde değerlendirilebilir. Kısaca, modern toplum, sanayileşmenin bir neticesi olarak ortaya çıkmış bir toplumdur.

Bu metnimde ilk olarak yer verdiğim Pareto, modernlik ve modern toplum üzerinde durmuştur. Pareto, modern toplumun sanayileşmiş bir toplum olduğunu, makinelerin teknik imkânların yeterli olduğu her yerde insanın fizikî enerjisinin yerini aldığını belirtmiştir.³ Pareto, modern toplumun mekanik bir toplum olduğunu dile getirmiştir.

Diğer yandan Pareto, modern toplumu, burjuva sınıfı üzerinden eleştirel bir bağlamda değerlendirmiştir. Pareto, modern toplumun ana aktörünün burjuva sınıfı olduğunu, bu sınıfın insanî olmayan yönünün bulunduğu dikkat çekmiştir. Bu hususta, Pareto, modern toplumda "burjuvanın sergilediği insanî duygular ve gösterdiği hassasiyet şişirilmiştir, yapaydır ve güvenilmezdir"⁴, demiştir. Pareto, burjuvazinin düşüş halindeki her seçkin tabaka gibi yozlaşmış

² GIDDENS, Anthony; **Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29.

³ PARETO, Vilfredo; **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, Çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 78-79.

⁴ A.g.e., s. 72.

olduğunu belirtmiştir.⁵ Pareto, modern toplumda (kapitalist toplumda) burjuvanın yozlaşmasına dair şu çarpıcı saplamayı yapmıştır: “Bizim burjuvamız parasını ve enerjisini sadece düşmana yardım etmek için harcar. Saldırganlara, yeteneksizlere ve yozlaşmışlara yardım etmek amacını taşıyan çok sayıda kuruluş vardır. Burjuvaların bu kuruluşların arasında başka bir ruh oluşturacak gayreti yoktur.”⁶ Pareto, modern toplumlarda, özellikle de Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika’da yönetici sınıf olan burjuvaların açgözlü olduğunu, gücü azaldıkça hileli uygulamalarını çoğalttığını ileri sürmüştür.⁷ Pareto, modern toplumda burjuvazinin çok ciddi sıkıntılara ve büyük sorunlara yol açtığına işaret etmiştir.

Pareto, modern toplumda mantıksal olmayan eylemlerin önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.⁸ Pareto, modern bireyin eylemlerinin mantıksal olmaktan uzak olduğunu iddia etmiştir. Pareto, aklın, akılcılığın ve akılcılaşmanın egemen olduğu iddia edilen modern toplumda bireylerin irrasyonel davranışlarının ve mantıksal olmayan eylemlerinin yaygınlaştığına dikkat çekmiştir.

Kısaca, Pareto, modern toplumun genelinin çektiği hastalıktan söz etmiştir.⁹ Pareto, modernliğin ve modern toplumun yapaylığına, insanî olmayan doğasına işaret etmiştir. Pareto, modern bireyin sanılanın aksine rasyonel ve mantık-

⁵ PARETO, Vilfredo; **Demokrasinin Dönüşümü**, Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 83.

⁶ PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 88.

⁷ A.g.e., s. 74.

⁸ PARETO, Vilfredo; **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues**, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963, s. 78.

⁹ PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 48.

lı eylemlerden ziyade mantıksal olmayan eylemler sergilediğini ileri sürmüştür.

Bu metnimde ikinci sırada yer verdiğim Malinowski, modern topluma eleştirel yaklaşmıştır. Malinowski, modern toplumun sürekli ilerlemeye yönelik tavrından ve mekanik yapısından rahatsızlık duymuştur. Malinowski, “modern dünyanın bilim yüzünden mekanikleşmesinden ve aşırı hızlı ‘ilerlemesinden’ duyduğu üzüntüyü”¹⁰ dile getirmiştir. Malinowski, insanların temel problemlerine çözüm üretmek, daha iyi bir toplum ve dünya inşa etmek iddiasında olan bilimin kapitalizmin ruhunun biçimlendirdiği modern toplumda gitgide insandan uzaklaştığını ve itici hale geldiğini bildirmiştir.

Malinowski, modern toplumdaki olumsuzlukların çoğalmasında, özellikle bireyin kendisine ve doğaya karşı yabancılaşmasında bilimin rolü olduğunu vurgulamıştır. Malinowski, modern bilimde geline noktaı sorgulamıştır. Bu hususta, Malinowski, 1930 yılında yayımlanan bir makalesinde, insan bilimi, fizik, kimya ve biyoloji gibi bilimlerin insanı insanlıktan çıkardığını ve doğaya karşı yabancılaştırdığını vurgulamıştır.¹¹ Malinowski, hiçbir şeyin bilimin soğuk gerçeklerinden daha itici olamayacağını ileri sürmüştür.¹²

Malinowski, modern hayatın sıkıcılığına, monotonluğuna ve tatsızlaşmasına tepki göstermiş, “her birimizin içinde, bir kerelik güven ortamından ayrılma ve gündelik yaşamın alışılmış akışının dışına çıkma arzusu yaşar; hiç abartısız de-

¹⁰ JAMES, Wendy; “Gönülsüz Emperyalist Olarak Antropolog”, **Antropoloji ve Sömürgecilik** (iç.), Derleyen: Talal Asad, Çeviren: Ayşe Karınca, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008, s. 60.

¹¹ A.g.m.

¹² MALINOWSKI, Bronislaw; **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 263.

nebilir ki, çoğu kimse için, hayatın akışının değişmezliğinden ve belirliliğinden daha tatsız, daha sıkıcı hiçbir şey yoktur”¹³, şeklinde bir belirleme yapmıştır.

“İlkel toplumlar” ve “vahşi insan” üzerine özgün çalışmalarıyla¹⁴ tanınan Malinowski, modernliğin gerilimli ve stresli bireyler ürettiğini buna karşın “ilkel insanın” psikolojik bakımından daha rahat ve sağlıklı olduğunu iddia etmiştir. Malinowski, modern insanın “ilkel insan” olarak nitelediği Yeni Gine yakınlarındaki Trobriand Adaları’nda uzun süre kalmış ve Trobriandlılardan çok sayıda yerliyi tanıdığını, onlarla dost olduğunu fakat onlar arasında histerik (isterik ya da isteri hastası) ve nevrastenik (sinir hastası ya da sinir krizi geçiren) olan tek bir erkek veya kadına rastlamadığını, sinirsel tikleri olan ya da obsesif (takıntılı/saplantılı) düşünceleri olan insan görmediğini ısrarla vurgulamıştır.¹⁵ Malinowski, modern toplumda psikolojik vakaların çoğaldığını, kaygılı ve stresli bireylerin sürekli olarak arttığını fakat

¹³ A.g.e.

¹⁴ MALINOWSKI, Bronislaw; **Büyü, Bilim ve Din**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000; MALINOWSKI, Bronislaw; **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992; MALINOWSKI, Bronislaw; **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990; MALINOWSKI, Bronislaw; **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**; MALINOWSKI, Bronislaw; **Sex and Repression in Savage Society**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2003; MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989; MALINOWSKI, Bronislaw; **Yabani Toplumda Suç ve Gelenek**, Çeviren: Şemsa Yeğin, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, 2003; MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Toplum**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998; MALINOWSKI, Bronislaw; **The Early Writings of Bronislaw Malinowski**, Editör: Robert J. Thornton ve Peter Skalnik, Çeviren: Ludwik Krzyzanowski, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

¹⁵ MALINOWSKI, **Sex and Repression in Savage Society**, s. 72.

uzun süre aralarında yaşadığı Trobriand Adaları'ndaki "ilkel insanlar"da herhangi bir psikolojik bozukluğa rastlamadığını ifade etmiştir. Malinowski'nin bu tespiti son derece önemlidir. Bugün doğa ile iç içe olan ve doğal bir hayat sürdüren "ilkel/vahşi insan" daha huzurlu ve mutlu iken tabiat-tan kopmuş, bilim, teknik ve teknolojinin içinde küçülmüş ve hapsedilmiş olan "modern/uygar insan" huzursuz ve mutsuzdur.

Diğer yandan, Malinowski, modern insanın sömürgeci olduğunu ileri sürmüştür. Malinowski, yüzyıl öncesinden bugün de geçerli olan bir gerçeğe, yani modern insanın "ilkel"/"vahşi" diye nitelendirilen insanları sömürdüğüne ve ezdiğine işaret etmiştir. Malinowski'ye göre, "vahşi denen insan uygar insana her zaman oyuncak olarak hizmet etmiştir: pratikte kolay sömürü aracı olarak, teoride ise korkunç sansasyonları sağlayan kişi olarak."¹⁶ Malinowski, sömürgeci beyaz adamın "ilkel" insan üzerinde tahakküm kurmasına tepki göstermiştir.

Bu metnimde üçüncü sırada yer verdiğim Mead, sanayileşme, kentleşme, pragmatizm ve idealizmin etkin olduğu bir toplum bağlamında etkileşimi ve "sosyal benliği" anlamaya yoğunlaşmıştır.¹⁷ Mead, başta Amerika olmak üzere bütün toplumlardaki hızlı sanayileşmenin ve çarpık kentleşmenin birey üzerinde yarattığı tahribatlara dikkat çekmiştir. Mead, modern toplumun bireyi, onun benliğini, kişiliğini ve ruhî dünyasını olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür.

Mead, tıpkı Pareto gibi, modern bireyin bazı durumlarda mantıksal olmayan davranışlar sergilediğini belirtmiştir. Bu

¹⁶ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 403.

¹⁷ KINLOCH, Graham C.; **Sosyolojik Teori, Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar**, Çeviren: Tülin Günşen İçli ve Dursun Ayan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2014, s. 144.

bağlamda, Mead, “insanlar bir kalabalığa girerler ve şu ya da bu yöne ilerlerler; bilinçsiz bir şekilde kendilerini onlara doğru gelen insanlara göre ayarlarlar”¹⁸, şeklinde bir tespit yapmıştır.

Bu eserimde üzerine odaklandığım son isim olan Park, modern toplumun çeşitli boyutlarını eleştirmiştir. Park, modern toplumun sıkıntılı yönleri hakkında kapsamlı değerlendirmeler yapmıştır.

Park, ilk olarak, modern toplumun rekabet temeli üzerine örgütlenmiş olduğunu¹⁹, modern toplumda her bireyin diğerini rakibi olarak gördüğünü, insanın en büyük rakibinin yine insan olduğunu²⁰ ileri sürmüştür. Çünkü modern birey, paraya çok değer verir. Park’ın dediği gibi, “para, değerlerin rasyonelleştiği ve duyguların yerine çıkarların geçtiği ana aygıttır.”²¹ Park, modern hayatın tipik özelliğinin miras aldığı tüm alışkanlıklarının ve davranış biçimlerinin akılcılaştırılması olduğuna dikkat çekmiştir.²² Park, modern insanın zihniyetinin makineye ve hayatı ilgilendiren bütün şeylere ilişkin bilimsel uygulamaya dayandığını söylemiştir.²³

Park, ikinci olarak, modern insanın aklının yanı sıra, iç-güdüleriyle ve duygularıyla hareket ettiğini iddia etmiştir. Başka bir deyişle, Park’a göre, modern insanlar tam olarak

¹⁸ MEAD, George Herbert; **Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 94.

¹⁹ PARK, Robert Ezra; **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 80.

²⁰ **A.g.e.**, s. 20.

²¹ PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Çeviren: Pınar Karababa Kayagil, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s. 54.

²² **A.g.e.**, s. 179.

²³ **A.g.e.**, s. 180.

açıkça kavrayamadıkları içgüdülerle ve duygularla harekete geçirilmektedirler. İnsanlar ücret karşılığı çalıştığı halde toplumdaki statülerini korumak için ölümler ya da bir haka-retin gücüne gitmesi dolayısıyla cinayet işlerler. İnsanlar, bu biçimde içgüdüsel olarak davrandığında ve törelerin tesiriyle hareket ettiğinde, kendilerini harekete geçiren dürtülerin kaynakları ve eylemleri dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar konusunda bilinçsizdirler. Törelerin etkisi altında insanlar, bireyler olarak değil, yalnızca bir grubun üyeleri olarak hareket ederler.²⁴ Park, modern insanın “sürü insanı” gibi davrandığını vurgulamıştır. Bu çerçevede, Park, şunları yazmıştır: “Bir sığır sürüsünün davranışı sıradan bir gözlemciye görüldüğü kadar tekdüze ya da basit bir mesele değildir. Ancak bütün toplumsal grupların öyle ya da böyle bir özelliği olan lideri takip etmenin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bir sürüde yaşamak ve kitleler halinde dolaşmayı sürü halinde yaşama olarak adlandırıyoruz ve bu durum genellikle içgüdüsel olarak görülmektedir ve büyük oranda sürü halinde yaşayan hayvanların özgün doğasıyla belirlenmektedir.”²⁵ Park’a göre, muazzam insan yığını, modern hayatın sosyal faaliyetlerinin çoğunda artık bir aktör değil, izleyicidir. Modern insanın (ortalama insanın) rolü, bir vergi mükellefine indirgenmiştir.²⁶ Park, modern bireyin toplum içinde gücünü yitirdiğini, etkisiz elemana dönüştüğünü sadece devlete vergisini ödeyen bir kişi haline geldiğini bildirmiştir.

Park, üçüncü olarak, modern toplumun despotik karakterine dikkat çekmiştir. Park, modern toplumun bireyleri

²⁴ PARK, Robert Ezra; **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, Çeviren: Damla B. Aksel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 48.

²⁵ **A.g.e.**

²⁶ PARK, Robert Ezra; **Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 78.

denetim altında tuttuğuna vurgu yapmıştır. Park, 20. yüzyılın başlarında modern toplumda bireylerin özellikle de “reklam” ve “moda” üzerinden nasıl kontrol altına alındıklarını ve kuşatıldıklarını çarpıcı bir dille şöyle ifade etmiştir: “Bugün reklam yapan insanın muallâk tiranlığı altında yaşıyoruz. Bize ne giymemiz gerektiğini söylüyor ve onu giyiyoruz, ne yememiz gerektiğini söylüyor ve onu yiyoruz. Tiranlığına direnmiyoruz. Onu hissetmiyoruz. Bize söyleneni yapıyoruz, ama bunu kendi vahşi dürtülerimizi takip ediyormuşuz hissiyle yapıyoruz. ... Reklam sosyal kontrolün bir biçimi. Bu, popüler zihni yakalamanın bir yolu. ... Moda, hepimizin boyun eğdiği, kontrolün muğlâk biçimlerinden biridir. Hepimiz modayı yakından ya da uzaktan takip ederiz. Bazılarımız modanın gerisinde kalır, ancak kimse hiçbir zaman onun önüne geçemez. Hiç kimse moda olanın önüne geçemez çünkü hiçbir zaman neyin moda olacağını önceden bilemeyiz.”²⁷ Park, modern toplumun bireyin ruhî durumunu, zihnini, bilincini, davranışlarını, eylemlerini, tavırlarını, yapıp ettiklerini, kısacası hayatını doğrudan etkilediğini öne sürmüştür.

Park, dördüncü olarak, modern toplumun bireyselleşmeye ve sosyal düzensizliğe yaslandığının altını özenle çizmiştir. Başka bir deyişle, Park, bireyselleşme ve sosyal düzensizlik döneminde yaşadığımızı, her şeyin kışkırtıcı ve değişime tabi halde olduğunu ileri sürmüştür.²⁸ Park, modern toplumdaki yeni gelişmelerin, buluşların, otomobil, gazete ve sinema gibi aygıtların kargaşalığa yol açtığını ve sosyal düzeni bozduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda, Park, şöyle demiştir: “Toplumsal hayatı ve rutini etkileyen her yeni ay-

²⁷ PARK, Robert Ezra ve BURGESS, Ernest Watson; **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, Çeviren: Pınar Sayar Kızılçalı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 124.

²⁸ PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 153.

gıt –bir dereceye kadar- düzen bozucu bir nitelik taşır. Her yeni keşif, buluş ve fikir; düzen bozucudur. ... Büyük ihtimalle, bugünkü medeniyetin en ölümcül ve ahlak bozucu aygıtı otomobildir. ... Gazete ve sinema, ölümcül olmamakla birlikte benzer şekilde, ahlaksızlığa yol açar. Eğer modern toplumun düzenini bozan bütün güçleri sıralayacak olsaydım, herhalde yeni olan ve hayatın sıkıcı düzenini değiştirmeyi vaat eden her şeyi bir katalogda toplamak zorunda kalırdım.”²⁹ Park, modern toplumda insanların gündelik hayatları üzerinde etkili olan teknolojik aygıtların ve popüler kültür unsurlarının (sinema ve gazete gibi) negatif boyutlarına dikkat çekmiştir.

Park, beşinci olarak, modern toplumun ırkçı, ayrımcı ve dışlayıcı yönüne dikkat çekmiştir. Park, 1921 yılında yayımlanan bir eserinde, “günümüzde Siyahların ayrı kiliseleri, okulları, kütüphaneleri, hastaneleri, ...dernekleri ve hatta ayrı kasabaları bulunmakta. Bugün ABD’de sadece Siyahların yaşadığı belki yarım düzine kasaba mevcut”³⁰, şeklinde bugün de geçerli olan bir saptama yapmıştır. Günümüzde Amerika’da “siyah insanlara” yönelik ırkçı uygulamalar devam etmektedir.

Son tahlilde, Park, modern toplumun rekabete, çıkara ve paraya dayalı olduğunu, ırkçı ve ayrımcı yönlerinin bulunduğunu, çeşitli aygıtlar vasıtasıyla bireyler üzerinde saltanat kurduğunu bildirmiştir.

Kısacası, Pareto, Malinowski, Mead ve Park, modernliği, modern toplumu ve modern bireyi eleştirmişlerdir. Onlar, modern toplumun hem makro ölçekli sorunların hem de mikro ölçekli problemlerin çoğalmasında etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Söz konusu sosyologlar, bilim, teknik ve

²⁹ A.g.e.

³⁰ PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 161.

teknolojiyle bezenmiş modern toplumu bir sorunlar yumağı olarak görmüşlerdir.

Bu kitabımda, Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ı bir arada ele almamın ikinci temel sebebi, onların kendilerini topluma ve sosyal yapıya odaklanan makro sosyolojiye ya da bireye ve eyleme yönelen mikro sosyolojiye hapsetmemiş olmalarıdır. Onlar, makro sosyolojinin inceleme alanı olan toplumu, mikro sosyolojinin konusu olan bireyle birlikte ele almışlar, toplum ve bireyi birbirleriyle ilişkilendirerek tahlil etmişlerdir.

Sosyolojide, birey-toplum ve mikro-makro ayrımı vardır.³¹ Sosyologlar, sosyoloji disiplinine dair tanımlarda birey-toplum ayrımını öne çıkarmışlardır.³² Sosyolojik literatürde “eylem” ve “yapı” genellikle karşıt terimler olarak ele alınmıştır.³³ Pareto, Malinowski, Mead ve Park ise, makro sosyoloji ve mikro sosyoloji anlayışını ilişkilendirme yoluna gitmişler, toplum ve yapı gibi makro gerçeklik ile birey ve eylem gibi mikro ölçekli unsurlar arasında bağlantı kurmuşlardır.

Uzun lafın kısası, Pareto, Malinowski, Mead ve Park, toplum ve bireyin birbirlerini inşa ettiklerini, onların birbirlerinden ayrılmalarının söz konusunu olamayacağını ileri sürmüşler, toplumu bireyle, bireyi ise toplumla ilişkili olarak değerlendirmişlerdir.

Bilindiği üzere, modernlik, küçük toplulukların ve geleceğin koruyucu çerçevesini yıkmıştır. Bunun bir sonucu

³¹ LAYDER, Derek; **Sosyal Teoriye Giriş**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 2.

³² GAME, Ann; **Toplumsalın Sökümü: Yapıbozumcu Bir Sosyolojiye Doğru**, Çeviren: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 57.

³³ GIDDENS, Anthony; **Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 185.

olarak birey, geleneksel ortamların sağladığı psikolojik desteklerden ve güven duygusundan yoksun olan bir dünyada kendini yalnız hissetmeye başlamıştır.³⁴ Sosyoloji, bir tarafta makro problemlerle ve büyük ölçekli yapılarla, diğer tarafta ise mikro sıkıntılarla ve küçük ölçekli unsurlarla ilgilenmeye yönelmiştir. Sosyoloji, hem toplum, sosyal düzen, sosyal yapı, sosyal dayanışma ve sosyal sınıflar gibi makro konularla hem de birey, benlik ve grup gibi mikro gerçeklerle uğraşmaya başlamıştır. Makro sosyoloji çalışmalarının yanı sıra mikro sosyoloji incelemeleri de yapılmaya başlanmıştır. Bu eserimde tahlil ettiğim klasik sosyolojinin bu dört ustası olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park, makro sosyoloji ile mikro sosyoloji arasındaki keskin ayrımı reddetmişler, makro sosyoloji ile mikro sosyoloji alanını birbirleriyle ilişkilendirmişlerdir. Onlar, topluma, sosyal yapıya ve sosyal kurumlara yoğunlaşan makro sosyoloji geleneği ile bireye, gruba ve birey-grup arasındaki bağlantıya odaklanan mikro sosyoloji çizgisini ilişkilendirmek için büyük çaba sarf etmiş isimlerdir.

Pareto, toplumu bir bütün olarak³⁵, bir sosyal sistem olarak ele almış ve onu bireyle ilişkilendirmiştir. Pareto, toplumun dengedeki bir sistem olduğunu, birbirine bağlı olan parçalardan meydana geldiğini, sistemin “maddi noktaları ya da molekülleri”nin sosyal güçlerden etkilenen bireyler olduğunu³⁶ belirtmiştir. Başka bir deyişle, Pareto, sosyal sistemin moleküllerinin çıkar, dürtü ve duyguları olan birey-

³⁴ GIDDENS, *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, s. 52.

³⁵ PARETO, Vilfredo; *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society*, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963, s. 1727.

³⁶ TIMASHEFF, Nicholas S.; *Sociological Theory Its Nature and Growth*, Random House, New York, 1967, s. 162.

ler olduğuna işaret etmiştir.³⁷ Sözün kısası, Pareto, makro bir sistem olan toplumu, bir mikro unsur olan bireyle ilişkilendirmiştir.

Malinowski, sosyolojiyi, “insan ilişkilerinin araştırılması”³⁸ konu edinen bir bilim olarak tanımlamıştır. Malinowski, insan ilişkileri, insanın doğası, kültür ve temel sosyal kurumlar üzerinde durmuş ve söz konusu konuları birbirleriyle ilişkilendirmiştir. Malinowski, makro bir sistem olan kültürü bireyin biyolojik ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmiş, “her kültürün biyolojik ihtiyaçlar sistemini doyurmak zorunda olduğunu”³⁹ dile getirmiştir. Malinowski, her kültürün insanın beslenme ve üreme gibi biyolojik ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini bildirmiştir.⁴⁰ Malinowski, toplumun kültürel malzemesini oluşturan bütün süreçlerin temel işlevinin bireylerin biyolojik gereksinmelerine doyum sağlaması⁴¹ olduğuna dikkat çekmiştir. Malinowski, “sosyal kurumlar bireysel ihtiyaçları tatmin etmek için nasıl işlevde bulunurlar?”⁴² sorusu üzerine kafa yormuştur. Kısaca, Malinowski, büyük ölçekli bir sistem olan kültürü ve temel sosyal kurumları, küçük ölçekli bir öge konumunda bulunan bireyle ilişkilendirmiştir.

³⁷ WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çeviren: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir, 2004, s. 25.

³⁸ MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 41.

³⁹ A.g.e., s. 36.

⁴⁰ TIMASHEFF, **Sociological Theory Its Nature and Growth**, s. 222.

⁴¹ MALINOWSKI, **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, s. 140.

⁴² ABRAHAMSON, Mark; **İşlevselcilik**, Çeviren: Nilgün Çelebi, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 36.

Mead, zihin, benlik ve toplumu birbirleriyle ilişkilendirmiştir.⁴³ Mead, zihnin sosyal sürecin bir ürünü olduğunu ifade etmiş,⁴⁴ toplumdan ayrı bir benliğin olamayacağını savunmuştur.⁴⁵ Mead, “benlik ve toplum arasında sürekli ve dinamik karşılıklı bir etkileşim vardır”⁴⁶, demiştir. Mead, “toplum kişiyi, kişi de toplumu yaratır” fikrini formüle etmiştir.⁴⁷ Sözün kısası, Mead, birey ve toplum arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu ve diyalektik olarak birbirine bağlı bulunduğunu, bireylerin toplumdan, toplumun ise bireylerin eylemlerinden meydana geldiğini ileri sürmüştür.⁴⁸ Son tahlilde, Mead, geniş ölçekli bir sistem olan toplumu, mikro bir unsur olan birey ve onun benliğiyle bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Mead, toplum, benlik ve zihni birbirleriyle ilişkilendirmiştir.

Park ise, toplum sayesinde statü elde ettiğimizi ve “kişiler” (statü sahibi bireyler) haline geldiğimizi iddia etmiştir.⁴⁹ Park’a göre, “toplum, ...bağımsız hareket kabiliyeti olan

⁴³ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**; MEAD, George Herbert; **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: V. Ahsen Coşar, Dorlion Yayınları, Ankara, 2020.

⁴⁴ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 237.

⁴⁵ COSER, Lewis A.; **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1977, s. 334.

⁴⁶ BALDWIN, John D.; **George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology**, **Masters of Social Theory Volume 6**, Sage Publications, Inc., California, 1986, s. 106.

⁴⁷ ALLAN, Kenneth; **Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak**, Çeviri Editörü: Hakan Ergül, Çeviren: Aksu Bora ve Diğerleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 54.

⁴⁸ ASHLEY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990, s. 457.

⁴⁹ PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 80.

insanlar tarafından kurulmuştur.”⁵⁰ Park, toplumun insan gibi, karşılıklı olarak etkileşime giren çok sayıda küçük dürtünün ve eğilimin etkisi altında hareket ettiğini belirtmiştir.⁵¹ Park, insanoğlunun, kendisine atfedilen özelliklerden çoğunu edindiği ortama “toplum” demiştir.⁵² Park, insanın ve toplumun kendilerini iki yönlü olarak sunduklarını vurgulamıştır.⁵³

Uzun lafın kisası, Park, statü sahibi olan bireyi inşa eden toplum, toplumun varlığını sürdürenin ise birey olduğunu dile getirmiştir. Park, bireyin davranışları ile toplum arasında ilişki kurmuştur. Park, bireyi ve toplumu birlikte ele almış, onların birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Kısacası, Pareto, Malinowski, Mead ve Park, topluma, sosyal yapıya ve sosyal kurumlara odaklanan makro sosyoloji ile bireyi, benliği, grubu ve birey-grup ilişkisini inceleyen mikro sosyoloji arasında bağ kurmuşlar, toplum-birey etkileşimini ön plana çıkartarak, toplum ve bireyi birbirleriyle ilişkilendirerek, makro sosyoloji-mikro sosyoloji kamplaşmasına sahne olan sosyolojiye derin bir nefes aldirmişlardır.

Sonuç olarak, bu kitabımda Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın temel fikirleri üzerine odaklandım. Klasik sosyolojinin anahtar sosyologlarından olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın sosyolojilerini ana hatlarıyla açıklamaya çalıştım. Sosyoloji tarihinin gerçekten anlaşılması zor olan söz konu-

⁵⁰ PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 211.

⁵¹ PARK ve BURGESS, **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, s. 86.

⁵² PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 147.

⁵³ PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 47.

su büyük isimlerinin görüşlerini basitçe izah etmeye gayret ettim.

Sosyoloji tarihinin usta sosyologları olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ı okudukça sosyolojinin ne denli kapsamlı bir içeriğe sahip olduğunu, özellikle de zihin, benlik, duygular, tortular, türevler, biyolojik ihtiyaçlar, davranışlar, kolektif davranışlar, mantıksal olmayan eylemler, kültür, kurum, “ilkel insan”, yabancı toplum, modern birey, modern toplum ve modernlik gibi çok çeşitli konuları ihtiva ettiğini öğrenmiş oluruz. Zikrettiğim sosyologları analiz ettikçe sosyolojinin hem bireyle bağlantılı olan mikro konulara hem de toplumla irtibatı bulunan makro konulara yoğunlaştığını görürüz.

Son tahlilde, sosyolojinin en önemli ve en zor bilim olduğunu idrak etmek, bireye ve topluma dair yeni şeyler söylemek, sosyolojik tahayyül gücümüzü arttırmak, dar olan bakış açımızı ve ufkumuzu olabildiğince genişletmek, zihin dünyamızı geliştirmek, bu çerçevede, modern toplumun hastalıklı bünyesini daha iyi anlamak, ilkel toplumun insanî yönlerini doğru kavramak için sosyolojinin mümtaz isimleri olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park'ın temel sosyolojik fikirlerine yoğunlaşmak gerekir. Zihin, benlik, duygu, tortu, davranış ve mantıksal olmayan eylem gibi konuların aslında sosyolojinin temel temaları olduğunu ayrıntılı tartışmak, beynimizdeki ve bedenimizdeki biyolojik savaş unsurları olan virüslerle ve sosyal düzende virüs rolü üstlenenlerle, dünya ölçeğinde inşa edilmek istenen otoriter ve totaliter eğilimli dijitalleşmeyle, dijital çağla, dijital toplumla ve mekanik insanla, cep telefonunu benliğinin ve bedeninin bir parçası yapan tiplerle, insana uzak olan uzaktan eğitimle, insanı çeviren çevrimiçiyle, hapseden ekranlarla, öldüren tabletlerle ve bilgisayar kafesiyle mücadele etmek için, kısacası dijitalleşmeyi toplum tarihi açısından normal bir gelişme gibi gösteren mutasyona uğramış “ekran sosyologları”ndan bir an evvel kendimizi kurtarabilmek ve nihayetin-

20 / ÖNSÖZ

de insanın doğasına ve mizacına aykırı olan “online tipler” olmamak için Pareto, Malinowski, Mead ve Park gibi sosyoloji tarihinin büyük ustalarını okumanın sağlıklı bir çözüm olacağını ve insanlığa derin bir nefes aldıracağını düşünüyorum.

Sezgin Kızılçelik
24 Kasım 2020
Güzelbahçe/İzmir

SOSYOLOJİ TARİHİNİN SEÇKİNİ: VILFREDO PARETO

“Kısa aralıklar dışında insanlar her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmişlerdir” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 35).

“Pareto fikren bir pozitivistti. Ona göre, Sir Isaac Newton etkisini yitirmeyen en büyük düşünürdü. ... Sosyolojik yasaları araştıran Pareto sosyal sistemlerin yapısal bileşenleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı belirlenime odaklanır” (Jonathan H. TURNER, Leonard BEEGHLEY ve Charles H. POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 415).

“Seleflerinin birçoğu gibi Pareto da iktisat ve sosyolojiyi doğa bilimleri modeline göre pozitif bilimler olarak düzenlemeye çalıştı” (Talcott PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim**, s. 207).

“Pareto mantıksal-deneyisel metodu kullanır” (Franco FERRAROTTI, “Sociology in Italy: Problems and Perspectives”, s. 702).

“Pareto, sosyoloji ile uğraşan bilim ve düşünce insanlarınca tanınmakta ve çok önemli bir sistemci olarak görülmektedir” (Hans FREYER, **Sosyoloji Kuramları Tarihi**, s. 144).

“...insan eylemlerinin büyük bir kısmının kökeninde mantıksal düşünme değil duygunun

yer aldığına dikkat çekebiliriz. Ekonomik olarak güdülenmemiş eylemler için genellikle bu doğrudur. Özellikle ticaret ve endüstri ile ilgili ekonomik faaliyetler için bunun aksi söylenebilir. İnsan akıl dışı güdülerle hareket etmeye itilse de eylemlerini mantıksal olarak belli bazı ilkelere bağlamaktan hoşlanır” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 27).

“Sosyalistleri yaratan Marx’ın kitabı değildir, Marx’ın kitabını ünlü yapan sosyalistlerdir. XVIII. yüzyılın sonuna doğru kuşkuculuğu yaratan Voltaire’in çalışmaları değildi, Voltaire’in yazılarını ünlendiren kuşkuculuktur” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 99).

“Komünist Manifestosu 1848’de şöyle diyordu: ‘Şimdiye kadar tarihsel bütün hareketler azınlık yararına azınlık hareketi olmuştur. Emekçi sınıfın hareketi, büyük çoğunluk yararına büyük çoğunluğun kendiliğinden hareketidir.’ İnsanlara tam bir mutluluk getirmesi gereken bu gerçek devrim ne yazık ki hiçbir zaman gerçek olmayan boş bir hayaldir; çok eskilerin altın çağına benzer, hep beklenir; geleceğin sisi arasında kaybolur, inananların sahip olduklarını sandıkları anda onlardan uzaklaşır” (Pareto’dan aktaran; Raymond ARON, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, s. 323).

“Kutsal Üçlemenin gizemi ile Marks’ın artı değer teorisi arasında çok küçük bir fark vardır. İkisi de insanlığın bir büyük düşmanına karşı nefret besler: şeytan ya da kapitalizm. Özetle, Ortaçağ teokrasisi merkezi iktidarı yok etmeyi değil ele geçirmeyi amaçladı. Aslına bakılırsa bilmeden merkezi iktidarın çıkarlarını besledi. Klasik sosyalizm de merkezi iktidarı elde etmeyi ve onu ekonomik hayatı yeniden örgütleme amacına hizmet için kullanmayı amaçladı. ... Ortaçağ’ın kilise teolojisi, modern proletarya teolojisinden farklı değildi” (Vilfredo

PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 90-91).

“Pareto’nun kendisini sosyal bilimlerin hakkı teslim edilmemiş Albert Einstein’ı olarak görmeye başladığını not etmek bilgilendirici olacaktır” (Charles H. POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 40).

“Olayların özünü araştırmalıyız. Olayların halk tarafından nasıl görüldüğünü ve gelişen olayların mantığı hakkındaki modelleri incelemeliyiz. ... İnsanların olayların neden meydana geldiği kadar nasıl meydana geldiği konusunda spekülasyon yapması doğaldır. Mantıksal-deneysel bilim belli sınırlar içinde böyle soruları cevaplamamızı mümkün kılar” (Vilfredo PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 45).

“Sınıflar ve eğilimler birbirleriyle yer değiştirirken, toplumun temel karakteri döngüsel olarak değişir. Bu yönetim sistemlerinin her biri önce refah üretebilir ama sonra çöküş ve çürüme gelir. Bu bakımdan sosyal sistemlerin kaderi canlıların yaşam döngüsüne benzer. Salınımlar bu dönemlere tekabül eder” (Vilfredo PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 96).

“Pareto için toplum, denge halindeki bir güçler sistemidir” (Don MARTINDALE, **The Nature and Types of Sociological Theory**, s. 102).

1.1. Pareto’nun Entelektüel Portresi

Vilfredo Pareto¹, sosyolojinin kurucu babaları arasında önemli bir yer tutar. İsmi sosyolojide en fazla zikredilen

¹ Pareto’nun tam ismi bazı kitaplarda “Marquis Vilfredo Frederico Damaso Pareto” (COSER, Lewis A.; **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1977, s. 402), bazı eserlerde “Vilfredo Frederico Damaso Pareto” (TURNER, Jonathan H., BEEGHLEY, Leonard ve POWERS, Charles H.; **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**,

sosyologlar arasındadır. Klasik sosyolojinin en mühim üstatlarından biridir. Max Weber ve Émile Durkheim çapında bir sosyologdur. Buna rağmen Pareto, sosyoloji dünyasında hak ettiği değeri tam olarak görmemiştir.

Amerikan sosyolojisinin en etkili isimlerinden Talcott Parsons'ın sosyoloji tarihi açısından kıymetli olan ve 1937 yılında yayınlanan *Toplumsal Eylemin Yapısı* adlı metninde incelemeye değer gördüğü sosyologlardan biri, Pareto'dur. Parsons'ın eseri sayesinde Pareto sosyolojinin gündemine gelmeye başlamıştır. Parsons, söz konusu kitabında, Alfred Marshall, Durkheim ve Weber'in yanı sıra Pareto'yu kapsamlı bir biçimde ele almıştır.²

Pareto, tıpkı Weber gibi, sosyolojinin yanı sıra iktisat ve siyaset biliminde de söz sahibi olan bir düşünce ustasıdır. Pareto, "İtalyan iktisatçı ve sosyolog"³ olarak ünlenmiştir. Pareto, modern iktisat biliminin kurucularından biri olarak görülmüş ve iktisadi düşünce tarihindeki büyük iktisatçılar arasında kabul edilmiştir.⁴ Pareto, sosyolojiye iktisattan

Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 404), bazı yazılarda ise "Vilfredo Frederica Damaso Pareto" [POWERS, Charles H.; "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", Vilfredo Pareto, **Demokrasinin Dönüşümü** (iç.), Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 9] olarak belirtilmiştir.

² PARSONS, Talcott; **Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim**, Çeviren: Adem Bölükbaşı, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2015, s. 205-322.

³ POGGI, Gianfranco; "Vilfredo Pareto", **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 429.

⁴ MARCHIONATTI, Roberto ve MORNATI, Fiorenzo; "Introduction", Vilfredo Pareto, **Considerations on the Fundamental Principles of Pure Political Economy** (iç.), Editör: Roberto Marchionatti ve Fiorenzo Mornati, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2007, s. xi.

gelmiş ve bu iki disiplini sıkı sıkıya birbirine bağlamıştır.⁵ Pareto, sosyolojiyi iktisadi tamamlayan bir bilim olarak görmüştür.⁶ Pareto, hayatının son dönemlerinde iktisattan uzaklaşarak tamamen sosyolojiye yönelmiştir.

Pareto “bilgili ve kültürlü bir İtalyan soylusu”⁷ olarak, 15 Temmuz 1848 tarihinde Paris’te doğmuştur.⁸ Pareto, bir İtalyan sürgün baba ile Fransız bir annenin çocuğu olarak Paris’te dünyaya gelmiştir.⁹ Pareto’nun ailesi İtalyan siyasetinde aktif olmuş bir ailedir.¹⁰ Siyasi nedenler yüzünden Pareto’nun babası Fransa’ya kaçmak mecburiyetinde kalmış, ailenin birkaç üyesi ise tutuklanmıştır.¹¹ Pareto’nun babası Marki Raffaele Pareto, ünlü bir hidroloji mühendisidir.¹² Pareto ailesi, İtalya’daki 1858 tarihli af kanunundan faydalanarak Fransa’dan ülkeleri olan İtalya’ya dönmüştür.¹³ Pareto’nun ailesi, İtalya’ya dönen sürgünlerin merkezi

⁵ BOUTHOU, Gaston; **Toplumbilimin Tarihi**, Çeviren: Cemal Süreya, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 106.

⁶ POGGI, “Vilfredo Pareto”, s. 430.

⁷ PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı**, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 48.

⁸ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 402.

⁹ SKOUSEN, Mark; **İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, Çeviren: Mustafa Acar, Ekrem Erdem ve Metin Toprak, Adres Yayınları, Ankara, 2011, s. 244.

¹⁰ ASHLFY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990, s. 373.

¹¹ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 404.

¹² POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 9.

¹³ ÇAĞATAY, Tahir; “Ekler”, Hans Freyer, **Sosyoloji Kuramları Tarihi** (iç.), Çeviren ve Ekler: Tahir Çağatay, Hazırlayan: M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 274.

olan Torino'ya yerleşmiştir.¹⁴ Pareto'nun ailesinin üyeleri, hayatlarını İtalya'da sürdürmeye başlamıştır.

Ailesinin geçmişi Pareto'nun hayatına büyük etki de bulunmuştur. Pareto, klasik eğitim görmüştür. Pareto, iki dil konuşulan, kültür seviyesi yüksek olan bir evde büyümüştür. Pareto, otokratik yönetimlere karşı mücadele geleneği olan ve kurulu düzene karşı gelmenin doğal sayıldığı bir çevrede büyümüştür.¹⁵ Sözün kısası, Pareto, eğitim düzeyi yüksek ve siyasal bilinci kuvvetli olan bir ailenin mensubu olarak yetişmiştir.

Pareto, 1869 yılında Torino Politeknik Enstitüsü'nden mühendis olarak mezun olmuştur. Pareto, söz konusu enstitüdeki eğitimi sırasında "denge" fikrinden çok etkilenmiştir. Denge sözcüğü, onun geç dönem eserlerine önemli ölçüde damgasını vurmuştur.¹⁶ Pareto, daha sonra sosyal fenomenlere uyarlamış olduğu "denge" sözcüğü ile ilk kez fizikî bağlamda meşgul olmuştur.¹⁷ Hatta "Pareto mühendislik eğitimi görmeseydi veya 1869 bitirme tezinde denge modelini kullanmasaydı, muhtemelen sonunda kendisine ün kazandıran sosyolojik teori anlayışını üretmeyecekti."¹⁸ Daha açık bir deyişle, Pareto'nun mezuniyet tezi olan "Katı Cisimlerdeki Dengenin Temel Prensipleri", onun sosyoloji ve iktisattaki denge analizine dönük sonraki ilgileri hakkında bize önceden fikir vermektedir.¹⁹ Son tahlilde, Pareto'nun üniversite

¹⁴ POWERS, "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", s. 10.

¹⁵ A.g.m.

¹⁶ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 404.

¹⁷ ZEITLIN, Irving M.; **Ideology and the Development of Sociological Theory**, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1987, s. 163.

¹⁸ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 405.

¹⁹ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 403.

tahsili sürecinde ehemmiyet verdiği “denge” fikri, onun temel sosyolojik fikirlerinin biçimlenmesinde çok etkili olmuştur.

Pareto, uzun yıllar boyunca mühendislik mesleğini icra etmiştir.²⁰ Pareto, yirmi yıldan fazla bir zaman iki farklı İtalyan demiryolu şirketinde yönetici ve mühendis olarak çalışmıştır.²¹ Pareto, demiryollarında mühendislik yaptıktan sonra kurumun genel müdürü olmuş, görevi gereği başta İngiltere olmak üzere farklı ülkelere yolculuklar yapmıştır.²² Pareto’nun işi mühendislik olmasına rağmen esas hobisi ekonomi politik çalışmaları olmuştur. Pareto’nun ekonomi politiğe ilgisi, bilhassa İngiltere’ye ve İskoçya’ya yaptığı iş gezileriyle daha da artmıştır. Pareto, “Adam Smith Topluluğu”na katılmaya başlamış, Floransa’nın en zeki insanlarıyla tanışmış, bu süreçte Yunanca ve Latince öğrenmiştir.²³ Pareto, iktisat alanında kendisini iyi yetiştirmeye çok özen göstermiştir.

Pareto, 1881 yılında Parlamento’ya adaylığını koymuş fakat seçimi kaybetmiştir. Seçimi kaybetmesi onu seçmenlerin yalnızca duymak istediklerini duydukları ve gerçekleri göz ardı ettikleri düşüncesine sevk etmiştir. Bu düşünce Pareto’yu insanların mantıklarına göre davranmadıkları sonucuna götürmüştür. Olumsuzlukla sonuçlanan bu adaylık süreci, onu sosyolojik teorinin “insan duyguları” üzerine bir analize yaslanması gerektiği anlayışına götürmüştür.²⁴ Böylece Pareto, sosyolojisinde mantıksal olmayan eylemleri

²⁰ PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı**, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 207.

²¹ SKOUSEN, **İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, s. 244.

²² ARON, Raymond; **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çeviren: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s. 338.

²³ POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 13-14.

²⁴ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 406.

ve insanları bu eylem tipine yönelten etkenleri tahlil etmekle meşgul olmuştur.

Beri yandan, 1890'ların başlarında Pareto'nun iktisada dair çalışmaları iktisatçıları arasında ciddi ölçüde dikkat çekmeye başlamıştır.²⁵ Pareto'nun saygın bir iktisat dergisindeki çok sayıda makalesinden sonra Pareto, İsviçre'nin Lausanne Üniversitesi'nden politik ekonomi kürsüsünden teklif almıştır.²⁶ Pareto, 1893 yılında Lozan'da ekonomi politik profesörü olarak çalışmaya başlamıştır.²⁷ Pareto, İtalyan hükümetinin müdahalecilik ve korumacılık (himayecilik) politikasına karşı çıktığı için üniversitede istediği kürsüyü elde edememiş, bunun üzerine 1893'te ülkesinden ayrılarak Lozan Üniversitesi'ne gitmiş ve orada Léon Walras'tan boşalan ekonomi politik kürsüsünde ders vermeye başlamıştır.²⁸

Pareto, 1896 yılında üniversitedeki derslerine dayalı olarak iki ciltlik *Ekonomi Politik Dersleri* adlı eserini yayımlamış²⁹ ve ekonomi politik alanında saygın bir iktisatçı olmuştur.³⁰ Pareto, iktisat alanında çok tanınan bir isim haline gelmiştir. Çünkü kendine özgü bir iktisat anlayışı olan ve

²⁵ POWERS, "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", s. 17.

²⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 374.

²⁷ SLATTERY, Martin; **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 87.

²⁸ DENIS, Henri; **Ekonomik Doktrinler Tarihi 2**, Çeviren: Attila Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s. 639.

²⁹ COSER, Lewis A.; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, Çeviren: Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010, s. 353.

³⁰ PARETO, Vilfredo; **Considerations on the Fundamental Principles of Pure Political Economy**, Editör: Roberto Marchionatti ve Fiorenzo Mornati, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2007.

daha çok “Pareto optimumu”³¹ olarak ünlenen bir tez geliştirmiştir. Böylece Pareto, “matematiksel iktisadın babası” olarak tanımlanmış³² ve bu alanda ünlenmiştir.

Pareto, 1902 yılında sosyalizmin ve devlet müdahaleciliğinin analizine ve eleştirisine dayanan *Sosyalist Sistemler* isimli kitabını yayımlamıştır.³³ Pareto, 1909’dan sonra sosyolojiye yoğunlaşmıştır.³⁴ Pareto, 1911 yılında üniversite-deki görevinden ayrılmış, Cenova Gölü kıyısındaki evinde dinlenmeye çekilmiştir.³⁵ Bu arada amcasının bıraktığı büyük bir miras, Pareto’nun taşraya taşınmasını, sakin ve rahat bir hayat sürmesini, endişeden ve dikkatini dağıtan şeylerden kurtulmasını ve kendisini çalışmalarına adanmasını

³¹ Pareto’nun düşüncesi üzerinde Léon Walras tarafından geliştirilmiş olan “modern matematiksel ekonomi” anlayışı etkili olmuştur (COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 407). Pareto, iktisatta Walras’ın tilmizi olarak kabul edilmektedir. Joseph A. Schumpeter, Pareto’nun teorisini “Walrasçı” olarak nitelemiştir (HUNT, E. K. ve LAUTZENHEISER, Mark; **İktisadi Düşünce Tarihi- Eleştirel Bir Perspektif**, Çeviren: Vedat Ulvi Aslan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019, s. 544-545). Hunt ve Lautzenheiser, “Pareto optimumu”nun neoklasik iktisadın temel normu olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre, Pareto optimumunun ana normu, hiçbir değişikliğin bir insanın konumunu (kendisi tarafından değerlendirildiği biçimiyle), başka bir insanın konumunu kötüleştirmeksizin (bu diğer insan tarafından değerlendirildiği biçimiyle) iyileştirilmesinin olanaklı olmadığı iktisadi durumun optimal olduğunu vurgular (HUNT ve LAUTZENHEISER, **İktisadi Düşünce Tarihi- Eleştirel Bir Perspektif**, s. 558).

³² ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 374.

³³ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 354.

³⁴ ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 374.

³⁵ SKOUSEN, **İktisadi Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, s. 245.

sağlamıştır.³⁶ Ekonomik sıkıntıları kalmayan ve rahat bir hayata kavuşan Pareto, sosyoloji alanında ciddi eserler üretmeye başlamıştır.

Pareto, 1916'da çok hacimli olan ve bir milyon kelimedenden ibaret olan *Genel Sosyoloji Üzerine İnceleme* kitabını yayımlamıştır.³⁷ Başka bir deyişle, Pareto, 1916 yılında 2000 sayfayı aşan ve iki cilt olan *Genel Sosyoloji* adlı metnini İtalyanca olarak yayınlamıştır.³⁸ Pareto'nun *Genel Sosyoloji Üzerine İnceleme* kitabı, onun sosyolojik teoriye en büyük katkısı³⁹ olarak yorumlanmıştır. Pareto, hayatının son yıllarında İtalya'daki siyasal kargaşalıklardan rahatsız olmuştur.

Pareto, İtalya'daki siyasal çatışmalara, özellikle de özgürlük ve birleşmeye yönelik mücadeleler ile sağ ve sol partiler arasındaki çatışmalara tanıklık etmiş⁴⁰, İtalyan faşizminin yükselişini tedirginlikle izlemiştir.

Pareto, Mussolini'nin İtalyan üniversiteleri üzerinde baskı kurmasını ve özgür konuşmayı kısıtlamasını protesto etmiştir.⁴¹ Mussoli'ni Pareto'ya İtalyan Senatosu'nda bir sandalye önermiş fakat o bu teklifi kabul etmemiştir.⁴² Pareto, hayatının son yıllarını hastalıklarla mücadele ederek

³⁶ POWERS, "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", s. 18.

³⁷ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 354.

³⁸ KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi; *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 311.

³⁹ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 374.

⁴⁰ KINLOCH, Graham C.; *Sosyolojik Teori, Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar*, Çeviren: Tülin Günşen İçli ve Dursun Ayan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2014, s. 115.

⁴¹ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 355.

⁴² SWINGWOOD, Alan; *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 198.

geçirmiştir. Pareto, 19 Ağustos 1923'te vefat etmiştir.⁴³ Pareto, öldükten sonra değer görmüştür. Pareto, ününü vefat ettikten sonra elde etmiştir.⁴⁴ Pareto'nun sosyolojisi 1930'lardan itibaren sosyolojinin gündemine gelmeye başlamıştır.

Pareto, köksüz bir sosyolog değildir. Pareto, temel sosyolojik fikirlerini inşa ederken Niccolò Machiavelli, Giambattista Vico, Thomas Hobbes, Auguste Comte, Herbert Spencer ve Karl Marx'tan etkilenmiştir.

Pareto, İtalyan düşünce geleneğinden, özellikle de Machiavelli ve Vico'nun temel fikirlerinden etkilenmiştir.⁴⁵ Pareto'nun sosyal ve politik teorisinin kökleri, İtalyan teorisyen Machiavelli'ye kadar uzanır.⁴⁶ Pareto, yurttaşı olan Machiavelli'nin⁴⁷ temel görüşlerinin tesirinde kalmıştır. Pareto, "Machiavelli'nin mirasçısı"⁴⁸ olan bir sosyologdur. Machiavelli'nin insanların değişmeyen karakteristiklere sahip olduğu görüşü, toplumdan çok devletle ilgilenmesi, Pare-

⁴³ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 407.

⁴⁴ ZETTERBERG, Hans L.; "Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi", Vilfredo Pareto, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması** (iç.), Çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 7.

⁴⁵ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 411.

⁴⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 379.

⁴⁷ Pareto'ya göre, Machiavelli, günümüzde yaşamış olsaydı, parlamenter sistemi incelemiş olurdu (PARETO, Vilfredo; **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society**, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963, s. 1378).

⁴⁸ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 356.

to'yu etkilemiştir. Pareto, tıpkı Machiavelli gibi, insanın doğasında kökleri bulunan insan eyleminin sebeplerini ortaya çıkaracak bir bilim, az sayıda insanın çok sayıda insana hükmetmeyi nasıl başardıklarını izah edebilecek bir bilim inşa etmek istemiştir.⁴⁹ Ayrıca "Pareto toplumsal hayatta kuvvet ve hilenin rolünü önemli ölçüde vurgulamıştır. Bu onun Machiavelli ve Hobbes'la paylaştığı bir görüştür."⁵⁰ Kısaca, "Pareto ile Machiavelli arasındaki benzerlikler aşikârdır."⁵¹ Sosyoloji tarihinde Pareto'yu Machiavelli'nin devamcısı olarak görmek gerekir.

Pareto, *Genel Sosyoloji Üzerine İncelemeler* adlı ana eserinde, Comte'tan pek çok alıntı yapmış ve Comte'un görüşlerinden büyük ölçüde faydalanmıştır.⁵² Tıpkı Comte gibi, Pareto da, gerçekte sosyolojiyi kesin bir bilim (pozitif bilim) olarak kurmaya çalışmıştır.⁵³

Pareto, erken yazılarında Sosyal Darwincilik ve Spencer'in çekimine kapılmıştır. Pareto, toplumların farklılaşmamış homojen bir halden farklılaşmış heterojen bir hale doğru hareket ettiğini savunurken, Spencerci farklılaşma sözcüğünü kullanmıştır.⁵⁴ Pareto, Spencer'in sosyal sistemlerin karşılıklı bağımlı doğasına dair fikirlerinden faydalan-

⁴⁹ A.g.e., s. 356-357.

⁵⁰ PARSONS, *Toplumsal Eylemin Yapısı*, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 206.

⁵¹ FEMIA, Joseph V.; *Pareto and Political Theory*, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2006, s. 125.

⁵² ÇELEBİ, Nilgün; "Vilfredo D. Pareto", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* (iç.), Sayı: 5, 1990, s. 134-135.

⁵³ FERRAROTTI, Franco; "Sociology in Italy: Problems and Perspectives", *Modern Sociological Theory in Continuity and Change* (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1966, s. 702.

⁵⁴ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 357.

mıştır.⁵⁵ Pareto, Spencer'ın temel sosyolojik görüşlerini ciddiye almıştır.

Pareto'nun etkisinde kaldığı bir diğer sosyolog ise, Marx'tır. Pareto, sınıf çıkarlarının uyumsuzluğuna vurgu yapmıştır. İktisadi alanda Marxçı teorilerin birçoğunun savunulamaz olduğu yönündeki hâkim İngiliz düşüncesini benimsemiş olmasına karşın, Pareto, bu etkeni ön plana çıkardığı için Marx'ı son derece övmüştür.⁵⁶ Hem Marx hem de Pareto, iktisadi çıkarların önemini kabul etmişler, iktisadi ve sosyal süreçler arasında bağlantı görmüşler ve kaynakların dağılımındaki eşitsizliklerin sosyal değişimin itici gücü olduğunu düşünmüşlerdir.⁵⁷ Pareto, "sınıf çatışmasının büyük önemini vurgulamada ve onun tarihte büyük hâkim gerçek olduğunu belirtmede sosyalistler tamamıyla haklıdır. Bu açıdan Marx ve Loria'nın eserleri en büyük dikkati hak eder"⁵⁸, diye yazmıştır. Pareto, Marx'ın sınıf çatışması fikrinin kendisinin tarih görüşünü etkilemiş olduğunu vurgulamıştır.⁵⁹ Son tahlilde, Pareto, sınıf çıkarlarının uyumsuzluğunu ilk dile getirenin Marx olduğunu defalarca vurgulamıştır.⁶⁰ Pareto, Marx'ın sınıf çıkarlarının uyumsuzluğuna ilişkin ana fikirlerini dikkate almıştır.

Kısaca, Pareto'nun fikirleri üzerinde İtalyan düşünce geleneğinin, Comte'cu pozitif düşüncenin ve Spencer'ci evrim-

⁵⁵ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 413.

⁵⁶ PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı**, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 206.

⁵⁷ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 413.

⁵⁸ Aktaran; COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 359-360.

⁵⁹ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 360.

⁶⁰ A.g.e., s. 359.

ciliğin etkisi olmuştur.⁶¹ Bunların yanı sıra, Marx'ın fikirlerinin Pareto'nun sosyolojisi üzerinde belirli ölçüde bir iz bırakmıştır.

1.2. Pareto'nun Metodolojisi

Pareto, klasik sosyolojinin büyük isimleri olan Durkheim ve Weber gibi metot konusuna önem vermiştir. Pareto, sosyolojinin metodu üzerine epeyce düşünmüştür. Pareto, sosyolojinin kendine özgü bir metodolojik çerçeveye sahip olması gerektiğine işaret etmiştir. Pareto'nun metodolojisini izah ederken, ilk olarak onun doğa bilimini model alan bir bilim olarak sosyoloji görüşüne, ikinci olarak onun sosyolojide tarihî malzemenin kullanıma yönelik argümanlarına ana hatlarıyla yer vereceğim.

1.2.1. Pareto'nun Doğa Bilimini Model Alan Bir Bilim Olarak Sosyoloji Görüşü

Pareto, sosyolojinin metot olarak doğa bilimlerinin metotlarını esas alması gerektiğini ileri sürmüştür. "Pareto'nun sosyolojik çözümleme için ideali doğa bilimleridir."⁶² Pareto, sosyolojiyi doğa bilimi gibi düşünmüştür. Bu hususta, Pareto, "sosyoloji, araştırılacak her konuda, doğa bilimlerinden geri kalmayacak bir şekilde gerçekliğe uygun bir bilim olmasıdır"⁶³, şeklinde bir belirleme yapmıştır. Pareto, sosyolojinin tamamen deneysel olduğunu bildirmiş, onu kimyanın, fiziğin ve diğer doğa bilimlerin tarzına uygun bir bilim ola-

⁶¹ ÇELEBİ, "Vilfredo D. Pareto", s. 133.

⁶² PEUKERT, Helge; "Vilfredo Pareto and Public Choice: A Reappraisal", **From Walras to Pareto** (iç.), Editör: Jürgen G. Backhaus ve J. A. Hans Maks, Springer Science+Business Media, LLC., New York, 2006, s. 87.

⁶³ FREYER, Hans; **Sosyoloji Kuramları Tarihi**, Çeviren ve Ekler: Tahir Çağatay, Hazırlayan: M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 145.

rak açıklamak için cüret etmiştir.⁶⁴ Tıpkı Comte gibi Pareto da sosyolojiyi doğa bilimlerini model alması gereken bir sosyal bilim olarak tahayyül etmiştir.

Pareto, “bilimin dogmaları yoktur”⁶⁵, demiş, bilimi “mantıksal-deneyssel” sözcüğüyle nitelendirmiştir. Buna göre, bilim, iki ögeyi içerir. Bunlar, mantıksal akıl yürütme ve “olgu”nun gözlemlenmesidir.⁶⁶ Pareto, doğa bilimlerinde sıkça kullanılan gözlem tekniğini önemsemiş, onun sosyoloji için son derece önemli olduğuna değinmiştir.

İşte, bu noktada, Pareto, sosyolojide, doğrudan gözlemle kaydedilen karmaşık fenomenlere vurgu yapmıştır.⁶⁷ Pareto, sosyolojiden yalnızca gerçeklerin gözlemine ve olgular üzerinde deneyim üzerine kurulmuş bir “mantıksal-deneyssel bilimi” anlamıştır.⁶⁸ Pareto sosyolojinin gözleme ve deneye dayanan mantıksal-deneyssel bir bilim olması gereğini ileri sürmüştür.⁶⁹ Böylece, Pareto, sosyolojinin tamamen mantıkî sonuç ve gözleme dayalı olan “mantıksal-deneyssel” metodu kullanması gerektiğini benimsemiştir.⁷⁰

⁶⁴ PARETO, Vilfredo; **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues**, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963, s. 6.

⁶⁵ A.g.e., s. 68.

⁶⁶ PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim** s. 208.

⁶⁷ PARETO, **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society**, s. 1733.

⁶⁸ SOROKIN, Pitirim A.; **Çağdaş Sosyoloji Teorileri, 1. Cilt**, Çeviren: M. Münir Raşit Öymen, 2. Baskı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1975, s. 48.

⁶⁹ MARTINDALE, Don; **The Nature and Types of Sociological Theory**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1960, s. 102.

⁷⁰ TIMASHEFF, Nicholas S.; **Sociological Theory Its Nature and Growth**, Random House, New York, 1967, s. 161.

“Pareto toplumun araştırılmasında ‘olgulardan hareketle varılan kanıtlama ya da çürütmeye’ tabi bir yöntem olarak ‘mantıksal-deneysel yöntem’in geçerli olduğunu kabul etmiştir.”⁷¹ Pareto, “mantıksal-deneysel bilim” olarak sosyolojinin kurallarını meydana getiren bazı önerilerini şu şekilde özetlemiştir: “Hiçbir şekilde bir dinin, inancın, metafizik, ahlaki ya da başka inancın özündeki gerçeklikle ilgilenmeyeceğiz. ... Çalıştığımız alan tamamen gözlem ve deney alanıdır. Bu terimleri doğal bilimlerde yani astronomide, kimyada, fizyolojide sahip oldukları anlamlarda kullanıyoruz. ... Kuram oluşturmak için olgulardan hareket ediyoruz ve bu olgulardan her zaman olabildiğince az uzaklaşmaya çalışıyoruz. Nesnelerin özünün ne olduğunu bilmiyoruz, buna aldırımıyoruz da, çünkü böyle bir inceleme bizim alanımızdan çıkar. Biz olguların sunduğu benzerliği arıyoruz ve onlara yasa adını veriyoruz. ... Sadece nesneler üzerinde düşünüyoruz, adlarının bizde uyandırdığı duygular üzerinde değil. Bu duyguları basit dış olgular olarak düşünüyoruz. Bu yüzden eğer bu terimlerin karşılık olması istenen nesneler önceden açıklanmamışsa, örneğin A eyleminin doğru mu, yoksa doğru değil mi, ahlaki mi, yoksa ahlak dışı mı olduklarını tartışmayı reddederiz. ... Önerilerimizin kanıtlarını ve onların mantıklı sonuçlarını sadece mantıkta ve gözlemde arıyoruz. ... Sürekli kestirimle, yani önce olguyu bütünü içinde düşünerek, izleyen kestirimde dikkate alacağımız ayrıntıları bilerek bir kenara bırakarak davranırız.”⁷² Pareto’ya göre, mantıksal-deneysel bilim, deney-dışı ya da deney-üstü bütün kavramları bir kenara bırakır. Mantıksal-deneysel bilim, dinsel kavramları, bütün felsefi ve varlıkla ilgili kavramları dışlar. Mantıksal-deneysel bilim, sadece

⁷¹ LELEDAKİS, Kanakis; **Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 47.

⁷² Pareto’dan aktaran; ARON, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, s. 291-292.

gözlenebilir olgulara önem verir. Deneyi aşan hiçbir şeye yer vermez.⁷³

Pareto, sosyolojiyi pozitivist bir bilim olarak ele almıştır. Pareto, “sosyal olgular, bizim incelememizin öğeleridir”⁷⁴, demiştir. Pareto, kendi doğa bilimlerine dayalı metodolojik çizgisi gereğince sosyal olgular ve olgular arasındaki ilişkileri ciddiye almıştır. Bu hususta, Pareto, Durkheim’in sosyal olgulara yönelik ilgisini paylaşmıştır. “Durkheim gibi Pareto da, olguyu değerlerle karıştıran metafizik teoriler ya da spekülâtif doktrinlerle değil, *olgularla* ilgiliydi.”⁷⁵ Pareto, metafiziksel, ahlâkî unsurların, herhangi bir inancın, imanın ya da dinin esasındaki “hakikat”le ilgilenmeyeceğini, hareket ettiği alanın kesinlikle deney ve gözlem alanı olduğunu bildirmiştir.⁷⁶ Pareto, aynı zamanda, teoriler alanında başarılı olmak için olgulardan yola çıkmanızı gerektiğini belirtmiştir.⁷⁷ Pareto, sosyolojiyi, Comte ve Spencer tarzında pozitif bir bilime dönüştürmeyi arzulamıştır. Onun ana tutkusu, metafizik temeli olmayan ve tam olarak mantıksal-deneysel prensiplere dayanan toplumun bilimini yaratmaktır.⁷⁸ Pareto’ya göre, mantıksal-olmayan eylemlerin mantıksal-deneysel incelemesi, esasında ahlâkî ve politik bakımdan tarafsız, yani değer yargılarından ve tutkulardan uzak olmalıdır.⁷⁹

⁷³ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 290.

⁷⁴ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 72.

⁷⁵ SWINGEWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 199.

⁷⁶ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 32-33.

⁷⁷ A.g.e., s. 34.

⁷⁸ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 360.

⁷⁹ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 327.

Pareto, doğa bilimlerinde kullanılan araştırma tekniklerini sosyal araştırmalara uyarlamış, özellikle de “dengelenme” kavramını kendi ekonomik ve siyasal teorisine uygulamaya çalışmıştır.⁸⁰ Pareto, mantıksal-deneysel biliminin gayesinin “yasalar” düzenlemek olduğunu belirtmiştir.⁸¹ Sosyolojinin isim babası Comte’a benzer bir biçimde Pareto da sosyolojiyi yasa koyucu bir bilim olarak değerlendirmiştir.

Sözün kısası, Pareto’nun metodolojisi, onun doğa bilimlerindeki deneyiminden elde edilmiştir. Onun metodolojisi, mantıksal-deneysel bilimi tüm metafizik öğelerden ayırmaya çalışan, oldukça şüpheci ve karmaşık bir bilimsel metottur.⁸² “Pareto toplum üzerine bilimsel çalışmanın temelini attığından emindi.”⁸³ Son tahlilde, Pareto, Comte’un ve Spencer’in yolundan giderek sosyolojik metodolojisini inşa ederken doğa bilimlerini referans almıştır. Pareto, sosyolojiyi pozitivist kimliğe sahip bir bilim olarak nitelemiştir.

1.2.2. Pareto’nun Sosyolojide Tarihî Malzemenin Kullanıma Yönelik Argümanları

Sosyoloji, özünde tarihe yakın bir bilimdir. Sosyoloji ile tarih iç içe geçmiş disiplinlerdir. Sosyolojinin sahası ile tarihin sahası birbirlerine çok uzak değildir. Tarihe ehemmiyet veren sosyologlar, toplumu analiz ederken uzun süre tarihte dolaşırlar. Tarih, sosyolojinin en önemli beslenme kaynağıdır. Sosyologlar, sosyolojik çözümlemelerinde ana malzemesini tarihte bulurlar. Tarihe gereken önemi ve hak ettiği değeri veren sosyologlardan biri de, Pareto’dur.

⁸⁰ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 87.

⁸¹ PARSONS, *Toplumsal Eylemin Yapısı*, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 211.

⁸² A.g.e., s. 315.

⁸³ POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 42.

Pareto, sosyolojik analizlerinde tarihe önem vermiştir. Pareto, çok iyi tarih bilgisine sahiptir. Pareto, özellikle de *Trattato di Sociologia Generale (Genel Sosyoloji Üzerine İncelemeler)* adlı ana eserinde tarihsel materyalleri yoğun bir biçimde kullanmıştır.⁸⁴ Pareto, toplum olaylarını açıklarken tarihe başvurmuş, sosyal meselelere tarihten dolaşarak çözümler üretmeye çalışmıştır.

Pareto, üzerine odaklandığı seçkinleri, tarihten yola çıkarak tahlil etmeye çalışmıştır. Pareto'ya göre, carih, umumiyetle “seçkinlerin dolaşımı”nı gösterir.⁸⁵ Bu çerçevede, Pareto, şu ünlü tespitini yapmıştır: “Tarih aristokrasilerin mezarlığıdır.”⁸⁶

Pareto, olguların doğru tarihi perspektife oturtulması gerektiğini belirtmiştir. Pareto, geçmişi dikkate almadan gözümüzün önünde olup bitene, bugüne ait olana aşırı ehemmiyet verme alışkanlığından kaçınmak gerektiğine işaret etmiştir.⁸⁷ Çünkü Pareto, toplumda gözlemlenebilir bir kurum ya da sosyal gerçeğin eski bir kurum ya da sosyal gerçeğin doğrudan dönüşümü olabileceğini söylemiştir.⁸⁸ Pareto, toplumdaki her sosyal olgunun tarihsel bir olgu olduğuna vurgu yapmıştır. Pareto, toplum olaylarının tarihi yönüne dikkat çekmiştir.

⁸⁴ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues; PARETO, The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society.*

⁸⁵ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 104.

⁸⁶ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society*, s. 1430.

⁸⁷ PARETO, Vilfredo; *Demokrasinin Dönüşümü*, Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 94-95.

⁸⁸ A.g.e., s. 58.

Son tahlilde, Pareto, sosyolojik metodolojisinde tarihi dikkate değer bulmuştur. Pareto, toplumu ele alırken tarihe yönelmiş, sosyal gerçekliği tarihsel gerçeklikten hareketle izah etmiştir.

1.3. Pareto'nun Sosyal Teorisi

Pareto'nun sosyal teorisini tahlil ederken ilk önce onun işlevselciliğe ilişkin fikirlerine, ikinci olarak mantıksal eylem ve mantıksal olmayan eyleme dair tezlerine, üçüncü olarak tortulara ve türevlere ilişkin düşüncelerine, son olarak ise seçkinlerin dolaşımına yönelik görüşlerine yer vereceğim.

1.3.1. Pareto'nun İşlevselciliğe İlişkin Fikirleri

Pareto, işlevselci bir sosyologdur. "Pareto'nun düşünce-sinde örtük işlevselcilik"⁸⁹ vardır. Pareto'nun işlevselciliğin önemli bir ismidir.⁹⁰ Pareto, işlevselci modelleri kullanmıştır. Tıpkı Durkheim gibi Pareto da, yapı ve işlevi kavramsal olarak ele almış ve onları birbirinden ayırt etmiştir.⁹¹

Pareto'ya göre, toplum bir bütün olarak ele alınabilir.⁹² Pareto'ya göre, toplum, "değişik güçler arasında bir denge-ler sistemi"dir.⁹³ Pareto'ya göre, toplum, dengedeki bir sis-

⁸⁹ BUCKLEY, Walter; "Structural-Functional Analysis in Modern Sociology", **Modern Sociological Theory in Continuity and Change** (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966, s. 238.

⁹⁰ Pareto, işlevselciliğin yanı sıra çatışma teorisinin bir temsilcisi olarak da nitelendirilmiştir (KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 1**, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994, s. 322 ve 326).

⁹¹ ABRAHAMSON, Mark; **İşlevselcilik**, Çeviren: Nilgün Çelebi, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 24.

⁹² PARETO, **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society**, s. 1727.

⁹³ BOUTHOU, **Toplumbilimin Tarihi**, s. 107.

temdir. Toplum, birbirine bağlı olan parçalardan meydana gelen bir bütündür. Sistemin “maddi noktaları ya da molekülleri”, sosyal güçlerden etkilenen bireylerdir.⁹⁴

Pareto, toplumu, “organik bir sosyal sistem” olarak kavramsallaştırmıştır.⁹⁵ Pareto, toplumun heterojen karakterinin bulunduğunu ifade etmiştir. Başka bir deyişle, Pareto’ya göre, bireyler fizikî, ahlâkî ve entelektüel bakımdan farklı oldukları için toplum, homojen bir şey değildir.⁹⁶ Pareto, toplumu, birkaç boyuttan oluşan bir sistem olarak görmüştür.⁹⁷ Pareto, toplumun çeşitli elementler tarafından belirlendiğini/tanımlandığını; bu öğelerin, fiziksel öğeler (toprak, iklim, flora, fauna, jeolojik ve mineralojik unsurlar), dış öğeler (toplumun belirli bir zamanda etkilendiği ve ilişki içinde olduğu toplumlar) ve iç öğeler (ırk, tortular, duygular, eğilimler, çıkarlar, gözlem ve düşünme yeteneği, bilgi durumu ve türevler) olduğunu öne sürmüştür.⁹⁸ Özü itibarıyla, Pareto’ya göre, sosyal sistemin somut biçimleri çoktur ve çeşitlidirler. Sosyal sistemleri belirleyen faktörler, coğrafi koşullar, toplumun dış elemanları ve sosyal sistemin iç elemanlarıdır.⁹⁹ Pareto, toplumu, birbirlerine karşılıklı bağımlı olan çeşitli alt sistemlerden meydana gelen bir sosyal sistem olarak tahayyül etmiştir. Pareto’ya göre, toplum, karmaşık bir varlıktır. Bu yüzden toplum denen gerçeklik, tek etkene göre izah edilemez.

⁹⁴ TIMASHEFF, *Sociological Theory Its Nature and Growth*, s. 162.

⁹⁵ ABRAHAMSON, *İşlevselcilik*, s. 24.

⁹⁶ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology*, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society, s. 1419.

⁹⁷ FEMIA, *Pareto and Political Theory*, s. 125.

⁹⁸ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology*, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society, s. 1433.

⁹⁹ SOROKIN, *Çağdaş Sosyoloji Teorileri*, 1. Cilt, s. 56-57.

Pareto, sosyolojinin “tek nedenli ilişki” yerine, sosyal olgular arasındaki “işlevsel ilişki anlayışı”nı kullanması gerektiğini, yani “neden” ve “sonuç” yerine, “değişken” ve “işlev” anlayışlarına geçmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁰ “Pareto’nun tartıştığı asıl nokta, basit, tek yanlı kozal modellerin sosyal olguların işleyiş tarzı ile çok ender olarak uygunluk gösterdiğidir.”¹⁰¹ Pareto, tek yanlı nedensellik yerine karşılıklı bağımlılık anlayışını kullanmıştır. Daha açık bir deyişle, Pareto, sosyal olayların izahında tek yanlı nedensellik metodunun yetersiz olacağını iddia etmiştir. Pareto, neden ve sonuç fikrinin iki ya da daha fazla olay arasında tek yanlı bağlılığa dayandığını fakat sosyal olaylar arasında böyle tek yanlı değil karşılıklı bir bağlılığın olduğunu ileri sürmüştür. Meselâ, bir toplumdaki bireylerin karakteri sosyal örgütü etkilediği gibi sosyal örgüt de bireyleri etkiler.¹⁰²

Kısaca, Pareto’ya göre, toplum, denge halindeki bir sistemdir. Bir sosyal sistem olarak toplumda karşılıklı ilişki içinde olan üç faktör (fizikî faktörler, dış faktörler ve iç faktörler) vardır.¹⁰³ Pareto, ana amacının “sosyal sistemdeki denge durumunu belirleyen gerçek kuvvetleri teşhis etmek ve yorumlamak” olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴

Uzun lafın kısası, Pareto, sosyolojik metodolojisinde işlevselci analizi kullanmış, bu çerçevede, toplumu çeşitli parçalardan meydana gelen bir bütün olarak görmüştür. Pareto, işlevselci bakış açısına uygun bir biçimde toplumu bir sosyal sistem şeklinde ele almıştır.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 53.

¹⁰¹ ABRAHAMSON, İşlevselcilik, s. 24.

¹⁰² KÖSEMİHAL, Sosyoloji Tarihi, s. 313.

¹⁰³ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 102.

¹⁰⁴ KINLOCH, Graham C.; *Sociological Theory Its Development and Major Paradigms*, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977, s. 115.

1.3.2. Pareto'nun Mantıksal Eylem ve Mantıksal Olmayan Eyleme Dair Tezleri

Pareto, sosyolojinin neliği üzerine kafa yormuştur. Pareto, tıpkı çağdaşı Durkheim, Weber ve Simmel gibi, sosyolojinin müstakil bir bilim olması için uğraşmıştır. Pareto, sosyolojinin bağımsız bir disiplin olabilmesi için kendisine özgü bir konusunun olması gerektiğini düşünmüştür.

Weber sosyolojisinde sosyal eylem tiplerini, “geleneksel eylem”, “duygusal eylem”, “değer bakımından akılcı eylem” ve “amaç bakımından akılcı eylem” olarak ele almışken¹⁰⁵, Pareto, insan eylemlerini “mantıksal eylemler” ve “mantıksal olmayan eylemler” olarak ikiye ayırmıştır. Pareto, sosyolojinin bu eylem tiplerine, bilhassa da mantıksal olmayan eylemlere yoğunlaştığında özgün bir bilim kimliğine kavuşabileceğini iddia etmiştir.

Pareto'ya göre, “insan toplumu”, hukuk, politik ekonomi, politik tarih ve dinler tarihi gibi disiplinlerin konusu olmuştur. Pareto, genelde toplumu tetkik etmeyi hedefleyen bu disiplinlerin sentezine “sosyoloji” ismini vermiştir. Bilindiği üzere, sosyoloji, insan toplumunu araştırılmasını amaç edinmiştir. Pareto ise, sosyolojinin insan toplumunun incelenmesini amaçlayan bilim şeklinde tanımlanmasının yetersizliğine vurgu yapmıştır.¹⁰⁶ Pareto, sosyolojisinde “insan eylemleri” ile ilgilenmiştir.¹⁰⁷ Pareto, sosyolojinin insanların davranışını incelediğini, özellikle de mantıksal eylem ve mantıksal olmayan eylem daha fazla vurgu yaptığını be-

¹⁰⁵ Weber'in sosyal eylem tiplerine ilişkin fikirleri konusunda ayrıntılı bilgi için şu eserime bakılabilir: KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 344-348.

¹⁰⁶ PARETO, **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues**, s. 3.

¹⁰⁷ A.g.e., s. 75.

lirtmiştir.¹⁰⁸ Pareto'ya göre, mantıklı eylemin ne olduğunu anlamak için bir mühendisin tutumunu gözlemlemek yeterlidir. Bir köprü yapan mühendis erişmek istediği hedefi ayrıntılı bir biçimde bilir. Mühendis, malzemesinin dayanıklılığını inceler ve araçlarla-amaç arasındaki ilişkiyi hesap eder. Düşüncesinde kurduğu araç-amaç ilişkisiyle gerçekte gelişen araç-amaç ilişkisi arasında bir uyum vardır. Mühendis yanlış yapmadığında mantıklı bir şekilde hareket etmiş olur. Fakat sosyoloji, mühendisler gibi davranan insanlarla karşı karşıya olmayabilir.¹⁰⁹ Çünkü toplumda mühendisler gibi mantıksal hareket etmeyen, daha çok mantıksal olmayan eylemler sergileyen bireyler vardır. İşte, bu yüzden, Pareto, haklı olarak, sosyolojinin mantıksal olmayan eylemlere yönelmesi gerektiğini bildirmiştir.

Pareto, mantıklı olarak araçlarla amaçları bağlayan eylemlere *mantıksal eylemler (logical actions)* demiştir. Mantıksal eylemler, hem objektif hem de sübjektif olarak mantıklıdır. Pareto, mantıksal eylemlerin dışında kalan öteki eylemleri ise, *mantıksal olmayan eylemler (non-logical actions)* olarak tarif etmiştir. Ancak, Pareto, *mantıksal olmayan eylemlerin* “mantıksız” (illogical) anlamına gelmediğine özellikle vurgu yapmıştır.¹¹⁰

Pareto'ya göre, mantıksal eylemler, en azından büyük bir kısmı bir akıl yürütme (usavurma) sürecinin sonucudurlar.¹¹¹ Sözgelimi, akla dayalı uygar insanlar/halklar arasında mantıksal eylemler yaygındır.¹¹² Mantıksal olmayan eylemler ise, en çok bilinçaltı duygularda, hislerde ve psişik du-

¹⁰⁸ A.g.e., s. 171.

¹⁰⁹ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 284-285.

¹¹⁰ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 77.

¹¹¹ A.g.e., s. 87-88.

¹¹² A.g.e., s. 78.

rumlarda meydana çıkarlar.¹¹³ Mantıksal olmayan eylemler toplumda önemli bir rol oynarlar.¹¹⁴ Mantıksal olmayan eylemler, akıldan ziyade duygulara daha fazla önem veren kitle toplumlarında yaygın olan bir eylem şeklidir.

Pareto, insan hayatında mantıksal olmayan eylemlerin mantıksal eylemlerden daha fazla olduğu kanaatindedir. Ona göre, insanın yapıp etmelerinin, yani eylemlerinin önemli bir kısmı mantıksal olmayan türdendir.¹¹⁵ Pareto, mantıksal olmayan eylemin sosyal hayatın asıl bileşeni olduğunu savunmuştur.¹¹⁶ Pareto, mantıksal olmayan eylemlerin “bilimsel” olarak incelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Pareto, sosyolojiyi, “mantıksal-deneysel bilim” olarak görmüştür.¹¹⁷

Kısaca, Pareto, bütün insanların özden yoksun davranışlara/eylemlere mantıksal bir görünüm vermek istediklerini, sosyoloğun amacının ise, insanlara davranışlarının/eylemlerinin mantıksal olmadığını göstermek olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸ Pareto, sosyolojisinde mantıksal olmayan eyleme odaklanmıştır. Pareto, mantıksal olmayan eylemleri detaylı bir biçimde anlamak ve açıklamak için uğraş vermiştir.

Son tahlilde, Pareto, sosyologların göz ardı etmiş olduklarına inandığı bir kategori olan “mantıksal olmayan eylemleri” önemsemiş ve sosyolojiyi, mantıksal olmayan eylemlerin incelenmesi olarak tarif etmiştir. Pareto’ya göre, mantıksal olmayan eylemler, “değerler, inançlar ve duygular” alanına gönderme yaparlar.¹¹⁹ Pareto, mantıksal olmayan eylemler-

¹¹³ A.g.e., s. 88.

¹¹⁴ A.g.e., s. 78.

¹¹⁵ FREYER, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s. 153.

¹¹⁶ FEMIA, *Pareto and Political Theory*, s. 32.

¹¹⁷ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 289.

¹¹⁸ ÇELEBİ, “Vilfredo D. Pareto”, s. 138.

¹¹⁹ SWINGEWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 201.

rin tortularda ve türevlerde karşımıza çıktıklarını bildirmiş-tir.

1.3.3. Pareto'nun Tortulara ve Türevlere İlişkin Düşünceleri

Pareto, sosyolojisinde önemli ölçüde mantıksal olmayan eylemlerin önemine dikkat çekmiş¹²⁰ ve onları anlamak noktasında “tortular/kalıntılar” (residues)¹²¹ ve “türevler” (derivations) üzerine yoğunlaşmıştır.¹²² Açıkçası, Pareto, mantıksal olmayan eylemlerin tortular ve türevler olduğuna işaret etmiştir. Pareto, sosyolojik analizlerinde tortuların ve türevlerin neliğini ve türlerini ayrıntılı olarak tetkik etmiştir.

Pareto'ya göre, sosyoloji, sosyal eylemleri belirlemek üzere bireyi etkileyen eğilimler, ilgiler, içgüdüler ve önyargılar başta olmak üzere tüm güdülerini¹²³, duyguları göz önünde tutar. Pareto, tortuların mantığını kavramak için öncelikli olarak “içgüdüler” ve “duygular” konusuna yönelmiştir.

Pareto, sosyolojik çözümlemelerinde içgüdüleri esas almıştır. Pareto, toplumu anlamamanın ya da ona yön veren ana etkenin sadece akıl olmayacağını belirtmiştir. Bu hususta, Pareto, “pozitivistlerin hoşuna gitsin ya da gitmesin, yalnızca ‘akıl’ tarafından yön verilen bir toplum yoktur ve var olamaz”¹²⁴, demiştir. Pareto, rasyonelliği esas alan Aydın-

¹²⁰ **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues**, s. 171.

¹²¹ **A.g.e.**, s. 499-884.

¹²² **PARETO, The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society**, s. 885-1432.

¹²³ **FREYER, Sosyoloji Kuramları Tarihi**, s. 147.

¹²⁴ Pareto'dan aktaran; **PARSONS, Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim**, s. 249.

lanma düşünürlerinin aksine, insan içgüdüleri gibi rasyonel olmayan unsurları vurgulamıştır.¹²⁵ Pareto, içgüdüleri sosyolojinin ilgi sahasına dâhil etmiştir.

Beri yandan, Pareto, “insan eylemlerinin büyük bir kısmının kökeninde mantıksal düşünme değil duygunun yer aldığına” işaret etmiştir.¹²⁶ Pareto, çoğu insan eyleminin rasyonel olmadığını ve mantıktan ziyade “duygular” tarafından yönlendirildiğini ileri sürmüştür.¹²⁷ Pareto’ya göre, “‘duygular’ değerlendirme standartları işlevi gören bilinçaltı inançlardır.”¹²⁸ Pareto, duyguların sosyal fenomenlerin en önemli belirleyicileri olduğunu vurgulamıştır. Pareto, duyguların direkt olarak algılanamayacağını dile getirmiştir. Pareto, fikirlerin ve eylemlerin duyguların deneysel tezahürleri olduğunu ve sadece bu tezahürlerin doğrudan gözlenebileceğini bildirmiştir.¹²⁹ Pareto, duyguları izah ettikten sonra onlarla doğrudan bağlantılı ve iç içe geçmiş olan tortulara odaklanmıştır.

Pareto, “duygular ve onlarla iletişim içindeki tortular”¹³⁰ alanına önem vermiştir. Pareto’ya göre, “tortular insanın

¹²⁵ RITZER, George; **Klasik Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 35; RITZER, George; **Modern Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2012, s. 45; RITZER, George; **Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 37.

¹²⁶ PARETO, Vilfredo; **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, Çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 27.

¹²⁷ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 426.

¹²⁸ PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 45.

¹²⁹ **A.g.e.**, s. 105.

¹³⁰ **A.g.e.**, s. 45.

belirli içgüdülerine karşılık gelir.”¹³¹ Pareto, aynı zamanda, tortular terimini bireylerin sergiledikleri duyguları içerecek biçimde kullanmıştır.¹³² Pareto’ya göre, barometrede civa-
nın yükselmesi, ısının değerlendirilmesi anlamına geldiği
gibi, tortular da içgüdülerin ve duyguların belirtileridir.¹³³
Pareto, tortuları, insan eyleminin temel güdülere/itici güçle-
ri olarak tanımlamıştır.¹³⁴ Pareto, tortuların “duyguların ya
da içgüdülerin tezahürleri” olduğunu, bir toplum araştırma-
sının tortular üzerinde yapılması gerektiğini vurgulamış-
tır.¹³⁵ Çünkü Pareto, insanların davranışlarının ve eylemleri-
nin arkasında yıllar boyunca biriken tortuların olduğuna ka-
naat getirmiştir.

Pareto, tortuların “geniş ölçüde gözlemlenebilir sonsuz
olgular dizisini kapsadığına” işaret etmiştir.¹³⁶ Pareto, tortu-
ları, “gözlemlenebilir davranışlar”, “insanların duygularını
yansıtan davranışsal tezahürler” olarak değerlendirmiş-
tir.¹³⁷

Son tahlilde, Pareto’ya göre, mantıklı olmayan iş, davra-
nış ve eylemlerin sebepleri, insanların “eğilimleri”dir. Pare-
to, insanlardaki sürekli olarak etkili oldukları için değişmez
olan ve insanların çoğunluğunda etkililikleri gözlemlenebi-
lecek durumlara, kısaca insanlardaki değişmez eğilimlere

¹³¹ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Socio-
logy, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory
of Residues*, s. 509.

¹³² TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Olu-
şumu*, s. 427.

¹³³ SOROKIN, *Çağdaş Sosyoloji Teorileri*, 1. Cilt, s. 60.

¹³⁴ ZETTERBERG, “Önsöz: Pareto’nun Seçkinler Teorisi”, s. 11;
PEUKERT, “Vilfredo Pareto and Public Choice: A Reappraisal”, s.
88.

¹³⁵ LELEDAKİS, *Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Top-
lumsalın Bilinçdışı Boyutu*, s. 47.

¹³⁶ PARETO, *Demokrasinin Dönüşümü*, s. 60.

¹³⁷ POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 24.

tortular demidir.¹³⁸ Pareto'ya göre, tortular, kökleşmiş/kemikleşmiş sabit öğelerdir¹³⁹, insanın duygularıyla ve içgüdüleriyle bağlantılı değişmez ve kalıcı özellikleridir.

Pareto, sosyal eylemin ardında yatan ana tortulardan söz etmiştir.¹⁴⁰ Pareto, tortuları, şöyle sınıflandırmıştır: Kombinasyon (birleşme/uyuşma) içgüdü, grup-sürekliliği (yığınların dayanıklılığı), duyguları dışa dönük eylemlerle açıklama gereksinimi, sosyallikle bağlantılı tortular, bireyin ve donatılarının/eklentilerinin bütünlüğü tortusu, cinsellik tortusu.¹⁴¹ Pareto, söz konusu tortulara ilişkin kapsamlı açıklamalar yapmıştır.

Pareto, ilk olarak, kombinasyon (birleşme/uyuşma) içgüdü üzerinde durmuştur. Bu içgüdü ya da tortuda zıtların ya da benzerlerin birleşmesi önemlidir.¹⁴² Pareto, kombinasyon içgüdüünü/tortularını tarif etmek için en derin olan şeye, yani tortuların ötesinde duygulara götüren içgüdü sözcüğünü kullanmıştır. Pareto, kombinasyon içgüdüünün, düşünceler ile nesneler arasında ilişki kurma, konulan bir prensipten neticeler çıkarma, iyi ya da kötü düşünme eğilimi olduğunu vurgulamıştır.¹⁴³ Pareto, büyücülükten bilime pek çok etkinliğin kombinasyon içgüdüüyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴ Pareto, kuyruklu yıldızın görünmesini toplumda bir felâketin çıkacağına bağlama eğilimi, batıl inanışların büyü, birçok görenek ve alışkanlık gibi durumlara

¹³⁸ FREYER, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s. 154.

¹³⁹ PEUKERT, "Vilfredo Pareto and Public Choice: A Reappraisal", s. 88.

¹⁴⁰ ZETTERBERG, "Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi", s. 11-12.

¹⁴¹ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 516-519.

¹⁴² A.g.e., s. 516.

¹⁴³ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 301.

¹⁴⁴ ÇELEBİ, "Vilfredo D. Pareto", s. 140.

rın, kombinasyon tortusuna dayandığını vurgulamıştır.¹⁴⁵ Pareto'ya göre, kombinasyon içgüdüğü tortuları, ağırlıklı olarak siyasetçilerde, spekülâtorlerde ve mucitlerde bulunur¹⁴⁶ ve söz konusu kişilerin eylemlerinde önemli rol oynarlar.

Pareto, ikinci olarak, “grup-sürekliliği (yığınların dayanıklılığı) tortusu”nu izah etmiştir. Bu tortuda aile ve akrabalık gruplarının ilişkileri, sosyal sınıf ilişkileri, yaşayan insanlar ile ölümler arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur.¹⁴⁷ Grup-sürekliliği (yığınların dayanıklılığı) tortusu, “insanların diğer insanlarla ve çevreyle olan ilişkilerinin devamını sağlayan eğilimler olarak tanımlanabilir.”¹⁴⁸ Pareto'ya göre, grupların sürekliliği tortuları, kilise adamlarında, aile adamlarında ve başkasının emrinde olan kimselerde bulunur.¹⁴⁹ Pareto, grupların sürekliliği tortularının toplumda yaygın olduğuna dikkat çekmiştir.

Pareto, üçüncü olarak, “duyguları dışa dönük eylemlerle açıklama gereksinimi”nden söz etmiştir. Pareto, bu tortuda etkinlik ve kendini ifade etme üzerinde durmuştur.¹⁵⁰ Pareto, duyguları dışa dönük eylemlerle açıklama eğiliminin ayinsel bir eylemle ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu tortu, bir duyguyu belirtmeye yönelik alkışlamayla, örneğin, spor müsabakalarında ve siyasal gösterilerde net olarak ortaya

¹⁴⁵ FREYER, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s. 155.

¹⁴⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 385.

¹⁴⁷ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 517.

¹⁴⁸ ÇELEBİ, “Vilfredo D. Pareto”, s. 140.

¹⁴⁹ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 385.

¹⁵⁰ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 517.

çıkar.¹⁵¹ Pareto, duyguları dışa dönük eylemlerle açıklama tortularının festivallerde, dini coşkularda ve törenlerde kendini gösterdiğini belirtmiştir.¹⁵² Pareto, bu tortunun kitlelerde çok belirgin olarak varlığını sürdürdüğünü dile getirmiştir.

Pareto, dördüncü olarak, “sosyallikle bağlantılı tortular” kategorisinden söz etmiştir.¹⁵³ “Bu kategori toplumsal yaşamla ilgili kalıntılarla oluşturulmuştur.”¹⁵⁴ Pareto, insanda, onaylanan, sevilen etkinlikleri başkalarıyla paylaşma arzusu ve başkaları gibi olma isteğinin bulunduğunu, bu isteğin de insanın en kuvvetli duygularından birisi olduğuna işaret etmiştir. Pareto, hiçbir toplumun bireylerine belirli düşünme, inanma ve davranış biçimlerini kabul ettirmediği sürece var olamayacağını ifade etmiştir.¹⁵⁵ Bu yüzden Pareto, sosyallikle bağlantılı tortuların toplumun varlığını devam ettirmesi bakımından mühim bir rol üstlendiğinin altını özenle çizmiştir.

Pareto, beşinci olarak, “bireyin ve donatılarının/eklentilerinin bütünlüğü tortusu”nu irdelemiştir.¹⁵⁶ Pareto’ya göre, söz konusu tortu, sosyallikle bağlantılı tortuların, yani “sosyalite kalıntılarının tamamlayıcısıdır.”¹⁵⁷ Pa-

¹⁵¹ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 302-303.

¹⁵² ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 385.

¹⁵³ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 518.

¹⁵⁴ Pareto’dan aktaran; ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 303.

¹⁵⁵ ÇELEBİ, “Vilfredo D. Pareto”, s. 140.

¹⁵⁶ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 518.

¹⁵⁷ ÇELEBİ, “Vilfredo D. Pareto”, s. 141.

reto'ya göre, bu tortu, bireyin dünyasında ve sosyal hayatta etkilidir.

Pareto, son olarak, "cinsellik tortusu" üzerinde durmuştur.¹⁵⁸ Pareto'ya göre, cinsellik tortusu, cinsel iştahla ilgili değildir. Cinsellik tortusu, cinsel eylem ve cinsel pratiklerin ahlâkı, zevkin reddi ve çilecilikle ilgilidir.¹⁵⁹

Kısacası, Pareto, sosyolojisinde tortular üzerine odaklanmış, onları altı gruba ayırarak incelemiştir¹⁶⁰, tortuların insanların tutum ve davranışlarında, özellikle de mantıksal olmayan eylemlerinde belirgin olarak ortaya çıktıklarına işaret etmiştir. Pareto, insanların mantıksal eylemlerden ziyade mantıksal olmayan eylemler sergilemelerinde tortuların etkin olduğunu savunmuştur. Pareto, tortuların insan ve toplum hayatına yön verdiğini iddia etmiştir.

Pareto, mantıksal olmayan eylemlerin arka planında tortuların yanı sıra türevlerin olduğunu ileri sürmüştür. Pareto, mantıksal olmayan eylemleri anlamak için "türevler"/"türetmeler" üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur.

Pareto'ya göre, türevler, "insanların geçmiş olayları, doğal, mantıklı, haklı ya da meşru kılmak için geriye dönük değerlendirmeleridir."¹⁶¹ Pareto, türevleri, "insanların duygularını yansıtan sözel tezahürler", insanların eylemlerini meşru kılmak ve rasyonelleştirmek için ürettiği hikâyeler ve hezeyanlar olarak değerlendirmiştir.¹⁶² Pareto'ya göre, tü-

¹⁵⁸ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 519.

¹⁵⁹ McLURE, Michael; Pareto, *Economics and Society: The Mechanical Analogy*, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2003, s. 54.

¹⁶⁰ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 103; FERRAROTTI, "Sociology in Italy: Problems and Perspectives", s. 704.

¹⁶¹ PARETO, *Demokrasinin Dönüşümü*, s. 46.

¹⁶² POWERS, "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", s. 24.

revler, genellikle, ideoloji ya da doğrulama teorisi adı verilen şeylerin karşılığıdır. Türevler, sözlü nitelikte çeşitli araçlardır.¹⁶³ Pareto'ya göre, türevler, insanların kendi eylemlerinin nedenlerinden söz ederken başvurdukları konuşma alışkanlıklarıdır.¹⁶⁴ Pareto'ya göre, türevler, ideolojik sözlü tepkilerdir, ideolojilerdir¹⁶⁵ ve "insan eylemlerinin dışsal ayrıntılarıdır."¹⁶⁶

Pareto, türevleri, sav (beyan), otorite, duygular ya da il-kelerle bağdaşma ve sözlü kanıt (ispat) olarak tasnif etmiş¹⁶⁷, türevlerin çok değişken olduğunu, sıklıkla çok renkli ve gökkuşağı gibi geçici halde bulunduğunu, kendiliğinden şekillendiğini ve temel sosyal gerçekleri gizlediklerini ileri sürmüştür.¹⁶⁸

Kısaca, Pareto, insanın düşündükleri şeylere "türevler" ismini vermiş, türevlerin yalnızca ikincil önemde şeyler olduğunu çünkü insanların temelde duygularının (tortuların) etkisiyle hareket ettiklerini iddia etmiştir.¹⁶⁹ Pareto, sosyolojisinde türevleri önemsemiştir.

Sonuç olarak, duygular, Pareto'nun sosyolojisinin özünü oluşturur. Duyguları doğrudan gözlemek zordur. Bu hususta insanların söyledikleri şeyleri (türevleri) ve yaptıkları şeyleri (tortuları) kaydetmek önemlidir.¹⁷⁰ Pareto'ya göre, türevler, bireylerin eylemlerine rasyonel görüntü kazandır-

¹⁶³ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 308.

¹⁶⁴ ZETTERBERG, "Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi", s. 11.

¹⁶⁵ SOROKIN, *Çağdaş Sosyoloji Teorileri*, 1. Cilt, s. 58.

¹⁶⁶ ZETTERBERG, "Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi", s. 11.

¹⁶⁷ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology*, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society, s. 899.

¹⁶⁸ PARETO, *Demokrasinin Dönüşümü*, s. 46.

¹⁶⁹ LELEDAKİS, *Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*, s. 47.

¹⁷⁰ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 433.

makta kullandıkları düşünsel meşrulaştırmalar ya da ideolojilerdir. Tortular ise, bireylerin eylemlerinin arkasındaki temel duygular; bireylerin içgüdülerine ve dürtülerine dayalı öznel etkenlerdir.¹⁷¹

Son tahlilde, Pareto, duygular ve içgüdüler alanıyla ilişkili olan tortuları ve türevleri detaylı bir biçimde analiz etmesinin ana sebebinin toplumda yaygın olan mantıksal olmayan eylemleri anlamak ve açıklamak olduğunu belirtmiştir.

1.3.4. Pareto'nun Seçkinlerin Dolaşımına Yönelik Görüşleri

Pareto, en meşhur elit teorisyenlerindendir.¹⁷² Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels ile birlikte, 20. yüzyılın etki bırakmış üç klasik elit teorisyeninden biridir.¹⁷³ Pareto, elit (seçkin) üzerine odaklanmış sosyal teorisyenler arasında en bilinen isimdir.

Sosyoloji ve siyaset bilim literatüründe Pareto deyince akla ilk önce “elitlerin dolaşımı” (“seçkinlerin dolaşımı”) gelir. Pareto, seçkinlerin dolaşımı konusundaki tezleriyle tanınan bir sosyologdur.

Pareto, sosyolojik analizlerinde ağırlıklı olarak “seçkinler” (“elitler”) üzerine odaklanmış ve onlara daha fazla önem vermiştir. Pareto, buna gerekçe olarak seçkinlerin toplumunda belirleyici olmalarını ve toplumu yönlendiren güç konumunda bulunmalarını göstermiştir. Zetterberg'in deyişiyle, “Pareto dikkatini mevcut olan potansiyel seçkinlere yöneltmekte, toplumun diğer kesimleri hakkında

¹⁷¹ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 88.

¹⁷² WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, Prentice-Hall, New Jersey, 1991, s. 83.

¹⁷³ BERBEROĞLU, Berch; *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 49.

ise çok az şey söylemektedir. Bu konuyu tercih etmesinde kendi seçkinci hislerinin rolü olabileceği gibi, onun, toplumun bu en yüksek kesimine olan merakının aynı zamanda başka gerekçeleri de bulunmaktadır. Pareto insanların birbirlerinin yerine geçmeleri ve toplumsal konumlarının yeniden organize edilmesi anlamındaki sosyal değişimin -gezgin işçiler hariç- yüksek sınıflara, düşük sınıflara oranla daha hızlı olduğunu vurgular. Aynı zamanda Pareto'ya göre seçkinler arasında yaşanan olaylar ve alınan kararlar, toplumun tarihi bakımından, büyük halk kitlelerinde alınan kararlara ve yaşanan olaylara nazaran, daha fazla öneme sahiptir.”¹⁷⁴ Pareto, seçkinlerin toplumda egemen olması ve toplumun kaderine yön veren insanlar konumunda bulunması nedeniyle onları sosyolojik analizinin merkezine yerleştirmeye gayret etmiştir.

Pareto'nun seçkinlerin dolaşımı tezini doğru anlamak için ilk önce onun “seçkin” (“elit”) sözcüğü ile neyi kastettiğini izah etmek gerekir. Pareto, “seçkin (elite) kelimesini en güçlü, en enerjik ve kötülük kadar iyiliğe de yeteneği olan anlamında, etimolojik bağlamı içinde kullandım”¹⁷⁵, diye yazmıştır. Pareto, “seçkin”in neliğini ve mantığını şöyle açıklamıştır: “İnsan etkinliklerinin her branşında her bireye kendi yeteneğine göre, okul sınavlarında çeşitli konularda verilen notlara benzer göstergelerin verildiğini varsayalım. Örneğin, en üstün avukat tipine 10 vereceğiz. Müşteri bulamayan avukata 1 vereceğiz- 0 ise ahmak olana saklanmıştır. Milyonlar kazanan kişiye- dürüstçe ya da dürüst olmayan bir şekilde- 10 vereceğiz. Binler kazanana 6, düşkünler evine girmeyecek kadar geçimini sağlayana 1, düşkünler evine girenlere ise 0 vereceğiz. ...İnsanların bütün etkinlik branşları için de bu böyledir. ..Kendi etkinlik branşlarında en

¹⁷⁴ ZETTERBERG, “Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi”, s. 9.

¹⁷⁵ PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 35.

yüksek göstergelere sahip olan kişilerden bir sınıf meydana getirelim ve bu sınıfa 'seçkin' ismini verelim."¹⁷⁶ Görüldüğü üzere, Pareto'ya göre, seçkinler, kendi alanlarında en yüksek performansa sahip bireylerden meydana gelir.¹⁷⁷ Pareto'ya göre, seçkinler, "kitleden belli bir açıdan üstün olanlar" olup, daima küçük bir azınlığı oluştururlar.¹⁷⁸ Ancak hemen belirtelim ki, Pareto'ya göre, seçkin, ahlâkça en saygıdeğer veya düşünce alanında tanınmış en değerli varlık değildir. Seçkin, sadece faydalı olan niteliklerle ve tortularla donanmış kişiler zümresidir. Meselâ, tamamen savaş ve mücadele üzerine inşa edilmiş bir toplumda, en kabiliyetli savaşçılar seçkinler grubunu oluştururlar. İş temeli üzerine bina edilmiş bir toplumda büyük iş adamları, tüccarlar ve girişimciler seçkinleri meydana getirir. Zorbalık temelinde inşa edilmiş olan bir toplumda, iktidar yetkisinin kullanılmasında en aşırı korkusuzluğun örneği olabilenler, seçkinlerdir.¹⁷⁹ Sözün kısası, Pareto, azınlığın iktidarını anlatmak için "seçkin" sözcüğünü icat etmiştir.¹⁸⁰ Pareto'ya göre, seçkin, belli yetenek ve özelliklerinden dolayı kitle üzerinde egemenlik kuran, azınlığın çoğunluk üzerindeki tahakkümüne işaret eden bir sözcüktür.

Pareto, toplumda seçkinlerin çeşitli bileşenleri olduğunu ve onlar vasıtasıyla çoğunluğu oluşturan sınıfları yönettiklerini belirtmiştir. Pareto'ya göre, "hiçbir zaman kesin olarak tek bir seçkin sınıfı yoktur. Seçkini birlikte meydana getiren

¹⁷⁶ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society*, s. 1422-1423.

¹⁷⁷ TIMASHEFF, *Sociological Theory Its Nature and Growth*, s. 165

¹⁷⁸ PARSONS, *Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim*, s. 303.

¹⁷⁹ FREYER, *Sosyoloji Kuramları Tarihi*, s. 163.

¹⁸⁰ SKOUSEN, *İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri*, s. 245.

çeşitli sınıflar vardır.”¹⁸¹ Pareto, toplumların alt tabaka ile seçkin tabakayı içerdiğini ileri sürmüştür.¹⁸² Pareto, seçkinlerin dolaşımını tahlil ederken toplumu iki ana sınıfa ayırmıştır: Alt tabaka, yani “seçkin-olmayanlar” (*non-élite*) ve üst tabaka, yani “seçkinler” (*élite*).¹⁸³ Üst tabaka, ekseriyetle yöneticileri, alt tabaka ise çoğunlukla yönetilenleri kapsamaktadır.¹⁸⁴ Pareto, daha sonra, üst tabakayı oluşturan seçkinleri, “yönetici seçkin” (*governing élite*) ve “yönetici olmayan seçkin” (*non-governing élite*) olarak ikiye ayırmıştır.¹⁸⁵ Pareto, seçkinlerin dolaşımı anlayışında “yönetici seçkinlere” odaklanmıştır.

Pareto, bazı liderlerin (“aslanlar”ın) güç kullanmakta, bazılarının (“tilkiler”) ise seçim vasıtasıyla itaat sağlamakta usta olduklarını tespit etmiştir.¹⁸⁶ Pareto, “aslanlar”ın, “dobra, kararlı ve acımasız” olup güç kullanarak insanları yönettiklerini, “tilkiler”in ise “kurnaz, yönlendirici ve diplomatik” olup kitleleri gizlice yönettiklerinden söz etmiştir. Pareto, toplumdaki ana değişmelerin, bir seçkinler dolaşımıyla, yani “aslanlar”ın yerini “tilkiler”in ya da “tilkiler”in yerini “aslanlar”ın almasıyla gerçekleştiğini ileri sürmüştür.¹⁸⁷ Görüldüğü üzere, Pareto, “güç” ve “hile”ye dayalı iki yönetim aracından söz etmiştir. Bu aslında, Machiavelli’nin “aslanlar” ve “tilkiler” arasında yaptığı ayrımın bir başka şeklidir. Pareto, yönetici seçkinlerden olan “aslanlar” grubunun güç/kuvvet

¹⁸¹ PARETO, *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, s. 81.

¹⁸² DENIS, *Ekonomik Doktrinler Tarihi 2*, s. 640.

¹⁸³ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society*, s. 1424.

¹⁸⁴ *A.g.e.*, s. 1427.

¹⁸⁵ *A.g.e.*, s. 1424.

¹⁸⁶ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 439.

¹⁸⁷ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 89.

kullanmayı tercih ettiğini, diğer seçkin grubu olan “tilkiler”in ise kurnazlığa eğiliminin olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁸

Pareto’ya göre, siyasal süreçler ya “aslanlar”dan ya da “tilkiler”den meydana gelen seçkinlerin egemenliği altındadır. “Aslanlar”, geleneklerine bağlı, muhafazakâr, açık sözlü ve güçlü bir iradeye sahip insanlardır. “Tilkiler” ise, açıkgoz ve hilekâr kişilerdir.¹⁸⁹ Başak bir deyişle, Pareto, “aslanlar”ın, buyurganlığı eğilimli muhafazakâr kişiler, “tilkiler”in ise kurnazlığa ve hilekârlığa yatkın diplomatik tipler olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁰ Pareto, siyasal ve yönetsel süreçte etkili olan “aslanlar” ile “tilkiler”in iktisadi alanda birlikte hareket ettikleri iki seçkin tipinin (“rantiyeler” ve “spekülatörler”) olduğunu iddia etmiştir.

Pareto’ya göre, belirli bir dönemde iktisadi süreçler “rantiyeler” veya “spekülatörler”den meydana gelen seçkinlerin elindedir. Rantiyeler, muhafazakârdırlar ve uzun vadeli yatırımların peşindedirler. Spekülatörler ise, riski göze alan ve kısa süreli kazançlarla ilgilenirler.¹⁹¹ Pareto’ya göre, rantiyeciler “aslanlar”a, spekülatörler “tilkiler”e yakındır.¹⁹² Pareto’nun “rantiyeler” ve “spekülatörler” diye isimlendirdiği tipler, Machiavelli’nin “aslanlar” ve “tilkiler” tiplerine benzetilmektedir.¹⁹³ Pareto’ya göre, “aslanlar ve rantiyeler nihayetinde yerlerini tilkiler ve spekülatörlere ve daha sonra

¹⁸⁸ ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, s. 320.

¹⁸⁹ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 424.

¹⁹⁰ POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 20.

¹⁹¹ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 424.

¹⁹² COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 349.

¹⁹³ BOTTOMORE, Tom B.; *Seçkinler ve Toplum*, Çeviren: Erol Mutlu, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 55.

onlar da yerlerini birincilere bırakırlar.”¹⁹⁴ Pareto’nun seçkinlerin dolaşımı görüşüne göre, toplum “aslanlar”ın ve “tilkiler”in hükümdarlıkları aşamasından geçer. Bu çerçevede, Pareto, bir toplumun iktidarı cebir yoluyla ele geçiren aslanlar tarafından kurulduğunu fakat daha sonra “bürokratik tilkiler” tarafından yönetilmeye başlanarak sakinleştiğini iddia etmiştir. Bu süreçte zamanla toplumun bozulmaya başladığını, bunun da iktidarı ele geçirmek ve toplumun gideceği yönü yeniden tespit etmek için bir başka aslanın ortaya çıkışını gerektirdiğini belirtmiştir.¹⁹⁵

Pareto’ya göre, belli bir süre iktidarda kalan seçkinler, yıpranmaya başlar. Bu durumda taze kuvvet olarak yeni seçkinler ön plana çıkmaya başlar. Yeni seçkinler, toplumda çoğunluğun çıkarları için mücadele edeceklerini ve toplumu daha iyi şartlara doğru taşıyacaklarını kitlelere vaat ederler. Oysa onların asıl niyeti, kendi menfaatleri için iktidarı ele geçirmektir. Pareto’nun deyişiyle, “eskilerin yerine geçmek için çabalayan veya sadece gücünü arttırmak isteyen yeni seçkinler böyle bir niyetleri olduğunu açıkça kabul etmezler. Bütün bu baskının liderliğini üstlenmek yerine, kendi iyiliklerinin değil, çoğunluğun iyiliği peşinde koşacaklarını, bunun büyük bir mücadeleye yol açacağını fakat bu mücadelenin sınırlı bir sınıfın hakları için değil bütün vatandaşların hakları için yapılacağını ilan ederler. Tabii ki yeni seçkinler bir kere zafer kazandıklarında eski dostlarını buyrukları altına alırlar ya da onlara bazı resmî ayrıcalıklar sunarlar.”¹⁹⁶

¹⁹⁴ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 424.

¹⁹⁵ SKOUSEN, *İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri*, s. 245.

¹⁹⁶ PARETO, *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, s. 35.

Pareto'ya göre, toplumda eski seçkinlerin iktidardan düşmesi ve onların yerine yeni seçkinlerin geçmesi, kitleler tarafından olumlu bir gelişme olarak algılanır. Yeni seçkin her daim kurtarıcı olarak görülür. "Eski seçkinlerin düşüşü, insanî ve fedakâr duyguların yükselişi olarak gözüktür. Yeni seçkinin yükselişi ise âciz ve güçsüzün, nüfuzlu ve kuvvetliye karşı haklı çıkması olarak görünür."¹⁹⁷ Pareto, yeni seçkinin iktidara gelmesinin ezilenlerin ezenlere karşı bir zaferi olarak nitelendirildiğini vurgulamıştır.

Pareto, seçkinlerin dolaşım sürecinde yeni seçkinin güç ve enerji dolu olduğunu, eski seçkinin ise çözülmüş halde bulunduğunu belirtmiştir. Pareto, yeni seçkinin atılgan, cesur ve "sınıf çatışmasını" açığa vurduğunu, eski seçkinin çocukça "dayanışmayı" methettiğini ve yumrukların karşısında başını eğdiğini ve bu yumruklara aynı şekilde karşılık vermek yerine yalnızca teşekkür ettiğini vurgulamıştır.¹⁹⁸ Pareto, seçkinlerin iktidardan uzaklaşırken son derece korkak davrandıklarını, asla cesur olmadıklarını söylemiştir. Pareto, "seçkinlerin pasif cesaretleri vardır ama aktif cesarete sahip değildirler. Esas şaşırtıcı olan İmparatorluk Roma'sındaki seçkinlerin Sezar'ı memnun etmek için en küçük bir direniş göstermeden kendi suikastlarına izin vermeleri ve bu uğurda intihar etmeleridir. Fransa'da ellerinde silahlarıyla, savaşarak ölmek yerine hâlihazırdaki giyotinle ölmeyi tercih eden soyluları gördüğümüzde de aynı derecede hayrete düştük"¹⁹⁹, şeklinde bir tespit yapmıştır. Pareto, seçkinlerin dolaşımı sürecinde yönetimi ele geçiren seçkinin oldukça cesurca hareket ettiğini buna karşın yönetimden uzaklaşan seçkinin olabildiğince korkak davrandığını dile getirmiştir.

¹⁹⁷ A.g.e., s. 39.

¹⁹⁸ A.g.e., s. 85.

¹⁹⁹ A.g.e., s. 62.

Beri yandan, Pareto, seçkinlerin düşüşleri esnasında insanî duygular ve merhamet sergilediklerini²⁰⁰, iktidardan gitme zamanlarının geldiğini fark ettiklerinde daha ılımlı olduklarını fakat çıkarlarını arttırmak için her türlü illegal yollara başvurdıklarını ileri sürmüştür. Bu hususta Pareto, şunları yazmıştır: “Bir seçkin düşerken eş zamanlı olarak kendini gösteren iki işaretten söz edebiliriz. 1- Düşen seçkin daha yumuşak, ılımlı ve kendi gücünü kullanmaya daha az eğilimli olur. 2- Diğer yandan açgözlülüğünü ve başkalarının mallarına olan hırsını kaybetmez, mümkün olduğunca gayrimeşru yollardan zimmete para geçirme ve ulusal mirası gasp etme eğilimindedir.”²⁰¹ Pareto, yönetimi kaybetme sürecini giren seçkinlerin son hamlesinin toplumun iktisadi kaynaklarını ve zenginliklerini haksız bir biçimde ele geçirmek olduğuna dikkat çekmiştir.

Pareto, bir rejimin iktidarda kaldıkça sürekli olarak yıprandığını, seçkinlerin güçlerini kaybederken vatandaşları daha fazla sömürdüklerini ve sonuçta toplumda hoşnutsuzlukların arttığını söylemiştir.²⁰² Pareto, siyaset sahnesindeki her seçkinin politik birikimini ve enerjisini tüketmeye, sonunda yok olmaya mahkûm olduğunu belirtmiştir. “Bu yüzden insanlık tarihi seçkinlerin durmadan devam eden yer değiştirme tarihidir. Biri yükselirken diğerinin alçalması gibi.”²⁰³ Pareto, her bir insanın ya da halkın bir seçkin tarafından yönetildiğini ileri sürmüştür.²⁰⁴ Pareto, seçkinlerin dolaşımını ve mücadelesini tarihin esası olarak görmüş-

²⁰⁰ A.g.e., s. 73.

²⁰¹ A.g.e., s. 61.

²⁰² TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 438.

²⁰³ PARETO, *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, s. 35.

²⁰⁴ PARETO, *The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues*, s. 169.

tür.²⁰⁵ Pareto, tarihi, sınıf mücadelesi alanı olarak ele almıştır.²⁰⁶ Pareto'ya göre, tarih, umumiyetle “seçkinlerin dolaşımı”nı gösterir.²⁰⁷ Pareto'ya göre, her toplumda belirli bir “seçkinler akışı” vardır. Seçkin tabaka, üstün yetenekli insanları kapsar. Üstün niteliklerle ve önemli vasıflarla donanmış fakat alt tabakada dünyaya gelmiş belirli sayıda insan, üst tabakaya yükselmeyi başarır.²⁰⁸ Böylece, seçkinlerin dolaşımı devam eder. Tom Bottomore'a göre, Pareto, kendi siyaset teorisinin temel fikirlerinden birini, yani “seçkinlerin dolaşımı” görüşünü, “tarih aristokrasilerin mezarlığıdır”, şeklindeki çarpıcı cümlesiyle formüle etmiştir.²⁰⁹ Böylece Pareto, sosyal değişimin kaynağı olarak seçkinler üzerine odaklanmıştır.²¹⁰ Pareto, toplumda değişimin önünü açanların seçkinler ve onların kendi aralarındaki çekişmesi olduğunu savunmuştur.

Netice itibariyle, Pareto, toplum analizinde “sınıf farklılaşması”nı önemsemiştir. Pareto, toplumu, hiyerarşik bir

²⁰⁵ ZEITLIN, *Ideology and the Development of Sociological Theory*, s. 169.

²⁰⁶ Pareto, seçkinlerin dolaşımı teorisinde tarihi üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan “ezen sınıflar” ile üretim araçlarının mülkiyetinden mahrum olan “ezilen sınıflar” arasındaki bir mücadele alanı olarak görmemiştir. Pareto, Marx ve Engels tarafından ileri sürülen, “günümüze kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşları tarihidir” [MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich; **Komünist Parti Manifestosu**, Çeviren: Sol Yayınları Yayın Kurulu, Sol Yayınları, Ankara, 1998, s. 9], şeklindeki tezi çürütmek istemiştir. Kısaca, Pareto, tarihin ezen-ezilen sınıfların kavgasına değil, sadece egemen “seçkinler”in mücadelesine sahne olduğunu iddia etmiştir.

²⁰⁷ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 104.

²⁰⁸ DENIS, *Ekonomik Doktrinler Tarihi 2*, s. 640-641.

²⁰⁹ BOTTOMORE, *Seçkinler ve Toplum*, s. 51.

²¹⁰ KINLOCH, *Sociological Theory Its Development and Major Paradigms*, s. 119.

varlık olarak tanımlamıştır. Toplumu, özünde “seçkinler” ve “seçkin olmayanlar” şeklinde iki temel sınıfa bölmüştür.²¹¹ “Seçkinlerin dolaşımı”, yönetici seçkin ile yönetici olmayan seçkin kesimleri arasındaki yer değiştirmeye ve dolaşıma işaret eder. Bu dolaşım sürekli ve devamlıdır. Pareto’nun deyişiyle, “sınıf-dolaşımından dolayı, yönetici seçkin her zaman yavaş ve devamlı dönüşüm halindedir.”²¹²

Son tahlilde, Pareto, sosyolojisinde dikkatleri seçkinlere çekmiş, toplum içinde sadece onların rollerini çözümlemiştir. Pareto, seçkinlerin güç ve hile yoluyla iktidarı ele geçirenlerden meydana geldiğini, iktidar ve servet peşinde koşan insanlar olduklarını, ekonomiyi yönlendirdiklerini ve sadece kendilerini düşündüklerini belirtmiştir. Pareto, belirli bir süre iktidarda kalan seçkinlerin zamanla yıprandıklarını, siyasal güçlerini kaybettiklerini, eskiyip gözden düştüklerini, yerlerini daha enerjik ve dinamik seçkinlere bırakmak mecburiyetinde kaldıklarını net bir biçimde dile getirmiştir.

1.4. Pareto’nun Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri

Pareto, klasik sosyolojinin önemli üstatlarından biridir. Sosyoloji tarihinde iz bırakmış sosyologlardandır. Pareto, sosyolojide önemli eserlere imza atmıştır. Pareto, sosyologların ilgisini çeken²¹³ bir isim olmuştur. Pareto, sosyolojik

²¹¹ PARSONS, Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim, s. 302-303.

²¹² PARETO, The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society, s. 1431.

²¹³ Pareto, benim de 1990’ların başından itibaren üzerine yazdığım bir sosyolog olmuştur. Daha önce yayımlanan şu eserlerimde (KIZILÇELİK, Sezgin; Sosyoloji Teorileri 1, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994, s. 297-326; KIZILÇELİK, Sezgin; Batı Sosyolojisini

düşüncenin gelişmesinde etkili olmuştur. Pareto, sosyolojide, özellikle de siyaset sosyolojisi alanında orijinal görüşlere sahip olan bir düşünce ustasıdır.

Pareto, Weber ve Durkheim ile birlikte genellikle Marxist toplum teorisine meydan okuyan üç “büyük” siyasal sosyologlardan birisi olarak göz önünde bulundurulmuştur.²¹⁴ Başka bir deyişle, Pareto, Durkheim ve Weber ile birlikte, sosyalist toplum algısına doğrudan karşı duran bir sosyoloji ya da siyasal sosyoloji geliştiren “üç büyük”ten biri olarak takdim edilmiştir.²¹⁵ Pareto, Marx’ın iyi bir sosyolog fakat zayıf bir iktisatçı olduğunu düşünmüştür. Pareto, Marxizmin bir bilim olmadığını, onun kitleler için bir din olduğunu iddia etmiştir.²¹⁶ Tıpkı Weber gibi Pareto’nun da “sosyolojisi” Marx’ın hayaletiyle şiddetli bir tartışma için geliştirmiş olduğu iddia edilmiştir.²¹⁷ Pareto, “Marx karşıtlarının Marx’ı”²¹⁸ ve “burjuvazinin Marx’ı”²¹⁹ olarak nitelendirilmiştir.

Diğer yandan Pareto, Ellsworth Faris tarafından “orta sınıfın Machiavelli’si olmaya hevesli yaşlı bir adam”, William McDougall tarafından ise “faşizmin Karl Marx’ı” olarak de-

Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi, Genişletilmiş 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 51-53) Pareto’nun fikirlerini farklı bağlamlarda inceledim. Kitabımın bu bölümünü inşa ederken söz konusu eserlerimden belirli ölçüde faydalandım.

²¹⁴ FEMIA, *Pareto and Political Theory*, s. 1.

²¹⁵ McLURE, *Pareto, Economics and Society: The Mechanical Analogy*, s. 8.

²¹⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 381.

²¹⁷ ZEITLIN, *Ideology and the Development of Sociological Theory*, s. 162.

²¹⁸ ÇAĞATAY, “Ekler”, s. 280.

²¹⁹ GOULDNER, Alvin W.; **Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi**, Çeviren: Mesut Şenol, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2015, s. 206.

ğerlendirilmiştir.²²⁰ Pareto'nun sosyolojisi "protofaşist" olmakla, yani faşizme öncülük etmekle ya da faşizme kapı aralamakla suçlanmıştır.²²¹ Pareto'ya dönük bu olumsuz değerlendirmeler, doğru değildir. Çünkü Pareto, özgürlük yanlısıdır. Liberal bir sosyologdur. Pareto, "kendini hoşnutsuz bir liberal olarak"²²² görmüştür. Pareto, "düşüncede ve eylemde özgürlük aşığı"²²³ olan bir sosyologdur. Pareto, özgürlüğün iki büyük düşmanı olarak militarizmi ve korumacılığı görmüş, onların zararlarını sıkça dile getirmiştir.²²⁴ Dolayısıyla Pareto'yu faşizmin yanlısı olarak nitelemek son derece yanlıştır.

Pareto, yepyeni bir sosyoloji sistemine güçlü bir taban oluşturacak metot ve malzeme ortaya koymuştur.²²⁵ Pareto, toplumu bir sistem olarak görmüştür. Toplumu bir bütün olarak fakat nesnel sosyal yapılar ve kurumlar temelinde değil, daha çok, mantıksal olmayan çoğu eylemlerin bir sentezi olarak analiz etmiştir.²²⁶ Pareto, toplumun öğeleri olarak sınıfları değil, bireyleri almıştır. "Pareto'ya göre, *toplumsal sistemin 'molekülleri'*, çıkarları, dürtüleri ve duyguları

²²⁰ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 423. Pareto öldükten iki gün sonra gazeteci Vincenzo Fani, Pareto'yu "faşizmin Karl Marx'ı" olarak tarif etmiştir (ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 375).

²²¹ SKOUSEN, **İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, s. 245.

²²² TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 416.

²²³ PARSONS, **Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim**, s. 314.

²²⁴ SKOUSEN, **İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, s. 245.

²²⁵ ÇAĞATAY, "Ekler", s. 286.

²²⁶ SWINGWOOD, **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, s. 200.

olan bireylerdir.”²²⁷ Pareto’ya göre, mantıksal ya da akılcı eylemler (örneğin, bir mühendisin ya da spekülâtörün eylemi) iktisadın alanındadır. Mantıksal olmayan eylemler ise, sosyolojinin inceleme alanına girer.²²⁸ Pareto, sosyolojisini, toplumda yaygın olan mantıksal-olmayan eylemler üzerine inşa etmiştir.

Pareto’nun sosyolojik teoriye en büyük katkısı, onun dengedeki bir sistem olarak toplum anlayışıdır.²²⁹ Bu bağlamda, işlevselci sosyolog Parsons, Pareto’nun düşüncesinden derin bir biçimde etkilenmiştir. Pareto’nun sosyal sistem yaklaşımı, onun metodolojisi ve temel fikirlerinin boyutları, Parsons’ın kendi teorik sentezine dâhil edilmiştir.²³⁰ Parsons’ın sosyolojiye hâkim metafor olarak yerleştirdiği “sistem konsepti”, Pareto’nundur.²³¹ Kısaca, “Parsons, Pareto’yu sosyal bilimlerin en önemli ustalarından biri olarak düşünmeye devam etmiştir.”²³² Pareto’nun topluma yönelik işlevselci bakışı, yani dengedeki bir sistem olarak toplum görüşü, Parsons’ın sosyolojisi üzerinde oldukça fazla etkili olmuştur.

Pareto, aynı zamanda, sosyoloji, siyaset bilimi ve özellikle de siyaset sosyolojisi literatüründe çok önemli bir yer kaplayan, tarihte ve günümüzde belirli ölçüde geçerliliğini muhafaza eden “seçkinlerin dolaşımı” teorisiyle ünlenmiştir.

²²⁷ WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Gelenegin Gelistirilmesi**, Çeviren: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir, 2004, s. 25.

²²⁸ GIRAUD, Claude; **Sosyoloji Tarihi**, Çeviren: Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019, s. 82.

²²⁹ TIMASHEFF, **Sociological Theory Its Nature and Growth**, s. 162

²³⁰ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 370.

²³¹ POWERS, “Önsöz: Vilfredo Pareto’nun Hayatı ve Çağı”, s. 25-26.

²³² COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 424.

Pareto, seçkinlerin dolaşımı teziyle sosyoloji ve siyaset bilimi üzerinde derin izler bırakmıştır. Özü itibariyle, Pareto'nun seçkinlerin dolaşımı teorisiyle sosyolojik düşünceye ciddi katkı yapmıştır.

Pareto, seçkinlerin dolaşımı teorisiyle seçkinlerin yönetimini sosyal hayatın evrensel ve değişmeyen bir olgusu olarak sunmuştur.²³³ Pareto, siyasette mevcut durumu savunanları “aslan”larla ve onların kurnaz rakiplerini ise “tilki”lerle özdeşleştirmiştir.²³⁴ Pareto, ilerleme ve evrim inancının son derece saçma olduğunu düşünmüştür. Çünkü insan toplumunun, aslanların egemenliğinden tilkilerin egemenliğine girdiğini ve tekrar aynı döngüyü sonsuza kadar tekrarlamak mecburiyetinde olduğunu iddia etmiştir.²³⁵ Pareto, kendi yaşadığı dönemde, Avrupa’da, özellikle de İtalya’da ve Fransa’da “tilkiler”in yükselişte olduğuna inanmıştır. Siyasal ve iktisadi sahneye siyasal kurnazların, ilkesiz hukukçuların, entelektüel safsatacılarının, vurguncuların ve insanları yönlendirenlerin egemen olduğunu gözlemlemiştir.²³⁶ Pareto'nun seçkinler yönetimine ilişkin analizleri, Robert Michels'in “oligarşinin tunç tasası” görüşünün ve Charles W. Mills'in “iktidar seçkinleri” teorisinin biçimlenmesinde etkili olmuştur.²³⁷ “Mills'in iktidar seçkinleri tanımı Pareto'nun ‘yönetici seçkinler’ tanımına çok benzer.”²³⁸ Nitekim Mills'in *İktidar Seçkinleri* eserinin 1959 yılında yayınlanmasından beri Amerika’da Pareto'nun fikirlerine büyük

²³³ BOTTOMORE, Tom; **Siyaset Sosyolojisi**, Çeviren: Erol Mutlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 12.

²³⁴ OUTHWAITE, William; **Sosyal Teori**, Çeviren: Ümit H. Yolsal, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 89.

²³⁵ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 347.

²³⁶ A.g.e., s. 346.

²³⁷ SLATTERY, **Sosyolojide Temel Fikirler**, s. 91.

²³⁸ BOTTOMORE, **Seçkinler ve Toplum**, s. 36.

bir ilgi olmuştur.²³⁹ Pareto Amerikan sosyolojisinde hak ettiği değeri görmeye başlamıştır. Pareto, seçkinlerin dolaşımı görüşüyle sadece Amerika'da ve Avrupa'da değil, bütün dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır. Pareto'nun seçkinlerin dolaşımı görüşü, bugün de dünyanın farklı toplumlarının siyasal yapılarının analizinde ciddiye alınmaktadır.

²³⁹ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 371.

Bölüm 2

SOSYOLOJİ TARİHİNİN İŞLEVSELÇİSİ: BRONISLAW MALINOWSKI

“Özgün bir metodoloji ve toplum teorisi olarak işlevselcilik, ilk önce Comte, Spencer ve Durkheim’in çalışmalarında, ikincisi, on dokuzuncu yüzyılın sonuyla yirminci yüzyılın başlarındaki antropolojide, bilhassa A. R. Radcliffe-Brown (1881-1955) ile Bronislaw Malinowski’nin (1884-1942) yazılarında ortaya çıkmıştır” (Alan SWINGWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 265).

“Bir yöntem olarak işlevcilik (functionalism), ilgi kaynağı ister Herodotus gibi bir Yunan tarihçi, ister Montesquieu gibi bir Fransız Ansiklopedisti ya da Herder gibi bir Alman Romantik yazarı olsun, yabancı denilen bundan dolayı da sözde vahşi ve barbar sayılan kültürlerle duyulan ilginin ilk canlı belirtileri kadar eskidir. Benim bu konuya yapmış olabileceğim küçük katkı zaten var olan bir takım öğreti, yöntem ve ilgiler bütününe üzerine işlevcilik yazdığım etiketi iğnelemekten ibarettir. Hatta bu kadarcığını yaparken bile konuyla ilgili olarak en az yirmi yedi öncel’e (selef’e) yollama yaptım. Böylece ben belki de o minicik antropoloji okullarının en yenisi olan bebeğin doğumunda ebelik yapmış ve onu vaftiz etmiş ve kendi sanatını bir ebeninkine benzetmeyi seven büyük bir öğretmenin geleneklerine uyarak genç öğrencilere verdiğim eğitimde doğum yaptırma sanatını yürütmeyi sürdürmüş bulunuyorum. Büyük öğretmenlerden bir başkası da, 'siz on-

ları meyvalarından tanıyacaksınız' diyerek işlevciliğin özdeyişini vermişti" (Bronislaw MALINOWSKI, **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, s. 133).

"İşlevciliğin kültürü eğitim, yasama, ekonomi, ilkel ya da gelişmiş bilim gibi temel yanlarıyla inceleme iddiası, eğer bütün bu yanları tanımlayacak ve bunların insan organizmasının biyolojik ihtiyacıyla ilgilerini kuracak durumda olmasaydı havada kalırdı" (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 27).

"Benim için işlev kavramı daha çok, araştırmayı belli sosyal fenomenlerin kültürel amacı ve canlılığı hattında yönlendirecek, toplumsal oluşumun daha iyi kenetlenmesine, gerek kapasite ve maddi değerlerin, gerekse düşünce ve inançların daha verimli bir biçimde değiş-tokuş edilmesine katkı olarak kullanılması anlamında önem taşıyor" (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 35).

"Tek dalda uzmanlık uzmanlık *değildir*, tek bilimi bilim *değildir*. ... Antropolog ne psikolojisiz ne sosyolojisiz yapabilir; ziyaret ettiği ve anlatmak istediği kabilelerin tinsel ve toplumsal düzeni hakkında bilgi vermeyi ve bunların tablosunu tüm gelişme tablosuna yerleştirmeyi bu bilimlerden olmadan nasıl isteyebilir" (Paul REIWALD, "Önsöz: Malinowski ve Etnoloji", s. 7).

"Malinowski, sosyal kurumları, kurumların etrafında geliştikleri odak noktaları olarak gördüğü türlerin ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmeye çalıştı" (Alvin W. GOULDNER, **Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi**, s. 179).

"Onu ilgilendiren konularda Malinowski ayrıntılı ve sistematik olarak okurdu; bütünüyle alandaki mevcut fikirlere ve literatüre aşina olduğu varsayılabilir. Dahası, ve sadece profesyonel bir sosyal bilimci olduğu için de değil, zamanın toplumsal meselelerine de aşina olduğu varsayılabilir"

(Ernest GELLNER, **Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkillemi**, s. 192).

“Modern sosyolojinin bakış açısından etnolog, özünde daha basit olan nesnesi sayesinde, kültürleri birimler halinde incelemeyi ve kişisel ilişki içinde onları tam olarak gözlemlemeyi başaracak durumdadır. Böylece sosyolojinin gerçekten doğabilimsel yönüne yönelmiş çağdaş çabalarından pek çoğu onda daha baştan bulunur” (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 48).

“Trobriandlıların bütün sosyolojik bölünmelerinin, yerel topluluklarının, klanlarının, altklanlarının ve sınıflanmış akrabalık gruplarının kökü ailededir” (Bronislaw MALINOWSKI, **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, s. 385).

“Yerinde yaptığım araştırmalar boyunca, ilkel insanların tam ortasında yaşadım. Çadırım köyün tam içinde kuruluydu, bu da bana orada geçen ister sıradan, ister görkemli, güncel ya da dramatik tüm olayları yakından izlememe izin veriyordu” (Bronislaw MALINOWSKI, **İlkel Toplum**, s. 55).

2.1. Malinowski’nin Entelektüel Portresi

Bronislaw Kaspar Malinowski, modern sosyolojiye yön veren sosyal bilimcilerden biridir. Antropolojinin ve sosyolojinin anahtar düşünürleri arasında yer almaktadır. Antropolog olmasına karşın sosyoloji alanına ciddi katkılar yapmış bir sosyal teorisyendir. Çünkü Malinowski, çağdaş sosyolojinin en etkili teorilerinden birisi olan işlevselciliğin inşasında ve gelişiminde büyük bir rol oynamıştır.

Kingsley Davis, 1959 yılında yayımlanan işlevselcilik temalı ünlü makalesinde, otuz yıldan fazla bir süredir “işlevsel analiz”in sosyologlar ve antropologlar arasında tartışıldığını

yazmıştır.¹ Bu sosyal bilimcilerden biri de, Malinowski'dir. Malinowski, işlevselciliğin temel temsilcilerinden biridir. Malinowski, işlevselcilik sözcüğünü icat etmiş, "işlev teorisi"nden söz etmiştir.² Başka bir deyişle, işlevselciliğin zaman içindeki gelişmesi ve tamamlanması, Malinowski'nin yazılarıyla gerçekleşmiştir.³ "Çağdaş etnologlar arasında Radcliffe-Brown'ın yanı sıra en önemli tek işlevselci Bronislaw Malinowski'dir."⁴ Malinowski, işlevsel teori-de/işlevselcilikte etkili olmuş, sosyolojik ya da antropolojik bir araştırmada işlevselciliğin kullanımını izah etmiştir.⁵ Malinowski, sosyolojinin yanı sıra antropolojinin kurucu babalarındandır. "Malinowski, gerçekten de 20. yüzyıl (sosyal) antropoloji paradigmasının biçimlenişinde en etkili isimlerden biri, belki de en önde geleniydi."⁶ Malinowski, bir antropolog olarak "ilkel toplumlar" üzerine yaptığı kapsamlı araştırmalarla sadece "modern toplumları" inceleme iddiası taşıyan sosyolojinin ufkunu açmış, yani sosyologların mo-

¹ DAVIS, Kingsley; "The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume II** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 180.

² MALINOWSKI, Bronislaw; **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 19; MALINOWSKI, Bronislaw; **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 131-133.

³ ABRAHAMSON, Mark; **İşlevselcilik**, Çeviren: Nilgün Çelebi, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 25.

⁴ MARTINDALE, Don; **The Nature and Types of Sociological Theory**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1960, s. 457.

⁵ TIMASHEFF, Nicholas S.; **Sociological Theory Its Nature and Growth**, Random House, New York, 1967, s. 222.

⁶ ÖZBUDUN, Sibel; "Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozumcu", **1990'den Günümüze Büyük Düşünürler, II. Cilt** (iç.), Editör: Çetin Veysal, Etik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 633.

dern toplumun yanı sıra “ilkel toplumları” da incelemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Sosyolojiyi, “insan ilişkilerinin araştırılması”⁷ olarak tanımlamış olan Malinowski, Polonya’nın Cracow kentinde 7 Nisan 1884’te doğmuştur.⁸ Malinowski’nin babası, Slav filolojisi profesörüdür.⁹ Malinowski, hem baba hem de anne tarafından soylu bir aileye mensuptur. Jagiellonian Üniversitesi’nde profesör olan babası zamanla bütün topraklarını kaybetmiştir. Babası, Malinowski henüz çok küçükken vefat etmiştir. Babasının ölümünden sonra annesinin ekonomik durumu bozulmuştur. Bu olumsuz şartlarda Malinowski, dünya üzerindeki yolunu kendi bulmak zorunda kalmıştır.¹⁰ Malinowski, özellikle de çocukluk yıllarında ciddi sıkıntılar çekmiştir.

Malinowski, doğduğu kentin iki ünlü lisesinden birisi olan Kral Jan III Sobieski Lisesi’nde okurken ciddi bir göz rahatsızlığı geçirmiş ve eğitimine bir süre ara vermek mecburiyetinde kalmıştır. Malinowski, 1902 yılında liseden dereceyle mezun olmuştur.¹¹ Malinowski, 1908 yılında Jagiellonian Üniversitesi’nde matematik, fizik ve felsefe okumuş ve onur derecesiyle mezun olmuştur. Daha sonra fizik ve

⁷ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 41.

⁸ CAIRNS, Huntington; “Önsöz”, Bronislaw Malinowski, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler* (iç), Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 5.

⁹ ÖZBUDUN, Sibel; ŞAFAK, Balkı ve ALTUNTEK, N. Serpil; *Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006, s. 105

¹⁰ GELLNER, Ernest; *Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi*, Çeviren: G. Aysu Oğuz, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 191.

¹¹ ÖZBUDUN, “Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozumcu”, s. 593.

matematik alanında doktora yapmıştır.¹² Malinowski'nin matematik ve fizik alanında öğrenim görmüş olması, onun bilimsel metodun temel öğelerini çok iyi kavrayışında açıkça görülmektedir.¹³ Malinowski'nin matematik ve fizikten edindiği temel bilgiler ve bakış açısı, bilimsel araştırmalarına önemli ölçüde etki etmiştir.

Malinowski, doktora sonrası çalışmalar için Almanya'nın Leipzig Üniversitesi'ne gitmiş ve orada ünlü psikolog Wilhelm Wundt'un derslerine katılmıştır. Malinowski'nin etnografya merakı, Wundt sayesinde daha da derinleşmiştir. Malinowski, Leipzig'in ardından 1910 yılında antropoloji öğrenimi görmek üzere İngiltere'deki London School of Economics'e gitmiştir. Burada antropoloji alanında tanınan simalar olan Westermarck, Seligman ve Frazer ile tanışmıştır.¹⁴ Söz konusu antropologlar Malinowski'nin antropoloji, özellikle de saha çalışmalarına ilişkin olarak bakış açısını genişletmişlerdir. Malinowski'nin İngiltere'deki antropoloji tahsili, onun ufkunu açmıştır.

Malinowski, 1915-1918 yılları arasında zamanının çoğunu Yeni Gine yakınlarındaki Trobriand Adaları'nda geçirmiştir.¹⁵ Malinowski'nin araştırma yaptığı yer olan "Trobriand Adaları, Yeni Gine'nin kuzeydoğusunda bir mercan takım adasıdır."¹⁶ Malinowski, Omarakana'da ve Kiriwana'nın (Trobriand Adaları) komşu köylerinde kalmış, yerliler arasında bir çadırda yaşamış, 1915 Ekim'inden itibaren yerlilerini dilini (Kiriwina dilini), bir çevirmenin yardımını alma-

¹² ÖZBUDUN, ŞAFAK ve ALTUNTEK, **Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar**, s. 105.

¹³ CAIRNS, "Önsöz", s. 5.

¹⁴ ÖZBUDUN, "Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozumcu", s. 595.

¹⁵ BURKE, Peter; **Tarih ve Toplumsal Kuram**, Çeviren: Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 11.

¹⁶ MALINOWSKI, Bronislaw; **Büyük, Bilim ve Din**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 99.

sına gerek kalmayacak kadar öğrenmiştir.¹⁷ Malinowski'nin Trobriand Adaları'ndaki araştırmaları, onun antropolojik ve sosyolojik eserlerinin nüvesini oluşturmuştur. Malinowski'nin Trobriand Adaları'ndaki yerlilere dair elde ettiği veriler ve bilgiler, işlevselci teorisinin özünü meydana getirmiştir.

Malinowski, uzun bir süre London School of Economics'te öğretmenlik yapmıştır.¹⁸ Malinowski, 1930'larda Avrupa'daki totaliter eğilimlere karşı çıkmış, dünya savaşının uygarlığın temel değerlerini tahrip ettiğini söylemiş, Nazi rejimine açık bir muhalefet sergilemiş, kitapları Almanya'da yasaklanmıştır. Malinowski, 1938 yılında Amerika'ya gitmiştir. Yale Üniversitesi'ne önce konuk profesör, daha sonra ise kadrolu profesör olarak atanmıştır.¹⁹ Malinowski, 16 Mayıs 1942'de ölmüş²⁰, ardında önemli eserler bırakmıştır.

Malinowski, üretken bir düşünce ustasıdır. Önemli eserlere imza atmıştır. Başlıca kitapları arasında *İlkel Psikolojisinde Mit; İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı; Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı; Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek; Bilimsel Bir Kültür Kuramı; Kültür Değişmesinin Dinamikleri; Büyü, Bilim ve Din* ön plana çıkmaktadır.

Malinowski, köksüz bir sosyal bilimci değildir. Temel fikirlerini oluştururken bazı önemli düşünce insanlarından faydalanmıştır. Malinowski'nin etkisinde kaldığı kişiler, E. Mach, Herbert Spencer, Émile Durkheim ve James George Frazer'dir.

¹⁷ A.g.e., s. 153.

¹⁸ GELLNER, *Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi*, s. 183.

¹⁹ ÖZBUDUN, "Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozumcu", s. 601.

²⁰ CAIRNS, "Önsöz", s. 6.

Mach, Malinowski'nin fikirlerinin inşasında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ernest Gellner'in belirttiği gibi, "kendisini oldukça güçlü bir biçimde etkilemiş olan Mach'ta Malinowski'nin bulduğu, radikal deneycilik ve biyolojik işlevselcilik birleşimidir."²¹ Malinowski, işlevselciliği Mach'tan alıp antropolojiye uygulamıştır.²²

Malinowski'nin etkilendiği İngiliz sosyolog Spencer, sosyolojiyi işlevselciliğe doğru yönlendirmeye çalışmıştır. Spencer'in etkisi, Anglosakson ülkelerindeki kültürel antropoloji okulunda yayılmaya başlamış ve Malinowski, bu etkiyi geliştirenlerin başında gelmiştir.²³ Spencer'in biyolojik analizleri, bireysel ihtiyaçlarla sosyal kurumlar arasında kurduğu bağlantı, yani "bireylerin arzuları bir araya geldiklerinde, tüm sosyal kurumların çalışmasını sağlayan eylem gücü haline geliyor"²⁴, şeklindeki görüşü, Malinowski'nin işlevselciliğinde, bilhassa da kültürün işlevsel çözümlemesinde etkili olmuştur. Spencer'a benzer bir biçimde Malinowski de toplumu şekillendiren temel sosyal kurumları bireylerin temel ihtiyaçları bağlamında ayrıntılı olarak çözümlemiştir.

Malinowski, klasik ve modern sosyolojinin anahtar sosyoloğu, sosyologların "büyük babası"²⁵ ve "sosyolojideki ilk

²¹ GELLNER, Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi, s. 195.

²² A.g.e., s. 203.

²³ ERGUN, Doğan; 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 80-81.

²⁴ SPENCER, Herbert; Devlete Karşı İnsan, Çeviren: Yavuz Selim Altındal, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 186.

²⁵ COSER, Lewis A.; Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler, Çeviren: Himmet Hülür ve Diğerleri, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010, s. 166.

kürsü sahibi kişi”²⁶ olan Durkheim’dan önemli ölçüde etkilenmiştir. Malinowski, Durkheim’ı “seçkin Fransız sosyolog ve antropolog”²⁷ olarak nitelmiştir. Malinowski’ye göre, “Durkheim en bütünsel ve en esinlendirici sosyoloji sistemlerinden birini yarattı. ... Durkheim bir çok açıdan, çağdaş antropolojide bulunan ve kültürü özel bir fenomen olarak her şeyden önce gerçekten bilimsel bir biçimde anlamayı hedefleyen eğilimlerin en göze çarpan temsilcilerinden biri olarak görülebilir.”²⁸ Diğer yandan, Durkheim, sosyal yapıyı ve işlevi açıklarken biyolojiye önem vermiş, “işlev”i, sosyal organizmanın genel ihtiyaçları olarak ele almış, hayat ile yapı, organ ile işlev arasında yakın bağların bulunduğunu, sosyolojide bunun kolayca saptanabileceğini ileri sürmüştür.²⁹ Malinowski, Durkheim’ın “işlev”e yönelik söz konusu görüşünün tesirinde kalmıştır. Malinowski, saygın bir sosyolog gördüğü Durkheim’ın işlevselci bakış açısından derinden etkilenmiştir.

Son olarak, Malinowski’nin antropolojik görüşlerinin biçimlenmesinde etkisi bulunan isim, Frazer’dır. Malinowski Frazer’i önemsemiş ve onun fikirlerden ilham almıştır. Malinowski’nin “‘dillere destan’ etkilenim kaynağı, 1904-5 yıllarında, hastalığı sırasında okuduğu, Sir James Frazer’ın *The Golden Bough*’ıdır.”³⁰ Malinowski, Frazer’in *Altın Dal* eserini ilgi çekici bulmuştur. Frazer, 1941 yılında öldüğünde, Malinowski, ‘bir çağın sembolik anlamda kapanışı’ diye

²⁶ SLATTERY, Martin; **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tathcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 33.

²⁷ MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 53.

²⁸ **A.g.e.**

²⁹ DURKHEIM, Emile; **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**, Çeviren: Cemal Bali Akal, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1985, s. 50 (1 nolu dipnot).

³⁰ ÖZBUDUN, “Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozumcu”, s. 594.

yazmıştır.³¹ Malinowski, Frazer'den etkilenmesine dair şunları yazmıştır: "Ben Frazer'i yaşamının son otuz bir yılı içinde tanıdım. ... Yeni Gine ve Melanezya'da bulunduğum sıralarda Frazer'den aldığım mektuplar, teşvikleri, kuşku ve uyarılarıyla, bütün diğer etkilerden daha büyük bir yardımcı oldu."³² Malinowski, Frazer'i bir rehber, yerlileri araştırmada bir pusula olarak görmüştür.

2.2. Malinowski'nin Metodolojisi

Malinowski, metod konusuna önem vermiştir. Malinowski, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerin "temellerini özenle, bilinçle ve tam bir sorumlulukla kesin bilimsel yöntemlerin güvenli zeminine oturtmak zorunda"³³ olduğunu ileri sürmüştür. Malinowski, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan saha çalışmasına ilişkin son derece mühim tespitler yapmıştır. Malinowski, saha araştırması konusunda en yetkin isimlerden biridir. Malinowski'nin metodolojisini izah ederken, ilk olarak onun bilime yönelik görüşlerine, ikinci olarak ise saha araştırmasına ilişkin fikirlerine ana hatlarıyla yer vereceğim.

2.2.1. Malinowski'nin Bilime Yönelik Görüşleri

Malinowski, bilim üzerine düşünmüştür. Malinowski, bilimin zor bir çaba olduğunu dile getirmiştir. Malinowski, "bilimin yolu hiçbir zaman basit ve düz değil"³⁴, demiştir. Malinowski, yaptığı araştırmalarda bilimin zorlu yollarında dolaşmıştır.

³¹ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 147.

³² A.g.e., s. 149.

³³ A.g.e., s. 49.

³⁴ MALINOWSKI, Bronislaw; *İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı*, Çeviren: Hüseyin Portakal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 198.

Malinowski, bilimin masa başında yapılan bir etkinlik olmadığını belirtmiştir. Malinowski, bilimin uygulamalı çalışmalar yoluyla yapılması, yani pratiğe dayalı olması gerektiğini bildirmiştir. Malinowski, bilim insanının çalıştığı masayı terk etmesini ve farklı toplumları/kültürleri yerinde görmek için sahaya inmesini istemiştir. Malinowski'nin kendisi savunduğu bu anlayışa öncülük etmiştir. Malinowski, “kendini her şeyden önce Trobriandlıları keşfetmeye adanmış ve çalışmasının en önemli bölümünü Yeni Gine ve Batı Melanezya’da gerçekleştirmiş”³⁵ bir sosyal teorisyen olarak literatüre geçmiştir.

Malinowski, sosyal bilimcinin, özellikle de antropoloğun misyoner binalarının, hükümet konağının ya da zengin çiftçilerin verandasındaki sezlongun rahatlığını terk etmesi gerektiğini belirtmiştir. Malinowski, sosyal bilimcinin “alan”a çıkarak ve köye giderek “yerlinin bakış açısını” kavrayabileceğini ileri sürmüştür.³⁶ Malinowski, Trobriand Adalarında saha araştırması yaparken çadırını köyün içine kurduğunu, yerlilerin arasında yaşadığını, olup biten her şeyi gözlemleme olanağına kavuştuğunu ifade etmiştir.³⁷ Malinowski, bilimin zor bir çaba olduğunu, bizzat kendisi Trobriand Adalarına giderek orada zor şartlarda saha çalışması yaparak ispat etmiştir.

Malinowski, bilimin deneyimden doğan, akılla yönlendirilen ve gözlemle düzeltilen bir olgu olduğunu³⁸, yani bilimin, deneyimin, çabanın ve aklın geçerli olduğu kanısına

³⁵ REIWALD, Paul; “Önsöz: Malinowski ve Etnoloji”, Bronislaw Malinowski, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi** (iç.), Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 8.

³⁶ BURKE, **Tarih ve Toplumsal Kuram**, s. 11.

³⁷ MALINOWSKI, Bronislaw; **Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek**, Çeviren: Şemsa Yeğin, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, 2003, s. 88-89.

³⁸ MALINOWSKI, **Büyük, Bilim ve Din**, s. 10.

dayandığını vurgulamıştır.³⁹ Malinowski, bilimin ve bilimsel teorinin işe gözlemden başlamasına ve araştırmacıyı gözleme götürmesi gerektiğine, tümevarımı esas almasına ve deneyle sınanabilmesine işaret etmiştir.⁴⁰ Malinowski, bilimin teknolojiye somutlaştığını ve gözleme dayandığını vurgulamıştır.⁴¹ Malinowski, bilimin bir gözlem işi olduğunu belirtmiştir.

Sözün kısası, Malinowski, bilimin uygulamaya dönük işlevsel bir etkinlik olduğunu savunmuştur. Malinowski'ye göre, "bilim, en azından amaca götüren bir alet, bir araç olarak zorunludur."⁴² Malinowski, "bilimsel araştırmanın nesnesi olarak kültürü"⁴³ ele almıştır. Malinowski, antropolojik ve sosyolojik saha araştırmalarının odağına kültürü yerleştirmiştir.

2.2.2. Malinowski'nin Saha Araştırmasına İlişkin Fikirleri

Malinowski, saha araştırmasının en yetkin metot olduğunda ısrar etmiştir. Malinowski, saha araştırmasının mantığını ve neliğini irdelemiştir. Bir metot uzmanı olarak Malinowski, antropologlara ve sosyologlara saha (alan) araştırmasının nasıl yapılacağını, araştırmacılara sahada uyması gereken kuralların neler olduğunu ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır.

Malinowski, "katılımcı gözlem"e dayalı "saha çalışmasını" keşfetmiştir.⁴⁴ Sosyolojide ve antropolojide saha araştırma-

³⁹ A.g.e., s. 87.

⁴⁰ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 66.

⁴¹ A.g.e., s. 178.

⁴² A.g.e., s. 14.

⁴³ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 41.

⁴⁴ BURKE, Peter; *Sosyoloji ve Tarih*, Çeviren: Mehmet Tanju Akad, İslık Yayınları, İstanbul, 2019, s. 21.

sında kullanılan teknik, katılımcı gözlemdir. Malinowski, katılımcı gözlem tekniğini ilk uygulayan öncü kişilerden biridir. Bu teknik, hem “yerli” halkın gözünden hem de saha araştırmacısının gözünden şeyleri (gerçekleri ya da problemleri) görmeyi içermektedir.⁴⁵ Malinowski, saha araştırmasının zorlu bir bilimsel faaliyet olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, Malinowski, şunları yazmıştır: “Alan araştırmasının bütün zorluğu ve bütün hüneri, yabancı bir kültürün insana tanıdık gelen unsurlarından yola çıkıp, sonra yavaş yavaş, yabancı ve alışılmadık unsurları anlaşılır bir tüm resme işlemekte yatar. Bu noktada yabancı bir kültürü öğrenmek yabancı bir dili öğrenmek gibidir: Önce sadece uyum sağlama ve kaba çeviri, sonra ilk dilin dünyasından tam bir kopuş ve yeniye gerçekten egemen olma.”⁴⁶ Malinowski, oldukça fazla zorluklar içeren saha araştırmasında dikkat edilmesi gereken son derece önemli olan hususları dört noktada toplamıştır.

Malinowski, ilk olarak, saha araştırması yapan bilim insanının, masa başında ya da hükümete ait bir dinlenme evinin ya da bir çiftçinin hungalovunun verandasının altında eline bir kalem ve bir defter alarak kendisine bilgi veren kişileri sorgulamaktan ve öyküleri kaydetmekten vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, alan araştırması yapan sosyal bilimci, köylere gitmek; yerlileri bahçelerde, çalılıkta ve deniz kıyısında gözlemlemek; onlara uzak kumsallar üzerinde ve yabancı kabileler arasında eşlik etmek; balık avlarken, ticaret yaparken ve uzak denizlere törenli seferlere çıkarken onları gözlemek mecburiyetindedir. Sosyal bilimcinin edindiği bilgiler, araştırdığı kişilerin (yerliler gibi)

⁴⁵ ERICKSON, Paul A. ve MURPHY, Liam D.; **Antropoloji Kuramları Tarihi**, Çeviren: Özge Kanlı, Sümer Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 138.

⁴⁶ MALINOWSKI, Bronislaw; **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 14-15.

hayatlarının doğrudan gözlenmesine dayalı olmak durumundadır.⁴⁷ Malinowski, sosyal bilimcilere dönük uyarısına ilk önce kendisi uymuş, yerlilerin arasında yaşayarak onları anlamaya çalışmış, uzun süre içlerinde bulunduğu yerlilere ait çok sayıda gözlem yapmıştır. Bunlardan bir tanesini kendisinden dinleyelim: "...bir Trobriand lagünü kıyılarına doğru gidelim ve yerlilerin yaşamını anlamaya çalışalım: Onları işte ve eğlencede gözleyelim, anlatılarını dinleyelim. Kasım sonunda yağışlı havalar başlıyor. Bahçelerde az iş var, balık mevsimi tam olarak başlamadı, deniz yolculukları henüz gelecekte; hasat şenliğinden sonraki neşeli ruh hali devam ediyor. Bir dostluk havası esiyor. Kötü hava onları sık sık eve kapattığı için eğlenceye bol zamanları var. Yaklaşan akşamın alacasında köylerden birine gidip ateşin başına oturalım; akşam çöker ve sohbet canlanırken bu alevlenen ışık gitgide daha çok insanı başına çeker. Er geç birisinden bir öykü anlatması istenir, mevsim *masal* mevsimi çünkü. Anlatan iyi bir anlatıcıysa çok geçmeden kahkahalar, bağrışlar yükselir ve öyküsü enikonu bir gösteriye dönüşür."⁴⁸ Malinowski'nin çok sayıda olan gözlemlerinden biri de, yerlilerin tekne yapımına iliskindir. Malinowski, ilkel insanın gözlem yapan, düşünebilen ve yöntemsel olan bilgiden oluşan dizgelere sahip bulunduğunu belirtmiş⁴⁹, bu durumu "tekne yapımı" bağlamında şöyle izah etmiştir: "Yerli tekne yapımcısı teknenin taşıma gücünü, kaldırma etkisini ve dengeyi yalnız pratikten bilmez, o bu yasaları yalnız su düzeyinde gözlememiştir, tersine, kano yapımının bu ilkelerini aklında bulundurmak zorundadır. Bunları çıraklarına öğretir. Yerleşmiş kuralları onlara tanıtır ve elleriyle, tahta çubuklarla ve sınırlı bir teknik dille, basit bir biçimde, birkaç

⁴⁷ MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Toplum**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s. 155-156.

⁴⁸ MALINOWSKI, **Büyük, Bilim ve Din**, s. 99-100.

⁴⁹ A.g.e., s. 26.

genel hidrodinamik ve denge yasasını açıklar.”⁵⁰ Malinowski, “ilkel/vahşi insan”ın düşünen, aklını kullanan, donanımlı, bilgili, hünerli ve yetenekli olduğunun altını özenle çizmiştir.

Malinowski, olguları tarafsız bir şekilde anlatan keskin gözlemcidir.⁵¹ Örneğin, Malinowski, Trobriand Adaları’nda yaptığı saha araştırmasında balıkçılarla köylüler arasında alışveriş ilişkisinde “karşılıklılık ilkesi”nin olduğunu şu gözlemi sonucunda tespit etmiştir: “...gelin balıkçıları izleyerek kıyıya çıkalım. Tutulan balıkların nasıl paylaşıldığını görelim. Çoğunlukla, balığın çok küçük bir bölümü köylülere kalıyor. Kural olarak, karada yaşayan topluluklardan birkaç kişinin kıyıda balıkçıları beklediğini görüyoruz. Balıkçıların elinden ipe dizilmiş balıkları alıyor ve onları evlerine götürüyorlar. Evleri, genellikle kilometrelerce uzakta. Balığı taze taze götürebilmek amacıyla zaman zaman koşarak gidiyorlar. Burada da gene iki köy topluluğu arasında varılmış anlaşmalara dayalı bir ortak hizmetler dizgesiyle karşılaşırız. Denizden içerlek bölgede yaşayan köy halkı, balıkçılara sebze veriyor, kıyı köyünde yaşayan halk, onlara karşılığında balık veriyor. Bu, her şeyden önce ekonomik bir düzenleme. Törenselleşmiş bir yönü de var, çünkü değiş tokuş, görkemli bir kuttörenin (ritüelin) kuralları çerçevesinde yapılıyor. Ama işin bir de yasal yönü var: Balıkçı, kıyıdan uzak köylerde yaşayan bir dostundan bir armağan aldığı anda, karşılığını ödemek zorunda. Aynı şekilde, balıkçı da verdiği armağanın karşılığını mutlaka alıyor. Taraflardan hiçbirisi armağanı geri çeviremez, karşılığında başka armağan vermemelik edemez, vermeyi geciktiremez.”⁵² Böylece, Malinowski, karşılıklılık ilkesini sosyal yapının temeli olarak değerlendirmiş-

⁵⁰ A.g.e., s. 28.

⁵¹ REIWALD, “Önsöz: Malinowski ve Etnoloji”, s. 15.

⁵² MALINOWSKI, *Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek*, s. 32-33.

tir.⁵³ Malinowski'ye göre, ilkel toplumda "değiş tokuş yapan hiç kimse reddetme, pazarlık etme ve karşılık vermeyi geciktirme hakkına sahip değildir."⁵⁴ Malinowski, iki topluluk arasındaki alverişin herhangi iki kişinin birbiriyle rastgele alışveriş yapması gibi gelişigüzel gerçekleşmediğini bildirmiştir. Aksine, her iki topluluktaki her bireyin sürekli bir değiş-tokuş arkadaşı vardır. Kendi aralarında alışveriş yaparlar. Bu kişiler, genellikle evlenme yoluyla akraba olmuşlardır ya da aralarında karşılıklı alışveriş yapmak üzere ant içmişlerdir. Diğer yandan bu kişiler, "kula" diye anılan törensel alışveriş dizgesinin ortaya çıkardığı ortaklıklar olabilir.⁵⁵ Kısaca, Malinowski, ilkel toplumların örgütlenmesinde karşılıklılık ilkesinin önemine işaret etmiştir.⁵⁶

Malinowski, kendisinin yapmış olduğu gözlemlerin herhangi bir mekanik aygıtça dökülmüş olmadığını belirtmiştir. Malinowski, tam tersine gözlemlerini kendi gözleriyle ve kulaklarıyla yaptığını, kendi beyniyle kontrol ettiğini çünkü gözlemin değerini ancak böyle kazandığını vurgulamıştır.⁵⁷ Malinowski, gözlem yapmanın anlamının, seçmek, sınıflamak ve ayırmak olduğunu bildirmiştir.⁵⁸ Malinowski, saha araştırması yapan kişinin araştırma yaptığı yerde uzun süreli bulunması ve incelediği insanların faaliyetlerini yakından gözlemlemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Malinowski, ikinci olarak, saha araştırması yapan kişinin çevresinde olup biten her şeye gözünü açık tutması gerektiğini belirtmiştir. Malinowski'ye göre, saha araştırması yapılan yere araştırmacının sabırla alışması icap eder. Araştır-

⁵³ A.g.e., s. 57.

⁵⁴ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 22.

⁵⁵ MALINOWSKI, *Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek*, s. 36.

⁵⁶ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 23.

⁵⁷ MALINOWSKI, *Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, s. 293.

⁵⁸ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 18.

macı, araştırdıkları kişileri doğrudan açıklama yapmaya zorladığında yanlış ve yapay bir durum ortaya çıkar. Saha araştırmacısı, yerliler arasında uzun zaman yaşar, onların dillerini konuşur ve yakın kişisel dostluklar kurarsa, yeterince işe yarar bir malzeme elde edebilir. Araştırmacının bu şekilde hareket ettiğinde elde edeceği bilgiler, en azından soru-cevap sistemine göre alınan bilgilerden daha değerlidir.⁵⁹ Çünkü Malinowski'ye göre, bir çevirmenin yardımıyla ve soru-cevap metoduyla çalışan bir saha araştırmacısı, ancak görüşleri, genellemeleri ve sıradan tespitleri toplayabilir. Dolayısıyla bize hiçbir gerçeği aktaramaz. Bunun sebebi çok basittir. Çünkü alan araştırmacısının kendisi hiçbir zaman bu gerçeği göremez.⁶⁰ Malinowski, sahada araştırma yapan antropolog ya da sosyoloğun incelediği insanların dilini ve kültürünü çok iyi bilmesi, anketten uzak durması, çok dikkatli davranması ve oldukça fazla sabırlı olması gerektiğine işaret etmiştir. Malinowski, saha araştırmalarında genellikle kullanılan anket ve mülakat sorularına insanların içtenlikle cevap vermediğine dikkat çekmiştir.

Malinowski, üçüncü olarak, saha araştırmalarında üzerinde araştırma yapılan kişilerin yapıp ettikleriyle sözleri arasında tutarsızlık olabileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, Malinowski, "kimi zaman yerlilerin eylemlerinin ve duygularının sözlerini yalanladığını fark ettim; böyle izleri izleyerek, dile getirdikleri iddialarda neyin gerçek olduğunu bulup çıkarmam mümkün oldu"⁶¹, şeklinde çok önemli bir tespit yapmıştır. Malinowski, araştırmacının insanların genellikle söylediklerinden farklı davrandıklarını göz önünde

⁵⁹ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 220-221.

⁶⁰ MALINOWSKI, İlkel Toplum, s. 92.

⁶¹ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 221.

bulundurarak anlatıcının aktardıklarına tam olarak güvenmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁶²

Malinowski, dördüncü olarak, saha araştırmasında “yorumların” önemine dikkat çekmiştir. Malinowski, gözlemcinin karışık gözlem malzemesinin anlaşılabilir ve bilimsel olarak kullanılabilir bir şekle getirilebilmesi için saha araştırmasında bilinmesi gereken genel sosyolojik yasalara işaret etmiştir. Bu çerçevede, Malinowski, saha araştırmasında dikkat ettiği ana kurallardan birinin “saf olgular toplamak, olgularla yorumları birbirinden ayırmak” olduğunu ifade etmiştir. Malinowski, “yorumlara” önem vermiştir. Malinowski, yorumlar olmadan her bilimsel alan araştırmasının salt “veri toplama”ya indirgenmiş olacağını vurgulamıştır.⁶³ Malinowski, saha araştırmasının sadece ve sadece, karmaşa halindeki sosyal gerçekliğin yorumlanması ve genel kurallar içinde düzenlenmesi olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁴ Malinowski’nin bu saptaması, saha araştırmalarında veri toplamının yanı sıra onları doğru yorumlamanın önemine işaret etmektedir.

Son tahlilde, ince kavrayış ve gözlemde sabır yeteneği olan Malinowski, ilkel kültür sosyolojisi üzerine sayısız monografisiyle tanınmaktadır.⁶⁵ Malinowski, metodunda kurum ve adetlerin özetlenmesini ciddiye almıştır. Burada belirli bir etkinlik çeşidiyle bağlantılı adetler dizinini girdiği özet çizelgeleri kullanmıştır. Daha sonra, sosyal eylemin kaydedilmesini, yani özel bir etnografik günlük oluşturmayı esas almıştır. Bunlara ilaveten, etnografik önermeleri, anlatıları, deyişleri, folkloru ve büyü formüllerini kaydetmeyi

⁶² ÖZBUDUN, ŞAFAK ve ALTUNTEK, **Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar**, s. 108.

⁶³ MALINOWSKI, **Büyü, Bilim ve Din**, s. 263.

⁶⁴ A.g.e., s. 264.

⁶⁵ ELLIS, Havelock; “Önsöz”, Bronislaw Malinowski, **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı** (iç.), Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 9.

önemsemiştir.⁶⁶ Malinowski, saha araştırmasında tarafsızlığı önemsemiş, “gündelik hayatın ölçülemezliğine” dikkat çekmiş ve “yerlinin bakış açısını” soruştururken özen gösterilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁶⁷ Malinowski, araştırdığı yerlilerin hayat şartlarına uyum sağlamıştır. Malinowski, yerlilerin arasından onlardan biri gibi yaşamış, onların hayatlarını ve kültürlerini yadırgamamıştır. Malinowski, uzun süre aralarında kaldığı yerlilerle çok iyi anlaşmıştır. Malinowski, yerlilerin sıkıntılarını ve mutluluklarını paylaşmıştır.

2.3. Malinowski’nin Sosyal Teorisi

Malinowski’nin sosyal teorisini tahlil ederken ilk önce onun işlevselciliğe dair temel fikirlerine, ikinci olarak, kültür teorisine yönelik tezlerine, üçüncü olarak dinin, büyüün ve mitin işlevlerine ilişkin görüşlerine, son olarak ise ailenin işlevlerine yönelik saptamalarına yer vereceğim.

2.3.1. Malinowski’nin İşlevselciliğe Dair Temel Fikirleri

Malinowski, işlevselciliğin temel temsilcilerinden biridir. Çağdaş sosyolojide son derece etkili olan bir teorik çaba ve gelenek olarak işlevselcilik, Malinowski’nin eserleriyle önemli ölçüde gelişmiştir.

İşlevselcilik, Malinowski tarafından geliştirilen ve uygulanan bir bakış açısıdır.⁶⁸ Malinowski, işlevselciliği ele alır-

⁶⁶ ÖZBUDUN, ŞAFAK ve ALTUNTEK, **Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar**, s. 108.

⁶⁷ FAUBION, James D.; “Bronislaw Malinowski”, **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 347.

⁶⁸ GELLNER, **Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi**, s. 183.

ken onun tarihinin çok eski olduğunu, kendisinin yaptığı şeyin sadece işlevselcilik ismini zikretmesi olduğunu belirlemiştir. Bu hususta, Malinowski, şu kapsamlı değerlendirmeyi yapmıştır: “Bir yöntem olarak işlevcilik, bize yabancı olan, öyle olduğu için de vahşi ve barbar denenen kültürlerle karşı bir ilginin ilk parlayışıyla aynı yaştadır, bu ilgi Herodot gibi Yunanlı bir tarih yazarında da, Montesquieu gibi bir Fransız ansiklopedistinde de, Herder gibi bir Alman romantğinde de doğsa sonuç değişmez. Benim küçük bir katkı olarak belki bütün yaptığım, zaten var olan bir öğreti, yöntem ve ilgi sistemini inceleyip buna işlevcilik adını yakıştırmış olmam; hatta bunu yaptığım ilk çalışmada bile tam yirmi yedi öncele atıfta bulundum. Belki böylelikle antropoloji okulları ailesinin en küçük çocuğunda doğum doktoru ve vaftiz babası rolünü oynamış oldum ve sanatını ebenin sanatı diye adlandırmayı seven o büyük öğretmenin geleneğine göre çalışma alanının genç bilim adamlarını yetiştirerek bu ...(doğurtma sanatını) uygulamaya devam ettim. İşlevciliğin parolasını yaratmış olan diğer büyük öğretmeni de unutmayalım: ‘Onu meyvelerinden tanıyacaksınız.’”⁶⁹

Malinowski, işlevin, kültürel ya da sosyal sistemde oynanan rol olduğunu söylemiştir. Malinowski, bütün uygarlıklarda her âdetin, nesnenin, fikrin ve inancın hayatı işlev gördüğünü, onların her birinin yerine getirdiği bir işlevi olduğunu vurgulamıştır.⁷⁰ Malinowski, toplumda var olan her unsurun anlamlı olsun ya da olmasın- muhakkak bir işlevinin bulunduğunu iddia etmiştir. Meselâ, insanların çoğuna anlamsız gelen büyücülüğün toplumda mühim işlevleri vardır. “Büyücülük, özünde ne yalnız ve yalnız adaleti yürütmek için uygulanan bir yöntemdir ne de bir çeşit cezalandırma yöntemidir. Daha güçlü ve yetkeli bir kişi adına zayıf olana karşı kötülük yapmak amacıyla uygulanması ne

⁶⁹ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 19.

⁷⁰ ERGUN, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, s. 81.

denli yaygın olursa olsun, büyücülük hiçbir zaman doğrudan doğruya yasaları çiğneyecek şekilde uygulanmamıştır, ama hem adaleti yürütmede hem de ceza vermede çift yönlü bir işlevi vardır.”⁷¹ Kısaca, Malinowski, toplumdaki her şeyi işlevi açısından ele almıştır.

Malinowski, sosyolojinin ana konusu olan sosyal kurumları işlevleri bağlamında çözümlemiştir. “Sosyal kurumlar bireysel ihtiyaçları tatmin etmek için nasıl işlevde bulunurlar?”, şeklindeki soru, Malinowski’nin kafasını kurcalayan en önemli sorudur.⁷² Sosyal kurum sözcüğü, Malinowski’nin toplum anlayışının temelini oluşturur. İhtiyaçlar, sosyal faaliyetler, işlev ve sosyal kurumlar, Malinowski’nin toplum kavrayışında iç içe geçmiş haldedirler. Kurumlar, genel kültür teorisinin anahtar birimini meydana getirir.⁷³ Sosyal kurumların işlevi açısından analizi Malinowski’nin çalışmalarında ele aldığı ana konulardan birisi olma özelliğine sahiptir.

Malinowski, temel sosyal kurumların, insanların biyolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulduğunu öne sürmüştür. Malinowski’nin bildirdiği gibi, “insan kurumlarının ve bu kurumlar içindeki bütün kısmi eylemlerin, ilk yani biyolojik, ya da gelişmiş yani kültürel ihtiyaçlarla ilişkili olduğunu göstermek mümkündür. İşlev her zaman bir ihtiyacın doyurulmasını ifade eder; bu en basit yeme edimiyle başlar ve kutsal eyleme kadar gider.”⁷⁴ Malinowski, temel sosyal kurumları, bireysel ihtiyaçlara karşı kolektif tepkiler olarak değerlendirmiştir.⁷⁵ Malinowski, toplumun temel dayanağı

⁷¹ MALINOWSKI, *Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek*, s. 106.

⁷² ABRAHAMSON, *İşlevselcilik*, s. 36.

⁷³ ÖZBUDUN, ŞAFAK ve ALTUNTEK, *Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar*, s. 111.

⁷⁴ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 28.

⁷⁵ ABRAHAMSON, *İşlevselcilik*, s. 26.

ve sağlam kolonları olan sosyal kurumların bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiğini savunmuştur.

2.3.2. Malinowski'nin Kültürün İşlevsel Analizine Yönelik Görüşleri

Malinowski, bir kültür teorisyenidir. Malinowski, kültürü sosyal teorisinin merkezine yerleştirmiştir. Malinowski, kültür üzerine kapsamlı çalışmalar üretmiş, bilhassa da kültürün işlevsel çözümlemesini yapmıştır.

Malinowski, öncelikli olarak, kültürün neliği üzerine kafa yormuştur. Malinowski'ye göre, "kültür *sui generis* bir gerçekliktir ve bu şekilde incelenmelidir."⁷⁶ Malinowski, kültürü, kullanım ve tüketim maddelerinden, insanın düşünce ve becerilerinden, inanç ve alışkanlıklardan oluşan bir bütün olarak tarif etmiştir.⁷⁷ Başka bir deyişle, Malinowski'ye göre, "kültür, açıkçası âletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşün ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır."⁷⁸ Malinowski'ye göre kültür, miras kalan eserleri, malları, teknik süreçleri, alışkanlıkları ve değerleri içerir. Kültür, özünde insanın sosyal mirasıdır.⁷⁹ Malinowski, kültürün "hem insan elinin eseri hem de insanı amacına ulaştıran araç olduğunu" belirtmiştir. Malinowski, kültürün "araçsal ve işlevsel bir şey olarak" görülmesi ge-

⁷⁶ Malinowski'den aktaran; THOMPSON, John B.; **İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İletişimi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı**, Çeviren: İdil Çetin, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 155.

⁷⁷ MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 66.

⁷⁸ MALINOWSKI, **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, s. 39.

⁷⁹ MARTINDALE, **The Nature and Types of Sociological Theory**, s. 457.

rektiğini vurgulamış⁸⁰, bu çerçevede, işlevselciliğin genel aksiyomlarını beş maddede toplamıştır⁸¹:

1) Kültür, esasında “araç olan bir aygıttır.” Birey, kültür sayesinde temel ihtiyaçlarının giderilmesi sürecinde karşılaştığı somut problemleri çözer.

2) Kültür, özünde “bir nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemidir.” Bu sistemde yer alan her parça, bir amaca hizmet eden bir araçtır.

3) Kültür, çeşitli öğeleri karşılıklı olarak birbirine bağlı olan bir bütündür.

4) Eylemler, önemli hayatî ödevler çevresinde kurumlar (aile, iktisadi işbirliği, hukuki ya da eğitim etkinlikleri için örgütlenmiş birlikler vb.) olarak örgütlenmiştir.

5) Etkinliklerin türüne göre kültürde bazı yanlar (eğitim, sosyal denetim, ekonomi, bilgi sistemleri, ahlâk ve inanç gibi) ayırt edilir.

Malinowski, kültürü işlevsel bir aygıt, yani onu bireylerin temel gereksinimleriyle ilişkili olan bir araç olarak nitelmiştir. Kendi deyişiyle, “kapsamlı, karmaşık, maddi olduğu kadar sosyolojik temelli de olan kültür aygıtı, insanların onun aracılığıyla ve onun içinde kalıcı temel ihtiyaçlarını karşıladıkları aracı oluşturur.”⁸² Malinowski’ye göre, kültür, bireyin biyolojik ihtiyaçlarını doyurmak üzerine inşa edilmiştir. Bu hususta, Malinowski, şu kapsamlı değerlendirmeyi yapmıştır: “Tek tek ihtiyaçların özünü, hangisinin temel hangisinin arızı olduğunu, aralarında hangi bağın bulunduğunu ve arızı, kültürel ihtiyaçların nasıl ortaya çıktığını saptamayı başarırsak, işlevi de daha iyi ve daha tam biçimde belirleyebiliriz ve kavramlaştırmanın önemi de ancak o zaman ortaya çıkar. Burada iki aksiyomdan yola çıkacak oldu-

⁸⁰ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 89.

⁸¹ A.g.e., s. 21-22.

⁸² A.g.e., s. 144.

ğumuzu belirtmek istiyorum. Birincisi ve en önemlisi, her kültürün biyolojik ihtiyaçlar sistemini doyurmak zorunda olduğunu söylüyor; bunlar metabolizma tarafından belirlenen ihtiyaçlardır, yani üreme, fizyolojik ısı koşulları, yağıştan, rüzgârdan, zararlı iklim ve hava faktörlerinden korunma, tehlikeli hayvan ve insanlardan korunma, gerektiğinde dinlenme, kas ve sinir sistemini hareketle ve gelişmenin denetlenmesiyle forma getirme ihtiyaçları. Kültür biliminin ikinci aksiyonu ise şunu söylüyor: Her kültürel ilerleme... insan anatomisinin aletlerle tamamlanışını ifade eder ve dolaylı ya da dolaysız olarak bedensel bir ihtiyacın doyurulmasına hizmet eder. ... Bir kültürel etkinlik başlar başlamaz yeni bir tür ihtiyaç ortaya çıkar, bu yeni ihtiyaç biyolojik ihtiyaçlara sıkı sıkıya bağlıdır ve onlara dayanır.”⁸³ Malinowski’ye göre, toplumun kültürel malzemesini meydana getiren tüm süreçlerin temel işlevi, fertlerin biyolojik gereksinmelerine doyum sağlamasıdır.⁸⁴

Malinowski’ye göre, kültür toplumdaki bireylerin problemlerini çözmeye dönük işlev görür. Bu bağlamda, Malinowski, şöyle demiştir: “İster çok basit, ilkel bir kültürle, ister olağanüstü karmaşık ve gelişmiş bir kültürle uğraşalım, her zaman, büyük, kısmen maddi, kısmen insanlardan oluşan, kısmen de manevi bir aygıtla karşılaşırız; bu aygıt insanın karşı karşıya kaldığı özel ve somut problemlerle başa çıkmasını sağlar. Bu problemler, insanın en çeşitli organik ihtiyaçların boyunduruğunda olan bir bedene sahip olması gerçeğinden ve ona işlemesi için gerekli hammaddeyi vererek hem en iyi dostu, hem de birçok düşman gücü içinde saklayarak en tehlikeli rakibi olan bir çevrede yaşaması olgusundan doğar. ... Her kültürde bireyin ve türün organik ya da temel ihtiyaçlarının karşılanması asgari bir

⁸³ A.g.e., s. 35-36.

⁸⁴ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 140.

koşullar cümlesini dayatır. Beslenme, çoğalma ve hijyen ihtiyaçlarının ortaya koyduğu problemler çözülmek zorundadır.”⁸⁵ Malinowski’ye göre, her kültür, insanın beslenme ve üreme gibi biyolojik ihtiyaçlarını karşılamak⁸⁶, insanın hayatta karşılaştığı sıkıntılarını ve problemlerini çözmek zorundadır.

Malinowski, her kültür teorisinin insanın organik ihtiyaçlarından yola çıkması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁷ Malinowski, organizma olarak insanın sadece varlığının devamına değil, sağlıklı ve normal bir metabolizmaya da izin veren şartlarda yaşaması gerektiğine işaret etmiştir.⁸⁸ Bu çerçevede, Malinowski, kültürün biyolojik köklerine yönelmek gerektiğine vurgu yapmıştır.

Malinowski, kültürün biyolojik temelini analiz ederken “insan doğası”na yoğunlaşmıştır. Bu hususta, Malinowski, şu tespiti yapmıştır: “‘İnsan doğası’ terimini biz şöyle tanımlayabiliriz: Bütün insanlar beslenmek, solumak, uyumak, üremek ve organizmalarından yararsız maddeleri atmak zorundadırlar ve bu durum insanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, hangi uygarlık tipi içinde olurlarsa olsunlar değişmez. Bundan dolayı, insan doğasıyla anlatmak istediğimiz biyolojik belirlenimcilik, solunum, uyuma, dinlenme, beslenme, dışkılama, üreme gibi bedensel işlevlerin yerine getirilmesinde her uygarlığa ve onun bütün bireylerine görevler yükler. Biz temel gereksinimler kavramını bireyin ve grubun yaşamda kalabilmeleri için yerine getirilmesi gerekli çevresel ve biyolojik koşullar olarak tanımlayabiliriz. Gerçekten, bireyin ve grubun yaşamda kalabilmesi, bir yandan ekin sel görevlerin yerine getirilmesi için sağlığın ve yaşam enerjisi-

⁸⁵ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 66.

⁸⁶ TIMASHEFF, *Sociological Theory Its Nature and Growth*, s. 222.

⁸⁷ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 93.

⁸⁸ A.g.e., s. 94.

nin hiç olmazsa en az düzeyde korunmasına, öte yandan nüfusun yavaş yavaş yok olmasını önlemek için de insan bireyler sayısının gene hiç olmazsa en az bir sayıda tutulmasına bağlıdır.”⁸⁹

Malinowski, tüm kültürlerde var olan hayatî işlev unsurlarının sıralaması olarak “uyarım”, “davranış” ve “doyum”u ele almıştır. Buna göre, uyarım olarak solunumda zorlanma, havasız kalma, davranış olarak oksijen alınmasına ve doyum olarak dokulardaki karbondioksitin yok edilmesine; uyarım olarak açlık, davranış olarak besinin yenmesine ve doyum olarak doymaya; uyarım olarak susuzluk, davranış olarak sıvı alınmasına ve doyum olarak susuzluğun giderilmesine; uyarım olarak yorgunluk, davranış olarak dinlenmeye ve doyum olarak eksilen enerjinin yerine konmasına; uyarım olarak tezcanlılık, davranış olarak etkinliğe ve doyum olarak yorgunluğun giderilmesine; uyarım olarak uyku basması, davranış olarak uykuya ve doyum olarak yerine konan enerjiyle uyanmaya; uyarım olarak sidik torbasının baskısı, davranış olarak işemeye ve doyum olarak gerginliğin kalkmasına; uyarım olarak kalınbağırsağın baskısı, davranış olarak dışkılamaya ve doyum olarak karınsal rahatlamaya; uyarım olarak korku, davranış olarak tehlikeden kaçışa ve doyum olarak rahatlamaya; uyarım olarak ağrı, davranış olarak etkili davranışla giderilmesine ve doyum olarak normal duruma dönüşe yol açmaktadır.⁹⁰ Kısaca, Malinowski, “her kültürde gerçekleştirilen değişmez yaşamsal süreçler” olarak sırasıyla “içtepi”, “faaliyet” ve “doyum”dan söz etmiş⁹¹, bu hususta kapsamlı değerlendirmeler yapmıştır.

Diğer yandan, Malinowski, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkilere odaklanmış, yani metabo-

⁸⁹ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 73.

⁹⁰ A.g.e., s. 75.

⁹¹ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 96.

lizma-beslenme sistemi, üreme-akrabalık, bedensel rahatlık-konut, güvenlik-koruma, hareket-faaliyetler, büyüme-eğitim, sağlık-hijyen (sağlık bakımı) arasındaki ilişkiye vurgu yapmış⁹², bu konuda detaylı bilgiler vermiştir.

Malinowski, ilk olarak, insan, onun temel ihtiyaçları ve kültürün buna gösterdiği tepkiye odaklanırken metabolizmaya önem vermiştir. Malinowski'ye göre, "*metabolizma*'dan anlaşılması gereken, besin alımı, sindirim, ilgili salgılama, besleyici maddelerin özümsemiş yararlı maddelerin ayıklanması ve atılması süreçlerinin çevre faktörlerine katmerli bir biçimde bağlı olduğudur."⁹³ Malinowski, metabolizmanın hayatta kalması için "beslenme sistemi"nin var olması gerektiğini bildirmiştir. Başka bir deyişle, Malinowski, insanın beslenme ihtiyacının karşılanması için beslenme sisteminin şart olduğunu söylemiştir. Çünkü Malinowski, insanların doğaya doğrudan el atarak yiyip içmelerinin söz konusu olmadığını dile getirmiştir. Malinowski'ye göre, ister en alt ilkel bir toplulukta (Avustralya yerlileri gibi) olsun isterse en yüksek düzeyde incelmış toplumlarda (Amerikan toplumu ya da Avrupa toplumları gibi) muhakkak bir sofranın düzeni vardır. İnsanlar, ortak bir örtünün üstünde, bir ateşin çevresinde, bir masanın başında ya da bir tezgâhın kenarında topluca yemek yerler. Yemekte sofranın âdetleri gözetilir. Yemek yeme eylemi belli bir kurumun çerçevesi içinde gerçekleşir. Bu kurum, bir ev, bir kantin veya bir otel olabilir. Beri yandan hazırlanmış yiyeceğin en son tüketiciye ulaştırılması bile kurumlar tarafından yapılır. Yemek pişirme işi binlerce kilometre uzaklıkta yapılır. Meselâ, Alaska'da pişirilip kutulara konan som balığı ya da Afrika'da pişirilen ıstakoz, büyük ticari sistemler vasıtasıyla tüketiciye ulaştırılır. Tüketici kutuyu açar ve içindeki yiyeceği yer.⁹⁴ Görüldüğü

⁹² A.g.e., s. 105.

⁹³ A.g.e., s. 105-106.

⁹⁴ A.g.e., s. 108-109.

üzere, Malinowski, metabolizmanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olarak işlevde bulunan yemek yemenin rastgele bir şey olmadığını, onun bir sistem (beslenme sistemi) olduğunu vurgulamıştır.

Malinowski, ikinci olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri izah ederken, üreme ile akrabalık arasındaki ilişkiye değinmiştir. Malinowski, “*üreme*’den söz ettiğimizde bizi ilgilendiren, bireysel dürtüler veya cinsel içtepiller ve tek tek durumlarda bunların gerçekleştirilmesi değil. Burada yalnızca bir saptama yapıyor, topluluk üyelerinin sayısının sürekli olarak tamamlanması için üremenin yeterli bir ölçüde kendiliğinden işlemesi gerektiğini söylüyoruz”⁹⁵, şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Malinowski, insan kültürlerinde evlilik yoluyla üremenin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Malinowski, çiftleşme, gebelik ve doğumun hukukî olarak temellendirilmiş anne babalığa bağlanmış olmadığı hiçbir kültürün hayatta kalamayacağını ileri sürmüştür.⁹⁶ Malinowski, üremenin sadece biyolojik bir süreç olmadığını, onun ekonomi, eğitim, hukuk ve politik boyutunun olduğunu, bir sosyal dayanışma sistemi olarak akrabalığa yol açtığını, bunun da kültürler ve toplumlar açısından önemiyet arz ettiğini vurgulamıştır. Malinowski, üreme-akrabalık sistemi arasındaki bağa dair şu saptamayı yapmıştır: “Temelde fizyolojik olan gebelik ve doğum sürecinin gelenek tarafından yorumlanması, yani fizyolojik verilere ölümler dünyasından, çevreden ve toplumun diğer üyelerinin müdahalesinden gelen etkileri de katan yorumlar, doğuştan gelen annelik ve babalık güçlerini son derece sofistike, ama öğretme ve eğitim aracılığıyla son derece etkili kılınmış toplumsal dayanışma bağları haline dönüştürür. ... Biyolojik belirleyicilerin –asgari biçimleriyle cinsel çekim, gebe kalma, çocuğu karnında taşıma ve doğum yaşamsal

⁹⁵ A.g.e., s. 106.

⁹⁶ A.g.e., s. 111-112.

süreci- dışında ve onlardan ayrı olarak, karşı konulmaz kültürel bir nedenselliğin tüm gücüyle, işin içine ekonomi, eğitim, yasa koyma ve politik unsurları da giriyor. ...akrabalık sistemini bunlarsız anlamak olanaksızdır.”⁹⁷

Malinowski, üçüncü olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri açıklarken, bedensel rahatlık ile konut arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Malinowski’ye göre, “*bedensel rahatlıklar* deyimi ısı düzeyi, nem oranı ve beden için tehlikeli madde yokluğuyla ilgilidir ve bu koşullar solunum, sindirim, içsel salgılar ve metabolizma gibi fizyolojik süreçlerin doğrudan doğruya fiziksel anlamda sürüp gitmelerini sağlar. Belki de ısı düzeyi en önemli öğedir; çünkü rüzgârın ve havanın, yağmur, kar ve sürekli nemliliğin bir organizma üzerindeki etkileri büyük ölçüde ısı öğelerinin etkileriyle gerçekleşir.”⁹⁸ Malinowski, bedensel rahatlığa cevap olarak konutu esas almıştır.⁹⁹ Malinowski, metabolizmanın sağlıklı olarak devam etmesi için bedensel rahatlığın şart olduğunu, bunun için de barınmanın, yani konutun gerekli olduğunu söylemiştir.

Malinowski, dördüncü olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri analiz ederken, güvenlik ile koruma arasındaki bağlantıya dikkat çekmiştir. Malinowski, güvenliğin “mekanik kazalarla, vahşi hayvanların ve diğer insanların saldırısıyla bedenin zarar görmesini önleme anlamına”¹⁰⁰ geldiğine işaret etmiştir. Malinowski, “koruma”nın doğal tehlikeye, âfetlere, hayvan saldırısına ve insan şiddetine karşı savunmanın örgütlenmesinin, ev/aile, komün/belediye, yaş grubu birliği/yaşlılar sınıfı ve kabile-

⁹⁷ A.g.e., s. 113-114.

⁹⁸ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 87.

⁹⁹ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 114.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 106.

nin varlığını gerektirdiğini belirtmiştir.¹⁰¹ Malinowski, insan için son derece ehemmiyet arz eden güvenliğe yanıt olarak korumayı esas almıştır.

Malinowski, beşinci olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri ele alırken, hareket ile faaliyetler arasındaki yakın ilişkiye açıklık getirmiştir. Malinowski'ye göre, hareket sözcüğü, "faaliyet göstermenin organizma için zorunlu olduğu kadar kültür için de vazgeçilmez olduğunu"¹⁰² göstermektedir. Malinowski, normal ve dinlenmiş insan organizmasının harekete ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Malinowski'ye göre, bu durum, insan doğasının uygarlığa dayattığı bir emirdir. İnsan için faaliyet zorunludur çünkü insanın kastları çalışmazsa ve sinir sistemi belli bir biçimde işlemezse insanın bir şeyi başarması mümkün değildir.¹⁰³ Sözün kısası, Malinowski, insanın hareket etmesi gereken bir varlık olduğunu, bunun için de insanın bedensel ve zihinsel faaliyetlerde bulunmasının zorunlu olduğuna değinmiştir.

Malinowski, altıncı olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri tahlil ederken, büyüme ile eğitim arasındaki bağlantıya yönelmiştir. Malinowski, büyümenin organizma ve kültür açısından önemine değinmiş, "eğer çocuk bazı hayvan türlerinde olduğu gibi doğumdan hemen sonra kendi haline terkedilecek olursa hiçbir grup varlığını sürdüremez, hiçbir kültür yaşayamaz"¹⁰⁴, demiştir. Malinowski, bireyin büyüme sürecinde eğitim yoluyla kendisini geliştirdiğini, yani "bireyin becerileri adım adım ka-

¹⁰¹ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 97; MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 115.

¹⁰² MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 106.

¹⁰³ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 98; MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 116.

¹⁰⁴ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 107.

zandığını, dili ve kültürünün diğer sembolik anlatım araçlarını kullanmayı öğrendiğini”¹⁰⁵ belirtmiştir.

Malinowski, son olarak, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkileri tahlil ederken, sağlık-hijyen (sağlık bakımı) arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Malinowski, “genel bir biyolojik ihtiyaç olarak *sağlık*’ı ...gerekli enerjiyi geliştirme yeteneği açısından organizmayı normal durumda tutmak”¹⁰⁶ olarak tarif etmiştir. Malinowski, sağlıkla ilişkilendirdiği hijyeni, daha çok organik refah/esenlik, hastalık önleyici düzenlemeler/sıhhi düzenlemeler, tehlikelerden ve felaketlerden/kazalardan kaçma kuralları, ev ilaçları stoğu çerçevesinde irdelenmiştir.¹⁰⁷

Ayrıca, Malinowski, temel biyolojik ihtiyaçların yanı sıra “türemiş ihtiyaçlar”dan da söz etmiştir. Malinowski, türemiş ihtiyaçların biyolojik ihtiyaçlar ile aynı zorlayıcılıkta olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, Malinowski, kültür buyrukları ile kültürün bu buyruklara verdiği tepkilere yoğunlaşmıştır. İlk olarak, “üretim ve tüketim mallarıyla ilgili kültür aygıtı kurulmalı, kullanılmalı, beslenmeli ve yenilenmelidir”, şeklindeki buyruğa kültürün tepkisi olarak “ekonomi”yi; ikinci olarak, “teknik, törelerin, yasaların ve ahlakın hükümlerinin işlemeleri ve uygulanmaları sağlanmalıdır”, biçimindeki buyruğa kültürün tepkisi olarak “toplumsal denetim”i; üçüncü olarak, “tek tek kurumları besleyen insan malzemesi yenilenmeli, biçimlendirilmeli, yetiştirilmeli ve kabile geleneğinin tüm bilgisiyle donatılmalıdır”, şeklindeki buyruğa kültürün tepkisi olarak “eğitim”i ve son olarak, “her kurumda otorite belirlenmeli, güç araçlarıyla donatılmalıdır; düzenlemelerini yürütebilmesi için bu otoritenin eline bü-

¹⁰⁵ A.g.e., s. 117.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 107.

¹⁰⁷ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 100; MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 118.

tün yardımcı araçlar verilmelidir”, biçimindeki buyruğa kültürün tepkisi olarak “politik örgütlenme”yi göstermiştir.¹⁰⁸

Sözün kısası, Malinowski, insanın öncelikle organizmasının temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğunu belirtmiştir. İnsan beslenmek ve barınmak için, soğuktan, rüzgârdan ve havanın olumsuz tesirlerinden korunmak için tedbirler almak ve etkinlik göstermek mecburiyetindedir. İnsan, kendisini her türlü tehlikelere karşı korumak için örgütlenmek zorundadır.¹⁰⁹ Malinowski’ye göre, her kültürde insanın temel ihtiyaçlarının karşılanması önem arz eder. İnsanın beslenme, çoğalma ve hijyen ihtiyaçlarının ortaya koyduğu sorunlar çözülmek zorundadır. Bunlar, yeni, ikincil ya da yapay bir çevre inşa edilerek çözülür.¹¹⁰

Son tahlilde, Malinowski, kültürün biyolojik temellerini detaylı bir biçimde analiz etmiştir. Malinowski, kültürün işlevinin insanların biyolojik gereksinimlerini doyurmak olduğunu belirtmiştir. Malinowski, temel ihtiyaçlarla, kültürün bu ihtiyaçlara gösterdiği tepkilere yoğunlaşmıştır.

2.3.3. Malinowski’nin Dinin, Büyünün ve Mitin İşlevlerine İlişkin Görüşleri

Malinowski, her toplumda “kutsal alan” ve “dünyevi alan” olduğunu ileri sürmüştür. Kutsal alan, din ve büyü alanı iken; dünyevi alan, bilim alanıdır.¹¹¹ Malinowski, dinin ve büyüünün neliği, büyü-din bağlantısı ve büyü-mit ilişkisine odaklanmıştır.

¹⁰⁸ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 130-131.

¹⁰⁹ *A.g.e.*, s. 67.

¹¹⁰ *A.g.e.*, s. 66.

¹¹¹ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 7.

Malinowski'ye göre, din, toplum için organik bir biçimdir. Din, sosyal bir kurumdur.¹¹² Malinowski'ye göre din, toplum için işlevseldir. Din, toplumu bir arada tutmak ve toplum düzenini sağlamak için önemli bir olgudur. Malinowski, dinin topluma, toplumun ise dine ihtiyacı olduğunu iddia etmiştir. Kendi ifadesiyle, "din, üyeleri kutsal şeylere ve tanrılara birlikte saygı gösterecek biçimde, bir bütün olarak topluluğa gereksinim duyar; toplum da ahlak yasalarının ve düzeninin ayakta tutulması için dine gereksinim duyar."¹¹³ Malinowski, dinin büründüğü biçimler olarak kamusal ya da özel ayin, dua, kurban ve dinsel tören biçimlerinden söz etmiştir.¹¹⁴ Malinowski, dinin köklerinde hayatın son temel olayı olan ve "öbür dünyaya açılan kapı" olan ölümün büyük bir önem taşıdığını belirtmiştir. Malinowski, insanın hayatını ölümün gölgesinde sürdürdüğünü, yüzünü ölümden çok hayatın vaatlerine çevirdiğini fakat ölümden korkması gerektiğinin vurgulamıştır.¹¹⁵

Malinowski, dinin temel sosyal kurumlardan birisi konumunda bulunduğunu, toplum bütünleşmesi bakımından önemli görevler üstlendiğini ileri sürmüştür. Malinowski, dinin insan ve toplum hayatında gerekli olduğuna işaret etmiştir. Malinowski, dinin bireyin hayatı ve toplum düzeni açısından işlevsel olduğuna vurgu yapmıştır. Malinowski, dine dair bu tespitlerinden sonra din-büyü ilişkisini izah etmeye çalışmıştır.

¹¹² MALINOWSKI, Bronislaw; **The Early Writings of Bronislaw Malinowski**, Editör: Robert J. Thornton ve Peter Skalik, Çeviren: Ludwik Krzyzanowski, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 118.

¹¹³ MALINOWSKI, **Büyü, Bilim ve Din**, s. 50.

¹¹⁴ MALINOWSKI, **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, s. 178.

¹¹⁵ MALINOWSKI, **Büyü, Bilim ve Din**, s. 42-43.

Malinowski, toplumun kutsal alanı içinde ele aldığı din-büyü ilişkisine yoğunlaşmıştır. Malinowski'ye göre, her halkın dini ve büyüğü vardır. Başka bir deyişle, dinsiz ve büyü-süz hiçbir halk yoktur.¹¹⁶ Din ve büyü, işlev bakımından, saf deneysel akılcı düşünme sisteminin vazgeçilmez tamamlayıcısıdır.¹¹⁷ Din ve büyü, duygusal gerilim durumlarında oluşur. Din ve büyü, hayattaki krizler, önemli projelerin başarısızlıkla neticelenmesi, ölüm, mutsuz aşk ve hiç dinmeyen nefret durumlarında etkili olurlar. Din ve büyü, mitolojik geleneğe dayanır. Din ve büyü, eylemlerini dünyevi evrenin eylemlerinden ayıran tabularla ve kurallarla çevrilidir.¹¹⁸ Malinowski, dinin ve büyüğünün bu benzerliklerine rağmen onların farklı iki olgu olduğunu söylemiş, ikisi arasındaki temel farklılığa odaklanmıştır. Malinowski'ye göre, büyü, kutsal alanın içerisinde sadece belli bir amaç için araçlar olan eylemlerden meydana gelen pratik bir sanattır. Buna karşın din, kendisi zaten amacın gerçekleşmesi olan kendi içine kapalı eylemler bütünüdür. Büyüğünün pratik kullanımı sınırlıdır. Büyüğünün çerçevesi belli bir metoda dayanır. Bu metotta "tılsım", "ayin" ve "uygulayıcının ruhsal durumu" esastır. Oysa karmaşık amaçlarıyla ve görünümleriyle dinin basit bir metodu yoktur. Büyü inancı son derece basittir. Buna karşılık dinde bütünüyle doğaüstü bir inanç dünyası vardır. Büyü, eski zamanlardan beri hep uzmanların elinde kalmıştır. Büyü ile sadece onun uzmanları meşgul olur. Din ise herkesin meşgul olduğu bir konudur. Herkes dini eşit ve aktif olarak paylaşır. Meselâ, ölen birine herkes ağlar, herkes yas tutar, herkes ölüyü anar.¹¹⁹ Malinowski, dinin ve büyüğünün benzer ve farklı yönlerine değindikten sonra büyüğünün mantığına ve işlevlerine vurgu yapmıştır.

¹¹⁶ A.g.e., s. 7.

¹¹⁷ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 37.

¹¹⁸ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 88.

¹¹⁹ A.g.e., s. 88-89.

Malinowski'ye göre, büyü'nün sosyal bir temeli vardır.¹²⁰ Büyü, bir sosyal kurumdur.¹²¹ Malinowski, büyü'nün gele-
nekten türediğini, akıl ve gözlemle ulaşılamayan mistik bir
atmosferde var olduğunu, ilkel halkların inandığı, mistik ve
belli bir gizil gücün tasarımlanmasıyla doğduğunu belirtmiş-
tir.¹²² Malinowski, büyü'nün her zaman insanın içinde bulu-
nan özel bir gücün inancına dayandığını ve her zaman gele-
nekten meydana geldiğini belirtmiştir.¹²³ Malinowski, büyü-
nün geleneğe yaslandığını ifade etmiştir.

Malinowski'ye göre, "büyü, tekil, özel bir kudret; türünde
tek, yalnız insanın içinde bulunan, yalnız büyü sanatıyla
serbest bırakılabilen, kendini sesiyle ifade eden ve ayinin
uygulanması yoluyla aktarılan bir güçtür."¹²⁴ Malinowski,
büyü'nün en etkili ve en sık kullanılan güç aracı olduğuna
işaret etmiştir.¹²⁵ "Büyü, ekonomik yaşama, yani yaşamın en
önemli alanına sıkı sıkıya bağlıdır; aynı zamanda da bir güç
aracıdır ve onu uygulayan kişilerin nüfuzunun göstergesi-
dir."¹²⁶ Malinowski, Trobriand Adaları'nda yaşayanlar için
büyü'nün gelenekle kuşaktan kuşağa aktarılan ve insanın
içinde bulunan bir güç olduğunu bildirmiştir.¹²⁷ Malinowski,
büyü'nün yerliler için son derece önemli bir güç konumunda
bulunduğunu dile getirmiştir.

Malinowski'ye göre, büyü'nün işlevi, insanı hayatî önem
taşıyan ödevlerini güvenle yerine getirilebilmeye yetenekli
kılmasıdır. Örneğin, büyü, insana vahşi hayvanların

¹²⁰ MALINOWSKI, *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, s. 89-90.

¹²¹ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 34.

¹²² MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 10.

¹²³ MALINOWSKI, *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, s. 98.

¹²⁴ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 75.

¹²⁵ MALINOWSKI, *Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, s. 49.

¹²⁶ A.g.e., s. 47-48.

¹²⁷ A.g.e., s. 263-264.

izlenmesinde etkili bir güç verir.¹²⁸ Malinowski'ye göre, büyü, insanın doğaya doğrudan egemen olabileceği inancına dayanır. Bu yönüyle büyü, bilime akrabadır.¹²⁹ Malinowski'ye göre, büyü bireyin hayatı görevlerini güvenle yerine getirmesine yarar. Büyü "yalancı-bilim"dir.¹³⁰ Malinowski, büyü ile bilimin belli benzerlikler gösterdiğini vurgulamış, büyüü Frazer'in yaptığı gibi, "bir yalancı bilim" olarak nitelemiştir.¹³¹ "Büyü her zaman, insani eğilimlerle, ihtiyaçlarla ve etkinliklerle sıkı sıkıya bağlantılı belli bir hedefi olması dolayısıyla bilime akrabadır."¹³² Büyü, deneyime dayalı bir insan etkinliği biçimi olarak bilime eşdeğerdir.¹³³ Bunun yanı sıra, Malinowski, bilimin deneyimin ve aklın geçerli olduğu kanısına dayandığını, büyüün umudun boşa çıkmayacağı ve istegin yanıltmayacağı inancında temellendiğini, bilimin teorilerinin mantıkla, büyüün teorilerinin isteklerin etkisi altında meydana gelen düşünceler zinciriyle belirlendiğini, bilimin dünyevi alanı kurduğunu, büyüün geleneklerle, mitlerle ve tabularla çevrili olarak kutsal alanın bir yarısını oluşturduğunu öne sürmüştür.¹³⁴ Ayrıca Malinowski, bilimin teknolojide somutlaştığını, gözleme dayandığını, önce teorik ilkelerde ve daha sonra bilgi sistemlerinde yer aldığını, büyüün ise tören, eylem ve konuşulan sihirli sözün bir bileşimi olarak ortaya çıktığını, büyüün insana

¹²⁸ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 142-143.

¹²⁹ *A.g.e.*, s. 9.

¹³⁰ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 148.

¹³¹ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 87.

¹³² *A.g.e.*, s. 86-87.

¹³³ MALINOWSKI, *The Early Writings of Bronislaw Malinowski*, s. 118.

¹³⁴ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 87-88.

açıklanışının gözlem ve deney yoluyla değil, mitolojik kökenli mucizeler içinde gerçekleştiğini bildirmiştir.¹³⁵

Malinowski, büyüünün gerçeklikten kopuk olmadığını, yani ilkel toplumdaki temel konuların (iktisadi durum, sağlık-hastalık gibi), önemli ölçüde büyüünün doğru uygulanmasıyla bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Bu hususta, Malinowski, şu belirlemeyi yapmıştır: “Büyü gerçekliğin özel bir yanını ifade eder. Çözümü kesin ve güvenli biçimde insanın elinde olmayan bütün önemli faaliyet ve girişimlerde vazgeçilmez bir şeydir. Bahçe işinde ve balık avında, büyük bir kanonun yapımında, deniz dibinde değerli kavrıkların aranmasında, rüzgârın ve havanın denetlenmesinde, savaşta ve aşk konularında, insan kendini denizin tehlikelerine karşı korumak ya da büyük bir girişimin başarısını garantilemek istediğinde, öncelikle de kendi sağlığını koruması ya da bir düşmana hastalık getirmesi söz konusu olduğunda büyüünün yardımına başvurulur. Bütün bu alanlarda başarı ve garanti en başta ve bazen de yalnızca büyüye bağlıdır ve bunun doğru uygulanmasıyla kontrol altına alınabilir. Şans ya da şanssızlık, kıtlık ya da bolluk, sağlık ya da hastalık, yerlilerin duygularına ve inançlarına göre, büyük ölçüde, doğru durumlarda doğru uygulanan büyüye dayanır.”¹³⁶ Malinowski, büyüünün yerlilerin hayatlarının merkezinde yer aldığına dikkat çekmiştir.

Malinowski, büyüleri, “erkek büyüleri”, “kadın büyüleri” ve “karışık büyüler” şeklinde tasnif etmiştir. Erkek büyüleri olarak kamusal bahçe, balık avı, av, kano yapımı, kula, güneş ve yağmur, rüzgâr, savaş, denizde güvenlik ve odun kesiciliği büyüsü ve kara büyüden; kadın büyüleri olarak ilk gebelik

¹³⁵ MALINOWSKI, *İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler*, s. 178.

¹³⁶ MALINOWSKI, *Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, s. 48.

ayini, ot etek üretimi, doğumdaki tehlikelere karşı korunma, diş ağrısı, üreme organlarındaki akıntılı hastalıklar, sakat doğum ve diş cadılık büyülerinden; karışık büyüler olarak ise güzellik büyü, aşk büyü ve özel bahçe büyülerinden söz etmiştir.¹³⁷ Malinowski, büyüünün tılsımlı formüllerle ayinlerden oluştuğunu belirtmiştir.¹³⁸

Malinowski, ilkel toplumlardaki fertlerin bütün hareketlerinde büyüünün önemli bir rol oynadığını gözler önüne sermiştir. Malinowski, yerlilerin kendileri için hayatî önem taşıyan bir işe girip başarısız olduklarında büyüü yardımı çağırdıklarını gözlemlemiştir. Yerlilerin rüzgâra egemen olmak, denizlerde tehlikelerden korunmak, aşkta ve ticaretle başarılı olmak için büyüü önemsediklerini öne sürmüştür. Ona göre, büyü, yerlilerin sosyal hayatında etkileyici bir unsur olmuştur.¹³⁹ Malinowski, hiçbir yerlinin araya büyüü koymadan bahçesine bir şey ekmediğini vurgulamıştır. Yine, yerliler açısından tarımdan sonra gelen balıkçılığın kimi metotlarına göre çok gelişmiş bir büyüü kapsadığını dile getirmiştir. Benzer bir biçimde ticaretin, yani “kula” adı altında bilinen ve törenle yapılan bir değiş tokuş biçiminin önemli ve ritüel bir büyüyle çevrili olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁰ Malinowski, büyüünün yerlilerin iktisadi hayatında çok önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir.

Malinowski’ye göre, büyü, insanidir. Büyü, asıl olarak, insani faaliyetlerle, toprağın işlemesiyle, balıkçılıkla, avla, ticaretle, aşk oyunları, hastalıkla ve ölümle ilgili bir olaydır. Büyü, insanın doğal bir servetidir.¹⁴¹ “Büyü insana bir miktar, belirlenmiş ayinsel sahne ve inanç hükmü, belli bir

¹³⁷ A.g.e., s. 50.

¹³⁸ A.g.e., s. 48.

¹³⁹ MALINOWSKI, *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, s. 89-90.

¹⁴⁰ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 146-147.

¹⁴¹ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 75.

zihinsel ve pratik yöntem sunuyor; ve bu, her önemli uğraşta, tehlikeli durumların ve kritik anların aşılmasını sağlıyor, insanı önemli görevlerini güvenle yürütmeye, öfke patlamalarında, nefretin, karşılıksız aşkın, düşkünlüğünün ve korkunun işkencesinde dengesini ve ruhsal bütünlüğünü ayakta tutmaya yetenekli kılıyor. Büyünün işlevi insanın iyimserliğini ayinleştirmek, umudun korku üzerindeki yengisine duyulan inancı güçlendirmektir. Büyü, insan için güvenin kuşkudan, direncin kararsızlıktan ve iyimserliğin karamsarlıktan daha değerli olduğunu ifade eder.”¹⁴² Malinowski, özellikle ilkel toplumlarda büyüün çok etkili olduğunu iddia etmiş, “henüz bilimin zincirlerine vurulmamış ilkel bir toplumda büyü sayısız görüş ve âdetin köküdür”¹⁴³, demiştir. Malinowski, büyüün insanlara işlerini yapmalarına izin verme işlevini yerine getirdiğini ileri sürmüştür. Örneğin, Malinowski, Trobriand Adası’nda araştırma yaptığı insanların tehlikeli derin deniz balık avlama seferlerine çıktıklarında daha fazla büyü kullandıklarını çünkü büyüün derin deniz balık avcılığının yarattığı büyük kaygıları azaltma işlevi gördüğünü gözlemlemiştir.¹⁴⁴ Malinowski, yerlilerin oldukça riskli olan denizde balık avlama işinde büyüye sıkça müracaat ettiklerini belirtmiştir.

Malinowski, büyüün mantığını ve işlevlerini çözümledikten sonra büyüün mit ile olan yakın ilişkisine yoğunlaşmıştır. Malinowski, büyü ile bağlantılı olarak mitin neliğine ve işlevlerine değinmiştir.

Malinowski, büyü analizinde “mit”e önem vermiştir. Bu çerçevede, Malinowski, “tipik bir Melanezya kültürünü araş-

¹⁴² A.g.e., s. 91.

¹⁴³ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 263.

¹⁴⁴ GOULDNER, Alvin W.; Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi, Çeviren: Mesut Şenol, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2015, s. 180.

tırarak ve bu yerlilerin düşüncelerini, geleneklerini, davranışlarını inceleyerek, kutsal geleneğin, yani mitin halkın uğraşlarını ne kadar derinden etkilediğini, ahlaki ve toplumsal davranışlarında ne kadar güçlü bir egemenlik sürdüğünü göstermeyi amaçlıyorum”¹⁴⁵, diye yazmıştır.

Malinowski’ye göre, mit, sadece anlatılacak bir öykü değil, aynı zamanda, bir gerçekliktir. Mit, modern romanlarda anlatılan türden bir kurgu değil, aksine yaşanan bir gerçekliktir.¹⁴⁶ Mit, basit bir anlatı, en ilkel biçimi altında bilimsel açıklama girişimi, sanat yapıtı ve tarihî belge değildir. Mit, kendine özgü bir işlevi yerine getirmekte, yani doğal geleneği kültürel sürekliliğe, yaşlılık ile gençlik arasındaki bağları, geçmişe göre insanlığın tutumuna bağlamaktadır. Mitin işlevi, geleneği daha güçlü kılmaktan, ona daha büyük bir saygınlık ve değer vermekten ibarettir. O halde mit, bütün uygarlıklar için kaçınılmaz bir harçtır.¹⁴⁷ “Mitte gerçekten önemli olan, geçmişe dönük, hep bugüne ait canlı güncelliktir.”¹⁴⁸

Malinowski, büyüünün inşasında ve varlığını devam ettirmesinde mitolojinin, öykülerin ve mitlerin rolüne vurgu yapmıştır. Malinowski’ye göre, “mit, geçmiş zamanların yalnız değersiz masallar olarak yaşamaya devam eden ölü ürünü değildir. O, sürekli yeni görüngüler yaratan ve büyüüyü sürekli yeniden doğrulayan canlı bir güçtür. Büyü geçmişin geleneğinin parıltısında hareket eder, ama hep yeni oluşan mit atmosferi yaratır. Kurallaşmış, standartlaşmış ve soyun folklorunu oluşturan bir dizi efsane bulunduğu gibi, her zaman, mitolojik çağdan gelenler gibi bir anlatı seli de vardır. Büyü eski sanatların altın çağıyla bugünün mucizevi etkili güçleri arasındaki köprüdür. Bu

¹⁴⁵ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 93.

¹⁴⁶ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 102.

¹⁴⁷ A.g.e., s. 155.

¹⁴⁸ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 126.

yüzden formüller mitolojik araştırmalarla doludur; bunlar, söylendikleri zaman, geçmişin güçlerini çözer, bugüne getirirler.”¹⁴⁹ Malinowski’ye göre, mit, ilkelerin şeylerin kökenine dair spekülasyonlarının, felsefi ilgilerinin ve doğayı gözlemlerinin sonucundan doğmamıştır. Mit, belli bir büyü şeklinin gerçekliğinin her zaman için teminatını veren olaylardan birinin tarihî anlatışıdır. Mit, öz itibariyle, büyüün gerçekliğinin bir garantisi, doğrudan aktarımın bir delili ve bir geçerlilik iddiası bildirgesi olarak nitelendirilebilir.¹⁵⁰ Malinowski, mitin ilkel kültür ve insan uygarlığı açısından önemli işlevler üstlendiğini savunmuştur. Bu hususta, Malinowski, şöyle demiştir: “Mitin ilkel kültürlerde vazgeçilmez bir işlevi vardır; o, inancın ifadesidir, onu derinleştirir ve şifreler; ahlakı korur ve ona güç verir; ayının üretkenliğine kefil olur ve insan için örnek olacak pratik kuralları içerir. Böylece mit insan uygarlığının temel bir parçası olur; o, değersiz bir anlatı değil, zor elde edilen aktif bir güçtür; entelektüel bir açıklama ya da sanatsal bir canlandırma değil, ilkel inancın ve ahlaki bilgeliğin bildirgesidir.”¹⁵¹

Malinowski, mit ile büyü arasında çok yakın ilişkilerin olduğunu, mit kahramanlarının ispatladıkları olağanüstü gücün büyük bir bölümünü, büyüyle kurdukları yakınlığa borçlu olduklarını belirtmiştir.¹⁵² Malinowski’ye göre, mit gücünü büyüden alır. Mit, büyüün içinde yaşar. Büyü, mite bağımlıdır.¹⁵³ “Büyünün özü, onun geleneksel bütünlüğüne bağlıdır. Büyü, yitirmeden ve bir kuşaktan diğerine değişikliğe uğramadan aktarıldığı ölçüde etkilidir. ... Demek ki büyü, zaman içindeki yolculuğunda bir tür soy ağacına, gele-

¹⁴⁹ A.g.e., s. 83.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 84.

¹⁵¹ A.g.e., s. 99.

¹⁵² MALINOWSKI, *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, s. 89.

¹⁵³ A.g.e., s. 90.

neksel bir pasaporta gereksinim duyar. Bu noktada mit büyüye yardımcı olur.”¹⁵⁴

Uzun lafın kısası, Malinowski, mitin tüm kültürlerin vazgeçilmez bir bileşeni konumunda bulunduğunu¹⁵⁵, onun son derece mühim “kültürel bir güç” olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶ Malinowski’ye göre, Trobriand Adaları’nda yaşayanların mühim büyü sistemlerinin çoğu mitlere dayanır.¹⁵⁷

Son tahlilde, Malinowski, büyüü izah etmek için mitten dolaşmıştır. Malinowski, büyüünün inşasında, mantığından ve gelişiminde mitin büyük bir rolünün olduğunu belirtmiştir.

2.3.4. Malinowski’nin Ailenin İşlevlerine Yönelik Sap-tamaları

Malinowski, işlev sözcüğünün sosyal kurumlar analizinde kullanılabileceğini, bu çerçevede bir sosyal kurum olarak ailenin işlevinin üyeleriyle birlikte topluluğu yaşatmak olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸ Malinowski, ailenin yeni organizmanın hammaddesini biçimlendirerek onu bir kabile ya da devlet yurttaşı haline getirdiğini belirtmiştir.¹⁵⁹ Malinowski’ye göre, aile, sosyal düzenin temelidir. Aile, sosyal bedenin hücresidir.¹⁶⁰ Malinowski, temel bir sosyal kurum olan ailenin birey ve toplum açısından önemli işlevlere sahip olduğunu söylemiştir.

¹⁵⁴ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 149.

¹⁵⁵ MALINOWSKI, *Büyü, Bilim ve Din*, s. 150.

¹⁵⁶ MALINOWSKI, *İlkel Toplum*, s. 99.

¹⁵⁷ MALINOWSKI, *Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı*, s. 405.

¹⁵⁸ MALINOWSKI, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, s. 33.

¹⁵⁹ *A.g.e.*, s. 122-123.

¹⁶⁰ MALINOWSKI, *The Early Writings of Bronislaw Malinowski*, s. 263.

Malinowski'ye göre, aile, bütün insan toplumlarında aynı değildir, hatta aynı toplumun farklı tabakalarında benzer değildir.¹⁶¹ Bu çerçevede, Malinowski, modern uygarlıkta "babasoylu ailesi"nin (babanın soyundan gelen) ve Kuzey-Batı Melanezya'daki bazı ada topluluklarında ise "anasoylu ailesi"nin (ana soyundan gelen) egemen olduğunu belirtmiştir. Malinowski'ye göre, bu iki aile, sosyolojik gözlemle bilinen belki de en kökten farklı iki aile türünü temsil etmektedir.¹⁶² Malinowski, iki temel aile tipi olarak baba soyuna dayanan aile ile ana soyuna bağlı olan aileden söz etmiştir.

Malinowski'ye göre, Trobriand Adaları'ndaki yerel toplulukların, klanların ve akrabalık gruplarının kökü ailede-
dir.¹⁶³ Malinowski, "Trobriand Adalarında anaya dayalı bir toplum düzeni buluyoruz"¹⁶⁴, demiştir. İşte, bu yüzden, Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki aile yapısına ve onun işlevlerine odaklanmıştır. Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki aileyi işlevleri çerçevesinde çözümlerken evlilik kurumuna büyük bir önem vermiştir.

Malinowski, aileyi inşa eden evliliğin sadece kadınla kocası arasında bir bağ oluşturmakla kalmadığını, aynı zamanda, erkek ile kadının ailesi, bilhassa da kadının erkek kardeşi arasında hiç değişmeyecek olan devamlı bir karşılıklı ortak ilişkiler bağı ortaya çıkardığını belirtmiştir.¹⁶⁵

Malinowski'ye göre, Trobriandlılar, evli olmadığı sürece sosyal hayatta saygın bir yer edinemezler. Trobriand Adaları'nda bekâr erkeğin evi yoktur ve o birçok ayrıcalıktan yok-

¹⁶¹ MALINOWSKI, Bronislaw; **Sex and Repression in Savage Society**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2003, s. 4.

¹⁶² **A.g.e.**, s. 8.

¹⁶³ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da **Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, s. 385.

¹⁶⁴ **A.g.e.**, s. 20.

¹⁶⁵ MALINOWSKI, **Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek**, s. 46.

sun olarak yaşar.¹⁶⁶ Trobriand Adaları'nda "evlenmenin çok önemli bir başka nedeni, erkek açısından ekonomik yararlıdır. Evlilik, kadının ailesinin kocaya gönderdiği ve yiyecek maddelerinden oluşan yüklü bir haracı da beraberinde getirir. Bu yükümlülük belki de Trobriand toplumunun tüm sosyal dokusundaki en önemli faktördür. ... Dolayısıyla her erkek kendini evlenmek zorunda görür, özellikle de rütbe ve nüfuzdan yararlanıyorsa; çünkü karısının ailesinden aldığı gelirle ekonomik durumunu sağlamlaştırması dışında, tam sosyal yerini de ancak evli erkek statüsüne adım atarsa alabilir."¹⁶⁷ Malinowski'ye göre, yerlilerde "akrabalığın ana zincirine dayanması düşüncesi maddi birliktir. Sosyal işlerde (yasal, ekonomik, törensel) erkek kardeşler arasındaki akrabalık en yakın akrabalıktır."¹⁶⁸ Trobriand Adaları'nda kadının ise evlenmek için hiçbir ekonomik sebebi yoktur. Ayrıca kadının rahatlık ve sosyal saygınlık bakımından kazancı erkeğe göre daha azdır. Kadın daha çok evlilik içi doğmuş çocuklara sahip olma arzusuyla evliliğe olumlu bakar.¹⁶⁹ Kısacası, Malinowski, Trobriand Adaları'nda evliliğin erkek ve kadın açısından farklı yönlerinin olduğunu belirtmiştir. Malinowski, erkeklerin ekonomik nedenler yüzünden kadınların ise meşru çocuk yapmak istemelerinden ötürü evlendiklerini tespit etmiştir.

Malinowski'ye göre, Trobriand Adaları'ndaki yerliler arasında evlilik, tekeşlidir. Sadece şefler, birden fazla kadınla evlenebilir. Eşlerin hayatları, birbirinden bağımsız fakat ekonomi ortaktır.¹⁷⁰ Trobriand Adaları'nda bir erkek, eşine kaba davranmaya cesaret edemez ve eşi üzerinde bir zorba-

¹⁶⁶ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 78.

¹⁶⁷ A.g.e.

¹⁶⁸ MALINOWSKI, Büyü, Bilim ve Din, s. 248.

¹⁶⁹ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 79.

¹⁷⁰ MALINOWSKI, İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı, s. 18.

lık kuramaz.¹⁷¹ Başka bir deyişle, Trobriand Adaları'nda evli çiftler, sıkı yoldaşlığa dayanan bir hayat sürdürürler. Onlar, yan yana çalışır, boş vakitlerinin büyük bir kısmını birbirleriyle geçirirler. Karı koca, uyum içinde yaşarlar ve birbirlerine karşılıklı olarak değer verirler.¹⁷² Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki eşler arasında çatışmaya ve gerilime dayalı ilişkiler gözlemlememiştir. Malinowski, evli çiftlerin birbirlerine değer verdiklerini ve olabildiğince saygılı davrandıklarını vurgulamıştır.

Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki evliliğinin bir başka özgünlüğünün “çocuklukta nişanlama âdeti” olduğunu bildirmiştir.¹⁷³ Malinowski'ye göre, yerliler arasındaki çocuklukta nişanlama, gerçek bir evlilikle eş anlamlıdır. Çünkü nişanlanan çiftlerden koca ve karı diye söz edilir. Nişanlılar da birbirlerine böyle seslenirler.¹⁷⁴ Böylece Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki yerlilerin önemli bir kısmının evlenecekleri kişiyi çocukluk yıllarında seçtiklerini gözlemlemiştir.

Malinowski, Trobriand Adalarında sosyal ilişkilerin birkaç yasal ilkeye göre yürütüldüğünü, bunlardan en önemlisinin ise, bir çocuğun akrabalık bağlarıyla sadece anasına bağlı olduğunu belirleyen “Ana-hakkı” (ana hukuku) ilkesi olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁵ Malinowski, Trobriand Adaları'ndaki yerlilerin anasoyu rejimi altında yaşadıklarını, akrabaların çıkış noktasının ana olduğunu, soy ve mirasın anadan çocuklara geçtiğini ifade etmiştir. Çünkü yerlilerde kız ve erkek çocukları, ananın ailesine, klanına ve topluluğuna aittir. Burada erkek çocuk, saygınlığını ve sosyal ko-

¹⁷¹ A.g.e., s. 32.

¹⁷² MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 99.

¹⁷³ A.g.e., s. 76.

¹⁷⁴ A.g.e., s. 95.

¹⁷⁵ MALINOWSKI, Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek, s. 87.

numunu annesinin erkek kardeşinden, yani dayıdan alır.¹⁷⁶ Yerlilerde çocuklar üzerindeki yetki, dayıdadır. Baba, yalnızca çocuğunun iyi bir dostudur.¹⁷⁷ Hatta baba, çocuklarının doğal ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilenir. Çocuklarının temizlikleriyle uğraşır. Baba, çalışkan ve bilinçli bir çocuk bakıcısıdır. Dolayısıyla baba ile çocukları arasında sağlam sevgi bağları mevcuttur. Melanezyalılar'da babalık, yalnızca bir sosyal ilişkidir. Baba için bu ilişki, karısının çocuklarına karşı bir görevi içerir.¹⁷⁸ Kısaca, "Trobriandlı baba, önce çocuğunun bakıcısı, sonra arkadaşı olur."¹⁷⁹ Bunun yanı sıra Malinowski, Trobriand Adaları'nda toplumun babaya çocukları üzerinde hiçbir yetki vermediğini, babanın evin geçimini sağlamakla yükümlü olmadığını ve mallarını çocuklarına bırakmadığını vurgulamıştır. Buna karşın annenin akrabalarının, bilhassa da evin geçimini sağlayan dayının çocuklar üzerinde etkisi vardır. Dayının ölümü durumunda eşyaları ve malı yeğenlerine kalır.¹⁸⁰ Malinowski, Trobriand Adalarındaki yerlilerde çocuklar üzerinde babanın değil, dayının etkili olduğunu, dayının gücünün ise çocuklara (yeğenlerine) bıraktığı servetle bağlantılı olduğunu iddia etmiştir.

Beri yandan, Malinowski'ye göre, Trobriand Adalarında çocuklar özgürlüğün tadını çıkarırlar. Annesinin ve babasının vesayetinden çok küçük yaşta kurtulurlar. Ebeveynler, doğal bir itaat bekleyerek çocuklarına emir vermezler. Bu özgürlük, çocuklara kendilerine ait bir topluluk oluşturmaları imkânını verir. Çocukların oluşturdukları topluluk, onların dört beş yaşından itibaren kendiliğinden dahil oldukları ve ergenliğe kadar içinde bulundukları bağımsız bir gruptur.

¹⁷⁶ MALINOWSKI, *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, s. 18.

¹⁷⁷ A.g.e., s. 19.

¹⁷⁸ A.g.e., s. 27-28.

¹⁷⁹ A.g.e., s. 62.

¹⁸⁰ A.g.e., s. 21.

Çocuklar o sırada akıllarına nasıl esmişse, günü anne babalarının yanında geçirebildikleri gibi kendi oyun arkadaşlarına da katılırlar. Çocuklar, toplulukta üyelerinin isteğine göre hareket eder. Çoğu kez büyüklerin karşısında toplu muhalefet olarak yer alırlar. Çocuklar bir şeyi yapmayı kafalarına koymuşlarsa, sözgelimi günübirlik bir gezi yapmak istiyorlarsa, yetişkinler, bunu engelleyecek durumda değildirler.¹⁸¹ Malinowski, yerlilerde en özgür kategorinin çocuklar olduğunu tespit etmiştir. Malinowski, çocukların rahat ve özgür bir biçimde büyüdüklerini ve oldukça mutlu olduklarını belirtmiştir.

Sözün kısası, Malinowski, Trobriand Adalarında çocukların ebeveynlerinin baskısı altında sosyalleşmediklerini aksine onların gelişim sürecinde arkadaş gruplarının ve oluşturdukları toplulukların çok önemli rol üstlendiğini söylemiştir.

2.4. Malinowski'nin Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri

Çağdaş sosyolojide genellikle klasik sosyolojiyi ve onun büyük isimleri görmezlikten gelme ya da onları daha az okuma eğilimi vardır. Çağdaş sosyolojide ihmale uğramış klasik sosyologlardan biri de, Malinowski'dir. Çağdaş sosyologların, özellikle de bir konuya odaklanmış, bir noktaya bakan uzman sosyologların Malinowski'yi bilmedikleri ya da antropolog kimliği nedeniyle onu dikkate almadıkları bir gerçektir. Buna rağmen Malinowski, bazı sosyologların ilgisini çeken¹⁸² bir isim olmuştur. Çünkü Malinowski, çağdaş

¹⁸¹ MALINOWSKI, Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı, s. 58.

¹⁸² Malinowski, benim de 1990'ların başından itibaren üzerine yazdığım bir düşünce ustasıdır. Daha önce yayımlanan şu eserlerimde (KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 1**, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994, s. 361-376; KIZILÇELİK, Sezgin; **Batı Sosyo-**

sosyoloji teorileri içinde önemli bir yer tutan işlevselciliğin babalarından biridir. Malinowski, toplumdaki kültürel unsurları işlevleri açısından çözümleyerek işlevselciliğin gelişmesine büyük katkı yapmıştır.

Malinowski, çağdaş sosyolojide sıkça eleştirilen bir isim olmuştur. Malinowski, taraftarlarından çok muhalifi olan bir düşünce ustasıdır. Meselâ, çağdaş sosyologlardan Anthony Giddens ve Alvin Gouldner tarafından eleştirilen Malinowski, Talcott Parsons gibi bazı sosyologlar tarafından önemsenmiştir.

Giddens’a göre, Malinowski dile getirdiği “evrensel işlevselci postüla”, yani her standartlaşmış sosyal pratik ve kültürel ögenin kendi devamlılığı bakımından bir işleve sahip olduğu fikri tartışmalıdır. Diğer yandan, Malinowski’nin işlevsel ihtiyaçların “vazgeçilemez” olduklarına dair vurgusu sorgulanmalıdır.¹⁸³ Ayrıca Giddens, Malinowski’nin çalışmalarının odağında yer alan “işlev” terimine karşı son derece sert, hatta bilimsel olmayan bir tavır takınmıştır. Giddens, işlev terimine ilişkin olarak şunları yazmıştır: “‘İşlev’ terimi sosyolojide hiçbir kullanıma sahip değildir; gerçekte, sosyal bilimlerde onu teknik bir terim olarak *tamamen yasaklamak* kesinlikle zararlı olmayacaktır.”¹⁸⁴ Gouldner ise, Malinowski’nin işlevselciliğinin sömürgeci siyasete katkı sunduğunu iddia etmiştir. Abrahamson’un yorumuyla, “Gouldner’in

lojisini Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi, Genişletilmiş 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 164-165; KIZILÇELİK, Sezgin; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2014, s. 7-8) Malinowski’yi sosyoloji teorileri çerçevesinde inceledim. Kitabımın bu bölümünü inşa ederken söz konusu eserlerimden belirli ölçüde faydalandım.

¹⁸³ GIDDENS, Anthony; **Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 516.

¹⁸⁴ A.g.e., s. 562.

Malinowski'nin İngiliz kolonyal politikasına teorik katkısını analizi, değişmeye yönelik kaygıların işlevsel teorileri tutucu bir yanlılığa nasıl daha duyarlı yaptığına bir örnektir. Malinowski'nin yerel uygulamalara romantik bakışı, her değişmenin kestirilemez sonuçlara sahip olabileceği alarımıyla uyuşumludur ve Avrupa egemenliğinin devamına ilişkin kolonyal hedef ile oldukça benzerlik gösterir.”¹⁸⁵ Bu eleştirilere rağmen Malinowski, ilkel toplumlar üzerine orijinal incelemeleriyle ve işlevselselciliğe dair tezleriyle hem antropoloji hem de sosyoloji alanında ilgi görmüş bir isimdir.

Malinowski'nin işaret ettiği gibi, insanın kusurlarını ve eksikliklerine gidermek için insanoğlu kurumlar oluşturmuştur. Kurumların görevi, insanın ihtiyaçlarını karşılamak ve bu yolda insanların yönlerini bulmalarını sağlayacak kuralları, normları, talimatları ve davranışları oluşturmaktır.¹⁸⁶ Malinowski, sosyolojinin temel konularından olan ve toplumu inşa eden sosyal kurumlara yoğunlaşmış, sosyal kurumların bireylerin biyolojik temel ihtiyaçlarına çözüm üretmek için inşa edildiklerini vurgulamıştır. Malinowski, sosyal kurumlara yoğunlaşarak ve onları temel işlevleri açısından çözümleyerek sosyolojik düşünceye ciddi katkılar yapmıştır.

Malinowski, sosyal kurumları ve kültürel değerleri, bireysel ihtiyaçlara karşı gösterilen işlevsel tepkiler olarak ele alan “bireyci işlevselselcilik” anlayışının önemli bir temsilcisidir.¹⁸⁷ Malinowski'nin asıl kaygısı, kültüre, kültürel feno-

¹⁸⁵ ABRAHAMSON, *İşlevselselcilik*, s. 50.

¹⁸⁶ RICHTER, Rudolf; **Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, Çeviren: Necmeddin Doğan, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 111.

¹⁸⁷ ABRAHAMSON, *İşlevselselcilik*, s. 25.

menlerin beşeri gereksinimlerin tatmini açısından incelenebileceği işlevselci bir yaklaşım geliştirmektedir.¹⁸⁸

Malinowski, işlevselcilik konusundaki görüşleriyle Amerikan sosyolojisinin önemli isimlerini etkilemiştir. Meselâ, Parsons, 1924-1925 yılları arasında London School of Economics'te okurken Malinowski'nin fikirlerinin etkisinde kalmıştır.¹⁸⁹ Ayrıca Malinowski, sosyal alışveriş teorisi üzerinde iz bırakmıştır. Sosyal alışveriş teorisinin Malinowski'nin işlevselciliğinden çıkış bulduğu, bilhassa da onun ilkel toplumları izah ederken kullandığı "karşılıklılık ilkesi"nden hareket ettiği aşikârdır.¹⁹⁰ Malinowski, çağdaş sosyolojideki teorik ve metodolojik tartışmalarda etkili olmuştur. Malinowski, çağdaş sosyoloji teorilerinden işlevselciliği ve sosyal alışveriş teorini derinden etkilemiş bir düşünce ustasıdır.

¹⁸⁸ THOMPSON, İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İletişimi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı, s. 154.

¹⁸⁹ LARSON, Calvin J.; *Sociological Theory from the Enlightenment to the Present*, General Hall, Inc., New York, 1986, s. 117.

¹⁹⁰ KIZILÇELİK, *Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi*, s. 242.

Bölüm 3

SOSYOLOJİ TARİHİNİN BENLİĞİ: GEORGE HERBERT MEAD

“Rasyonelleşme/şeyleşme sorunsalı, toplum kuramsal düşüncenin Kant’ın ve Hegel’in belirlediği, ‘Almanlara özgü’ bir doğrultusuna yerleştirilmiştir: Bu doğrultu Marx’tan Weber’le, oradan da Lukacs’a ve Eleştirel Kuram’a dek uzanır. Atnaçlı etkinlikten iletişimsel eyleme doğru gerçekleşen paradigma değişikliği George Herbert Mead’in ve Emile Durkheim’in yolunu izler” (HABERMAS, **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine**, s. 423).

“Mead’in önemli olmasının nedeni, yirminci yüzyılın başındaki Amerikan psikolojisi ve sosyolojisine egemen olmuş mekanik ve pasif benlik ile bilinç nosyonlarından kopmasıdır. Mead, benliğin kökenini, gerek benliğin pratik toplumsal deneyimlerinde (dışsal yönleri) gerekse bilinç olarak deneyimlerinde (içsel yönleri) arama çabasına girmişti” (Alan SWINGEWOOD, **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, s. 310).

“Mead, öznel ve toplumsal dünyanın birbirini bütünleyen yapısını ‘Benlik’ ve ‘Toplum’ başlıkları altında ele alıyor” (Jürgen HABERMAS, **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal**

Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine, s. 448).

“Mead, bireysel benliğin sosyal bir ürün olduğu hipotezini araştırmayı hararetle sürdürmüştür” (Rom HARRÉ, **Psikolojide Temel Düşünürler**, s. 300).

“Toplum bireylere göre farklılaşır” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 171).

“Elbette bizler sadece herkes için ortak olan değil, aynı zamanda diğer herkesten farklı olan benlikleriz” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 187).

“Esasen düşüncemiz daima bir çeşit semboller sayesinde oluşur” (George Herbert MEAD, **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 162).

“Blumer Mead’in -içtenlikle tekrarladığını iddia ettiği- yaklaşımını özetle ifade etmek için ‘Sembolik Etkileşimcilik’ terimini icat etti” (Randall COLLINS, **Sosyolojide Dört Ana Gelenek**, s. 265).

“Bir sosyolojik düşünce okulu ya da genel bir düşünsel tutum olarak etkileşimciliğe ilişkin çoğu inceleme Gerge Herbert Mead’i onun kurucu babalarından biri diye gösterir” (Berenice M. FISHER ve Anselm L. STRAUSS, “Etkileşimcilik”, s. 493).

“Mead’in benlik görüşü sembolik etkileşimcilik için merkezî bir öneme sahiptir” (Ruth A. WALLACE ve Alison WOLF, **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, s. 242).

“Mead, sembolik etkileşimciliğin tarihinde en önemli düşünürdür” (George RITZER, **Modern Sosyoloji Kuramları**, s. 213; George RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 355).

“Mead, zihin ve benliğin tamamının toplumsal bir süreç içerisinde oluştuğunu ve bu oluşum mekanizmasının nasıl işlediğini göstermiştir”

(Charles W. MORRIS, "Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead", s. 21).

"20. yüzyıl başında, sosyolog teorisyenler bireyleri toplumun makro yapısal boyutlarına bağlayan mikro etkileşim süreçleri hakkında çok az bilgiye sahiptiler. Toplum ve birey arasında nasıl bir ilişki vardır? Bireysel eylemler ve toplumsal yapı birbirlerini nasıl etkiler? Toplumlar bireylerin eylemleri ve etkileşimleri aracılığıyla kendilerini nasıl yeniden üretirler? Toplum insanların düşünceleri ve davranışlarını nasıl biçimlendirir? Max Weber'in ham eylem kategorilerini ve Emile Durkheim'in kesinlikten yoksun toplum, bilinç, ritüel ve dayanışmayı ilişkilendirme girişimlerini incelediğimizde görebileceğimiz gibi, bu ve ilişkili birçok soru yeterince kavramsallaştırılmamıştır. Kuzey Amerika'da bu sorulara ilk önemli cevaplar büyük bir kavramsal buluş yapan sakin ve alçakgönüllü bir filozof George Herbert Mead tarafından verilmiştir" (Jonathan H. TURNER, Leonard BEEGHLEY ve Charles H. POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 459).

"Bizim davranışçılığımız sosyal davranışçılıktır" (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 50).

"Mead'in, bebeğin, ilk deneyimlerinin yer aldığı toplumsal bağlama verdiği tepkiler sayesinde bir benlik geliştirmeye başladığı fikrine katılabiliriz" (Anthony GIDDENS, **Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, s. 75).

"Mead'e göre, toplumdan bağımsız bireyler yoktur; toplum ve birey sıkıca iç içe geçmiştir" (Derek LAYDER, **Sosyal Teoriye Giriş**, s. 80).

3.1. Mead'in Entelektüel Portresi

George Herbert Mead, sosyolojinin kurucu isimlerinden-
dir. Çağdaş sosyolojinin biçimlenmesinde büyük bir rol oy-

namıştır. Çağdaş sosyal teorinin ana mimarlarından. Çağdaş sosyoloji teorilerine damgasını vurmuş bir filozof sosyologdur. Sosyolojinin alanını genişletmiş mühim bir düşünce ustasıdır. Mead, klasik ve çağdaş sosyolojinin “kültür” dönüşmüş bir simasıdır.

Jürgen Habermas’ın belirttiği üzere, Mead, Émile Durkheim ve Max Weber gibi “modern sosyolojinin kurucu büyükleri kuşağındandır.”¹ Mead, makro sosyoloji geleneği ve mikro sosyoloji anlayışı arasında bağ kurmasına rağmen daha çok mikro odaklı sosyoloji alanında tanınan bir sosyologdur. Nitekim, Mead, “sosyoloji tarihinde en önemli gündelik hayat kuramcıları arasında”² gösterilen bir sosyoloji ustasıdır.

Mead, çok yönlü bir isimdir. Mead, filozof, psikolog, sosyal psikolog ve sosyolog kimlikleriyle tanınmaktadır. Mead, felsefe tarihi, psikoloji tarihi, sosyal psikoloji tarihi ve sosyoloji tarihi açısından mühim bir entelektüeldir.

Mead, aslında bir filozoftur.³ Mead, “20. yüzyılın en derin düşünürlerinden biri”dir.⁴ Mead, 20. yüzyıl Amerikan felsefesinin en özgün düşünürlerindendir.⁵ John Dewey, Mead’i

¹ HABERMAS, Jürgen; **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine**, Çeviren: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 423.

² RITZER, George ve STEPNISKY, Jeffrey; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, Çeviren: Irmak Ertuna Howison, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 49.

³ BLUMER, Herbert; **George Herbert Mead and Human Conduct**, Editör: Thomas J. Morrione, AltaMira Press, New York, 2004, s. 13.

⁴ HARRÉ, Rom; **Psikolojide Temel Düşünürler**, Çeviri Editörü: Hacer Harlak, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 301.

⁵ COHEN, Ira; “George Herbert Mead”, **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 375.

“Amerika’daki son nesil felsefe içindeki en orijinal zihin”⁶ olarak değerlendirmiştir. Mead, “sosyologların filozofu”⁷, “sosyal psikolog ve toplum felsefecisi” olarak tanımlanmıştır.⁸ Bir filozof sosyolog olan Mead ise kendisini daha çok “sosyal davranışçı” olarak nitelemiştir.⁹

Mead, “etkileşim teorisi”¹⁰ ile ünlü bir fikir insanıdır. Mead, sembolik etkileşimciliğin inşasında ve gelişiminde ciddi katkıları olan öncü düşünürlerin başında gelir.¹¹ Mead, Charles Horton Cooley ile birlikte, günümüzde Amerikan sosyolojisindeki en gelişmiş sosyal davranışçılık türlerinden birisi konumunda bulunan ve sembolik etkileşimcilik olarak

⁶ John Dewey’den aktaran; COSER, Lewis A.; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, Çeviren: Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010, s. 295.

⁷ COSER, Lewis A.; “Amerikan Eğilimleri”, Çeviren: Alâeddin Şenel, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (iç.), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, V Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 322.

⁸ MORRIS, Charles W.; “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 15.

⁹ BOSKOFF, Alvin; **Theory in American Sociology: Major Sources and Applications**, Thomas Y. Crowell Company, Inc., New York, 1969, s. 81.

¹⁰ A.g.e.

¹¹ CUZZORT, R. P. ve KING, E. W.; **Humanity and Modern Social Thought**, The Dryden Press, Illinois, 1976, s. 104; LARSON, Calvin J.; **Sociological Theory from the Enlightenment to the Present**, General Hall, Inc., New York, 1986, s. 91; WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, Prentice-Hall, New Jersey, 1991, s. 237; MARTINDALE, Don; **The Nature and Types of Sociological Theory**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1960, s. 353; RITZER, George; **Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 355; RITZER ve STEPNIISKY, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, s. 49.

ünlenen sosyal psikolojik çevreyi biçimlendirmekte çok etkili olmuştur.¹² Mead, “sembolik etkileşimciliğin kurucusu ve en klasik temsilcisi”dir.¹³ Mead, sosyolojide sembolik etkileşimci okulun öncüsü olarak bilinir.¹⁴ Mead, “sembolik etkileşim teorisinin baş mimarı”dır.¹⁵ Sembolik etkileşimci yaklaşımın kaynağı, Mead’ın çalışmalarıdır.¹⁶ Mead, sosyoloji teorileri içinde sembolik etkileşimcilik teorisiyle ünlüdür.¹⁷ Sözün kısası, sosyolojide sembolik etkileşimcilik geleneği Mead’ın ismiyle özdeşleşmiştir.

Dünyanın en etkileyici sosyologlarından olan Mead, 27 Şubat 1863’de, Amerika’da, Güney Hadley’de doğmuştur. Babası Hiram Mead, New England Püriten çizgisinde olan bir papazdır. Annesi Elizabeth Storrs Billings, tıpkı kocası gibi, entelektüel başarıya değer verilen bir aile geçmişine

¹² BERBEROĞLU, Berch; **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif**, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 70.

¹³ RICHTER, Rudolf; **Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, Çeviren: Necmeddin Doğan, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 171.

¹⁴ COHEN, “George Herbert Mead”, s. 375.

¹⁵ ŞENOL, Dolunay; **Sembolik Etkileşim**, Net Kitaplık Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 50.

¹⁶ CUFF, E. C., SHARROCK, W. W. ve FRANCIS, D. W; **Sosyolojide Perspektifler**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 136.

¹⁷ Bu konuda şu eserlerime bakılabilir: KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 3**, Saray Kitabevleri, İzmir, 1996, s. 44-67; KIZILÇELİK, Sezgin; **Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi**, Genişletilmiş 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 227-229; KIZILÇELİK, Sezgin; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2014, s. 83-85. Kitabımın bu bölümünü inşa ederken söz konusu eserlerimden belirli ölçüde faydalandım.

sahiptir.¹⁸ Mead yedi yaşında iken, babası Hiram Mead, Oberlin İlahiyat Fakültesi'nde profesör olmuştur.¹⁹ Mead, 1879 yılında Oberlin Koleji'ne kaydolmuştur. Mead, Oberlin Koleji'nde eğitimine devam ederken, babası Hiram Mead, 1881 yılında ölmüştür.²⁰ Mead, 1883 yılında Oberlin Koleji'nden mezun olmuştur.²¹ Bu yıllarda, Mead, çok ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya gelmiştir. Mead, yemek masrafını çıkarabilmek için kolejlerde garson olarak çalışmış, daha sonra özel öğretmenlik yapmış ve demiryolu yapımında çalışmıştır.²² Mead'ın gençlik yıllarında birbirinden çok farklı olan işlerde çalışmak zorunda kalması, farklı insanları ve davranış biçimlerini tanımasına yol açmıştır. Mead, dört yıllık çalışma hayatının ardından üniversitede okumaya karar vermiştir.

Mead, 1887 yılında Harvard Üniversitesi'ne girmiştir. Harvard Üniversitesi'nde felsefe ve psikoloji alanında uzmanlaşmıştır. Harvard Üniversitesi'nde yüksek lisansını tamamlamıştır. Belirli bir süre Amerikan pragmatizminin babası ve Amerika'nın yetiştirdiği en büyük psikolog olan William James'in çocuklarına öğretmenlik yapmıştır.²³ Mead, bir süre James'in evinde kalmış²⁴, böylece Mead ile

¹⁸ COSER, Lewis A.; **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1977, s. 341.

¹⁹ HARRÉ, **Psikolojide Temel Düşünürler**, s. 300.

²⁰ ASHLEY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990, s. 446.

²¹ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 342.

²² COSER, "Amerikan Eğilimleri", s. 322.

²³ HARRÉ, **Psikolojide Temel Düşünürler**, s. 301.

²⁴ GOODWIN, Glenn A. ve SCIMECCA, Joseph A.; **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 243.

James arasında yıllar boyu sürececek olan bir dostluk oluşmuştur.

Mead, Harvard'daki eğitiminin ardından, Wilhelm Wundt ile birlikte çalışmak için Leipzig'e gitmiş ve Wundt'un çalışmalarından derinden etkilenmiştir. Mead, 1889 yılında, bu kez, felsefe ve psikoloji alanında çalışmalar yapmak üzere Berlin'e gitmiştir.²⁵ Mead, o yıllarda felsefe, sosyoloji ve psikolojide hatırı sayılır bir merkez haline gelen Almanya'da kalmış, felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanında bilgisini artırmıştır. Mead, Almanya'dan Amerika'ya dönmüş ve akademik çalışmalarına devam etmiştir.

Mead, Harvard Üniversitesi'nde, fikirleri üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan filozof Josiah Royce'un danışmanlığında felsefe doktorasını tamamlamıştır.²⁶ Doktorasını yapan Mead, üniversitede iş aramaya başlamış, kısa süre içinde amacına ulaşmıştır.

Mead, 1891 yılında Helen Castle ile evlenmiştir. Genç çift, Mead'ın Michigan Üniversitesi Felsefe ve Psikoloji Bölümünde hoca olarak atandığı Ann Arbor'a gitmişlerdir.²⁷ Mead, Cooley, Dewey ve James H. Tufts'ın ders verdikleri Michigan Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuştur. Kendisi gibi pragmatizmin etkisinde kalmış Cooley ve Dewey ile Michigan Üniversitesi'nde birlikte çalışması, daha sonraki fikri gelişimini etkilemiştir.²⁸ Mead'i Michigan'dayken en çok etkileyen kişiler, Dewey ve Cooley olmuştur.²⁹ Mead, Michigan Üniversitesi'nde görev yaptığı dönemde Ameri-

²⁵ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 303.

²⁶ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 243.

²⁷ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 303-304.

²⁸ COSER, "Amerikan Eğilimleri", s. 322.

²⁹ MILLER, David L.; *George Herbert Mead: Self, Language, and the World*, University of Texas Press, Austin, 1973, s. xix.

ka'nın en önemli düşünürü olan Dewey ile ünlü sosyolog Cooley ile yakın arkadaş olmuştur. Mead ve Dewey, hayatları boyunca yakın dostluklarını sürdürmüşlerdir.³⁰ Mead ve Dewey'in çalışmaları, bazı açılardan birbirini tamamlayıcı olmuştur. Onların arasında doğal bir işbölümü gelişmiştir. Söz konusu iki isim, birbirlerine karşı öğretmen-öğrenci tavrı geliştirmemişlerdir.³¹ 1893 yılında Chicago Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde çalışmaya başlayan Dewey, Mead'i Chicago Üniversitesi'nde çalışmaya ikna etmiştir. Mead, bu üniversitede ölümüne dek, yaklaşık kırk yıl görev yapmıştır.³² Mead, akademik hayatının büyük bölümünde Chicago Üniversitesi'nde dersler vermiştir.³³ Mead, felsefe dersleri vermekle uğraşmıştır. Mead, Yunan felsefesi, Descartes, Kant, Hegel, etik, mantık ve bilim felsefesi alanında dersler vermiştir. Mead, aslında, profesyonel akademik filozoftur.³⁴ Mead'in Chicago Üniversitesi'nde verdiği dersleri 1920'lerde sosyoloji öğrencileri arasında oldukça popüler olmuştur.³⁵ Bu hususta, Coser, "Mead'in düşünceleri Chicago'daki sosyolojide hiç şüphesiz en az Dewey'inkiler kadar

³⁰ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 244.

³¹ MORRIS, "Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead", s. 17.

³² COSER, "Amerikan Eğilimleri", s. 322.

³³ SWINGWOOD, Alan; **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 309.

³⁴ FISHER, Berenice M. ve STRAUSS, Anselm L.; "George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 184.

³⁵ COLLINS, Randall; **Sosyolojide Dört Ana Gelenek**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 264.

yaygındı”³⁶, şeklinde bir saptama yapmıştır. Chicago sosyoloji geleneğinin en büyük ironilerinden birisi, Mead ismiyle ilişkilendirilmesidir.³⁷ Uzun bir süre Chicago Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde görev yapan Mead, 26 Nisan 1931 tarihinde vefat etmiştir.³⁸

Mead, hayatı boyunca yazdıkları kadar anlattığı derslerle de ünlenmiştir.³⁹ Mead, çok sayıda makale yazmış fakat hiç kitap yayımlamamıştır. Mead’ın kitapları, derslerinde öğrencilerin tuttukları ders notları ve derslerini gizlice kaydettikleri steno kayıtlarına dayanmaktadır. Örneğin, Mead’ın ölümünden sonra *Mind, Self and Society; From the Standpoint of a Social Behaviorist* adında 1934 yılında yayımlanan kitabı, Charles W. Morris tarafından yayıma hazırlanmıştır.⁴⁰ Başka bir deyişle, Mead’ın söz konusu eserine (*Zihin, Benlik ve Toplum* kitabına) Önsöz ve Giriş yazan Morris, bu hususta şöyle demiştir: “Mead’ın görüşleri 1900’lerin başından itibaren Chicago Üniversitesinde verdiği ünlü ‘Sosyal Psikoloji’ dersinde geliştirilmiştir. ... Bu eser [*Zihin, Benlik ve Toplum*] temel olarak Mead’ın derslerine katılan öğrencilerin notları ile yayınlanmamış metinlerinden seçmeler ve alıntılardan oluşmaktadır. Genel olarak, 1928 yılındaki sosyal psikoloji dersinin stenografik kopyası temel alınmıştır. Diğer derslerden alınan benzer birçok diziyle birlikte bu dizinin varlığını George Anagnos’un özveri ve öngörüsüne borçluyuz.

³⁶ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 306.

³⁷ FISHER ve STRAUSS, “George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology”, s. 183.

³⁸ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 304.

³⁹ RITZER ve STEPNIISKY, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, s. 52.

⁴⁰ JAHODA, Gustav; *Aydınlanma’dan İkinci Dünya Savaşı’na Sosyal Psikoloji Tarihi*, Çeviren: Şeyda Başlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 196.

Mead'in derslerinin önemini fark eden Anagnos, dersleri kelimesi kelimesine kaydedecek insanlara gerekli imkânları sağlayabilecek arkadaşı Alvin Carus'a başvurmuştur. Materyallerin eksiksizliği büyük ölçüde değişiklik gösterse de bu kitaba temel oluşturan dizi için eksiksiz diyebiliriz. ... Bizim tüm bu ortak çabalarımızın Mead'in kendisinin arzu edebileceği bir eseri yaratamadığının bilincindeyiz. Fakat hayatta olsaydı da fikirlerini kendi elleriyle bir kitaba dönüştüreceğine dair bir işaret yoktu: Sistemli yazan biri olmaması aslında her zaman bir sistem inşa etme halinde olmasından kaynaklanıyordu... Dehası ancak bir amfide kendini gösteriyordu."⁴¹ Mead'in diğer kitapları da ölümünden sonra onun ders notlarına ve yazılarına dayalı olarak hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Mead, temel sosyolojik fikirlerini inşa ederken farklı fikir ustalarından ve önemli düşünce geleneklerinden etkilenmiştir. Mead, köksüz bir filozof sosyolog değildir. Mead, ağırlıklı olarak, Alman felsefesi, sosyolojisi ve psikolojisinden, Amerikan düşünce geleneğinden ve İngiliz düşünce sisteminden faydalanmıştır.

Mead, öncelikle Alman idealizmini önemsemiş, Alman idealist geleneğinin fikirlerinden, bilhassa da Fichte, Schelling, Hegel ve Kant'tan etkilenmiştir.⁴² Alman idealizminin yanı sıra Mead Almanya'da okuduğu yıllarda Wundt'un dil ve jest teorisinin tesirinde kalmıştır.⁴³ "Wundt ayrıca, bireyci psikolojinin eksik kaldığı noktaları toplumsal kategoriler

⁴¹ MORRIS, Charles W.; "Önsöz", George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 11-13.

⁴² COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 349.

⁴³ MARTINDALE, **The Nature and Types of Sociological Theory**, s. 353.

kullanarak düzeltmesinde Mead'e yardımcı olmuştur.”⁴⁴ Alman idealizminin yanı sıra Mead'in düşünce sistemini etkileyen üç ana akım olarak pragmatizm, Darwinizm ve davranışçılık ön plana çıkmaktadır.⁴⁵

Mead, pragmatizmin “doğal olarak Amerika'da ortaya çıkan bir gelişme”⁴⁶ olduğunu dile getirmiştir. Mead'in metodolojisinin ve sosyolojisinin biçimlenmesinde pragmatizm oldukça fazla etkili olmuştur.

Mead, İngiliz düşünce sisteminden, özellikle de Darwinci görüşlerden faydalanmıştır. “Darwin'in biyolojik evrim teorisi, Mead'in pragmatizminin temelidir.”⁴⁷ Mead'in döneminde Darwinist evrimci teori, Batı düşüncesini kökten etkilemiştir. Darwinist evrimci teori, insanları, hayvanlar âleminin bir parçası olarak görmüş, insanların ve hayvanların varlıklarını devam ettirebilmek için kendi ortamlarına uyum sağladıklarını kabul etmiştir. Mead, Darwin'in bu görüşünü benimsemiştir.⁴⁸ Mead, Almanya'daki fizyolojik psikoloji ve hayvan davranışları üzerine öğrendiklerinin de etkisiyle, hayvanlar ve insanlar arasındaki temel fark üzerine odaklanmıştır. Mead, insanların hayvanlardan daha büyük bir beyine sahip olduklarını ve ayrıca grup, topluluk ve toplum içinde etkileşim halinde bulunduklarını ileri sürmüştür. Daha açık bir deyişle, Mead, bir bebeğin yalnızca diğerleriyle etkileşim sayesinde bir kişi haline geldiğini, insana has dav-

⁴⁴ MORRIS, “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, s. 19.

⁴⁵ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 249.

⁴⁶ Mead'den aktaran; RITZER, George; **Klasik Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 410.

⁴⁷ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 348.

⁴⁸ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 249.

ranış kapasitelerini bir sosyal ortama adaptasyonları sırasında kazandığını, bir grup içinde sosyalleşerek tam insan haline geldiğini belirtmiştir.⁴⁹ Mead, insan toplumunun kendine özgü örgütlenme yapısının dilin gelişimine dayalı olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰ Mead, insanın hayvandan farklı olduğunu söylemiştir. Mead'e göre, "toplumsal insanın gelişiminde konuşma ve el birbirlerini destekler. Zekânın tüm gelişimi için özbilincin oluşması gerekir. Ancak, eylem zekâ yönünden geliyecekse eylemi tamamlayacak bir aşamanın olması gerekir; dil ve el bunun için gerekli mekanizmaları sağlar. Hepimizin elleri ve konuşma yeteriği vardır ve hepimiz birbirine benzeyen, akıllı, toplumsal varlıklarızdır. Hepimiz 'bilinç' dediğimiz şeye sahibiz ve hepimiz bir nesneler dünyasında yaşamaktayız. İnsan toplumu, diğer böcek toplumlarının geliştiği ortamlardan farklı olan böyle bir ortamda gelişmiştir."⁵¹ Mead, hayvanlar ve düşünen bireylerin davranışları arasında fark olduğunu belirtmiştir. Bir hayvanın kendini sorumlu olacağı bir duruma sokmayacağını, kendini karşıdakinin yerine koyup "o şöyle hareket edince ben de böyle hareket edeceğim" demeyeceğini ifade etmiştir.⁵² Kısaca, Mead, Darwinist teoriden, insanların doğasını şekillendiren ana güç olarak "adaptasyon" veya "uyum" metaforunu almıştır.⁵³ Mead, insan ve hayvan arasında ayırım yapmıştır. Mead, insanların davranışları ile hayvanların tepkileri arasında büyük farklılıkların olduğunu bildirmiştir.

Mead, John B. Watson'ın "psikolojik davranışçılık" tezin-den etkilenmiştir. Mead, "Watson tarafından sunulan

⁴⁹ A.g.e.

⁵⁰ MEAD, George Herbert; **Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 250.

⁵¹ A.g.e., s. 252.

⁵² A.g.e., s. 110.

⁵³ TURNER, Jonathan H., BEEGHLEY, Leonard ve POWERS, Charles H.; **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 463.

davranışçılığın eksik yanlarını giderme gayreti göstermekteyim”⁵⁴, demiştir. Bir bakıma, Mead, sosyal davranışçılık görüşünü çok eleştirdiği Watsoncu psikolojik davranışçılık tezine borçludur.

Sözün kısası, Mead, Harvard, Leipzig ve Berlin’de Alman idealizmi ve Amerikan pragmatizmi geleneğinde eğitim almıştır. Bu çerçevede, Mead, Simmel ve Dewey’in fikirlerinin bir sentezini temsil etmektedir.⁵⁵ Mead’i etkileyen bir diğer düşünce akımı, psikolojik davranışçılıktır.

3.2. Mead’in Metodolojisi

Mead, sosyal bilimlerdeki metot konusu üzerine etraflıca düşünmüştür. Mead, döneminde sosyal bilimler metodolojisiinde etkin olan anlayışları yetersiz bulmuştur. Mead, yeni bir metodolojik program ve paradigma önerme çabasında olmuştur.

Mead, bilimin sosyal sorunların üstesinden gelmek için kullanılabileceğine inanmıştır.⁵⁶ İşte, bu bağlamda, “19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki pek çok filozof ve sosyal teorisyen gibi, Mead de doğa bilimleri çalışmalarına derinden hayran olmuştur.”⁵⁷ Fakat Mead, doğa bilimlerindeki metot ve tekniklerin sosyal bilimlerde, özellikle de sosyolojide ve sosyal psikolojide uygulanmasına karşı çıkmıştır. Mead, kendi döneminde yaygın olan metodolojik anlayışla-

⁵⁴ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 133.

⁵⁵ KINLOCH, Graham C.; **Sosyolojik Teori, Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar**, Çeviren: Tülin Günşen İçli ve Dursun Ayan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2014, s. 144.

⁵⁶ RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 413; RITZER, George; **Modern Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2012, s. 215; RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 357.

⁵⁷ FISHER ve STRAUSS, “George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology”, s. 192.

ra, kartezyen düalizme ve pozitivizme itiraz etmiştir. Mead, pragmatizm adı altında yeni bir bakış açısı önermiştir. Mead, sosyolojik metodolojisinde pragmatizmi esas almıştır. Onun çalışmalarında pragmatist bir metodolojik eğilim ön plana çıkmıştır.

Mead, sosyal bilimlerde Descartes'ın düalizminin (beden-ruh ayrımının)⁵⁸ egemen olduğunu söylemiş ve buna itiraz etmiştir. Başka bir deyişle, Mead, zihin ve maddenin farklı türden özler olduğunu savunan Descartes'ın düalizmini reddetmiştir.⁵⁹ Bu yüzden "Mead'i her şeyden önce, felsefenin geleneksel düalizmlerine savaş açmış bir düşünür olarak

⁵⁸ Descartes, beden ile ruhu birbirinden soyutlamış, onları birer bağımsız töz olarak kabul etmiş, "benim esas maksadım ruh ile beden arasındaki ayrılığı ispat etmektir" (DESCARTES, René; **Ahlâk Üzerine Mektuplar**, Çeviren: Mehmet Karasan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 4), demiştir. Descartes'a göre, ruh, bedenden farklıdır (DESCARTES, René; **Metot Üzerine Konuşma**, Çeviren: K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994, s. 33). Zihin ve madde arasındaki dikotomiler, Descartes'ın çalışmalarına nüfuz etmiştir (BENNETT, Jonathan; **Learning from Six Philosophers: Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke, Berkeley, Hume, Volume 1**, Clarendon Press. Oxford University Press, New York, 2003, s. 66). Zihin/ruh ve madde/beden arasında yapılan kartezyen ayrım, Batı düşüncesi üzerinde derin bir etki yapmış (CAPRA, Fritjof; **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çeviren: Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, s. 59), özellikle de Descartes'ın beden ve ruhun (zihin) arasındaki keskin ayrımı sosyal bilimlerde benimsenmiştir (TURNER, Bryan S.; **Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2002, s. 32). Fakat Descartes'ın düşüncesinde en çok sorgulanan şey, söz konusu keskin ayrımı, yani "kartezyen düalizmi" olarak adlandırılan görüşüdür (SORELL, Tom; **Düşüncenin Ustaları: Descartes**, Çeviren: Cemal Atila, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 90).

⁵⁹ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 252.

tanımlamak gerekir.”⁶⁰ Mead, hem nesnel hem de öznel kapsayan ve determinist olmayan pragmatist metodu önemsemiştir. Mead, anti-determinist olduğu için pragmatistlerin “görelî doğruluk” fikrini kabul etmiştir.⁶¹ Mead, Descartes’ın düalizminin peşinden gidenlerin, katı pozitivistlerin ve deterministlerin iddia ettiği gibi mutlak bir gerçekliğin, hakikatin ve doğruluğun olamayacağını, onların kişiye/araştırmacıya göre değişiklik gösterebileceğini düşünmüştür. Mead, kesin bilgiye erişmenin mümkün olmadığını bildirmiştir.

Mead, özünde bir pragmatisttir.⁶² Mead, Dewey ile birlikte pragmatizmin inşasında ve gelişiminde etkili olmuştur. Bu bağlamda, Morris’in şu tespiti ilgi çekicidir: “Eğer Dewey’i modern pragmatizm tekerleğinin jantı ve üzerindeki pırıltı olarak düşünürsek, Mead’i de bu tekerleğin göbeği olarak kabul edebiliriz. Ve bu tekerleğin mesafe kat edebilmesi için bu göbeğe ihtiyacı olduğunu da söyleyebiliriz.”⁶³ Mead, Dewey ile birlikte, hümanist sosyal bilimcilere geleneksel bilimsel, yani pozitivist metodolojik argümanlardan farklı bir referans çerçevesi sunan bir metodoloji geliştirmiştir. Mead’in pragmatist metodolojisinin ana niteliği, esnekliğidir. Onun metodolojisi, sosyal problemlerin uyarlanması icap eden hiçbir sabit form önermemiştir. Mead, her sosyal bilimcinin metodolojisini kendi araştırma problemi ne bağlı olarak biçimlendirebileceğini iddia etmiştir. Çünkü

⁶⁰ ÖZTÜRK, Emre; “George Herbert Mead’in Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir ‘İlişkisel Failik’ Denemesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* (iç.), Cilt: 21, Sayı: 2, Ekim 2018, s. 260.

⁶¹ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 264.

⁶² MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 353.

⁶³ MORRIS, “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, s. 17.

yeni terimlerin ve metodolojilerin başarılı bir araştırmayı engelleyen zorlukları aşma girişimleri neticesinde ortaya çıktıklarını ileri sürmüştür. Bu noktada tekniklerin hem araştırmacının sosyal yapılara katılmasıyla hem de onların dışardan gözlemesiyle geliştirilebileceğini düşünmüştür.⁶⁴

Mead, pragmatistlerin zihnin gelişimi konusundaki temel fikirlerine somutluk kazandırmıştır. Mead, “bilinç” ve “irade”nin esasen problemler karşısında ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu çerçevede, insanların, diğer insanların niyetlerini kavrayabildiğini ve onlara bu niyetlerine dair kendi yorumları temelinde tepkiler verdiklerini dile getirmiştir. Mead, diğer insanlar ile etkileşim olmasaydı zihnin gelişemeyeceğini iddia etmiştir. Bireylerin eylemlerini değiştirebileceğini, önceden belirlenmiş şekillerde basit tepkiler veren nesnelerden ziyade, edimlerini inşa eden özneler olduklarının altını özenle çizmiştir.⁶⁵ Mead, yalnızca cansız varlıkları iyi açıklayabilen fakat insan davranışına ilişkin bir kavrayış sağlayamayan mekanik bilimsel araştırma modelini reddetmiştir.⁶⁶ Bu çerçevede, Mead’ın metodu “yorumlayıcı” ve içe bakışçı/iç gözleme dayalıdır. Yani Mead, “bireyin içine/içeresine girmeye” yeltenme yoluyla toplumun en iyi göstergesi olarak davranışın incelenmesini savunmuştur.⁶⁷ “Mead’ın analizinin merkezinde sınıf mücadelesi veya işbölümü değil, birey ve onun zihni, iletişim kurma ve yorumlama yeteneği yer almıştır.”⁶⁸ Mead, materyalist⁶⁹ ya da pozitivist bir düşünür değildir.

⁶⁴ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 32.

⁶⁵ A.g.e., s. 30.

⁶⁶ A.g.e., s. 264.

⁶⁷ KINLOCH, Graham C.; *Sociological Theory Its Development and Major Paradigms*, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977, s. 147.

⁶⁸ SLATTERY, Martin; *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 336.

Uzun lafın kısıası, Mead, “pragmatist” olduğunu açıkça söylemiştir.⁷⁰ Mead, Amerikan pragmatizm felsefesine gelişimine en yaratıcı ve önemli katkılar yapanlardan biridir.⁷¹ Pragmatizmin ortaya çıkmasında, biçimlenmesinde ve gelişmesinde etkili olmuştur. Mead, pragmatizme dayalı yeni bir metodolojik çerçeve sunmuştur. Böylece Mead, sosyolojide Auguste Comte’un pozitivizm, Karl Marx’ın tarihsel materyalizm, Max Weber’in hermeneutik, Friedrich Nietzsche’nin perspektivizm anlayışlarına alternatif bir metodolojik çizgi geliştirmiştir.

3.3. Mead’ın Sosyal Teorisi

Mead’ın sosyal teorisini çözümlerken ilk önce onun sosyal davranışa ilişkin düşüncelerine, ikinci olarak zihin konusundaki görüşlerine, üçüncü olarak benliğe yönelik argümanlarına, dördüncü olarak topluma dair temel fikirlerine, son olarak ise zihin, benlik ve toplum bağlantısına yönelik ana tezlerine yer vereceğim.

3.3.1. Mead’ın Sosyal Davranışa İlişkin Düşünceleri

Mead’ın asıl amacı, sosyal süreç içinde yer alan bireyin davranışını ya da etkinliğini tetkik etmektir.⁷² Mead, “bizim tüm deneyimsel dünyamız, temel olarak davranışın toplumsal süreci ile ilgilidir”⁷³, demiştir. İşte, bu yüzden, Mead,

⁶⁹ Oysa çağdaş sosyologlardan Randall Collins, Mead’ın bir “empirist”, hatıra “materyalist” bir teorisyen olduğunu iddia etmiştir (COLLINS, *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*, s. 259).

⁷⁰ BALDWIN, John D.; *George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology, Masters of Social Theory Volume 6*, Sage Publications, Inc., California, 1986, s. 15.

⁷¹ A.g.e., s. 6.

⁷² KINLOCH, *Sociological Theory Its Development and Major Paradigms*, s. 146.

⁷³ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 143.

kendisini “sosyal davranışçı” olarak nitelendirmiştir. Ona göre, merkezî önemde davranış, her zaman sosyal davranıştır.⁷⁴ Başka bir deyişle, Mead, kendi yaklaşımını, dönemin psikolojisine egemen olan Watson’ın “psikolojik davranışçılık” anlayışından ayırmak için “sosyal davranışçılık” olarak nitelmiştir.⁷⁵ Mead, sosyal davranışı incelemekle meşgul olmuştur. Mead’ın kendi görüşlerini “sosyal davranışçılık” olarak adlandırmasının temel amacı, sosyal davranışçılığını Watson’ın “radikal davranışçılığı”ndan farklılaştırmaktır.

Mead, Watson’ın psikolojik davranışçılık tezini eleştirerek kendi “sosyal davranışçılık” görüşünü geliştirmiştir. Bu hususta, Mead, “bakış açımız davranışçıdır, evet. Fakat Watsoncu davranışçılığın aksine, eylemin dışarıdan gözlenmeyen parçalarını kabul eder ve insan bireyinin doğal-toplumsal ortamındaki eylemi üzerinde durur”⁷⁶, biçiminde bir değerlendirme yapmıştır.

Watson, içebakış metodunu öznel olduğu ve tutarsız neticeler verdiği için reddetmiş, zihin ve bilinç kavramlarına başvurmaksızın psikolojik olguların saptanabileceğini iddia etmiştir.⁷⁷ Mead’e göre, Watson, yalnızca nesnel olarak gözlenebilen davranışın bilimsel psikoloji alanını oluşturduğu konusunda diretmiştir. Zihin ve bilinç terimlerini bir kenara itmiştir. Bütün zihinsel olguları koşullu reflekslere ve benzer fizyolojik mekanizmalara indirgemeye çalışmıştır. Mead’e göre, Watson’ın bu çabası, yanlış yönde bir çabadır ve sonuçsuzdur. Çünkü zihin ve bilincin varlığı kabul edilmek zorundadır. Bunun reddi mantıksızlıklara yol açar.⁷⁸

⁷⁴ COLLINS, *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*, s. 259-260.

⁷⁵ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 250.

⁷⁶ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 51.

⁷⁷ ÖZAKPINAR, Yılmaz; *Psikoloji Tarihi: Başlangıcından Bugüne Psikolojinin Dönüşümü*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2019, s. 116.

⁷⁸ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 53.

Dolayısıyla Mead, Watson'ın aksine zihin ve bilincin psikolojik ve sosyolojik analizlerde önemli olduğuna işaret etmiştir.

Watsoncu davranışçılık, yalnızca uyaran ve tepkiye dayalı bir psikolojiyi savunmuştur. Mead, bu anlayışa itiraz etmiştir.⁷⁹ “Mead, çevresinin uyarılarına tepki veren *tekil* organizmanın davranışı modelini değil, birbirine tepki veren ve birbirleriyle ilişki içindeki en az iki organizmanın etkileşimi modelini çıkış noktası almıştır.”⁸⁰ Mead, insanların basitçe önceden belirlenmiş şekillerde tepkiler vermekten ziyade kendi edimlerini inşa eden özneler olduklarını belirtmiştir. İnsan, refleksif davranış kapasitesine sahiptir. İnsan, yalnızca dışsal kısıtlamalara tepki veren pasif biri değildir. Tam tersine insan, alternatifler arasında seçimler yapan biridir.⁸¹ Watson, psikolojide tek kabul edilebilir kanıtın gözlemlenebilir davranışlar olduğunu ileri sürmüştür. Psikologların insan bilincinin gizemli kutusundan uzak durmaları ve yalnızca gözlenebilir bir uyaran ile ilişkili gözlenebilir davranışları incelemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Mead, Watson'ın bu görüşünü yadsımıştır. Mead, düşünme gibi bir etkinliğin doğrudan gözlenemediği için onun bir davranış olmadığına söylenemeyeceğini belirtmiştir. Mead, örtük düşünmenin bir davranış örneği olduğunu ve bu nedenle açık davranışlar ile aynı yasalara tâbi olduğunu vurgulamıştır.⁸² Mead, eylemin bir kısmının organizma içinde yuvalandığını ve ancak daha sonra dışa vurulduğunu, Watson'ın ise davranışın bu kısmını es geçtiğini belirtmiştir. Mead, eyle-

⁷⁹ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 250.

⁸⁰ HABERMAS, *İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine*, s. 426.

⁸¹ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 257.

⁸² TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 467.

min kendinde dışarıdan gözlenemeyen ama yine de eyleme ait olan bir alanın olduğunu, bu içsel organik davranışını bizim kendi tutumlarımızda, bilhassa da konuşmayla bağlantılı olanlarda kendisini gösteren niteliklerinin bulunduğunu ifade etmiştir.⁸³

Mead, aynı zamanda, Watson'ı davranışı sosyal içeriğinden ve bağlamından kopardığından dolayı eleştirmiştir. Mead, Watson'ın fikirlerinin fazla basite indirgenmiş olduğunu düşünmüştür. Çünkü Watson bireyin davranışını, davranışın bütününden ya da sosyal davranıştan ayırmıştır. Watson, dil üzerine vurgu yapmış olsa da belirli bir sosyal etkileşimde bulunan dilin özünü göz ardı etmiştir. Watson, dilin özünün ses tellerinin hareketlerinde ve sözel tepkilerin yerine geçen tepkilerde gizlendiğini ve sonunda örtük tepkiler arasında yok olduğunu belirtmiştir. Buna karşın Mead, dil, sosyal bir grupta etkileşimin nesnel bir olgusu, jest durumunun bir girifti ve zihnin içsel forumunu oluşturmak için içselleştirildiğinde dahi sosyalliğini koruyan bir olgu olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴ Mead, dilin sosyal davranışın bir parçası olduğunu belirtmiştir.⁸⁵ Kendi deyişiyle, "dil, belirli uyarıcıları işaret eden ve davranış sistemi içinde bunlara verilen tepkiyi değiştiren bir süreçtir. Sosyal bir süreç olarak dil, bizim tepkileri almamızı mümkün kılar ve onları bireyin organizmasında tutmamızı sağlar."⁸⁶ Mead'e göre, dil, insanın ayırıcı niteliğidir, yani insan davranışlarını hayvanların davranışlarından ayıran ana bir özellik dili kullanma kabili-

⁸³ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 49-50.

⁸⁴ MORRIS, "Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead", s. 22.

⁸⁵ MEAD, George Herbert; **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: V. Ahsen Coşar, Dorlion Yayınları, Ankara, 2020, s. 34.

⁸⁶ A.g.e., s. 116.

yetidir.⁸⁷ Mead'e göre, bireyler, dil vasıtasıyla birbirleriyle iletişim kurarlar. Fakat bireyler konuştuklarında kelimelerle ifade edilmemiş olmasına karşın birçok anlam ortaya çıkar. Bir cümlenin farklı tonlarda telaffuz edilmesi, bu duruma bir örnek teşkil eder. Birey, "bugün yürüyüşe gideceğiz", şeklindeki cümleyi kızgın, sempatik, sevinçli ya da emredici tonlarda söylediğinde, ortaya farklı anlamlar çıkar. Bireyler, dilin dışında birçok mesajı işaretler, mimikler ve jestler aracılığıyla algırlar. Bu işaretlere dayanarak bireyler, sempatik ya da antipatik olarak nitelendirilirler.⁸⁸ Kısaca, Mead, dilin bir sosyal süreç, sosyal bir olgu olduğunu ve sosyal davranışın bir kısmı konumunda bulunduğu ileri sürmüştür. Mead, sosyal etkileşim sürecinde dilin yanı sıra onunla bağlantılı olan "jest" in önemine de işaret etmiştir. Mead, jestin neliğine ve işlevine vurgu yapmıştır.

Mead'e göre, jest, davranışın sosyal sürecinde diğer bireylerin davranışlarını uyarladıkları bireysel eylemin bir aşamasıdır. Jestin işlevi, sosyal eyleme dâhil olan fertler arasında uyarılama yapmayı mümkün kılmaktır. Jest, diğer insanlarda uyandırdığı tepkilerin aynısını, bunları sergileyen bireyde de uyandırdığında anlamlı sembole dönüşür.⁸⁹

Mead, insan davranışlarının aktörlerin birbirleriyle bir araya gelmesiyle meydana geldiğini belirtmiştir. Ona göre, insan hayatı, sosyal hayattır ve grup hayatıdır. Sosyal hayat da bir işbirliğine dayalı davranış meselesidir. İnsanlar, işbirliği içinde hareket ederler. Çünkü insanlar, başkalarının bakış açısından bakma, zihnen kendilerini onların yerine koyma ve diğerlerinin bakış açısını dikkate alma kabiliyeti-

⁸⁷ LAYDER, Derek; **Sosyal Teoriye Giriş**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 82.

⁸⁸ RICHTER, **Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, s. 171.

⁸⁹ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 87.

ne sahiptirler.⁹⁰ Mead'e göre, insanın fark edilebilir bir biçimde sosyal olduğunu⁹¹, yani insanın rasyonel bir varlık, sosyal bir varlık olduğunu belirtmiştir.⁹² Mead, insanın toplumu öğrenen, sürekli olarak sosyalleşen ve gelişen bir canlı olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak, Mead, sosyal davranışçılık üzerine odaklanmıştır. Mead, "sosyal davranışçılık" sözcüğünü kendi yaklaşımının insan davranışını çevredeki uyaranlara karşı öğrenilmiş tepkiler olarak değerlendiren davranışçı psikoloji geleneklerinden farkını vurgulamak için kullanmıştır. Geleneksel davranışçı yaklaşım, insan ve hayvan davranışları arasında önemli bir fark görmemiş, insan ve hayvan eylemleri farklı dış uyaranlara "koşullu tepkiler" şeklinde ele almıştır. Fakat Mead, insanların dış uyaranlara mekanik bir şekilde tepki verdikleri görüşünü eleştirmiştir. Çünkü Mead, bireylerin sosyal çevredeki uyaranlara, belirli bir uyarının ne anlama geldiğini düşünerek ve mevcut duruma uygun olduğunu düşündükleri bir davranış seçerek tepki verdiklerini belirtmiştir. Mead, insanların uyaranlara davranışçılıkta varsayılandan daha bilinçli ve düşünceli bir biçimde tepki vermelerini temin eden "zihinler"e ve "benlikler"e sahip olduklarını ileri sürmüştür.⁹³ Mead, insanı zihin ve benliği olan ve toplumla etkileşim halinde bulunan bir sosyal varlık olarak nitelemiştir.

Sözün kısası, Mead, kendi fikirlerini "sosyal davranışçılık" olarak adlandırmıştır.⁹⁴ Mead, sosyal davranışa dönük tezlerini ileri sürerken Watson'ın davranışa yönelik görüşle-

⁹⁰ BERBEROĞLU, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*, s. 63.

⁹¹ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 258.

⁹² A.g.e., s. 390.

⁹³ LAYDER, *Sosyal Teoriye Giriş*, s. 79-80.

⁹⁴ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 455.

rinin eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır. Mead, psikolojide davranış analiziyle ünlü olan bir psikolog Watson'ın psikolojik davranışçılığına karşı çıkmıştır. Mead, sosyoloji tarihinde davranışı psikologlardan farklı bir bağlamda ele almıştır. Mead, davranışı sosyolojik bakımdan çözümlenmiştir. Mead, davranışın sosyolojinin ilgi alanında olduğunu vurgulamıştır.

3.3.2. Mead'in Zihin Konusundaki Görüşleri

Mead, zihin üzerine epeyce kafa yormuştur. Mead'in sosyal davranışçılığa dönük analizinde zihin önemli bir yere sahiptir. Mead, insanı zihin sahibi bir varlık olarak değerlendirmiştir.

Mead, zihnin çok belirsiz bir terim olduğunu, kendisinin yapmak istediği şeyin bu belirsizliklerin önüne geçmek olduğunu dile getirmiştir.⁹⁵ Mead, zihin terimine dair net bir açıklama yapmak istemiştir.

Mead, zihin teriminin genellikle insan organizmasıyla sınırlandırıldığını⁹⁶ fakat zihne sadece insan organizması açısından bakmanın anlamsız olduğunu belirtmiştir. Mead'e göre, zihnin odaklandığı yer burası da olsa, zihin temel olarak sosyal bir olgudur. Hatta zihnin biyolojik işlevleri bile temelde toplumsaldır. Zihin, sosyal bir yapıya sahiptir. Zihin, sosyal süreç içinde doğup gelişir.⁹⁷ Başka bir deyişle, Mead'e göre, zihin, bireyin içinde değildir. Kafatası içinde bulunmaz. Çünkü zihin, bir sosyal fenomendir. Zihin, sosyal süreçler içinde ortaya çıkar ve gelişir. Sosyal süreç, zihinden önce gelir. Sosyal süreç, zihnin bir ürünü değildir.⁹⁸ Mead'e göre,

⁹⁵ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 148-149.

⁹⁶ A.g.e., s. 159.

⁹⁷ A.g.e., s. 161.

⁹⁸ RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 420; RITZER, **Modern Sosyoloji Kuramları**, s. 220; RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 362.

zihin, sosyaldır. Çünkü zihin, bireyler arasında belirli bir sosyal süreç veya etkileşim olmadan asla gelişemez.⁹⁹ “Zihin, toplumsal süreçte jestlerle kurulan iletişim aracılığıyla doğar.”¹⁰⁰ Mead’e göre, zihni zihin haline getiren şey, toplumdur.¹⁰¹ Mead, analizlerinde çok önem verdiği zihnin toplumsal olduğunu, sosyal süreçler ve sosyal etkileşim sürecinde geliştiğini bildirmiştir.

Son tahlilde, Mead’e göre, “zihin, toplumsal süreç bireylerin deneyimlerine bir bütün olarak sızdığı zaman ve ancak bu süreç içerisinde ortaya çıkar. Bu gerçekleştiğinde, birey bir özbilinç ve zihin sahibi olur; bir bütün olarak bu süreçle ve bu sürece kendisiyle birlikte katılan diğer bireylerle olan ilişkisinin farkına varır.”¹⁰² Mead, biyolojinin ve psikolojinin konusu olarak bilinen zihnin aynı zamanda sosyolojinin ilgi alanına girdiğini ileri sürmüştür. Mead, zihni, benlikle ve toplumla ilişkilendirmiştir. Böylece Mead, sosyoloji tarihinde zihni sosyolojik bakımdan tetkik eden bir filozof sosyologdur. Mead, özü itibarıyla, zihin sosyolojisinin öncüsü olmayı hak etmiştir.

3.3.3. Mead’in Benliğe Yönelik Argümanları

Mead’e göre, benlik, diyalektik olarak, zihin ile ilişkilidir. Benlik ve zihni birbirinden ayırmak imkânsızdır. Çünkü benlik, zihinsel bir süreçtir.¹⁰³ Benlik kavramı, Mead’in göz-

⁹⁹ GOODWIN ve SCIMECCA, *Klasik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*, s. 255.

¹⁰⁰ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 90.

¹⁰¹ ŞENOL, *Sembolik Etkileşim*, s. 94.

¹⁰² MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 162.

¹⁰³ RITZER, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s. 421; RITZER, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s. 221; RITZER, *Sosyoloji Kuramları*, s. 362.

lemlerinin ve tartışmalarının merkezinde yer alır.¹⁰⁴ Benlik konusu Mead'ın düşünce sisteminde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Mead, benliği sosyolojik teorisinin odağına yerleştirmiştir. Onun sosyolojisi, benlik analizi üzerine biçimlenmiştir. "Mead'ın benlik kavramı, onun sosyal-psikolojik düşüncesinin özüdür. Benlik, insan toplumu, bireyin sosyal tertibi ve sosyal eyleme dair onun analizlerini anlamak için anahtar konumundadır."¹⁰⁵ Mead, inceleme nesnesi olarak benliği ele almıştır. Mead, sosyolojik teorinin benliğe odaklanması gerektiğine işaret etmiştir.

Mead, öncelikle kendinden önceki benlik teorilerini eleştirmiştir.¹⁰⁶ Mead, benliğe dar bir çerçeveden bakan görüşlere itiraz etmiştir. Mead, benliği, psikolojinin sınırlarına hapsedmemiştir. Mead, benliğe psikolojinin dışına çıkarak daha geniş bir pencereden bakmıştır. Benliğin sosyolojik bir mevzu olduğunu ileri sürmüştür.

Mead, benliği tahlil ederken, ilk olarak, benlik-beden ayrımını esas almıştır. Bu bağlamda, Mead, şu kapsayıcı değerlendirmeyi yapmıştır: "Benlik ve bedeni çok net bir biçimde birbirinden ayırabiliriz. Deneyime benlik dâhil olmadan da beden var olabilir ve çok akıllı bir biçimde faaliyetlerini yerine getirebilir. Benlik, kendisine nesne olarak bakabilme özelliğine sahiptir ve bu özellik benliği diğer nesnelerden ve bedenden ayırır. Gözümüz ayaklarımızı görebilir, fakat tüm vücudumuzu bir bütün olarak göremez. Sırtımızı göremeyiz; eğer esneksek bazı bölümlerine dokunabiliriz ancak tüm vücudumuzu bir bütün olarak deneyimleyemeyiz. Elbette belli belirsiz ve yerini saptamanın zor olduğu deneyimler de

¹⁰⁴ CUZZORT ve KING, *Humanity and Modern Social Thought*, s. 105.

¹⁰⁵ BLUMER, *George Herbert Mead and Human Conduct*, s. 57.

¹⁰⁶ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 354.

vardır, fakat bedensel deneyimler ekseriyetle bir benlik üzerinden düzenlenir. El ve ayak benliğe aittir. Eğer ayaklarımıza bir opera dürbününün ters tarafından bakarsak ayaklarımızı bize ait değilmiş gibi görebiliriz. Vücudun bölümleri benlikten ayrılabilir. Benlik ciddi bir yara almadan vücudumuzun bazı kısımlarını kaybedebiliriz. Vücudun farklı kısımlarını deneyimlemek bir masayı deneyimlemekten farksızdır. Bir elin başka bir ele dokunduğunda verdiği hisle, masaya dokunduğunda verdiği his birbirinden farklıdır, ancak yine de bu bir şeyle tam olarak temasa geçtiğimiz bir deneyimdir. Beden, benliğin benlik deneyimine bir şekilde katılması anlamında kendini bir bütün olarak deneyimleyemez. Vurgulamak istediğim şey, benliğin kendine nesne olarak bakabilme özelliğidir.”¹⁰⁷ Görüldüğü üzere, Mead, benlik ve beden arasında keskin bir ayırım yapmış, kendi hareket noktası olarak bu ayırımı esas almıştır. Mead’e göre, benlik refleksif olan, hem özne hem nesne olabilen ve kendini nesne kılabilen bir şeydir. Bireyin bedeninin parçaları (kalp, boşaltım sistemi gibi) bireyin bilinçli kontrolünün dışında çalışabilir ve onlar sahip oldukları bütünlüğü bireyin benliğinin bir parçası oldukları için kazanırlar. Birey, bir şeyin içinde tamamen kaybolduğunda artık o bireyin benliğinden söz edilemez. Bunlara ilaveten, bedene referans içermeyen birçok deneyim vardır. Meselâ, insanlar düşünürken, hayal kurarken ve anımsarken bedene referansta bulunmayabilirler.¹⁰⁸ Sözün kısası, Mead, benlik ile beden arasında net bir ayırım yapmıştır.

Mead, ikinci olarak, benliğin basit ve durağan bir organizma olmadığını, benlik ile organizmanın farklı özelliklerinin bulunduğu ileri sürmüştür. Mead, “benlik, kendisine özgü fizyolojik özellikleri olan organizmadan farklı bir ka-

¹⁰⁷ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 166.

¹⁰⁸ COLLINS, *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*, s. 260.

raktere sahiptir”¹⁰⁹, demiştir. Mead, benliği hareket eden bir organizma olarak görmüştür.¹¹⁰ Daha açık bir deyişle, Mead, benliği, herhangi bir “uyaran”a cevap veren pasif bir alıcı olarak değil, bir sosyal ya da grup süreci içinde eylem gerçekleştiren bir organizma olarak ele almıştır. Mead, insan benliğinin aslında insanın yerine geçmiş bir “aktör” ya da “eyleyen” olduğunu belirtmiştir.¹¹¹ Mead, “toplumsal deneyim”den doğan benliğin belli bir özerkliğinin olduğunu, dolayısıyla benliğin içinde var olduğu durumu yorumladığını ve ona göre hareket ettiğini vurgulamıştır.¹¹² Mead, benlik ile organizmayı birbirinden ayırmış, benliğin öncelikle fizyolojik organizma olmadığını belirtmiştir.¹¹³ Mead, benliğin temelde bir sosyal yapı olduğunu ve sosyal deneyim içinde vücut bulduğunu¹¹⁴, toplum içinde ortaya çıktığını, onun bir ürünü olduğunu vurgulamıştır.

Mead, üçüncü olarak, benliğin bir sosyal sürecin, sosyal ilişkilerin ve etkileşimin bir sonucu olarak doğduğunu ve geliştiğini öne sürmüştür. Bu çerçevede, Mead, benliği şöyle tanımlamıştır: “Benlik, gelişen bir şeydir; doğuştan var olan bir şey değildir, ancak sosyal deneyim ve etkinlik sürecinde ortaya çıkar, yani bu süreç içindeki diğer bireylerle olan tüm ilişkilerin bir sonucu olarak gelişir.”¹¹⁵ Herbert Blumer’in

¹⁰⁹ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 151.

¹¹⁰ WALLACE ve WOLF, *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, s. 242.

¹¹¹ ÖZALP, Ahmet; *Sembolik Etkileşimcilik: Entelektüel Kökenler, Kuramlar ve Din Olgusu*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 77.

¹¹² LELELİAKİS, Kanakis; *Toplum ve Bilinçdışı: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 62.

¹¹³ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 155.

¹¹⁴ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 169.

¹¹⁵ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 151.

belirttiği üzere, Mead, benliği bir “sosyal süreç” olarak ele almıştır.¹¹⁶ Mead, kişinin bir birey olduğu duygusunu kazanmasını olanaklı kılan benliğin, sembolik etkileşim süreci içinde ve sembolik etkileşim süreci vasıtasıyla geliştiğini belirtmiştir.¹¹⁷ Mead, “benliği bizim sosyal ilişkilerimiz oluşturur”¹¹⁸, demiş, benliğin yapısının ve bütünlüğünün sosyal sürecin bir bütün olarak yapısını yansıttığını savunmuştur.¹¹⁹ Son tahlilde, Mead, benliğin ortaya çıkmasından sorumlu olan şeyin sosyal sürecin bizzat kendisi olduğunu belirtmiştir. Benliğin toplumsal deneyimden ayrı olarak bulunamayacağını dile getirmiştir.¹²⁰ Mead, benlik, sosyal ilişki ve etkileşim sürecinde inşa edildiğini ve geliştiğini ifade etmiştir.

Mead, dördüncü olarak, toplumda benliğin tek başına olmadığına, her benliğin diğer benliklerle ilişki ve etkileşim halinde bulunduğuna işaret etmiştir. Mead, bireyin benliğini var kılan ana şeyin, diğer benlikler olduğunun altını özenle çizmiştir. Kendi deyişiyle, “özbilinçli insanlar olarak edindiğimiz şeyler, bizi toplumun bir üyesi yapar ve bize bir benlik kazandırır. Benlikler yalnızca diğer benliklerle ilişki içinde var olabilir. Diğerlerinin benliğiyle kendi benliğimiz arasına keskin bir çizgi çekemeyiz, çünkü diğerlerinin benliği var olduğu ve bizim deneyimimize de girdiği sürece kendi benliklerimiz var olur ve deneyimimize dâhil olur. Birey ancak ait olduğu toplumsal gruptaki diğer üyelerin benlikleriyle ilişkili bir benliğe sahip olur.”¹²¹ Mead, bir etkileşim ağı olan toplumda her bireyin benliğinin diğer bireylerin benlikleriyle

¹¹⁶ WALLACE ve WOLF, *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, s. 242.

¹¹⁷ CUFF, SHARROCK ve FRANCIS, *Sosyolojide Perspektifler*, s. 140.

¹¹⁸ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 399.

¹¹⁹ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 172.

¹²⁰ A.g.e., s. 171.

¹²¹ A.g.e., s. 188.

le bağlantılı olduğunu, benlikler arasında karşılıklı ilişkilerin egemen olduğunu bildirmiştir.

Mead, beşinci olarak, benliğin farklı bölümlerinden söz etmiştir. Mead, benliği “I” (“ben”/“ferdi ben”) ve “Me” (“beni/bana”/“sosyal ben”) olarak ikiye ayırmıştır.¹²² Mead’e göre, bireylerin ait oldukları toplum içerisinde birleşik bir benlik bulunur. Fakat bu benlik bölünebilir. Bir kimse için bazı eylemler olanaksız olabilir ve bu eylemler, gerçekleştirilebilmek için bireyin benliğini bölüp bir başka benlik geliştirebilirler. Böylece, “sosyal benlik” (“sosyal ben”) ve “bireysel benlik” (“ferdi ben”) olarak iki farklı benlik ortaya çıkar. Bireyin kişiliğini bölme eğilimi, bu şartlar altında doğar. Mead, bir profesörün mesleğini tamamen terk edip, kendini evinde gibi hissettiği ormana dönmesini ve burada bir ağaç kesme kampında yer almasını bu duruma örnek olarak vermiştir.¹²³

Mead’e göre, “bireysel benlik”, toplumda başkalarının tavrına yönelik olarak organizmanın tepkisidir. “Sosyal benlik” ise, bireyin, kendisinin de üstlendiği başkalarına ilişkin tavırlardır. Başkalarının tavırları yapılandırılmış sosyal benliği oluşturur. Daha sonra kişi buna bir “bireysel benlik” olarak tepki verir.¹²⁴ Mead’e göre, bireysel benlik, bir bireyin diğer bireylere dolaysız tepkisidir. Bireysel benlik, benliğin tahmin edilemez, hesaplanamaz ve yaratıcı olan yönüdür.¹²⁵ Mead, bireysel benliği, bireyin toplumun tavrına yönelik bir tepkisi olarak değerlendirmiştir. Mead, sosyal benliğin karşısında bireysel benliğin bulunduğunu belirtmiştir.

¹²² Ben ise, bu metnimde, Mead’in benliğin farklı kısımları olarak gördüğü “I” ve “Me” yerine sırasıyla “bireysel benlik” ve “sosyal benlik” terimlerini kullanacağım.

¹²³ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 171.

¹²⁴ A.g.e., s. 197.

¹²⁵ RITZER, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s. 424; RITZER, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s. 224; RITZER, *Sosyoloji Kuramları*, s. 366.

Mead, yalnızca bireyin haklarının değil, aynı zamanda, görevlerinin de olduğunu, sadece bir vatandaş değil, aynı zamanda, toplumun bir üyesi konumunda bulunduğunu, bunların yanı sıra bireyin ait olduğu topluma tepki veren ve bu tepkisiyle toplumu değiştiren kişi olduğunu vurgulamıştır.¹²⁶ Mead, bireyin etkili bir özne ya da aktör olarak toplumu değiştirme potansiyeline sahip bir sosyal varlık olduğunu belirtmiştir.

Mead'e göre, bireysel benlik, bireyin, o anki davranışı içerisindeki sosyal duruma karşılık olarak yaptığı eylemidir. Sosyal benlik ise, bireyin belli bir şey yapması, vazifesini yerine getirmesi için ortaya çıkar. Birey kendi içinde, diğerlerine dair bir tepkiyi uyandıracak bütün tavırlara sahiptir. Bu durum sosyal benliği, bireyin tepkisi ise bireysel benliği meydana getirir.¹²⁷ Mead'e göre, aslında bireyin yaptığı şeyler, söylediği sözler, yüz ifadeleri, duyguları bireysel benliktir fakat bütün bunlar sosyal benlikle birleşir.¹²⁸ Bireysel benlik, bireyin kendisiyle özdeşleştirdiği şey¹²⁹ iken sosyal benlik, toplumda kendi varlığını devam ettirebilen ve diğerlerini tanıdığı ölçüde toplum içinde tanınan bir benlik olma özelliğine sahiptir.¹³⁰

Mead, bireysel benliğin bireyin temel ihtiyaçlarına ve isteklerine karşılık geldiğini, sosyal benliğin ise içimizdeki toplumu ve diğerini temsil ettiğini bildirmiştir.¹³¹ Mead, bireysel benliğin bireye bir özgürlük ve inisiyatif duygusu verdiğini vurgulamıştır. Sosyal benliğin ise, bireyin tavırla-

¹²⁶ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 214.

¹²⁷ *A.g.e.*, s. 197.

¹²⁸ *A.g.e.*, s. 286.

¹²⁹ *A.g.e.*, s. 196.

¹³⁰ *A.g.e.*, s. 214.

¹³¹ RICHTER, *Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş*, s. 172.

rında ve bir tepki açığa çıkarmada toplumun meydana getirdiği düzenlemeyi temsil ettiğini söylemiştir.¹³²

Mead'ın asıl ilgisi, “sosyal benliğin oluşum sürecidir.”¹³³ Mead, sosyal benliğin geleneksel, alışkanlıklara bağlı birey olduğunu, her zaman harekete geçmeye hazır bulunduğunu bildirmiştir.¹³⁴ Mead'e göre, sosyal benlik, alışagelmış bir bireydir ve “genelleştirilmiş başkası”nın benimsenmesidir.¹³⁵ Mead, sosyal benliğin, aynı zamanda, bireye toplum içinde bir konum ve bir üye olma şerefi bahşettiğini vurgulamıştır.¹³⁶ Mead, sosyal benliğin birey açısından çok mühim olduğuna dikkat çekmiştir.

Mead, benliğin hem bir özne hem de bir nesne olduğunu, yani benliğin düşünen ve eyleyen özne olarak bireysel benlik ve bireyin diğerleri için var olan dünyada bir nesne olarak kendi benliğinin farkında olması olarak sosyal benlik durumu olduğunu, bireysel benliğin, sosyal benlikten asla ayrılamayacağını belirtmiştir.¹³⁷ Mead, bireysel benlik ile sosyal benliğin birbirleriyle bağlantılı olduğunu, bireysel benliğin sosyal benliği hem açığa çıkardığını hem de ona tepki verdiğini, ikisinin bir araya geldiğinde toplumsal deneyimde yer alan bir kişiliği oluşturduğunu ifade etmiştir. Mead, benliğin bireysel benlik ve sosyal benlik sayesinde “ilerleyen bir toplumsal süreç” olduğunu ileri sürmüştür.¹³⁸ Mead, bireysel benliğin ve sosyal benliğin tek başlarına var

¹³² MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 199.

¹³³ GIDDENS, Anthony; *Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki*, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 446.

¹³⁴ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 215.

¹³⁵ RITZER, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s. 425; RITZER, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s. 225; RITZER, *Sosyoloji Kuramları*, s. 366.

¹³⁶ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 216.

¹³⁷ SWINGWOOD, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, s. 312.

¹³⁸ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 200.

olamayacağını, onların bir eylem sürecinin belirli aşamaları olduğunu söylemiştir.¹³⁹ Mead, bireysel benlik ile sosyal benliğin birbirleriyle iç içe olduğuna işaret etmiştir.

Sözün kısası, Mead, benliğin yapısını ve bölümlerini açıklarken William James'in "bireysel benlik" ("I") ve "sosyal benlik" ("Me") terminolojisini takip etmiştir.¹⁴⁰ Mead'e göre, benliğin iki ana bileşeni olarak bireysel benlik ve sosyal benlik üzerinde durmuş, bu iki benliğin birbirleriyle ilişkili olduğunu, bireysel benliğin bireyin davranışlarına, sosyal benliğin ise genelleştirilmiş başkasına işaret ettiğini söylemiştir.¹⁴¹ Mead, benliğin tam olarak ifade edilmesi için hem bireysel benliğe hem de sosyal benliğe gereksinim olduğunu vurgulamıştır.¹⁴² Mead, sosyal benliğin kendi davranışımızı belirlememizi sağlayan diğerlerine ait düzenli tavırları temsil ettiğini ve bireysel benliği biçimlendirdiğini vurgulamıştır. Mead, bireysel benliğin eyleminde özgünlüğün ve farklılığın bulunduğunu dile getirmiştir.¹⁴³ Mead, benliğin ana bölümleri olarak nitelediği bireysel benlik ile sosyal benliği birbirleriyle bağlantılı bir biçimde ele almıştır. Mead, benliğin bu iki kısmına dair kapsamlı değerlendirmeler yapmıştır. Mead, benlik analizinde bireysel benliğe ve sosyal benliğe büyük bir ehemmiyet vermiştir.

¹³⁹ RICHTER, *Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş*, s. 172.

¹⁴⁰ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 358.

¹⁴¹ MILLER, *George Herbert Mead: Self, Language, and the World*, s. 56-57.

¹⁴² MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 217.

¹⁴³ A.g.e., s. 225.

3.3.3.1. Mead'ın Benliğin Aşamalarına İlişkin Saptamaları

Mead, benliğin neliğini ve ana bölümlerini (bireysel benliği ve sosyal benliği) izah ettikten sonra benliğin gelişimi üzerinde durmuştur.

Mead, benliğin gelişiminde “oyun”, “grup içinde oyun” ve “genelleştirilmiş öteki”den söz etmiştir.¹⁴⁴ Mead'ın benliğin gelişimine dönük söz konusu tasnifi (benliğin aşamaları görüşü) sosyolojik teori literatüründe “çocuk-oyunu” (“child-play”) ya da çocuk “oyun” aşaması (‘play’ stage), “takım oyunu” (game) ya da yetişkin “oyun” aşaması (“game” stage) ve “genelleştirilmiş başkası” (generalized other) aşamaları olarak ele alınmıştır.¹⁴⁵ Mead'ın benliğin aşamalarını, çocuk oyunu aşaması, yetişkin oyunu aşaması ve “genelleştirilmiş başkası” aşaması şeklinde tasnif etmenin daha anlaşılır olacağı kanaatindeyim.

3.3.3.1.1. Çocuk Oyunu Aşaması

Mead'e göre, benliğin gelişme sürecinde ilk aşama, çocuk oyunu aşamasıdır. Çocuk, çocuk oyunu aşamasında, yakın çevresindeki insanların yapıp ettiklerini gözlemler ve onların rollerini öğrenmeye çalışır. Mead'e göre, bu aşamada “bir çocuk anne olur, baba olur ya da polis olur; yani farklı roller üstlenir.”¹⁴⁶ Başka bir deyişle, Mead'e göre, bu aşamada çocuk, anneyi, öğretmeni vb. oynar. Burada önemli olan şey, çocuğun kendisini, “anne” veya “öğretmen” gibi rollerde hareket etmeye muktedir kılan bir duruma koyma çabasıdır. Bu aşamadan sonra, çocuk bir benlik oluşturmaya başlar ve

¹⁴⁴ A.g.e., s. 179.

¹⁴⁵ MILLER, George Herbert Mead: Self, Language, and the World, s. 50-53; BLUMER, George Herbert Mead and Human Conduct, s. 58-60.

¹⁴⁶ MEAD, Zihin, Benlik ve Toplum, s. 177.

bunu da diğerlerinin rollerini alarak yapmaya çalışır.¹⁴⁷ Oyun döneminde çocuk, örneğin, kendisine bir şey satar. Kendisine bir ebeveyn ya da öğretmen gibi yaklaşır. Çocuk, bir polis olarak kendini tutuklar. Bu aşamada çocuk, başka biri olmaya çalışır. Çocuk bir karakterde bir şeyler yapar ya da söyler, diğer karakterde buna tepki verir.¹⁴⁸ Böylece, Mead, çocuğun bu aşamada bir benlik inşa ettiğini ve onu geliştirmeye başladığını bildirmiştir.

Sözün kısası, Mead'e göre, çocuk oyunu aşaması, genelleştirilmiş başkasının gelişiminde ilk aşamadır.¹⁴⁹ Bu aşamada çocuk, yakın çevresindeki kişilerin, özellikle de anne ve baba gibi kişilerin rollerini öğrenir ve sosyalleşmeye başlar. Çocuk oyunu aşaması, benliğinin gelişiminde önemli bir aşama olan yetişkin oyunu aşamasına hazırlık aşamasıdır.

3.3.3.1.2. Yetişkin Oyunu Aşaması

Mead'e göre, benliğin gelişiminde önemli bir yere sahip olan bir diğer aşama, yetişkin oyunu aşamasıdır. Yetişkin oyunu aşaması, bireyin benliğin gelişiminde ikinci evreyi temsil etmektedir.

Mead, yetişkin oyunu aşamasının çocuk oyunu aşamasının devamı olduğunu ve bu aşamada bireyin birden fazla rolü öğrendiğini ve farklı roller üstlendiğini öne sürmüştür. Mead, yetişkin oyunu aşamasının ("grup içinde oyun"un) çocuk oyunu aşamasından ("oyun") farkını saklambaç oyunu çerçevesinde izah etmiştir. Bu hususta, Mead, şunları yazmıştır: "Bu oyun (çocuk oyunu) ile diğer bireylerle birlikte oynanan (grup içinde oyun) daha klasik bir oyun arasın-

¹⁴⁷ ŞENOL, *Sembolik Etkileşim*, s. 85.

¹⁴⁸ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 178.

¹⁴⁹ MILLER, *George Herbert Mead: Self, Language, and the World*, s. 50.

da, birlikte oynanan oyuna dâhil olan çocuğun diğer herkesin rolünü almaya hazır olmak durumunda olması ve bu farklı rollerin birbiriyle belirli bir ilişkiye sahip olması gerekliliği bakımından önemli bir fark vardır. Saklambaç oyununu düşünelim; bir kişi dışında herkes saklanır ve bu kişi de diğerlerini bulmaya çalışır. Bir çocuk ya saklanan kişi ya da bulmaya çalışa ebe durumunda olur. Yani sadece bir rolden diğerine geçiş yapar. Ancak daha fazla bireyin dâhil olduğu bir oyunda bir rolü üstlenen çocuk diğer herkesin rolünü üstlenmeye hazır olmalıdır. Örneğin beysbol oyununda, kendi pozisyonuna dâhil olan her pozisyonun tepkisine sahip olmak durumundadır. Kendi oyununu oynamak için diğer herkesin ne yapacağını bilmek zorundadır. Tüm bu rolleri almak zorundadır.”¹⁵⁰ Görüldüğü üzere, Mead’e göre, yetişkin oyunu aşaması, çocuğun hayatında, tek başına oyunda diğerlerinin rolünü sergileme aşamasından (çocuk oyunu aşamasından), özbilinç için zaruri olan düzenli ve organize tarafa geçişi simgeler.¹⁵¹

Mead, yetişkin oyunu aşamasının (grup içinde oyunun) bir mantığı olduğunu, bu sayede benlik oluşumunun mümkün hale geldiğini belirtmiştir. Mead, bu aşamada çocuğun diğerinin tavrını benimseyip bu tavrın belirli bir amaca göre yapacağı şeyi belirlemesine izin verdiği için toplumun canlı bir üyesi haline geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca Mead, bu aşamada çocuğun toplumun tutumunu yüklendiğini ve hatta onun elzem bir üyesine dönüştüğünü söylemiştir.¹⁵² Mead, yetişkin oyun aşamasının “kişiliğin tamamlanma devresi”¹⁵³ olduğuna vurgu yapmıştır.

Uzun lafın kısası, Mead’e göre, yetişkin oyunu aşaması, benliğin gelişiminde ve bireyin sosyalleşmesinde mühim bir

¹⁵⁰ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 178-179.

¹⁵¹ *A.g.e.*, s. 179.

¹⁵² *A.g.e.*, s. 184.

¹⁵³ ŞENOL, *Sembolik Etkileşim*, s. 85.

evredir. Bu evreyle birlikte birey, sosyal varlık olma yönünde önemli bir adım atmış olur.

3.3.3.1.3. Genelleştirilmiş Başkası Aşaması

Mead, çocuk oyunu aşaması ve yetişkin oyunu aşamasından sonra benliğin oluşumunda diğer önemli bir aşamanın (üçüncü aşamanın) “genelleştirilmiş başkası” aşaması olduğunu bildirmiştir.

Mead’e göre, bireye benliğin birliğini veren organize edilmiş topluluk ya da sosyal grup “genelleştirilmiş başkası” diye adlandırılabilir.¹⁵⁴ Mead, bireye benlik birliğini veren örgütlü topluluğa ya da sosyal gruba, “genelleştirilmiş başkası” demiş, genelleştirilmiş başkasının tavrının bütün topluluğun tavrı olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵⁵ Başka bir deyişle, Mead, genelleştirilmiş başkasının tüm topluluğun örgütlenmiş tavırlarını içerdiğini vurgulamıştır.¹⁵⁶ Mead, bir beysbol takımı olarak sosyal grup örneğinde takım, bireylerin her birinin deneyimine sosyal bir eylem olarak girdiği sürece genelleştirilmiş başkasını oluşturduğunu belirtmiştir.¹⁵⁷

Mead’in “genelleştirilmiş başkası”ndan kastettiği, bireyin içinde yaşadığı toplumdur, bireyin dâhil olduğu gruplardır ve benliğin oluşumuna anonim olarak tesir eden her

¹⁵⁴ MEAD, George Herbert; “Play, the Game and the Generalized Other”, **Sociological Theory: A Book of Readings** (iç.), Editör: Lewis A. Coser ve Bernard Rosenberg, The Macmillan Company, New York, 1964, s. 261.

¹⁵⁵ MEAD, George Herbert; “The Self as a Social Structure”, **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 219.

¹⁵⁶ WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çeviren: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir, 2004, s. 238.

¹⁵⁷ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 181.

şeydir.¹⁵⁸ Mead, genelleştirilmiş başkası aşamasında bireyin tam bir benlik geliştirdiğini ve bütünsel bir benliğe sahip olduğunu ileri sürmüştür. Mead, genelleştirilmiş başkası aşamasında “birey, içinde bulunduğu grubun dâhil olduğu ortak toplumsal eylemlere yönelik olarak grubunun tavırlarını benimsediği sürece tam bir benlik geliştirir ya da geliştirdiği bütünsel bir benliğe sahip olur”¹⁵⁹, biçiminde bir saptama yapmıştır. Mead, benliğin tamamlanması için gerekli olan şeyin grup ve toplum için ortak olan tavırların oluşturulması olduğunu belirtmiştir. Ona göre, insan bir kişiliktir. Çünkü insan, bir topluluğa/topluma aittir. İnsan, içinde yer aldığı topluluğa/topluma ait kurumları kendi kişiliğine yükler. Birinin benlik olabilmesi için bir topluluğun/toplumun üyesi olması gerekir.¹⁶⁰ Mead, bireyin bir toplumun mensubu olduğunda bir benlik haline gelebileceğinin altını özenle çizmiştir.

Son tahlilde, Mead, bireye benlik bütünlüğünü veren toplumsal grubu “genelleştirilmiş başkası” olarak adlandırmıştır.¹⁶¹ Mead, “genelleştirilmiş başkası” aşamasının benliğin gelişiminde önemli bir aşama olduğunu bildirmiştir.

3.3.4. Mead’ın Topluma Dair Temel Fikirleri

Mead, sosyal teorisinde zihin ve benliğin yanı sıra toplum üzerine odaklanmıştır. Mead, toplumu önemsemiş, “düzenli bir toplum bizim varlığımız için elzemdir”¹⁶², demiş, toplumun etkileşim halinde olan benliklerden oluştuğunu söylemiştir.

¹⁵⁸ MORVA, Oya; *Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 74.

¹⁵⁹ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 181.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 186-187.

¹⁶¹ A.g.e., s. 181.

¹⁶² A.g.e., s. 234.

Mead'ın ana sosyolojik kitabı gerçekte *Zihin, Benlik ve Toplum* başlığını taşısa da, aslında *Toplum, Zihin ve Benlik* olması gerekirdi. Çünkü Mead, insanların toplumun bir üyesi olmadan bir bilinç ve bireysel benlik duygusu geliştiremeyeceklerini belirtmiştir. Mead, insan haline toplum sayesinde geldiğimizi belirtmiştir.¹⁶³ Mead, bireyi rasyonel ve “sosyal ilişkilerin ürünü” olarak görmüştür.¹⁶⁴ Mead, toplumun bireyden önce olduğunu iddia etmiştir.¹⁶⁵ Kısaca, Mead, bireyin toplumun bir üyesi haline nasıl geldiği sorunuyla uğraşmıştır.¹⁶⁶ Mead, bireyin toplumla var olduğunu belirtmiştir.

Mead'ın belirttiği gibi, “toplum, az ya da çok farklılaşmış bir aktiviteye sahip olan bireylerin sistematik düzenidir.”¹⁶⁷ Başka bir deyişle, Mead, toplum sözcüğünü, aktörler arasında süregelen ve düzenli bir etkinlik anlamında kullanmıştır.¹⁶⁸ Mead, toplumun tıpkı birey gibi dinamik bir sürece işaret ettiğini belirtmiştir. Bu süreç içinde, bireyler birbirleriyle ve toplumla ilişkiye giren aktörlerdir.¹⁶⁹ Mead, bireyi toplumla ilişkilendirme çabası içinde olmuştur.

Mead, toplumu, sosyal yapı, sosyal kurum, sosyal sınıf ve sosyal olgu gibi makro unsurlar bağlamında ele almamıştır.

¹⁶³ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 263.

¹⁶⁴ KINLOCH, **Sociological Theory Its Development and Major Paradigms**, s. 146.

¹⁶⁵ CUZZORT ve KING, **Humanity and Modern Social Thought**, s. 104.

¹⁶⁶ POLAMA, Margaret M.; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s. 223.

¹⁶⁷ MEAD, George Herbert; **The Philosophy of the Present**, Editör: Arthur E. Murphy, The Open Court Company, London, 1932, s. 86-87.

¹⁶⁸ TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 502.

¹⁶⁹ MORVA, **Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi**, s. 151.

Mead, toplumu, bireyler arası ilişkilerden oluşan bir sosyal süreç olarak değerlendirmiştir.

Kısaca, “Mead, en genel düzeyde *toplum* terimini, hem zihinden hem de benlikten önce gelen mevcut toplumsal süreci kastetmek için kullan(mış)tır.”¹⁷⁰ Mead, toplumu, bireyler arasındaki etkileşim süreci olarak ele almıştır. Mead, toplumun bireylerin etkileşiminden ve bireyler arasındaki karşılıklı ilişkilerden örülmüş bir gerçeklik olduğunu iddia etmiştir.

3.3.5. Mead’ın Zihin, Benlik ve Toplum Bağlantısına Yönelik Ana Tezleri

Mead, sosyolojik teorisinde yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığım zihin, benlik ve toplumu birlikte ele almıştır. Mead, zihin, benlik ve toplumun iç içe olduğuna işaret etmiştir.

Mead’e göre, “insan toplumu zihin ve benlik olmadan var olamaz, çünkü tüm karakteristik özellikleri bireylerin zihin ve benlik sahibi olmalarına bağlıdır.”¹⁷¹ İnsan, zihin ve benliğe sahip olan bir aktörler topluluğu içinde dünyaya gelir. İşte, bu yüzden, Mead, zihin, benlik ve toplumu yakından ilişkili süreçler olarak görmüştür. Çünkü Mead, zihin ve benliğin topluma katılma neticesinde kazanıldığını, toplumun ise zihin ve benlik vasıtasıyla yeniden-üretildiğini belirtmiştir.¹⁷² Mead, zihin ve benliğin, insan deneyiminin toplumsal tarafına ait “çıktılar” ya da “olgular” olduğunu öne sürmüştür.¹⁷³ Mead’e göre, “zihin ve benliğin insanlarca

¹⁷⁰ RITZER, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s. 426; RITZER, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s. 225; RITZER, *Sosyoloji Kuramları*, s. 367.

¹⁷¹ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 243.

¹⁷² TURNER, BEEGHLEY ve POWERS, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, s. 518.

¹⁷³ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 46.

geliştirilebilmesi için bunların öncesinde insanların dâhil olduğu bir toplumsal sürecin var olması gerekmektedir.”¹⁷⁴ Mead, zihin ve benliğin varlığını topluma, toplumun da varlığını zihin ve benliğe borçlu olduğunu ısrarla dile getirmiştir.

Mead, zihnin biyolojik değil, sosyal olduğunu iddia etmiştir. Kendi deyişiyle, “zihne, sadece insan organizmasının bakış açısından bakmak saçmadır; her ne kadar zihin orada odaklanmış ise de, aslında sosyal bir olgudur; biyolojik fonksiyonları dahi aslında sosyaldır.”¹⁷⁵ Mead, zihnin sosyal etkileşim sürecinde biçimlendiğini ve geliştiğini vurgulamıştır. Mead, “zihnin içeriği sadece toplumsal etkileşimin bir ürünüdür”¹⁷⁶, şeklinde bir tespit yapmıştır. Mead, zihin ve toplum arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğunu, onların birbirlerini inşa ettiklerini dile getirmiştir.

Diğer yandan, Mead, benliğin sosyal olduğunu ve toplum tarafından biçimlendirildiğini ifade etmiştir. Mead, benliği inşa eden ve onun gelişimini sağlayan şeyin, toplum olduğunu bildirmiştir. Mead, “ilk olarak bireyler vardır ve belirli bireylerin öncülüğüyle toplumlar meydana gelir”, şeklindeki teoriye itiraz etmiştir. Mead, “bizim savunduğumuz teoriye göre birey, sadece diğerleriyle iletişim kurarak, yani anlamlı iletişim yoluyla toplumsal süreçlerin gelişimi sayesinde benliğine ulaşır. Dolayısıyla benlik toplumsal organizmadan önce gelemez; toplumsal organizma benlikten önce gelir”, demiştir.¹⁷⁷ Mead’e göre, “bütün (toplum), parçadan (birey) önce gelir, parça bütün-

¹⁷⁴ A.g.e., s. 243.

¹⁷⁵ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 149.

¹⁷⁶ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 210.

¹⁷⁷ A.g.e., s. 248.

den değil.”¹⁷⁸ Mead, toplumdan ayrı bir benliğin olamayacağını savunmuştur.¹⁷⁹ Fakat Mead, aynı zamanda, benliğin de toplumu şekillendiren bir etmen olduğunu belirtmiş, ikisi arasında karşılıklı bir etkileşimin bulunduğunu ileri sürmüştür. Mead, “bireyin toplumun kalesi olmadığını, toplumun bireyi oluşturduğu ölçüde bireyin de toplumu oluşturduğunu”¹⁸⁰ iddia etmiştir. Mead’e göre, “insan toplumunu mümkün kılan şey benliktir.”¹⁸¹ Mead, bireylerin toplumun, toplumun ise bireylerin ürünü olduklarını savunmuştur.¹⁸² Mead’e göre, birey ve toplum arasındaki ilişki, karşılıklıdır ve diyalektik olarak birbirine bağlıdır. Bireyler toplumdan, toplum ise bireylerin eylemlerinden doğar/meydana gelir.¹⁸³ Mead, birey ve toplumun yapışık durumda bulunduğunu ileri sürmüştür.

Mead’e göre, benlik ve toplum birbirinden ayrılmaz süreçlerdir.¹⁸⁴ Mead’e göre, benlik ve toplum birbirlerini inşa eden ana unsurlardır. Benlik toplumu, toplum da benliği biçimlendirir. Mead, benlik ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimler üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁸⁵ Mead’e göre, benlik ve toplum, insanların gündelik hayatının gerekleriyle ve

¹⁷⁸ A.g.e., s. 50.

¹⁷⁹ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 334.

¹⁸⁰ Mead’dan aktaran; MORRIS, “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, s. 30.

¹⁸¹ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 254.

¹⁸² GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 254.

¹⁸³ ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 457.

¹⁸⁴ Mead’in bu görüşü, arkadaşı Cooley’in “benlik ve toplum ikiz-doğma varlıklar”, şeklindeki görüşüyle benzerdir (COOLEY, Charles H.; **Social Organization**, Schocken Books, New York, 1962, s. 30).

¹⁸⁵ BALDWIN, **George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology**, **Masters of Social Theory Volume 6**, s. 106.

sıkıntılarıyla başa çıkmaya çalışırken bir andan diğerine meydana getirdikleri fikirlerin ve duyarlılıkların yol açtığı, süregiden inşalardır.¹⁸⁶

Sözün kısası, Mead, toplumun ve benliğin iç içe geçmiş olduğunu, kişinin bir toplumun üyesi olmadan bir zihin ve benlik geliştiremeyeceğini vurgulamıştır.¹⁸⁷ Mead, toplumun zihin ve benlik olmadan var olamayacağını belirtmiştir. Çünkü Mead'e göre, toplumun tüm karakteristik özellikleri, bireylerin zihin ve benlik sahibi olduklarını kabul eder.¹⁸⁸ Son tahlilde, Mead, *Zihin, Benlik ve Toplum* adlı ana eserinde, zihin, benlik ve toplum arasındaki yakın ilişkiye ve güçlü bağlantıya dikkat çekmiştir.

3.4. Mead'in Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri

Mead, sosyolojinin kurucu babalarından biridir. Mead, çağdaş sosyolojiye yön vermiş düşünce ustaları arasında saygın bir yerdedir. Mead, sosyoloji dünyasında görüşlerine önem verilen bir filozof sosyologdur. Mead, sosyolojik teoriye damgasını vurmuştur. Mead, kendine özgü temel sosyolojik fikirleriyle sosyolojide kalıcı izler bırakmıştır. Mead, sosyolojik düşüncenin gelişiminde etkili olmuştur.

Mead, sosyolojinin yanı sıra psikoloji, özellikle de sosyal psikoloji alanında en etkileyici simalardan biri konumundadır. "Çalışmalarında modern düşünce içindeki pek çok kolu bir

¹⁸⁶ ALLAN, Kenneth; **Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak**, Çeviri Editörü: Hakan Ergül, Çeviren: Aksu Bora ve Diğerleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 55.

¹⁸⁷ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 265.

¹⁸⁸ MEAD, **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 245.

araya getirmeye çalışan Mead hayli özgün bir düşünürdür.”¹⁸⁹ Mead’ın *Zihin, Benlik ve Toplum* metni yayımlandığı 1934 yılından bu yana bilhassa da sosyologlar ve psikologlar üzerinde etkili olmuştur.¹⁹⁰ Mead’ın söz konusu kitabı, günümüzde sosyolojinin ve sosyal psikolojinin ana eserlerinden birisidir.

Mead, sosyolojinin en etkili isimleri arasında ön planda yer almaktadır. Bu çerçevede, çağdaş sosyal teorisyenlerden Jürgen Habermas, Mead’i, Max Weber, Émile Durkheim ve Talcott Parsons gibi, bir klasik yazar olarak ele almış, yani Mead’i hâlâ bize söyleyebileceği bir şeyler olan toplum eleştirmeni olarak nitelemiştir.¹⁹¹

Mead, davranış konusuna odaklanmıştır. Mead, davranışı psikolojik boyutuyla değil, sosyolojik yönüyle irdelemiştir. Mead, psikolojik davranışçılığa meydan okumuş onun karşısına sosyal davranışçılığı çıkarmıştır. Mead, davranışı sosyal açıdan incelemiştir. Bu bakımdan Mead, bir sosyal davranışçıdır. Mead, davranışı, sosyolojinin ilgi alanına dahil etmiştir. Mead, sadece davranışı değil, aynı zamanda, psikolojinin ve sosyal psikolojinin yoğunlaştığı zihin ve benliği sosyolojinin sınırlarının içine katmıştır. Bu yönüyle Mead, toplum ve sosyal yapı denen katı alanı aşmaya çalışmış, sosyolojinin çerçevesini biraz daha genişletmiştir.

Mead, sosyolojide egemen olan dikotomik düşünce biçiminin dışına çıkmış, birey ve toplum arasında bir tercih yapmaktan ziyade ikisinin birlikteliğini işleyen, etkileşimsel ve ilişkisel bir anlayış geliştirmiştir. Bu noktada, Mead’ın

¹⁸⁹ JAHODA, *Aydınlanma’dan İkinci Dünya Savaşı’na Sosyal Psikoloji Tarihi*, s. 196.

¹⁹⁰ MILLER, *George Herbert Mead: Self, Language, and the World*, s. ix.

¹⁹¹ HABERMAS, *İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine*, s. 19.

yaklaşımını hem bireyi yalnızca sosyal kuralların uygulayıcısı olarak gören sosyolojizme hem de bireyin eylemlerinde karar alıcı bir varlık olduğunu inkâr etme çabasında olan davranışçı psikolojiye karşı bir tepki olarak görmek gerekir.¹⁹²

Mead, sosyolojinin konusunun toplumsal durumlarda, farklı aktörler arasında örgütlenmiş ve kalıplaşmış etkileşim olduğunu belirtmiştir.¹⁹³ Mead, “sembolik etkileşim ve sosyal benlik” üzerine odaklanmış, etkileşim süreci araştırmasına “davranışsal yönelimi” uygulamıştır.¹⁹⁴ Mead, sosyolojide, sembolik etkileşim, benlik ve zihin sosyal teorileriyle tanınmaktadır.¹⁹⁵ Mead’ın düşünceleri, sosyolojik düşüncede büyük etkiler bırakmaya devam etmektedir. Mead’ın fikirleri, sembolik etkileşimcilik ve çağdaş “yorumlayıcı teoriler” açısından oldukça önemlidir.¹⁹⁶

Sembolik etkileşimciliğin baş mimarı Chicago Üniversitesi’nde felsefe öğreten Mead’dır.¹⁹⁷ Mead, Chicago Okulu’nun benlik ve toplum arasındaki ilişkiyi ele alış tarzında dönüm noktası olan mühim bir isimdir.¹⁹⁸ Bu hususta, Coser’a göre, “sembolik etkileşimciliğin teorik planı, büyük bir ölçüde, Mead’ın entelektüel mirasının

¹⁹² ÖZTÜRK, “George Herbert Mead’ın Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir ‘İlişkisel Faillik’ Denemesi”, s. 260-261.

¹⁹³ POLAMA, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, s. 224.

¹⁹⁴ LARSON, Calvin J.; *Major Themes in Sociological Theory*, David McKay Company, Inc., New York, 1973, s. 97.

¹⁹⁵ BALDWIN, *George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology, Masters of Social Theory Volume 6*, s. 6.

¹⁹⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 476.

¹⁹⁷ BROWN, Chris II.; *Understanding Society: An Introduction to Sociological Theory*, John Murray Ltd., London, 1981, s. 114.

¹⁹⁸ BRUCE, Steve ve YEARLEY, Steven; *The Sage Dictionary of Sociology*, Sage Publications, London, 2006, s. 188.

detaylandırılmasına ve sistemleştirilmesine dayanır.”¹⁹⁹ Bu gerçeği, Herbert Blumer de dile getirmiştir. Blumer, sosyal etkileşim analizinde en etkili düşünür olduğu için Mead’e minnettar olduğunu bildirmiştir.²⁰⁰ Blumer, Mead’i o kadar önemsemiştir ki, “amacım, insan toplumunun doğasını George Herbert Mead’in bakış açısından görüldüğü haliyle tanımlamaktır”²⁰¹, diye yazmıştır. Mead’in fikirlerinin, bil-hassa da davranışçılığının kabul gördüğü alan, sosyal bilimler olmuştur. Sembolik etkileşimcilik olarak isimlendirilen sosyoloji ekolü Mead’i ana referans olarak almıştır.²⁰² Bireyden ziyade toplumu ve sosyal grubu, öznelden ziyade nesnel gerçekliği vurgulayan işlevselci çizginin ön plana çıktığı dönemde, aktörler arasında kalıplaşmış etkileşimi esas alan Mead’in sosyoloji anlayışını ayakta tutmayı başaran sosyolog, öğrencisi Blumer olmuştur.²⁰³ Blumer, sembolik etkileşimciliğin gelişiminde pragmatist düşünürlerin (James, Dewey, Mead ve Cooley’in) rolüne atıf yapmış, kendisini de pragmatist olarak düşünmüştür.²⁰⁴ Toplumu etkileşim bağlamında ele almış olan Mead, sembolik etkileşimciliğin kurucusu olarak kabul edilmiştir.

Mead, sembolik etkileşimcilerin yanı sıra Frankfurt Okulu’nun bir mensubu olan Jürgen Habermas’ı da etkilemiştir. Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı* adlı önemli metninde

¹⁹⁹ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 574.

²⁰⁰ BLUMER, Herbert; **Symbolic Interactionism: Perspective and Method**, University of California Press, California, 1986, s. 8.

²⁰¹ Blumer’dan aktaran; POLAMA, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, s. 221.

²⁰² JOAS, Hans; “Takdim”, George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 9.

²⁰³ POLAMA, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, s. 224.

²⁰⁴ HAMMERSLEY, Martyn; **The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition**, Routledge, London, 1989, s. 41.

Mead'e büyük bir yer ayırmıştır. Habermas, iletişimsel eylem teorisini biçimlendirirken Mead'in temel fikirleri üzerinde detaylı bir biçimde durmuş ve onun sosyolojik analizlerini önemsemiştir.²⁰⁵ Habermas, "amaçlı etkinlik"ten "iletişimsel eylem"e²⁰⁶ doğru gerçekleşen paradigma değişikliği sürecinde Mead'in yolunu izlediğini ileri sürmüştür.²⁰⁷ Mead, Habermas'ın en gözde filozof sosyologlarından birisi olmuştur.

Kısaca, Dewey'in ileri sürdüğü üzere, Mead, az yayın yapmasına rağmen yine de arkadaşları ve öğrencileri

²⁰⁵ HABERMAS, **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine**, s. 423-542.

²⁰⁶ Habermas'ın bu paradigma değişikliğinde Mead'in çok önem verdiği "dil" etkili olmuştur. Habermas'ın iletişimsel eylem sözcüğü, sosyal teoride "dile dönüş"ün bir sonucudur (GOODE, Luke; **Habermas: Democracy and the Public Sphere**, Pluto Press, London, 2005, s. 64). İletişimsel eylem, dilin anlamaya odaklanmış kullanımının, eylemi koordine eden bir rol üstlendiği sosyal etkileşimleri tanımlar (HABERMAS, Jürgen; **Doğalcılık ve Din Arasında Felsefi Denemeler**, Çeviren: Ali Nalbant, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 55). Habermas açısından "dil gerçek işlevi, şöyle ya da böyle, iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktır" (LECHTE, John; **Elli Anahtar Çağdaş Düşünür: Yapısalcılıktan Postmoderniteye**, Çeviren: Barış Yıldırım, Açılımkitap, İstanbul, 2006, s. 331). İletişimsel eylem, dil ile bağlantılıdır ve iletişimsel eylemde konuşma eylemi önem arz eder (HABERMAS, Jürgen; **Communication and the Evolution of Society**, İngilizceye Çeviren: Thomas McCharty, Beacon Press, Boston, 1979, s. 40). Habermas, konuşma eyleminin bireyler arasında anlamaya yol açacağını vurgulamıştır. Habermas, "her konuşma eyleminin doğasında zaten bir anlamaya varma *telos*'u vardır", demiştir (Habermas'tan aktaran; SPECTER, Matthew G.; **Habermas: Entelektüel Bir Biyografi**, Çeviren: İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 165).

²⁰⁷ HABERMAS, **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine**, s. 423.

üzerindeki entelektüel etkisi devrimci olacak kadar derindir.²⁰⁸ Mead, gelecekte uzun yıllar boyunca etkili olması muhtemel, güçlü ve mühim bir teori sunmuştur.²⁰⁹ Mead'ın sosyolojik fikirleri, yaşadığı dönemde olduğu kadar bugün de önemlidir. Günümüzde insanları yalnızca DNA'nın talimatlarını uygulayan determinist psikologlar ya da insanı "etten oluşmuş bir bilgisayar" olarak gören yapay zekâ uzmanları çağında, Mead'ın benlik ve birey görüşü, yaklaşık bir yüzyıl önce formüle edilmesine karşın bugün de önemini korumaktadır.²¹⁰ Mead, sosyal davranışa, zihne, benliğe, benliğin bölümlerine, benliğin gelişim aşamalarına, topluma, özellikle de zihin, benlik ve toplum arasındaki bağlantıya vurgu yapan argümanlarıyla sosyolojide adından sıkça söz ettiren bir filozof sosyologdur.

²⁰⁸ DEWEY, John; "The Work of Georg Mead", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 165.

²⁰⁹ RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 430.

²¹⁰ GOODWIN ve SCIMECCA, **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, s. 267.

Bölüm 4

SOSYOLOJİ TARİHİNİN ETKİLEŞİM USTASI: ROBERT EZRA PARK

“Park, sosyolojinin gelişiminde çeşitli biçimlerde önemli olmuştur” (George RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 48; George RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 200).

“Sosyolojik işlevselciliğin temelinde yatan sorsalsal toplumsal bütünleşmedir ve köklerinden kopmuş göçmen kitlesinin kapitalist kent üretken makinesiyle bütünleştirilmesi (ve sınıfsal olarak disipline sokulması) gereğine işaret eder. Şikago (Chicago) Okulu’nun tümü, akademik sosyolojinin kurucuları da dâhil olmak üzere, bu tema ile uğraşırlar” (Manuel CASTELLS, **Kent, Sınıf, İktidar**, s. 18).

“Ne yapabileceğimizi bilene kadar ne yapmamız gerektiğini bilmeyiz; insanların ne yapmaları gerektiğine dair yasalar kabul etmeden önce neler yapabileceklerini kesinlikle değerlendirmeliyiz” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 24-25).

“Sosyolojik araştırma günümüzde (1921) psikolojinin laboratuvar yöntemlerinden ya da tıbbın Pasteur ve hastalık yapıcı mikrop teorisinden önceki durumuna benzemektedir. Çok miktarda sosyal bilgi sadece belirli bir durumda ne yapılacağını araştırmak için toplanmış durumdadır. Sosyal teorileri kontrol etmek için gerçekler araştırılmamıştır. Sosyal problemler sağduyulu terimlerle açıklanmış ve

çoğunlukla bu doktrini destekleyen gerçekler toplanmış, var olan doktrinleri test eden gerçekler ise göz ardı edilmiştir" (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 67-68).

"İnsanın en büyük rakibi insandır" (Robert Ezra PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 20).

"Asimilasyonun temposu, ABD'de diğer herhangi bir yerde olduğundan daha hızlı seyretmiştir" (Robert Ezra PARK ve Ernest Watson BURGESS, **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, s. 10).

"Doğrusunu söylemek gerekirse, toplumlar arası temasların sonuçları birleştirici olmaktan ziyade bölücüdür. Beyaz ve renkli ırkların yakın temasa girdiği dünyanın bütün bölgelerinde ırk sorunları, tüm toplumsal problemlerin en zorlusudur" (Robert Ezra PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 182).

"İnsan ve toplum kendilerini iki yönlü olarak sunarlar. Aynı anda hem doğanın hem de şeheri maharetin ürünleridir. Tıpkı bir vahşinin elindeki taş çekicinin doğal adamın yapay bir uzantısı olarak görülmesi gibi, aletler, makineler, devletin resmi örgütlenmesi ve resmi olmayan 'siyasi makine' gibi teknik ve idari araçlarda doğal sosyal grubun az ya da çok suni uzantıları olarak düşünülebilir" (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 47).

"Dildeki, geleneklerdeki, örf ve adetlerdeki, alışkanlık ve ideallerdeki farklılıklar bireyleri ve toplumları birbirinden okyanuslar ve çöller kadar ayırır" (Robert Ezra PARK, **Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V**, s. 12).

"Şehir için, gazete büyük bir iletişim aracıdır ve kamuoyunun dayandığı bilgiyi sağlamak için çalışır. Gazetenin yerine getirdiği ilk işlev, köy dedikodusunun vaktiyle icra ettiğidir"

(Robert E. PARK ve Ernest W. BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 78).

“Tarih yorumlar, doğa bilimleri açıklar” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 38).

“Tarihsel olarak sosyolojinin kökeni tarihte olmuştur” (Robert E. PARK ve Ernest W. BURGESS, **Introduction to the Science of Sociology**, s. 23).

4.1. Park’ın Entelektüel Portresi

Robert Ezra Park, sosyoloji tarihinin mühim sosyologlarından biridir. Park, sosyolojinin öncüleri arasındadır. Klasik sosyolojide adı en fazla zikredilen sosyologlardandır. Park, sosyolojinin gelişiminde etkili olmuştur. Park, özellikle Amerikan sosyolojisinin inşasında, biçimlenmesinde ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Hatta Park, “Amerikan sosyolojisindeki en etkili kişi” olarak nitelendirilmiştir.¹ Park, Amerikan sosyolojisinin vitrininde yer alan bir düşünce ustasıdır.

Bilindiği üzere, Chicago Üniversitesi, 1920’ler boyunca Chicago Sosyoloji Okulu’nun gelişmesi için bir yaratıcı merkez haline gelmiştir.² Park da Chicago Sosyoloji Okulu’nun kilit figürü³, yani 1920’lerde ve 1930’larda Chicago sosyolo-

¹ BOSKOFF, Alvin; **Theory in American Sociology: Major Sources and Applications**, Thomas Y. Crowell Company, Inc., New York, 1969, s. 94.

² BULMER, Martin; “The Chicago School of Sociology: What Made it a ‘School’?”, **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 168.

³ LEVINE, Donald N.; “Robert Ezra Park”, **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 430.

jisinin anahtar sosyoloğu olmuştur.⁴ Park, kentin sosyal hayatı ve kültürü ile ilgili araştırmalarla ünlü Chicago Sosyoloji Okulu'nu kurmuştur.⁵ Chicago Okulu, Park etrafında inşa edilmiştir.⁶ Nitekim Park'ın adı Chicago Okulu ile özdeşleşmiştir.

Beri yandan Park, sembolik etkileşimciliğin öncülerindendir.⁷ Park, Chicago Okulu ile bağlantılı olan sembolik etkileşimciliğin inşasında ve gelişiminde etkili olmuş bir sosyologdur. Park, ayrıca kent üzerine çalışmalarıyla⁸ tanınmıştır. Park, kent sosyolojisinin kurucuları arasında yer almıştır. Park, "kent sosyoloğu"⁹ olarak ünlenmiştir.

Park, 14 Şubat 1864'te Pennsylvania'da Harveyville'de dünyaya gelmiştir.¹⁰ Park, işleri yolunda olan bir işadınının

⁴ IIAMMERSLEY, Martyn; **The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2005, s. 27.

⁵ WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, Prentice-Hall, New Jersey, 1991, s. 87.

⁶ BULMER, "The Chicago School of Sociology: What Made it a 'School'?", s. 178.

⁷ WALLACE ve WOLF, **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, s. 237.

⁸ PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Çeviren: Pınar Karababa Kayagil, Heretik Yayınları, Ankara, 2015. Park, dokuz bölümden oluşan bu kitabın önemli bir kısmını (altı bölümünü) yazmıştır. Kitabın başlığı da olan araştırma ("Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler") Park tarafından yazılmıştır.

⁹ ASHLEY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990, s. 328.

¹⁰ RITZER, George; **Klasik Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 50; RITZER, George; **Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013, s. 202.

oğludur. Park, yaşadığı kentin lisesinden mezun olduktan sonra babasının karşı çıkmasına rağmen, Minnesota Üniversitesi'ne gitmiştir. Bu üniversitede bir yıl okuduktan sonra tahsiline Michigan Üniversitesi'nde devam etmiştir.¹¹ Park, Michigan Üniversitesi'nden 1887 yılında mezun olmuştur. Park, gazeteci olmuş, 1887-1898 yılları arasında Chicago, New York, Denver, Detroit ve Minnesota'da günlük gazetelerde çalışmıştır.¹² Park'a kent hayatının renginin ve canlılığının değerini öğreten bu gazetecilik deneyimi olmuştur.¹³ Park, kentin göçmen sahalarının, oralarda yerleşen ve yaygınlaşan suçluların sefil durumlarını betimlemiştir. Kent ve sanayi toplumunun yaratmış olduğu "yeni kent insanı" üzerine odaklanmıştır. Nitekim Park'ın sonraki eserlerinin konularının çoğu, onun bir gazeteci olarak tecrübelerinden kaynaklanmıştır.¹⁴ Sözün kısası, Park'ın gazetecilik geçmişi, onun sosyoloji anlayışına etki etmiştir.¹⁵ İşte, bu yüzden Park, "gazeteci bir sosyolog"¹⁶ olarak tanımlanmıştır.

Park, 1898 yılında "haberlerin yaratıldığı tarzların deneysel bilgisinin daha ileri akademik çalışma ile genişletilebileceğine karar vermiş", bu yüzden Harvard Üniversitesi'ne

¹¹ COSER, Lewis A.; **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1977, s. 366.

¹² A.g.e. s. 367.

¹³ SLATTERY, Martin; **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 261.

¹⁴ COSER, Lewis A.; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, Çeviren: Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010, s. 324.

¹⁵ MORVA, Oya; **Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 127.

¹⁶ A.g.e., s. 126.

felsefe okumak için gitmiştir.¹⁷ Park, 1899 yılında Harvard Üniversitesi'nde William James ve Josiah Royce'un danışmanlığında felsefe alanında Yüksek Lisans derecesi almıştır. Daha sonra ise Almanya'nın Berlin kentine gitmiş ve orada Wilhelm Windelband ve Georg Simmel ile çalışmıştır.¹⁸ Tıpkı George Herbert Mead gibi Park da Harvard Üniversitesi felsefe bölümünde okumuş ve akademik çalışmalar nedeniyle Almanya'da bulunmuştur.¹⁹ Park, Alman felsefesinin ve sosyolojisinin etkili isimleri olan Windelband ve Simmel'in temel fikirleri önemsemiştir.

Park, Berlin'de üç yıl kalmış ve Simmel'in öğrencisi olmuştur.²⁰ Park, özellikle 1899-1900 yılları arasında Berlin'de Simmel'in derslerine devam etmiş²¹ ve ondan çok etkilenmiştir. Simmel, Park'ın entelektüel öğretmeni/kılavuzu olmuştur.²² Park'ın aldığı en önemli tek sosyolojik eğitim, Simmel'in dersleridir.²³

Park, Almanya'da Heidelberg Üniversitesi'nde filozof Wilhelm Windelband'ın gözetimi altında hazırladığı "Kitle

¹⁷ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 324.

¹⁸ MARTINDALE, Don; *The Nature and Types of Sociological Theory*, Iloughton Mifflin Company, Boston, 1960, s. 253.

¹⁹ FISHER, Berenice M. ve STRAUSS, Anselm L.; "George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology", *The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I* (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 183.

²⁰ MAIGRET, Éric; *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, Çeviren: Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 61.

²¹ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 328.

²² WALLACE ve WOLF, *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, s. 238.

²³ RITZER, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, s. 51; RITZER, *Sosyoloji Kuramları*, s. 203.

ve Kamu” adlı doktora tezini bitirmiştir.²⁴ Park, akademik çalışmalarına devam etmek ve üniversitede akademisyen olmak niyetiyle ülkesi olan Amerika’ya dönmüştür.

Park, felsefe dersleri vermek üzere Harvard Üniversitesi’nde görev yapmaya başlamıştır. Burada altı yıl çalışmış, akademi dünyasından usanmış olduğunu anlamış ve “gerçek dünya”ya dönmeye karar vermiştir. Amerika’daki ve dünyanın diğer yerlerindeki ırk ilişkilerine karşı büyük bir ilgi duymaya başlamıştır. Bu çerçevede, Kongo’da Belçikalıların yaptıkları sömürgecilik canavarlıklarını anlatan yazılar yazmıştır. Ayrıca siyah derili halkın içinde yaşadığı şartları gözleriyle görmek için Güney’de dolaşmıştır. Bu gezisi sırasında Tuskegee Enstitüsü’nün başkanı Booker T. Washington ile tanışmıştır.²⁵ Park, dokuz yıl boyunca Amerikalı zenci lider Booker T. Washington’ın yanında sekreterlik yapmış ve “Amerika’da ırk sorunu” konusunda önemli bilgiler edinmiştir.²⁶ O yıllarda Park, siyahların sosyal sorunlarını, Amerika’nın en şiddetli sorunu olarak görmüştür.²⁷ Park, Amerika’daki ırk ayrımına ve ırkçılık problemi üzerine kafa yormuştur. Park, ırkçılık başta olmak üzere ülkesinin ana problemleri üzerine düşünmüş ve Amerika’daki ırk sorununun ortadan kalkması için elini taşın altına koymuştur.

Park, 1914 yılında elli yaşındayken üniversitede yeniden bir akademik kariyere atanmıştır. Park, W. I. Thomas’ın önerisiyle, “Amerika’da Siyahlar” üzerine bir ders vermek için Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’ne davet edilmiş, kısa süre sonra bu bölümün sürekli bir üyesi olmuştur. Park, 1936 yılına kadar aynı bölümde öğretim üyesi olarak görev

²⁴ COSER, Lewis A.; “Amerikan Eğilimleri”, Çeviren: Alâeddin Şenel, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (iç.), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, V Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 328-329.

²⁵ A.g.m., s. 329.

²⁶ SLATTERY, **Sosyolojide Temel Fikirler**, s. 261.

²⁷ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 325.

yapmıştır.²⁸ Park, 1936 yılından 1944 yılına kadar Fisk Üniversitesi'ndeki Nashville zenci enstitüsünde çalışmıştır.²⁹ Park, Nashville, Tennessee'de 7 Şubat 1944 tarihinde vefat etmiştir.³⁰

Park, çok üretken bir yazar değildir. Park, *Göçmen Basını ve Onun Kontrolü*, makalelerinin bir araya getirilmesiyle oluşan üç ciltlik *Toplu Makaleler, Sosyoloji Bilimine Giriş, Eski Dünyanın Nakledilmiş Özellikleri* isimli eserleri yazmıştır.³¹ Park'ın, Burgess ile birlikte kaleme aldığı *Introduction to the Science of Sociology* (*Sosyoloji Bilimine Giriş*) eseri, sosyolojideki referans kitaplardan birisidir.³² Park ve Burgess'in 1921 yılında yayımlanan *Sosyoloji Bilimine Giriş* adlı kitap, "Amerikan sosyolojisinin ilk ciddi metni"³³, Amerika'da en fazla basılan ve en etkili sosyoloji ders kitabı³⁴, "Amerikan sosyoloji tarihinde en etkili ders kitabı" olarak kabul edilmiştir.³⁵ Park, söz konusu kitapla ünlenmiş bir sosyologdur. Bu metin, sosyolojinin klasikleri arasında yer almaktadır.

²⁸ A.g.e., s. 326.

²⁹ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 261.

³⁰ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 327.

³¹ COSER, *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*, s. 371.

³² GIRAUD, Claude; *Sosyoloji Tarihi*, Çeviren: Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019, s. 95.

³³ SWINGWOOD, Alan; *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 309.

³⁴ MARTINDALE, *The Nature and Types of Sociological Theory*, s. 256.

³⁵ VALIEN, Preston ve VALIEN, Bonita; "General Sociological Theories of Current Reference", *Modern Sociological Theory in Continuity and Change* (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1966, s. 81.

Park, sosyolojisini inşa ederken önemli düşünce ustalarından faydalanmıştır. Park, metodolojisini ve sosyolojisini oluştururken Auguste Comte, Herbert Spencer, Charles Darwin, Johann Wolfgang von Goethe ve Georg Simmel'in görüşlerinden istifade etmiştir.

Park, sosyoloji anlayışını şekillendirirken Auguste Comte'u önemsemiş ve takdir etmiştir. Park, Comte'un yalnızca sosyolojiyi yaratmadığını, aynı zamanda, ona bir isim, program ve diğer bilimler arasında yer verdiğini belirtmiştir. Park, toplumun doğal bilimini yaratmayı göze alan ilk kişi olmasından dolayı Comte'u övmüştür.³⁶ Park'a göre, Comte, sosyolojinin bağımsız bir bilim olarak tanınmasını sağlamıştır. Comte aslında sosyolojiyi yaratmamıştır fakat ona isim, bir program ve bilimler arasında bir yer vermiştir. Comte'un yeni bir bilim olarak sosyolojiye önerdiği program, siyasete ve tarihe doğa bilimlerinin pozitif metotlarının eklenmesidir.³⁷ Bu çerçevede, Park, Comte'un sosyolojinin ilk adı olarak "sosyal fizik" sözcüğünü kullandığını belirtmiştir.³⁸ Kısa- ca, Park, Comte'u sosyoloji sözcüğünü gündeme getiren ve sosyolojinin bir bilim olarak kabul görmesini sağlayan sosyolog olarak değerlendirmiştir.

Park'ın görüşlerini biçimlendirirken tesirinde kaldığı bir diğer sosyolog, Herbert Spencer'dır. Park, Spencer'ı "Comte'tan sonra sosyoloji tarihindeki ilk büyük isim"³⁹ olarak değerlendirmiştir. Park, Spencer'ın farklılaşma prensibin-

³⁶ COSER, **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, s. 376.

³⁷ PARK, Robert Ezra; **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, Çeviren: Damla B. Aksel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 7.

³⁸ PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Introduction to the Science of Sociology**, The University of Chicago Press, Chicago, 1970, s. 2-3.

³⁹ PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 39.

den söz etmiş⁴⁰, onu sosyolojinin kurucu babalarından birisi olarak görmüştür.

Park, sosyolojisini inşa ederken Darwinizm'den etkilenmiştir. Darwin'in Amerikan sosyolojisi üzerinde yoğun bir etkisi olmuştur. Park da bir Amerikan sosyologu olarak Darwin'den etkilenmiştir. Park'ın ekoloji konusundaki düşünceleri, Darwin'in çalışmalarının gölgesinde kalmıştır.⁴¹ Park, 19. yüzyılda evrim görüşüyle sosyoloji çalışmalarını doğrudan etkileyen Darwin'in metinlerini ciddiye almış ve onun fikirlerini takdir etmiştir.

Park, Batı'nın en büyük yazarlarından birisi olarak kabul edilen Goethe'nin düşüncelerinden faydalanmıştır. Hatta Coser, Park'ın sosyolojiye ilgisinin Goethe'nin *Faust* kitabını okumasıyla başladığını yazmıştır.⁴²

Park'ın temel fikirlerinin biçimlenmesinde en büyük pay, hiç kuşkusuz ki, Alman sosyolog Simmel'e aittir. Simmel, kendi döneminde ve kendinden sonra gelen sosyologların önemli bir kısmı üzerinde derin izler bırakmıştır. Simmel'in etkilediği sosyologlardan birisi de aynı zamanda öğrencisi de olan Park'tır. Park'ın "sosyolojik düşüncelerinin çoğu, Almanya'daki çalışmaları sırasında biçimlendi. Simmel'in sınıfında geçirdiği bir yarıyıl, muhtemelen onun yaşamındaki en önemli akademik yarıyıldı. Park'ın topluma bir etkileşimler sistemi olarak genel yaklaşımı ve onun, toplumsal çatışma, marjinal kişi, kent sakinlerinin nitelikleri ve toplumsal mesafe üzerine olanlar gibi daha spesifik düşüncelerinin hepsi Simmel tarafından kışkırtılmıştı."⁴³ Almanya'da Simmel'in üniversitede ders verdiği sınıfa bir ders yılının

⁴⁰ COSER, *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*, s. 375.

⁴¹ A.g.e.

⁴² A.g.e., s. 368.

⁴³ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 329.

yarısı (bir sömestr) devam etmiş olan Park, toplumu incelemek için temel görüş noktasını Simmel'den kazandığını yazmıştır.⁴⁴ Nitekim "Park'ın eserlerini okuyan hiç kimse Simmel'in derin etkisini gözden kaçıramaz."⁴⁵ Sözün kısası, Simmel, Amerikan sosyologlarını, özellikle de Park ve Chicago Okulu'ndan sosyologları etkilemiştir.⁴⁶ Simmel, Chicago Okulu'nun sosyologlarını, özellikle kent sosyoloğu olan Park'ın çalışmaları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Park, Simmel'in kent ve metropolün kültürü üzerine denemelerine çok itibar etmiştir.⁴⁷ Park'a göre, "Georg Simmel, şehrin sosyolojisine, hatta sosyal felsefesine kalburüstü bir katkı sağlamıştır."⁴⁸ Park, Simmel'in sosyolojisinin en mühim temsilcilerinden birisidir. Park'ı, "sosyoloji tarihinin ayrıntı ustası" olarak nitelediğim Simmel'in⁴⁹ Amerikan sosyolojisi-
 sindeki uzantısı olarak görmek gerekir. Simmel'in etkisiyle ve yönlendirmesiyle Park, Amerika'da üstü örtülen, gizlenen ve önemsizleştirilen sorunların üzerine gitmiş, Amerikan toplum yapısının en ince detaylarını keşfetmek için titiz bir çalışma yürütmüştür.

⁴⁴ WALLACE ve WOLF, *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, s. 240.

⁴⁵ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 186.

⁴⁶ GIRAUD, *Sosyoloji Tarihi*, s. 73.

⁴⁷ ASHLEY ve ORENSTEIN, *Sociological Theory: Classical Statements*, s. 328.

⁴⁸ PARK, Robert Ezra; *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 126.

⁴⁹ KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji Tarihi 5: Nietzsche, Tönnies, Simmel ve Sombart'ın Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 141.

4.2. Park'ın Metodolojisi

Park, diğer klasik sosyologlar (Comte, Spencer, Simmel, Max Weber, Émile Durkheim ve Vilfredo Pareto vb.) gibi sosyolojinin metodolojik problemine duyarsız kalmamıştır. Park, sosyolojik metodolojinin ana sorunları üzerine düşünmüştür. Park, sosyolojide, özellikle de Amerikan sosyolojisinde sıkça kullanılan saha araştırmasına dair önemli saptamalar yapmıştır. Bunun yanı sıra Park, Amerikan sosyologlarının önemli bir kısmından farklı olarak sosyolojik çözümlemelerinde tarihe yönelme hususunda büyük bir hassasiyet göstermiştir. Park'ın metodolojisini açıklarken, ilk olarak onun saha araştırmasına yönelik tespitlerine, ikinci olarak ise tarihe dair tezlerine ana hatlarıyla yer vereceğim.

4.2.1. Park'ın Saha Araştırmasına Yönelik Tespitleri

Park, sosyolojide saha araştırmaları konusunda ünlü bir isimdir. Park, özellikle kent üzerine yapmış olduğu saha çalışmalarıyla sosyolojide ses getirmiştir. Park, sosyolojik verilerinin bir kısmını alandan toplamaya gayret etmiştir. Park, öncelikle, sosyolojinin felsefe ve teori ağırlıklı yapısından saha araştırmasına yönelmesine ilişkin süreci anlamaya çalışmıştır.

Park, sosyolojinin “tarih felsefesi”nden “toplumun bilimi”ne ve “sosyal araştırma” aşamasına geçiş sürecine kafa yormuştur. Park'a göre, sosyolojinin ilk dönemi, Comte ve Spencer dönemidir. Bu dönemde sosyoloji, görkemli bir biçimde tasarlanmış, bir tarih felsefesidir. Sosyoloji, gelişme (evrim) “bilimidir.” Sosyolojinin ikinci evresi, “okullar” dönemidir. Bu aşamada sosyolojik düşünce, farklı okullarda dağılmış bir biçimde, sosyolojinin kendi sorduğu soruları cevaplayabilmek için araması gereken gerçekleri ve bakış açısını betimleme gayreti içine dalmış durumdadır. Sosyolojinin son dönemi ise, “soruşturma ve araştırma” dönemidir. Bu aşama sosyolojinin 20. yüzyılın başlarında içinde bulun-

duğu dönemdir.⁵⁰ Park, sosyolojinin “araştırma” döneminde, yani 1920’lerde “deneysel bir bilim olma” yolunda çaba gösterdiğini belirtmiştir. Park, sosyal hayatın her alanında, endüstride, siyasette ve dinde deneysel çalışmaların yoğunlaştığını vurgulamıştır.⁵¹ Park, sosyolojide deneysel çalışmaları önemsemiştir. Park, sosyolojinin “deneysel bir bilim olma” yönündeki girişimlerini desteklemiştir.

Bilindiği üzere, Park, sosyolog olmadan evvel bir muhabirdi. Bu tecrübe onun, kent problemlerinin ve kişisel gözlem vasıtasıyla alanda veri toplamaya girişme ihtiyacının önemini kavramasını sağlamıştır.⁵² Park, keşfetmekten hoşlanan bir sosyologdur. Park, kumarhanelerin ve esrarkeş batakhanelerin peşine düşmüş, oraları incelemiştir. Park, kent hayatının ayrıntıları hakkında yazmış, sahaya giderek gözlem yapmış, katılımcı gözlem tekniklerini en iyi bir biçimde kullanmıştır.⁵³ Park, Amerika’da kumarhanelere giden, uyuşturucu kullanan ve illegal işlerle uğraşan kişilerin ruhî durumlarını, tutum ve davranışlarını, kısacası onların dünyalarını anlamaya çalışmıştır. Park, Amerika’da batakhanelerde hayatlarını sürdüren insanları araştırmayı kendisine dert edinmiştir. Park, Amerikan toplumun küçük ve önemsiz gibi gözüken/gösterilen kamburlarını görünür hale getirmiştir. Park, Amerikan toplumunun sıkıntılarını en ince ayrıntılarına kadar tahlil etmiştir.

Park, eserlerinde sosyal araştırmaların ve istatistiklerin kullanılmasına karşı çıkmış ve “alan araştırması”nı tercih

⁵⁰ PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 67.

⁵¹ **A.g.e.**, s. 68-69.

⁵² RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 48; RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 201.

⁵³ RITZER, **Klasik Sosyoloji Kuramları**, s. 50; RITZER, George; **Modern Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2012, s. 64; RITZER, **Sosyoloji Kuramları**, s. 202.

etmiştir.⁵⁴ Park, başka araştırmacılara ait verileri, bulguları ve bilgileri kullanmaktan ziyade kendi yapmış olduğu alan araştırmalarındaki verileri kullanmayı esas almıştır.

Park, saha araştırmasında “katılmalı gözlem” ve “olgu toplama” tekniklerini önemsemiştir.⁵⁵ Park, sosyal veri toplamak için doğrudan gözlemi ya da katılımcı-gözlemsel yaklaşımı⁵⁶, alan gözlemine, görüşme (mülâkat) tekniğini ve örnek-olay toplama metotlarını kullanmıştır.⁵⁷ Park, özellikle de ekolojik gelenekte önemli bir yer tutan, “vaka-inceleme”/“örnek olay inceleme” (case-study) ve hayat-tarihi (life-history) yaklaşımın bir terkibi olan “doğal tarih tekniği”ni kullanmıştır.⁵⁸ Ayrıca Park, , karşılaştırma metoduna önem vermiş, sosyolojik metodun özü olarak gördüğü “karşılaştırmalı”⁵⁹ analizlere ehemmiyet vermiştir.

Sözün kısası, Park, Chicago’da deneysel araştırmaların gelişimine katkıda bulunmuştur. Chicago’da örnek olay inceleme üzerine odaklanmıştır.⁶⁰ Park, saha araştırmalarında örnek olay incelemesini en iyi kullanan sosyologlardan birisi olmuştur. Park, hem makro sorunlara hem de mikro prob-

⁵⁴ GOODWIN, Glenn A ve SCIMECCA, Joseph A.; **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 358.

⁵⁵ SLATTERY, **Sosyolojide Temel Fikirler**, s. 266.

⁵⁶ ASHLEY ve ORENSTEIN, **Sociological Theory: Classical Statements**, s. 477.

⁵⁷ FISHER, Berenice M. ve STRAUSS, Anselm L.; “Etkileşimcilik”, Çeviren: Kurtuluş Dinçer, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (iç.), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, V Yayınları, İstanbul, 1990, s. 472.

⁵⁸ KINLOCH, Graham C.; **Sociological Theory Its Development and Major Paradigms**, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977, s. 111.

⁵⁹ PARK ve BURGESS, **Introduction to the Science of Sociology**, s. 23.

⁶⁰ HAMMERSLEY, **The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition**, s. 69.

lemlere yaptığı saha araştırmalarıyla çözüm üretmek için çaba göstermiştir.

4.2.2. Park'ın Tarihe Dair Tezleri

Park, sosyolojik metodolojisinde tarihi ciddiye almıştır. Park, metodunda tarih bilgisini referans kabul etmiştir. Çünkü Park, sosyolojinin köklerinin tarihe uzandığının farkına varmıştır.

Park, öncelikle tarihin neliğine bir açıklama getirmiştir. Park, tarihin başta sosyoloji olmak üzere tüm sosyal bilimlerin temeli olduğuna işaret etmiştir. Bu hususta, Park, “tarih, diğer bütün sosyal bilimlerin büyük anne bilimidir. İnsan hakkındaki hiçbir şeyin tarihe yabancı olmadığı söylenebilir. ... Tarihte ve onunla bağlantılı etnoloji, folklor ve arkeoloji gibi bilimlerde, sosyolojinin açıklamak istediği insan doğasının ve deneyiminin somut kayıtlarına sahibiz”⁶¹, şeklinde ufuk açıcı bir tespit yapmıştır.

Park, “tarih asla tekerrür etmez”⁶², demiştir. Park’a göre, tarih, olaylar dünyasıyla ilgilenir. Olan her şey tarih değildir. Fakat önemli olan ya da olacak her olay tarihtir.⁶³ Park, tarihin, geçmişin kendini şimdiki zamana dayattığını⁶⁴, yani geçmişin kendisini şimdiki zamanın üzerinde etkili kılmaya çalıştığını ileri sürmüştür.⁶⁵ Park, tarihin ne olduğunu analiz ettikten sonra tarih-sosyoloji bağlantısına yoğunlaşmıştır.

⁶¹ PARK, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I*, s. 65.

⁶² PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 6.

⁶³ *A.g.e.*, s. 8.

⁶⁴ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 39.

⁶⁵ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 42.

Park, sosyolojinin saha araştırmasının yanı sıra tarihe yaslandığını vurgulamıştır. Park'a göre, "tarihsel olarak sosyolojinin kökenleri tarihe dayanır. Bir bilim olarak varlığını, tarihsel gerçeklerin açıklanmasında kesin yöntemlerin kullanılmasına borçludur."⁶⁶ Park'ın metodunda sosyolojinin tarih ile olan sağlam bağına işaret etmiştir.

Park, tarih ile sosyolojinin metodolojik bakımdan benzerliğine dikkat çekmiştir. Hatta Park, süreç içinde tarih ile sosyolojinin iç içe geçtiğine güçlü bir biçimde vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, Park, şu ilgi çekici değerlendirmeyi yapmıştır: "Teoride tarihin ve sosyolojinin amacı ve yöntemleri arasında net ayrımlar yapmak mümkün olmakla birlikte, pratikte iki bilgi türü neredeyse fark edilmeyen derecelerde birbirine geçer. Sosyolojik bakış açısı, tarihçinin 'dönemlerin' incelenmesinden kurumların incelemesine geçtiği andan itibaren tarihsel bir araştırma içerisinde ortaya çıkmaktadır. Kurumların tarihi, yani aile, kilise, ekonomik kurumlar, siyasi kurumlar vb. kaçınılmaz olarak karşılaştırma, sınıflandırma, sınıf isimleri veya kavramlarının oluşumu ile sonunda bir yasa formüle edilmesine yol açmaktadır. Bu süreçte tarih doğal tarih olur ve doğal tarih de doğa bilimine geçer. Kısacası tarih sosyoloji haline gelir."⁶⁷

Netice itibariyle, Park, sosyologların genellikle üzerinde durmadığı ilginç konuların ve sorunların peşine düşmüştür. Park, yeni bir şey keşfetmek için uğraş vermiştir. Park, toplum sorunlarına çözüm bulmak için büyük bir çaba göstermiştir. Park, küçük ölçekli ve büyük ölçekli sosyal problemleri anlamak ve onlara doğru çözümler üretmek için saha araştırmasına ve tarih bilgisine büyük önem vermiştir.

⁶⁶ PARK, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I*, s. 38.

⁶⁷ A.g.e., s. 29.

4.3. Park'ın Sosyal Teorisi

Park'ın sosyal teorisini açıklarken ilk önce onun insan doğasına ilişkin fikirlerine, ikinci olarak birey ve toplum bağlantısına dair düşüncelerine, üçüncü olarak sosyal süreçlere yönelik tezlerine ve son olarak ise sosyal kontrol konusundaki görüşlerine yer vereceğim.

4.3.1. Park'ın İnsan Doğasına İlişkin Fikirleri

Park, her ne kadar sosyolojik metodolojisinde sosyoloji ile tarih arasındaki yakınlığa ve benzerliğe dikkat çekmiş olsa da onların birbirlerinden farklı ve özgün bilimler olduğu gerçeğine işaret etmiştir.

Park, sosyolojinin tarih ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerle yakın ilişkilerinin olduğunu belirtmiştir. Park'a göre, önemli olan söz konusu sosyal bilimlerin benzerlikleri değil, farklılıklarıdır. Zira farklı sosyal bilim disiplinleri pratikte birbirleriyle ne kadar örtüşürse örtüşsün, onların sınırlarının tanımlaması icap eder. Meselâ, Park, sosyoloji ile tarih arasındaki temel farklılığın bir kelimeyle özetlenebileceğini ifade etmiştir. Park'a göre, hem tarih hem de sosyoloji, bir insanın insan olarak hayatıyla ilgilenir. Bununla birlikte, Park, tarih biliminin somut olayları bulundukları zaman ve mekânda oldukları gibi yeniden üretmeyi ve yorumlamayı hedeflediğini; sosyolojinin ise zaman ve mekândan bağımsız olarak insan doğasına ve topluma ilişkin doğal yasalara ve genellemelere ulaşmayı amaçladığını ileri sürmüştür.⁶⁸ Böylece, Park, söz konusu iki bilimin temel farklılığına değinmiştir.

Park'a göre, insan doğası, uzun bir insan atalar nesebin-den miras alınmış "içgüdüler, yaradılışlar ve eğilimler" üze-

⁶⁸ A.g.e., s. 21.

rinde temellenen bir üstyapıdır.⁶⁹ Park'a göre, sosyoloji, insan doğasıyla ve toplumla ilgili doğa kanunlarına ve genellemelere varmayı araştıran bir bilimdir.⁷⁰ Park'a göre, sosyoloji, insanın ve toplumun doğasının araştırılmasına dayalı bir kehanet ve kontrolü amaçlar.⁷¹ Park, sosyolojinin ilgi alanının daha çok insan doğasını içerdiğini belirtmiştir.⁷² Park, "insanın insan doğasına ilgisi malumdur. Diğer insanların davranışlarıyla ilgilenmek insana özgü bir eğilimdir"⁷³, demiştir. Park'a göre, insan, insan olarak doğmaz. İnsan doğasının ayırt edici özelliklerini, akranları ile verimli temas, işbirliği ve çatışma içinde yavaş ve zahmetli bir şekilde elde eder.⁷⁴ Park, insan doğasının insan hayatının hafife alınmaması gereken bir yönü olduğunu bildirmiştir.⁷⁵ Park, insan ve toplum hayatında insan doğasının önemine dikkat çekmiştir.

İşte, bu yüzden Park, sosyolojinin insan doğası konusuna odaklanması gerektiğine işaret etmiştir. Çünkü Park'a göre, "insan doğasındaki sorunlar diğer tüm sosyal sorunların temelindedir. İnsan doğası, son yıllarda onu anlamaya başladığımız gibi, büyük oranda sosyal ilişkinin ürünüdür; bu nedenle toplumun kendisi kadar sosyolojik araştırmaların

⁶⁹ PARK, Robert Ezra; **İnsan Doğası: Sosyoloji Bilimine Giriş IV**, Çeviren: Çağla Taşkın, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 24.

⁷⁰ PARK ve BURGESS, **Introduction to the Science of Sociology**, s. 11.

⁷¹ **A.g.e.**, s. 129.

⁷² PARK, Robert Ezra ve BURGESS, Ernest Watson; **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, Çeviren: Pınar Sayar Kızılçalı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 71.

⁷³ PARK, **İnsan Doğası: Sosyoloji Bilimine Giriş IV**, s. 7.

⁷⁴ PARK ve BURGESS, **Introduction to the Science of Sociology**, s. 73.

⁷⁵ PARK, **İnsan Doğası: Sosyoloji Bilimine Giriş IV**, s. 10.

konusudur.”⁷⁶ Park, insan doğasının toplumu ve sosyal meseleleri ilgilendirdiğine dikkat çekmiştir.

Kısacası, Park’ göre, “sistematiik araştırması yakın tarihli olsa da insan doğasına ilişkin her daim belirli miktarda gözlem ve çok sayıda varsayım mevcut olmuştur.”⁷⁷ Park, 20. yüzyılda insan doğasına eğilen ana disiplinin sosyoloji olduğunun altını özenle çizmiştir.

4.3.2. Park’ın Birey ve Toplum Bağlantısına Dair Düşünceleri

Birey ve toplum, sosyolojinin en gözde sözcükleri arasında yer alır. Sosyolojide birey ve toplum, sosyologlar tarafından bazen birbirinden kopartılarak analiz edilmiş, bazen de birbirleriyle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Klasik sosyolojide birey ve toplumu birlikte ele alan, onların birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu vurgulayan sosyologlardan biri de, Park’tır.

Park, insanoğlunun, kendisine atfedilen niteliklerden çoğunu edindiği ortama “toplum” demiş⁷⁸, toplumun şüpheye mahal vermez biçimde bağımsız hareket yeteneği olan bireyler tarafından kurulmuş olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹ Park’a göre, “[toplumlar], birbirinden bağımsız olarak hareket eden, yalnızca var olmak için birbiriyle rekabet eden, birbirine meydan okuyan ve birbirini olabildiğince yararlı araçlar olarak gören bireylerden oluşur. ... [toplumlar] bireylerin kolektif bir şekilde hareket etme çabalarından oluşur-

⁷⁶ PARK, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I*, s. 70.

⁷⁷ PARK, *İnsan Doğası: Sosyoloji Bilimine Giriş IV*, s. 101.

⁷⁸ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 147.

⁷⁹ A.g.e., s. 211.

lar.”⁸⁰ Park, toplumun, birey gibi, daha genel bir eğilim üretmek maksadıyla karşılıklı olarak etkileşime giren çok sayıda küçük dürtünün ve eğilimin tesiri altında hareket ettiğini bildirmiştir.⁸¹ Park, aynı zamanda, bütün insanları kapsayan topluma daha yakından bakmaya çalıştığımız zaman, toplumun daha küçük gruplardan ve topluluklardan meydana geldiğini göreceğimizi bildirmiştir.⁸² Park’a göre, “toplum, mekânsal olarak ayrılmış, bölgesel olarak dağılmış ve bağımsız olarak hareket edebilme yetisine sahip bireylerden meydana gelmiştir.”⁸³ Park’a göre, toplum, farklı bireyler arasındaki etkileşimlerin ürünü olarak anlaşılır.⁸⁴ Park’a göre, toplum etkileşim olarak ele alınabilir. Toplum etkileşime indirgenebilir.⁸⁵ Kısaca, Park, toplum analizinde etkileşimi esas almıştır. Park, toplumun hem küçük gruplardan hem de karşılık ilişki ve etkileşim içinde olan ayrı bireylerden oluştuğunu düşünmüştür.

Park, “toplumu oluşturan kişiler, ...sosyal süreçlerin ürünüdür”⁸⁶, demiştir. Park, bireyin ve toplumun iç içe geçtiğini, bireyin diğer bireylerle ve gruplarla, herhangi bir grubun

⁸⁰ Park’tan aktaran; COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 321.

⁸¹ PARK ve BURGESS, **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, s. 86.

⁸² PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 147.

⁸³ PARK, Robert Ezra; **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**. Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 16.

⁸⁴ COSER, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 316.

⁸⁵ PARK ve BURGESS, **Introduction to the Science of Sociology**, s. 131.

⁸⁶ PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 81.

diğer gruplarla ilişkileri⁸⁷ üzerine kafa yormuştur. Park, birey ve toplum arasındaki etkileşimi incelemiştir. Park, bir süreç olarak etkileşimin detaylarını, farklı boyutlarını keşfetmek için çok emek harcamıştır. Park, etkileşimi ve etkileşim süreçlerini ayrıntılı olarak analiz etmiş bir ustadır.

Park'a göre, en temel sosyal süreç, hiç kuşkusuz ki, "etkileşim"dir. Etkileşim, iki şekilde, yani bireyler arasında ve gruplar arasında gerçekleşir. Etkileşimin ilk aşaması, "temas"tır. Temas, etkileşimin birinci aşaması ve sonraki aşamalarına hazırlıktır. En samimi temas biçimi, dokunmadır.⁸⁸ "Dokunma ve görme, fiziki temas, ilk ve en basit insan ilişkilerinin temelidir."⁸⁹ Park, yüz yüze etkileşim, dokunma, konuşma ve duymanın toplumu inşa eden bireyler arasında bir temas bağı kurduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Park, sosyal temas ifadesinin, dokunma, işitme ve görme duyularının tepkilerinden daha fazlasını ifade ettiğini bildirmiştir. Yani dil, edebiyat, basılı eserler, telefon, radyo ve sinema gibi kanallar vasıtasıyla temasın kapsamı genişlemiştir. Park'a göre, meselâ, karmaşık iletişim mekanizmasıyla gazete, Londra'daki, Tokyo'daki ve Moskova'daki olayları duyururken; sinema, aslında çok uzak yerlerden ve yabancı insanlardan manzaraları tüm o gerçeklik yanılsamasıyla bakişımıza sunar. Söz konusu mekanizmalar (gazete, sinema vb.)

⁸⁷ Park, bireylerin diğer bireylerle, grupların başka gruplarla ilişkilerinin yalıtma ya da temas şeklinde olacağını söylemiştir. Park, bireyin ait olduğu grubun üyelerinden mutlak yalıtımının söz konusu olmadığını belirtmiştir. Park'a göre, coğrafyada yalıtım, mekânsal ayrılık iken sosyolojide yalıtımın temel özelliği, iletişimden dışlanmış olmaktır. Coğrafi yalıtım şekilleri, iletişime engel olmalarından dolayı sosyolojik bakımdan önem arz ederler (PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 9-11).

⁸⁸ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 71.

⁸⁹ A.g.e., s. 106.

sayesinde insanlar, dünyanın farklı yerlerindeki insanlarla temas halinde olurlar.⁹⁰ Park, yaklaşık yüzyıl önce, çok isabetli bir biçimde, kitle iletişim araçlarının birbirlerinden çok uzak coğrafyalarda bulunan farklı toplumlarda yaşayan bireyler arasındaki teması arttırdığını vurgulamıştır.

Park, bir toplumun mekânsal olarak birbirinden ayrı fakat duygu, düşünce ve fikir alışverişi sayesinde sosyal olarak temas halinde olan üyelerinin “kolektif davranışa”⁹¹ yöneldiğini söylemiştir. Park’a göre, sosyolojinin bu noktada ilgilendiği şey, esasında bireyler ve gruplar arasındaki çeşitli sosyal temasların davranışı belirlediği gerçeğidir.⁹² Park, bireyler arasındaki sosyal temasların bireylerin davranışlarını biçimlendirdiğini ve onlara yön verdiğini öne sürmüştür.

Park, bireyler arasındaki sosyali teması, “birincil temaslar” ve “ikincil temaslar” olarak ikiye ayırmıştır. “Birincil temaslar, ‘samimi, yüz yüze birliktelikler’ iken ikincil temaslar, dışsal ve mesafeli beraberliklerdir.”⁹³ Park’a göre, birincil temaslar, aile içinde, özellikle ebeveynler ile çocuklar, anne ve baba arasında ortaya çıkan sevgiyle temsil edilen temaslardır. Bunun yanı sıra birincil temaslar, sevgililer, can yoldaşları ve yakın dostlar arasındaki arkadaşlık ve muhabbetle ortaya çıkan temaslardır. Bu temaslar ve kişisel ilişkiler, insan doğasının ve kişiliğinin geliştiği yuvalardır. Bu çerçevede Park. aile hayatını, mahalle ve köyü, birincil te-

⁹⁰ A.g.e., s. 71-72.

⁹¹ Park’a göre, sosyoloji temel bir bilim olarak kabul edilebilir ve kolektif davranışın bilimi olarak tanımlanabilir (PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 42). Park’ın kolektif davranış araştırması, onun sosyal teorisinin özüdür (HAMMERSLEY, *The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition*, s. 72).

⁹² PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 72.

⁹³ A.g.e., s. 75.

masların doğal sahası olarak ele almıştır. Park, birincil birliktelikte insanların hayatlarının neredeyse her anında temas halinde olduklarını belirtmiştir. Birincil temasların olduğu insan birlikteliklerinde, herkes diğer insanlar hakkında her şeyi bilir, davranış kulları mutlak, sosyal kontrol oldukça güçlüdür, aile ve bireyin statüsü sabittir.⁹⁴ Park, birincil temasların olduğu gruplarda ya da yerlerde insanların birbirlerini yakından tanıdıklarını bildirmiştir. Örneğin, Park, birincil temasların egemen olduğu “köyde herkes herkesi bilir. Herkes herkesi ilk adıyla çağırır”⁹⁵, diye yazmıştır.

Park, birincil temaslar ve ikincil temasları çözümlerken “birincil gruplar ve ikincil gruplar”dan söz etmiştir. Park birincil temasların birincil gruplarda, ikincil temasların ise ikincil gruplarda olduğunu ileri sürmüştür.

Park, birincil temasların olduğu grupları, “birincil gruplar” olarak nitelemiştir. Park, Charles Horton Cooley’in fikirlerini referans alarak⁹⁶, birincil grupları, “biz” anlayışının egemen olduğu samimi ve yüz yüze insan birlikleri olarak

⁹⁴ A.g.e., s. 76.

⁹⁵ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 130.

⁹⁶ Park, Cooley’in “birincil gruplar” konusundaki görüşlerini önemsemiş ve bu çerçevede Cooley’den şu alıntıyı yapmıştır: “Birincil gruplar derken; dayanışma, samimi ve yüz yüze ilişkiler gibi özellikler ile tanımlanan grupları kastediyorum. Bu gruplar, birçok açıdan birincildirler; ancak en başta, bireyin toplumsal doğasını ve ideallerini oluşturmakta merkezi bir yer işgal ederler. Yakın ilişkinin psikolojik sonucu; ortak bir bütünde kişiliklerin birleşmesi ve böylece kişinin kendi benliğinin, birçok amaç için, grubun ortak yaşamı ve amacı haline gelmesidir. Bu bütünlüğü betimlemenin belki de en kolay yolu bunun bir ‘biz’ yaratmasıdır; ‘biz’ kelimesinin doğal ifadesi olan sempati ve karşılıklı özdeşleşme birincil gruplar içinde yer alır. Böylelikle bir insan, bütünü hissederek yaşar ve temel amaçlarını bu histe bulur” (Cooley’den aktaran; PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 61).

ele almıştır.⁹⁷ Park, birincil gruplar olarak aile grubundan, akrabalık gruplarından ve komşuluk gruplarından söz etmiştir.

Park, karı ile koca, anne ile çocuk, baba ile oğul, akraba ile komşu arasındaki ilişkilerin esasında hayatın en samimi ve gerçek ilişkileri olduğunu düşünmüştür.⁹⁸ Park, bilhassa da bireyin münasebette bulunduğu en içten ve samimi ortamın ailesi olduğunu bildirmiştir.⁹⁹ Park, aileyi, yüz yüze, içten, duygusal, doğal ve samimi ilişkilerin hâkim olduğu bir sosyal grup olarak nitelemiştir.

Park, birincil temasların olduğu birincil grupları analiz ettikten sonra ikincil temasların yaygın olduğu ikincil grupları ele almıştır. Park, ikincil grupların ve ikincil temasların egemen olduğu yerlerin kentler olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, Park, kentin dokusunu detaylı bir biçimde çözümlenmiştir.

Bilindiği üzere, modern toplum, özünde kent toplumdur. Modern toplumun kültürü, kent kültürüne dayalıdır. Modern insan, kent insanıdır, kentin kültürüyle sosyalleşir. Bu çerçevede, bir kent sosyoloğu olan ve kentin her boyutunu tetkik etmeye çalışan Park da “modern insanın kültürü tipik olarak kent kültürüdür”¹⁰⁰, demiştir. Park, kent kültürünün ikincil temaslara dayalı olduğunun altını özenle çizmiştir.

Park’a göre, “şehir, medeni insanın doğal habitatıdır.”¹⁰¹ “Ekolojik şehir teorisi”nin önemli bir ismi olan Park’a göre, şehir/kent, modern bireylerin, belirli gelişim yasaları izle-

⁹⁷ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 105.

⁹⁸ A.g.e., s. 106.

⁹⁹ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 149.

¹⁰⁰ A.g.e., s. 180.

¹⁰¹ A.g.e., s. 39.

yen doğal bir ortamıdır. Kent, zaman içinde belirli mahalleler ve hususi banliyöler ile ilişkilendirilen karmaşık bir topluluklar ağı olarak genişlemiştir.¹⁰² Park, “Şehir: Kent Ortamında İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler” başlıklı ünlü araştırmasında, şehrin münferit insan yığınlarından, sosyal şartların uygunluğundan (sokaklar, binalar, tramvaylar, telefonlar, elektrik ışıkları vb.), kurumlar ve idari aygıtların (mahkemeler, hastaneler, okullar ve farklı alanlardaki memurlar vb.) oluşturduğu gruptan daha fazlası olduğunu belirtmiştir.¹⁰³ Park, söz konusu eserinde, “şehir, daha ziyade bir ruh haline, birtakım gelenek ve âdetlere ve bu âdetlerin özünde yer alan düzenlenmiş davranışlara ve duyarlılığa karşılık gelir. Başka bir deyişle şehir, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtikleri hayati süreci de kapsar; doğanın ve özellikle insan doğasının bir ürünüdür”¹⁰⁴, şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Park, zaman içinde kentin her bölgesinin ve mahallesinin, içinde yaşayanların karakter ve özelliklerinden bir şeyler aldığını, kentin her bir ayrı parçasının kaçınılmaz olarak içerdiği nüfusa özgü hassasiyetlerle bezendiğini vurgulamıştır.¹⁰⁵ Kent, içinde yaşayan bireylerin âdetlerinden ve alışkanlıklarından kök salmıştır. Kent, fizikî olduğu kadar ahlâkî bir örgütlenmeye de sahiptir.¹⁰⁶

Kısaca, Park’a göre, kent, sosyal toplumların mekânda örgütlenmesi, kendi evrimsel gelişme yasalarını izleyen bir

¹⁰² TURNER, Bryan S.; **Klasik Sosyoloji**, Çeviren: İdil Çetin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 329.

¹⁰³ PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 37.

¹⁰⁴ **A.g.e.**, s. 37.

¹⁰⁵ **A.g.e.**, s. 42.

¹⁰⁶ **A.g.e.**, s. 40.

örgütlenmesidir.¹⁰⁷ Park, kentin karmaşık bir dokuya sahip olduğunu bildirmiştir.

Park, kentin, bilhassa da insan ilişkilerinin çıkarlar ve para üzerinden tanımlandığı, genellikle rasyonel ve daha az şahsi olduğu büyük kentin (metropolün), kitlesel davranışın araştırılması için gerçek anlamda bir laboratuvar olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁸ Park, kentin doğal ve değişmeyen güçlerin tesiriyle meydana geldiğini belirtmiş ve kenti, insan doğasının bir ürünü olarak algılamıştır.¹⁰⁹ Park, kentin, insan doğasındaki iyiyi ve kötüyü aşırılıklarıyla gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹⁰ Park, kentin her türlü insana ev sahipliği yaptığına değinmiştir. Park'a göre, kent, yüzeysel ve maceracı bir karaktere sahiptir. Kent, sosyal ilişkileri karmaşık hale getirir, birbirleriyle uyumsuz birey tipleri yaratır.¹¹¹ Park'a göre, kent hayatının tipik özelliği, birbirini tanımayan ve anlamayan her türden insanın karşılaştığı ve iç içe yaşadığı bir yer olmasıdır. Kentin sokaklarında dirsek teması içinde olmalarına karşın bir anarşist ve kulüp müdavimi, aktör ve misyoner, bir kabileden gelen kimse ile rahip, tamamen ayrı dünyalarda hayatlarını sürdürürler.¹¹² Park, kentin birbirleriyle bağlantısı ve ilgisi bulunmayan bireyleri içerdiğine vurgu yapmıştır. Park, kentin farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen insanların yaşadıkları bir yer olduğunu söylemiştir. Park, kentte burjuva ile proleterin, okumuş ile cahilin, serseri ile normal bir insanın, kısacası kentte her türden insanın ikamet ettiğini dile getirmiştir.

¹⁰⁷ TURNER, *Klasik Sosyoloji*, s. 329.

¹⁰⁸ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 59.

¹⁰⁹ ASLANOĞLU, Rana A.; *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 26.

¹¹⁰ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 85.

¹¹¹ A.g.e., s. 79.

¹¹² A.g.e., s. 64.

Park, kentin sorunlu ve negatif tiplerin yaygınlaşmasına imkân tanıdığına işaret etmiştir. Park'a göre, "büyük şehirde; fakir, habis ve suçlunun yolu sağlıklı ve bulaşıcı bir yakınlıkla kesişir, bedenlen ve ruhen birbirini üretir."¹¹³ Bu yönüyle Park, kentin problemlili insanların çoğalmasını sağlayan bir yer olduğuna dikkat çekmiştir. Park, kentin, aynı zamanda, birbirini tanımayan, önemli bir kısmı sıkıntılı olan bireylerden meydana geldiğini, insan malzemesi bakımından oldukça karmaşık ve heterojen bir yapısının bulunduğunu dile getirmiştir.

Park'a göre, büyük kentlerin nüfusunun büyük bir kısmı, kiralık odalarda ve apartman dairelerinde, "tıpkı büyük bir otelin müşterileri gibi", karşılaşarak fakat birbirlerini tanımadan hayatlarını sürdürmektedirler. Bu durumun bir sonucu olarak küçük bir topluluğun samimi, içten ve kalıcı birlikteliklerinin yerini büyük kentte tesadüfi ve günlük ilişkiler almaktadır.¹¹⁴ Park'a göre, kent, özellikle de büyük kent, insanlar arasında soğuk, resmi, geçici ve yapay ilişkilerin yaygınlaştığı, yani ikincil ilişkilerin egemen olduğu bir mekândır.

Park'a göre, kent, ikincil temasların sosyal çevresidir. İkincil temasların olduğu birliktelikte bireyler, hayatlarının sadece bir ya da iki noktasında birbirleriyle temas halindedirler. Kentte birey anonim hale gelir. Bireyin hayatının en çok bir ya da iki yönü bilinir. Kentte eski birincil kontroller kaybolmuştur. Ailenin ve bireyin konumu belirsizdir. Birey sosyal skalada yukarı ya da aşağı doğru gerçekleşebilen ani değişimlere açıktır.¹¹⁵ Park, kentte insanların sosyal konumlarının hiçbir zaman kalıcı olmadığını, insanların hayat şart-

¹¹³ A.g.e., s. 84.

¹¹⁴ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 107.

¹¹⁵ A.g.e., s. 76-77.

larının olumlu ya da olumsuz anlamda her an değişebileceğini söylemiştir.

Park, kentlerin büyümesiyle birlikte bireylerin içinde bulundukları toplulukla aralarında kurdukları doğrudan ve yüz yüze olan birincil ilişkilerin yerini, dolaylı olan ikincil ilişkilerin aldığını ileri sürmüştür.¹¹⁶ Park'a göre, büyük kentlerde birincil gruplarda var olan içten ve samimi ilişkiler söz konusu değildir. Bu çerçevede, Park, şu tespiti yapmıştır: "Nüfusun sabit olmadığı; aile ve çocukların evin dışında, çoğunlukla şehrin farklı yerlerinde meşguliyetlerinin olduğu; binlerce kişinin yıllarca yan yana, baş selamı vermekten öte gitmeyen bir tanışıklık haliyle yaşadığı büyük şehirde, birincil grupların bahsedilen samimi ilişkiler zayıflar ve bu ilişkilerden güç alan ahlaki düzen bozulmaya başlar."¹¹⁷ Park, kentin karmaşık dokusunun insan ilişki biçimlerindeki doğallığı ve içtenliği tamamen tahrip ettiğini ileri sürmüştür.

Sonuç olarak, Park, sosyal hayatta somut ve şahsiden soyut ve gayri şahsiye dönüşümün Endüstri Devrimi ile başladığını bildirmiştir.¹¹⁸ Park, "köy ve kasabaların feodal toplumundan büyük ve kozmopolit şehirlerin modern dünya-toplumuna geçiş"¹¹⁹ sürecinden söz etmiştir. Park, köyde yaygın olan birincil temaslar ile kentte egemen olan ikincil temasları, birbirinden ayırmıştır.¹²⁰ Park, söz konusu iki

¹¹⁶ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 61.

¹¹⁷ *A.g.e.*, s. 62.

¹¹⁸ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 78.

¹¹⁹ *A.g.e.*, s. 125.

¹²⁰ Fakat Park, bazı durumlarda her iki temas türünün bir arada olabileceğini belirtmiştir. Bu duruma, çok etkilendiği, özellikle de Simmel'in "yabancı" toplumsal tipini örnek olarak vermiştir. Park'a göre, "sosyolojik anlamda 'yabancı', toplumsal ilişkilerinde birincil ve ikincil temasları birleştiren bireydir" (PARK, *Yalıtım ve*

farklı temas türü bağlamda köy ve kent ayrımı yapmıştır. Park, bir kent sosyoloğu olarak daha çok ikincil grupların egemen olduğu kente ve oradaki ikincil temaslara ve ilişki biçimlerine odaklanmıştır.

Uzun lafın kısıası, Park'a göre, şehir/kent, insan doğasını, sosyal süreçleri (etkileşim süreçlerini) incelemek için bir "laboratuvar" ve "klinik"tir.¹²¹ Park da toplumda ve kent hayatında oldukça önemli bir yer tutan etkileşim süreçlerin irdelemiştir.

4.3.3. Park'ın Sosyal Süreçlere Yönelik Tezleri

Park, sosyolojisinde etkileşim sözcüğüne ve sosyal süreçlere büyük bir ehemmiyet vermiştir. Park, sosyal süreçler üzerine detaylı analizler yapmıştır. Park, sosyal süreçler (etkileşim süreçleri) olarak "rekabet", "çatışma", "uyum" ve "asimilasyon"u ele almıştır.

Park, ilk olarak, bir etkileşim süreci olarak "rekabet" üzerinde durmuştur. Park'a göre, rekabet, en temel etkileşim süreçlerden biridir. Kendisinin deyişiyle, "etkileşimin dört temel çeşidi -rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon- arasından en basit, evrensel ve temel olanı rekabettir."¹²² Park, rekabeti evrensel bir olgu olarak fark edip tanımlayanların biyologlar¹²³ olduğunu belirtmiştir. Rekabetin evrimci "va-

Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V, s. 77). Park'a göre, "yabancı'nın sosyolojik açıdan önemi analizinde Simmel, konuya olağanüstü bir katkıda bulunmuştur. ... Kendi toplumsal mesafe kavramını Simmel, yabancı'nın yakın ve uzağın birleşimi olduğunu ifade ederken kullanır" (A.g.e.).

¹²¹ PARK ve BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 85.

¹²² PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 13.

¹²³ Park, insan ekolojisi teorisini arkadaşı Ernest W. Burgess ile birlikte geliştirmiştir. Park ve Burgess, biyolojiden bitki ve hayvan hayat biçimlerinin çevre ile ilişkileri içinde araştırılmasını, belirli

roluş mücadelesi”¹²⁴ formülünde betimlendiği biçimiyle genel muhayyilede yer ettiğini ve yaygın bir söylem haline geldiğini vurgulamıştır. Rekabetin biyolojiden önce iktisatla ilgili bir olgu olarak görüldüğünü dile getirmiştir. Park, rekabet ve bireysel özgürlük üzerine kurulu sosyal düzeni akla uygun hale getirme ve meşru gösterme girişimine ilk olarak 18. yüzyıl iktisatçılarının giriştiklerini bildirmiştir. Bu bağlamda, rekabetin Adam Smith ve fizyokratlar tarafından ortaya konulan bütün bir modern endüstri toplumu öğretisinin tohumu olma özelliği taşıdığını belirtmiştir. Park, “rekabet ticaretin can damarıdır” ifadesinin tüccarın düsturu olduğunu bize hatırlatmıştır.¹²⁵ Park, rekabet sözcüğünün iki çıkış noktası (varoluş mücadelesi ve geçim mücadelesi) olduğunu belirtmiştir. Rekabet sözcüğünün biyoloji ve ikti-

bir alanda dengeli ve birbirine bağımlı bir hayat tarzı veya topluluk oluşturan her özel tür tarafından meydana getirilen bir hayat ağını, kısacası ekosistemi anlatan “ekoloji” sözcüğünü ödünç almışlardır (SLATTERY, **Sosyolojide Temel Fikirler**, s. 262). Park, toplumu, evrim ve rekabetin doğal sürecine ve ekolojik düzene dayalı olarak görmüştür. Bu duruma binaen, Park, sosyal sistemin ekolojik, ekonomik, politik ve ahlâkî düzenlerden meydana geldiğini vurgulamıştır (KINLOCH, **Sociological Theory Its Development and Major Paradigms**, s. 110).

¹²⁴ Park, sosyolojik çözümlemelerinde Malthus ve Darwin’in eserlerinde ön plana çıkan, özellikle de Darwin tarafından çerçevesi genişletilen “varoluş mücadelesi” sözcüğünü ciddiye almıştır. Park’ın deyişiyle, “her ne kadar ‘varoluş mücadelesi’ ifadesi esasen Malthus tarafından kullanılmış olsa da bu ifadenin genel olarak bütün yaşam formlarına uygulanışı ilk kez Darwin, Wallace ve onların selefleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1859’da yayımlanan *Türlerin Kökeni* adlı eserinde Darwin, varoluş mücadelesi, doğa ve rekabet biçimleri, doğal ayıklanma, en güçlünün hayatta kalması, ayrışma ve türlerin nihai uzmanlaşması gibi konuları oldukça ayrıntılı biçimde analiz etmiştir” (PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 74).

¹²⁵ PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 11.

sat alanlarında birbirine paralel bir şekilde geliştiğini ifade etmiştir.¹²⁶

Park'a göre, rekabet, "var olma mücadelesi" biçiminde evrimci formülasyon içinde tanımlanan evrensel bir fenomendir. Rekabet, sosyal etkileşimin evrensel ve kökten ana şeklidir. Rekabet, hem insan toplumu içinde hem de doğal düzende evrensel ve sürekli. Rekabet, temas olmadan bir etkileşim biçimidir.¹²⁷ Park'a göre, "sosyal temas, ...etkileşimi başlatır. Fakat rekabet, açık ve net söylemek gerekir ki, *sosyal temas olmaksızın gerçekleştirilen etkileşimdir.*"¹²⁸ Park, bir etkileşim biçimi olarak rekabetin temas halinde ya da iletişim içinde olması mecburi olmayan bireyler arasındaki mücadele olduğunu altını özenle çizmiştir.¹²⁹

Park'a göre, "rekabet, toplumun dağıtım ve ekolojik örgütlülüğünün yaratıldığı bir süreçtir. Rekabet nüfusun bölgesel ve mesleki olarak dağılımını belirler. Modern yaşamın ayırıcı nitelikleri olan işbölümü ve bireyler veya bireylerin oluşturduğu gruplar arasındaki büyük örgütlü ekonomik karşılıklı bağımlılık, rekabetin ürünüdürler."¹³⁰

Park'a göre, rekabet, insanın ekolojik topluluk içindeki konumunu belirleyen bir süreçtir.¹³¹ Park'a göre, rekabet, ekonomik bir düzende konum mücadelesidir.¹³² Toplumda rekabet, sınırsız değildir. Çünkü her zaman bireyin vahşi ve bencil dürtülerine karşı set çeken adetler ve yasalar bulun-

¹²⁶ A.g.e., s. 73.

¹²⁷ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 317.

¹²⁸ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 13.

¹²⁹ A.g.e., s. 99.

¹³⁰ A.g.e., s. 16.

¹³¹ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 317.

¹³² PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 236.

maktadır.¹³³ Park, kanunların bireyler arasında acımasızca gerçekleşme potansiyeli taşıyan rekabeti sınırlandırdığını, rekabetin daha insanî bir çerçevede gerçekleşmesine katkıda bulunduğunu vurgulamak istemiştir.

Sözün kısası, Park, toplumu rekabetçi işbirliği tarafından inşa edilen bir oluşum olarak tanımlamıştır.¹³⁴ Park, rekabet sürecinin sosyal yapılar/sosyal düzen ile ilişkisini tespit etmiştir. Park, “rekabet” ile “ekonomik denge” arasında ilişki olduğunu söylemiştir.¹³⁵ Park, rekabetin bir mücadele biçimi olduğunu söylemiştir.¹³⁶ Park, rekabetin canlılar dünyasında evrensel olduğunu belirtmiştir.¹³⁷ Rekabetin özgür bir toplumda sınıfları ve kastları yok ettiğini iddia etmiştir.¹³⁸ Park, rekabetin tarafların birbirlerini rakip ya da düşman olarak gördüklerinde çatışma halini aldığını vurgulamıştır.¹³⁹ Park, insanlardan meydana gelen toplumda rekabetin her zaman diğer süreçlerle, yani çatışma, uyum ve asimilasyonla iç içe olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁰ Park, bir sosyal etkileşim süreci olan rekabetin bireyler arasında çatışma eğilimini arttırdığını belirtmiştir.

Park, ikinci olarak, bir etkileşim türü olarak “çatışma”ya yoğunlaşmıştır. Park, çatışmayı, bir sosyal süreç, yani etkileşim süreci olarak değerlendirmiştir. Park, çatışma sürecini hem bireyler hem de bireylerin inşa ettiği toplum açısından ayrıntılı bir biçimde tartışmıştır.

¹³³ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 164.

¹³⁴ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 79.

¹³⁵ A.g.e., s. 18.

¹³⁶ A.g.e., s. 99.

¹³⁷ A.g.e., s. 17.

¹³⁸ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 13.

¹³⁹ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 14.

¹⁴⁰ A.g.e., s. 13.

Park'a göre, çatışma, her zaman bilinçli ve kişisel olan bir süreçtir.¹⁴¹ Park, bilinçli bir süreç olarak çatışmanın en derin duyguları ve en güçlü tutkuları harekete geçirdiğini, büyük bir dikkat ve yoğun bir çaba gerektirdiğini dile getirmiştir.¹⁴² Park, çatışmanın dinamik bir süreç olduğunu, bireylerin duygu ve davranışlarına büyük bir ivme kazandırdığını söylemiştir.

Park, insanın orijinal doğasında husumetin bulunduğunu¹⁴³, bunun da çatışmaya yol açtığını söylemiştir. Park, çatışmanın her zaman insanların ilgisini çektiğini belirtmiştir.¹⁴⁴ Bu hususta, Park, her zaman, muazzam bir ilgi gören, "çatışmanın tipik ve çarpıcı bir örneği" olarak savaştan söz etmiştir.¹⁴⁵

Park, toplumda çatışmanın yaygınlığına dikkat çekmiştir. Park'a göre, toplum, çatışma üzerine inşa edilmiştir. Başka bir deyişle, "toplum, çatışma temeli üzerine kurulmuştur."¹⁴⁶ Park, çatışmanın toplum açısından önemine değinmiş, toplumdaki farklı örgütlenmelere kaynaklık ettiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda, Park, şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Çatışma, toplumun örgütleyici kaidesidir. Tıpkı başka bireylerle temas ve çatışma halinde olmanın etkisi altında bireyin bir statü elde etmesi ve bir kişilik geliştirmesi gibi, bireylerden oluşan gruplar, diğer gruplarla çatışma halinde, birlik, organizasyon, grup bilinci kazanır ve birer çatışma grubu karakteristiğine bürünürler -diğer deyişle, birer parti, mezhep, ulus, vs. olurlar."¹⁴⁷ Park'a göre, rekabetin aksine çatışma, temasın vazgeçilmez unsur olduğu bir yarışma-

¹⁴¹ MORVA, *Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, s. 131.

¹⁴² PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 99.

¹⁴³ A.g.e., s. 102.

¹⁴⁴ A.g.e., s. 100.

¹⁴⁵ A.g.e., s. 102.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 178.

¹⁴⁷ A.g.e.

dır.¹⁴⁸ Park, çatışma sürecinde temasın etkili olduğunu bildirmiştir.

Park'a göre, çatışma, bireyin toplum içindeki konumunu belirleyen bir süreçtir.¹⁴⁹ Çatışma, aynı zamanda, bireyin toplumdaki yerini sağlamlaştıran¹⁵⁰ bir sosyal etkileşim türüdür. Park, çatışmanın birey açısından önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

Kısaca, Park, çatışma sürecine yoğunlaşmış, çatışmaya ilişkin teorik bir çerçeve sunmaya gayret etmiştir. Böylece, Park, "çatışma teorisi"nin¹⁵¹ temel temsilcilerinden birisi haline gelmiştir. Park, sosyolojisinde son derece önemli bir yer kaplayan etkileşim süreçlerini analiz ederken çatışmaya özel bir önem vermiştir. Park, çatışmanın bir "etkileşim biçimi"¹⁵² olduğunu öne sürmüştür. Park, çatışma sürecinin sosyal yapılar/sosyal düzen ile ilişkisini belirlemiştir. Park, "çatışma" ile "siyasi düzen" arasında ilişki olduğuna işaret etmiştir.¹⁵³ Park, çatışmayı bireyler arasında ve bireyin toplumla olan ilişkisinde cereyan eden önemli bir etkileşim süreci olarak ele değerlendirmiştir.

Park, üçüncü olarak, sosyal süreç olarak "uyum"a değinmiştir. Park, "uyum"u bir sosyal süreç ve bir etkileşim süreci olarak nitelendirmiştir. Park'a göre, "uyum, bireylerin ve grupların, rekabet ve çatışmanın yarattığı toplumsal sorunlara gerekli dâhili uyarlamaları yaptıkları süreçtir."¹⁵⁴ Park'a göre, rekabet ve çatışma süreci vasıtasıyla, bireyler arasında

¹⁴⁸ A.g.e., s. 99.

¹⁴⁹ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 317.

¹⁵⁰ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 100

¹⁵¹ Bu konuda şu eserime bakılabilir: KIZILÇELİK, Sezgin; *Sosyoloji Teorileri 2*, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994, s. 340-344.

¹⁵² PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 99.

¹⁵³ A.g.e., s. 18.

¹⁵⁴ A.g.e., s. 17.

bir uyum süreci başlar. Toplumda var olan gelenekler, kültür ve teknik, uyum sürecine işaret eder.¹⁵⁵

Park, uyum sürecinin sosyal yapılar/sosyal düzen ile ilişkisini göstermiştir. Park, bir sosyal süreç olarak “uyum/uzlaşma” ile “sosyal örgütlülük” arasında ilişki olduğunu gözler önüne sermiştir.¹⁵⁶

Kısaca, Park, uyumun birey ve toplum, özellikle de sosyal düzen bakımından önemli işlevlerinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Park, uyumun bir etkileşim süreci olduğuna işaret etmiştir. Park, uyumun rekabet ve çatışma yönelimli olan bireyler arasındaki sıkıntıları ve toplum içinde baş gösteren negatif durumları çözmede etkili bir süreç olduğunu bildirmiştir.

Park, son olarak, sosyal süreç ya da bir etkileşim türü olarak “asimilasyon” a odaklanmıştır. Park’a göre, asimilasyon, bir sosyal süreçtir. Park, asimilasyonun özellikle de karmaşık ve heterojen bir bünyesi olan modern toplumlarda yaygın olan bir süreç olduğuna dikkat çekmiştir.

Park, asimilasyonun “benzer kılmak” ya da “içine almak ve birleştirmek/bütün oluşturmak” anlamlarına geldiğini söylemiştir.¹⁵⁷ Park, asimilasyonun bir süreç olarak benzerleştirmeye kaynaklık ettiğini bildirmiştir. Bu çerçevede, Park, şu tespiti yapmıştır: “Toplumda bireylerin kendiliğinden bir başkasının dilini, karakteristik davranışlarını, alışkanlıklarını, davranış biçimlerini edindikleri bir süreç oluşur. Bireylerin ve birey gruplarının daha büyük gruplara dâhil edildiği bir süreç de vardır. Her iki süreç de modern ulusların oluşumuyla alakalıdır. Modern İtalyan, Fransız ya da Alman; birçok farklı ırk grubunun parçalanmış bölümler-

¹⁵⁵ MORVA, *Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, s. 131.

¹⁵⁶ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 18.

¹⁵⁷ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 35.

rinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Irklar arası çoğalma eski ırkı bozmuştur; etkileşim ve taklit ise dil, davranış ve resmi tutumda mutlak benzerlikler gösteren yeni ulusal tipler oluşturmıştır.”¹⁵⁸

Park, asimilasyonun göç problemiyle doğrudan ilişkili olduğu gerçeğine dikkat çekmiştir. Park’a göre, asimilasyon, göç olgusunun yol açtığı bir süreçtir. Kendi deyişiyle, “asimilasyon kavramı popüler kullanımda şu ana dek tanımlandığı kadarıyla anlamını göç sorunuyla olan ilişkisinden alır. Daha somut ve tanıdık terimler; soyut tabirler olan ‘Amerikalılaştırma’ ile ‘Amerikalılaştırmak’, ‘İngilizleştirmek’, ‘Almanlaştırmak’ gibi fiillerdir. Tüm bu sözcüklerin amacı, bir toplumun ya da ülkenin kültürünün, vatandaş olarak kabul edilmiş bir kimseye aktarılmasına aracı olan süreci tanımlamaktır. Asimilasyon, negatif anlamıyla ise bir ulussuzlaştırma sürecidir ve kavram bu şeklini Avrupa’da kazanmıştır.”¹⁵⁹ Park, asimilasyonun modern toplumlarda (Batı toplumlarında) gerçekleşen bir süreç olduğuna vurgu yapmıştır. Park, asimilasyonu izah ederken onun “intibak” ve “karışma” süreçlerinden farklı bir etkileşim süreci olduğuna vurgu yapmıştır.

Park, ilk olarak, asimilasyonun “intibak”tan farklı bir etkileşim süreci olduğunu iddia etmiştir. “İntibak, çatışmayı azaltan veya ortadan kaldıran, rekabeti kontrol eden, toplumsal düzende farklı çıkarlara sahip kişiler ve gruplar için temel bir güvenlik düzeyi oluşturan ve bu kişilerin çeşitli yaşam faaliyetlerini bir arada yürütebilmelerini sağlayan toplumsal ilişkiler ve tavırlar bütünüdür.”¹⁶⁰ Park, asimilasyonun bir “kaynaşma süreci” olduğunu belirtmiştir. “Asimilasyon, kişilerin ve grupların diğer kişi ve grupların anılarını, hislerini ve davranışlarını edinip, deneyim ve tarihlerini

¹⁵⁸ A.g.e.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 9.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 10-11.

paylaşarak ortak bir kültürel yaşama dâhil oldukları iç içe geçme ve kaynaşma sürecidir.”¹⁶¹ Park, bir yeni duruma intibakın hızla gerçekleştiğini, asimilasyonun içerdiği hassas değişimlerin ise aşamalı olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. İntibakta görülen değişiklikler yalnızca ani değil devrim niteliğindeyken, asimilasyon sürecindeki davranışların değişimi yavaştır. Ayrıca intibakta kişi ya da grup genellikle durumun farkında iken asimilasyonda süreç bilinçdışıdır, yani birey grubun ortak yaşantısıyla ve kültürüyle farkına bile varmadan bütünleşir, bütünleşmeye sebep olan olayları çok az algılar.¹⁶² Park, asimilasyonun doğrudan değil, dolaylı olarak teşvik edilebileceğini iddia etmiştir.¹⁶³ Park, asimilasyonun toplumda aşamalı gerçekleşen ve uzun süren bir süreç olduğundan bahsetmiştir.

Park, ikinci olarak, asimilasyonun “karışma”dan farklı bir etkileşim süreci olduğunu ileri sürmüştür. Park’a göre, “asimilasyon, karışmaktan farklı; ancak bununla yakından ilişkilidir. Irkların birleşmesi ve evlilikler yoluyla kaynaşmasıyla gerçekleşen karışma biyolojik bir süreçtir. Asimilasyon ise kültürlerin kaynaşmasıyla sınırlıdır. ... Karışma, ırk özelliklerinin evlilik yoluyla geçişiyle sınırlı olduğu halde, asimilasyonu ve toplumsal mirasların çapraz çoğalmasını doğal olarak teşvik eder.”¹⁶⁴ Park, biyolojik bir süreç olan karışma ile sosyo-kültürel ve politik bir süreç olan asimilasyonun birbirlerinden farklı olduğunu öne sürmüştür.

Son tahlilde, Park, asimilasyon sürecinin sosyal yapılar/sosyal düzen ile ilişkisini izah etmiştir. Park, “asimilasyon” ile “kişilik ve kültürel miras” arasında ilişkiye dikkat

¹⁶¹ A.g.e., s. 11.

¹⁶² A.g.e.

¹⁶³ PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 365.

¹⁶⁴ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 12-13.

çekmiştir.¹⁶⁵ Park'a göre, asimilasyon, çatışmanın azaldığı ve rekabetin denetim altına alındığı bir alışma sürecine vurgu yapar.¹⁶⁶ Park, asimilasyonu, göç sorunu ve ırk sorunu ile bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Park, "ırk sorunu bazen asimilasyon kavramı dâhilinde bir sorun olarak tarif edilir"¹⁶⁷, demiştir. Park, "bir asimilasyon problemi olarak Amerikalılaştırma"¹⁶⁸ üzerinde durmuştur. Park, asimilasyonu, kendi toplumundan farklı bir toplumdan gelen bireye, içinde yer aldığı toplumun kültürünü benimsetme süreci olarak görmüştür. Dolayısıyla Park, asimilasyonun intibak ve karışma süreçlerinden bir hayli farklı olan bir etkileşim süreci olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç olarak, Park, toplumu doğadaki diğer sistemlere benzer olarak ele almıştır. Toplumun ekolojik temeli, bilhassa da bireylerin ve grupların uzamsal dağılımı üzerine odaklanmıştır.¹⁶⁹ Park, "toplum doğanın bir parçası olarak, yani bir kunduzun barajı veya kuşların yuvaları gibi düşünülmelidir"¹⁷⁰, demiştir. Park, insanların devamlı olarak var olmak maksadıyla mücadele verdiklerini, buradaki temel sürecin rekabet olduğunu belirtmiştir. Bu tür mücadeleden hem bireylerin ve grupların bölgesel dağılımında hem de onların birbirine bağımlılığında görülen doğal düzenin ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu "biyotik" düzende rekabetin baskınlığa ve ardılığa dair ekolojik süreçlere yol açtığını, bu düzen-

¹⁶⁵ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 18.

¹⁶⁶ MORVA, *Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, s. 131.

¹⁶⁷ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 34-35.

¹⁶⁸ PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 364.

¹⁶⁹ KINLOCH, *Sociological Theory Its Development and Major Paradigms*, s. 109.

¹⁷⁰ PARK, *Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I*, s. 47.

deki başlıca etkileşim süreçlerinin “rekabet”, “çatışma”, uyum ve “asimilasyon” olduğunu iddia etmiştir.¹⁷¹ Park, sosyal hayatın ana/merkezî özelliklerini betimleyen genel kavramlar sistemi (rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon) geliştirmiştir.¹⁷² Park, söz konusu dört büyük sosyal sürecin, dört ana “sosyal düzen” biçiminin temelini teşkil ettiğini iddia etmiştir. Daha açık bir deyişle, ekonomik denge (rekabet), siyasal düzen (çatışma), sosyal örgütlenine (uyum) ve kültürel miras (asimilasyon) söz konusudur.¹⁷³ Park, temel sosyal süreçler/etkileşim süreçleri olarak ele aldığı rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyonun neliği izah etmiş ve onların birbirleriyle olan bağlantılarına yönelik olarak bazı saptamalar yapmıştır.

4.3.4. Park’ın Sosyal Kontrol Konusundaki Görüşleri

Sosyal kontrol, sosyolojinin ana konularından biridir. Sosyolojinin mimarlarından birisi olan Park da sosyolojik analizlerinde sosyal kontrol kavramını önemsemiştir. Çünkü toplumda düzeni, huzuru ve esenliği sağlayan ana etkenlerin başında sosyal kontrol gelir. Sosyal kontrol, bireylerin topluma uyumlu bir sosyal varlık olmalarında etkili olan bir aygıttır.

Park, toplumda ön plana çıkan sosyal problemlerin sosyal kontrol mekanizmasıyla bağlantılı olduğunu düşünmüş-

¹⁷¹ KINLOCH, Graham C.; **Sosyolojik Teori, Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar**, Çeviren: Tülin Günşen İçli ve Dursun Ayan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2014, s. 110.

¹⁷² WALLACE ve WOLF, **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, s. 87.

¹⁷³ LEVINE, Donald N., CARTER, Ellwood B. ve GORMAN, Eleanor Miller; “Simmel’in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi- I”, Çeviren: Gülay Kızılar, Georg Simmel, **Sosyolog, Sanatçı, Düşünür** (iç.), Editör: Jale Özata Dirlikyapan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 69.

tür. Park, “tüm sosyal sorunların nihayetinde sosyal kontrol sorunu olduğu ortaya çıkar”¹⁷⁴, şeklinde bir tespit yapmıştır. Park’a göre, sosyal kontrol, toplumun temel problemi ve merkezî/ana olgusudur.¹⁷⁵ Park, toplumun özünün kontrolü içerdiğini belirtmiş, “bireysel insandaki zihin gibi toplum da bir kontrol örgütüdür”¹⁷⁶, demiştir. Park, sosyal kontrolü toplumun ana unsurlarından birisi olarak görmüştür.

Park, toplumun ancak ve ancak bireyin bağımsız hareket edebilme faaliyetinin, bir bütün olarak grubun çıkarı adına kontrol edilmesiyle var olabileceğini iddia etmiştir. İşte, bu yüzden, Park’ın belirttiği gibi, sosyal kontrol meselesinin önemi açıktır ve ister istemez sosyolojinin ana sorunu haline gelir.¹⁷⁷ Park, sosyal kontrolü, sosyolojinin temel konularından ve sorunlarından birisi olarak görmüştür. Park’ın sosyoloji açısından sosyal kontrolü bu denli ciddiye alması, rastlantısal değildir. Çünkü sosyal kontrol tipleri toplumu biçimlendiren ve toplumda egemen olan olgulardır.

Park, toplumda etkili olan sosyal kontrol biçimleri olarak, gelenekler, örfler, âdetler, töreler, mitler, törenler, dinî ve siyasî inanışlar, dogmalar, öğretiler, kanunlar ve kamuoyunu ele almıştır.¹⁷⁸ Park, söz konusu sosyal kontrol biçimleri üzerinde durmuştur. Ben burada, Park’ın, daha orijinal bulduğum, bir sosyal kontrol şekli olan kamuoyuna ve onunla bağlantılı unsurlara dair temel fikirlerine kısaca değinmekle yetineceğim.

¹⁷⁴ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 71.

¹⁷⁵ PARK ve BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, s. 42.

¹⁷⁶ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 145.

¹⁷⁷ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 16.

¹⁷⁸ PARK ve BURGESS, *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II*, s. 71.

Park, bir sosyal kontrol kaynağı olarak kamuoyunun üzerinde titizlikle durmuştur. Park'a göre, kamuoyu, kentlerin örnek tekil ettiği ikincil ilişkiler üzerine inşa edilmiş olan toplumlarda önemli olmuştur. İkincil gruplarda ve kentlerde moda, göreneğin yerini almış ve âdetlerden ziyade kamuoyu sosyal kontrolde baskın güç haline gelmiştir.¹⁷⁹ Park, kamuoyunun mantığını ve sosyal kontrolle ilişkisini anlamak için kamuoyuyla bağlantılı olan basın, gazete, popüler dergi ve araştırma bürolarını ele almıştır. Kamuoyu ile irtibatlı aygıtların en önemlisi, günlük gazeteler, güncel yazının başka şekilleri ve kitaplardan ibaret olan basındır. Gazete, kentin sınırları içindeki en büyük iletişim mecrasıdır.¹⁸⁰ Park'a göre, "halkı kürsüsü" ya da "dördüncü sınıf" olarak nitelenen gazete, aslında, "gerçekleri satan bir dükkândır."¹⁸¹ Park, kamuoyunun gazetelerin tedarik ettiği enformasyona dayandığını bildirmiştir. Park'a göre, bir sosyal kontrol aracı olarak gazetenin ilk işlevi, aslında eskiden köy dedikodularının gördüğü işlevdir. Gazete ve popüler dergilerin yanı sıra araştırma büroları, aleniyeti bir sosyal kontrol aracı olarak kullanan bir aygıttır.¹⁸² Sözün kısası, Park, bir sosyal kontrol biçimi olarak kamuoyunun ve onunla iç içe olan basın, gazete, popüler dergi ve araştırma bürolarının toplumda kontrolü sağlamadaki rollerine işaret etmiştir.

Son tahlilde, Park, sosyal kontrolün toplumun merkezi olgusu ve sorunu olduğunu ifade etmiştir. Park'a göre, toplum, bir denetim örgütlenmesi olup, onun fonksiyonu, kendisini meydana getiren fertlerin içinde bulunan enerjilerini

¹⁷⁹ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 110.

¹⁸⁰ A.g.e.

¹⁸¹ PARK ve BURGESS, *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, s. 127.

¹⁸² PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 110.

örgütlemek, kaynaştırmak ve yönetmektir.¹⁸³ Park, insanın dünyaya içgüdüleriyle, tutkularıyla ve kontrolsüz istekleriyle geldiğini belirtmiştir. Park, uygarlığın insanın ilkel dürtülerini dengelemek için gerekli olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁴ Park, kontrolü, toplumun ayırt edici niteliklerinden birisi olarak ele almıştır.¹⁸⁵ Park, sosyal kontrol konusuna gereken ehemmiyeti vermiştir. Park, sosyal kontrolün temel işlevinin toplumun düzenini ve huzurunu sağlamak olduğunu inanmıştır.

4.4. Park'ın Güncelliği ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri

Park, sosyolojinin kalburüstü sosyologlarından biridir. Sosyolojinin, sosyolojik metodolojinin ve çağdaş sosyoloji teorilerinin gelişmesine ciddi katkılar yapmıştır. Park, toplumu ve kenti bir laboratuvar olarak görmüş, bu laboratuvarlarda her şeyi cesurca keşfetmeye gayret etmiştir. Park, sosyal sorunları çözümler üretmeye çalışmıştır. Park, masa başı bir sosyolog değildir. Gazetecilik tecrübesinin de etkisiyle sürekli sahada olmuş, insanları ve onların temel meselelerini doğrudan gözlemleme imkânına sahip olmuştur.

Park, Amerikan sosyolojisinin en etkili sosyologlarından biridir. Park, hem kıta Avrupası sosyolojisini Amerika'ya tanıtmış hem de Amerikan sosyolojisinde saha araştırmalarının önemine dikkat çekmiştir. Park, Amerikan sosyolojisinde ekol inşa etmiş bir sosyolog olarak ünlenmiştir. Park, sosyolojide "Chicago Okulu" ya da Chicago sosyolojisi diye bilen geleneğin inşasında ve gelişmesinde en büyük paya sahip olan sosyolog olarak tanınmıştır.

¹⁸³ COSER, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler*, s. 316.

¹⁸⁴ ASLANOĞLU, Kent, Kimlik ve Küreselleşme, s. 26.

¹⁸⁵ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 100.

Park, Chicago Okulu'nun "anahtar teorisyenleri"¹⁸⁶ arasındadır. Park, Chicago Okulu'nun büyük temsilcilerinden biridir.¹⁸⁷ Park, "1920'lerde ve 1930'ların başlarında gelişen Chicago Sosyoloji Okulu'nu yaratan, yönlendiren ve bir arada tutan Amerikalı sosyologdur."¹⁸⁸ Chicago Okulu'nun liderliği, önce W. I. Thomas ve Park arasında, daha sonra ise Park ve Burgess arasında paylaşılmıştır.¹⁸⁹ Park, Chicago sosyoloji ekolünün ana ismidir ve en etkili teorisyenidir.

Park'ın Amerikan sosyolojisi üzerindeki tesiri oldukça büyüktür. Park, Amerikan kentlerinin, bilhassa Chicago'nun Güneydoğu Avrupa'dan gelen göçmenlerle dolup taşıdığı bir dönemde, kent hayatının gelgitlerinden büyülenerek bağımsız bir kent sosyolojisi disiplini kurmuştur.¹⁹⁰ Park, Chicago Okulu'nun kent sosyolojisi, topluluk ve ırk ilişkileri üzerine yoğunlaşmasının arkasındaki büyük güç olarak nitelendirilmiştir.¹⁹¹ Park, Amerika'daki ırk problemlerine kafa yormuş, "ırk sorunları, tüm toplumsal problemlerin en zorlusudur"¹⁹², demiştir. Park, Amerika'daki ırkçılık sorununu gündemde tutmuştur. Park, Amerika'da beyazların siyalara yönelik baskılarını sürekli olarak gündeme getirmiştir. Park, Amerika'nın bugün de temel sorunu olan ırkçılık ve ayrımcılıktan yüzyıl önce söz etmiştir.

Park'ın sosyolojik tespitleri günümüzde de önemli ölçüde geçerliliğini sürdürmektedir. Park, isabetli sosyolojik çö-

¹⁸⁶ MORVA, *Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, s. 51.

¹⁸⁷ GIRAUD, *Sosyoloji Tarihi*, s. 95.

¹⁸⁸ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 261.

¹⁸⁹ BULMER, "The Chicago School of Sociology: What Made it a 'School'?", s. 170-171.

¹⁹⁰ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 261.

¹⁹¹ BRUCE, Steve ve YEARLEY, Steven; *The Sage Dictionary of Sociology*, Sage Publications, London, 2006, s. 224.

¹⁹² PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 182.

zümlemeleri nedeniyle sadece yüzyıl öncesinin sosyoloğu değil, aynı zamanda, günümüzün de sosyoloğudur.

Park, 1920'lerde yazmış olmasına rağmen bazı görüşleri bugüne, yani 2020'lere hitap etmektedir. Örneğin, Park'ın "her insan, her ne kadar üstü kapalı ve dolambaçlı da olsa, dünya üzerindeki diğer insanlarla gerçek anlamda temas halindedir"¹⁹³, şeklindeki saptaması, günümüzde sosyolojiyi yakından ilgilendiren küreselleşme tartışmalarıyla, özellikle de dünyanın "küresel köy"¹⁹⁴ olduğuna dair tespitle önemli ölçüde örtüşmektedir. Daha açık bir deyişle, Park'ın sosyal temasın iktisadi etkinliklerle küresel hale geldiğine dair şu kapsamlı saptaması, küreselleşmenin iktisadi boyutunu açıklamaya ışık tutmaktadır: "Sosyal temasın sınırları ticaret tarafından daha da öteye itilip en geniş ufuklara taşınmıştır. Ekonomistler, örneğin, küresel çaplı bir ekonominin sınırları içindeki bireyler ve toplumlar arası rekabet ve işbirliğinin oluşturduğu girift ve karmaşık iletişim labirentini toplum tanımına dahil ederler. Bilinçli olduğu kadar bilinç dışı gerçekleşen karşılıklı tesirlerin toplumsal ilişkiler tanımına dahli, bir köy misyoner toplumu üyeleri ile Afrika'nın ekvatorial bölgelerindeki vahşi insanlar arasında, solgun yüzlü

¹⁹³ PARK, **Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V**, s. 72.

¹⁹⁴ Bilindiği üzere, Marshall McLuhan, ilk kez 1962 yılında yayımlanan *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu* eserinde; "elektrikli medyanın" ortaya çıkışmasına ve "küresel karşılıklı bağımlılığın" artmasına işaret eden "küresel köy" ("global village") sözcüğünü kullanmıştır (McLUHAN, Marshall; **Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu**, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 34). McLuhan, diğer kitaplarında da "küresel köy" konusunu incelemiştir (McLUHAN, Marshall; **Understanding Media-The Extentions of Man**, Routledge, London, 1964; McLuhan, Marshall ve POWERS, Bruce R.; **Global Köy: 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler**, Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2001).

uyuşturucu bağımlısıyla Varanasi'nin afyon tarlalarında çalışan koyu tenli Hindu işçiler arasında, kahvaltıda kahvesini yudumlayan adamla Cava Adası'ndaki kahve ekicisi arasında, Pasifik'teki bir yük gemisi ve bu gemiye yüklü baharatlarla gıda ürünleri satan Amerikalı bir toptancı ve perakendeci arasında 'temas'ı doğurur."¹⁹⁵ Görüldüğü üzere, Park, dünyanın birbirlerinden çok uzak olan farklı toplumlarında yaşayan insanların birbirlerinden kopuk olmadıklarını, herhangi bir toplumdaki bir insanın yapıp ettiklerinin başka bir toplumdaki bir bireyi doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirdiğini, dünyadaki bütün toplumlar ve bireyler arasında bir temasın olduğunu ileri sürmüştür.

Sonuç olarak, Park'ın sosyolojisi, Simmel'in öğretilerinin ardından, verili bir sosyal çevre içinde failer arasındaki ilişkilerin sosyolojisidir.¹⁹⁶ Bu çerçevede, Park, sosyolojide birey ve toplumun iç içe geçtiğini düşünmüş, ikisini yapışık olarak ele almıştır. Park, birey ve toplum arasındaki etkileşime odaklanmıştır. Park, sosyolojisinde etkileşim biçimlerini incelemiş, "etkileşimin dört temel çeşidi -rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon"¹⁹⁷ üzerinde durmuş, insan ekolojisi teorisiyle tanınan bir sosyolog olmuştur. Park, Herbert Blumer ve Howard Becker gibi önde gelen sembolik etkileşimcileri etkilemiştir.¹⁹⁸ Park, sembolik etkileşimci perspektife doğrudan katkıda bulunan düşünürlerden biridir.¹⁹⁹

Son tahlilde, modern sosyolojinin birçok alanı Park'a çok şey borçludur.²⁰⁰ Park, ırk sosyolojisi, kent sosyolojisi, çatışma teorisi ve sembolik etkileşimcilik alanındaki çalışma-

¹⁹⁵ PARK, *Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V*, s. 71-72.

¹⁹⁶ GIRAUD, *Sosyoloji Tarihi*, s. 95.

¹⁹⁷ PARK, *Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III*, s. 13.

¹⁹⁸ SLATTERY, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 262.

¹⁹⁹ WALLACE ve WOLF, *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, s. 237.

²⁰⁰ LEVINE, "Robert Ezra Park", s. 430.

lara yön vermiş bir kuramcıdır. Park, özellikle de topluma odaklanan ve bireyi ihmal eden makro sosyoloji geleneği ile bireye yoğunlaşan ve toplumu ikinci plana iten mikro sosyoloji anlayışına eleştirel yaklaşmış, toplum ve bireyi birbirleriyle yakından bağlantılı olarak ele almış, böylece makro sosyoloji ile mikro sosyolojiyi ilişkilendirme yönünde büyük bir çaba harcamıştır.

SONSÖZ

“Pareto’nun ideolojik nutuklarının zaman içinde büyük ölçüde benimsendiği dikkate alındığında, onun düşüncesinin toplum bilimleri üzerinde sürekli etkiye sahip olması muhtemeldir” (Lewis A. COSEY, **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, s. 371).

“George Herbert Mead insan eylemi ve etkileşiminin temel mekanizmalarını ortaya çıkarmıştır” (Jonathan H. TURNER, Leonard BEEGHLEY ve Charles H. POWERS, **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, s. 513).

“Ortak tavırlarımız olmadıkça haklara sahip olamayız” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 188).

“Bütün problemleri aynı anda çözmeyi beklemek bilimi dışı bir yöntemdir. Bunun yerine onlar üzerinde tek tek çalışmak gerekir” (Vilfredo PARETO, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, s. 33-34).

“Burjuvaziye yolunu değiştirmesi uyarısında bulunmayacağım ya da gelenekleri, beğenileri ya da önyargıları değiştirmesi için dua etmeyeceğim. İnsanları, burjuvazi veya toplumun genelinin çektiği hastalığı tedavi edecek bir reçeteye sahip olmadığımı inandırmaya da çalışmayacağım. Tam tersine. Bu gibi çözümler tartışmanın selameti için açıklıkla ifade ediyorum ki bana tamamen yabancı. Hastasının tüberküloz olduğunu bilen ama nasıl iyileştireceğini bilmeyen bir doktor gibiyim” (Vilfredo PARETO, **Demokrasinin Dönüşümü**, s. 48).

“Açık ki bir kuşağın kültür geleneklerinin bir sonrakine aktarılması gerekir” (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 66-67).

“Hiçbir kuruluş havada değildir ya da mekân içinde rasgele yüzmez. Her birinin kendi mad-

di zemini vardır” (Bronislaw MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 77).

“Alan araştırmamın benim fikir ve ilgilerimden, hatta önyargılarımdan etkilenmesi kaçınılmaz bir şey” (Bronislaw MALINOWSKI, **Kuzeybatı Melanezya’da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, s. 293)

“Toplumun kurumlarına karşı çıkabilmenin tek yolu, başka bir kurumsallaşma içeren daha üst bir toplum kurmaktır” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 191).

“...bireyin davranışı yalnızca ve yalnızca üyesi olduğu toplumsal grup içindeki davranışı açısından anlaşılabilir” (George Herbert MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 50).

“Tecrübelerimizin yorumlanmasına bağlı olarak öğretilerimizi ifade eder ve inançlarımızı yaratırız. Öte yandan, olgulara dair açıklamalarımız doğayı ve insan doğasını, insanı ve fiziksel dünyayı kontrol etmek için kullanılan teknik ve pratik aygıtların temelidir” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 38).

“Çatışma her daim insanoğlunun ilgi odağı olagelmıştır. Mücadelenin çatışmaya dönüşmesi -söz konusu ister ırklar arası, ister uluslar ya da bireyler arası çatışma olsun- her zaman ve her koşulda insanların ilgisini çekmiş ve seyirci bulmuştur. Bu seyirciler, eğer kavgada bizzat yer almıyorlarsa, bir taraf tutmuşlardır. İşte, kamuoyuna yön veren, bu savaş-dışı kimselerin çatışmasıdır ve kamuoyu, bireyler arası mücadelelerde her zaman önemli bir rol oynamıştır” (Robert Ezra PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 100).

“Sosyolojik yöntemin esası karşılaştırmalı olmaktır” (Robert Ezra PARK, **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, s. 37).

“Sıradan insan, siyasi doktrinler veya soyut fikirlerle ilgilendiğinden daha fazla, haberle ilgilenir” (Robert E. PARK ve Ernest W. BURGESS, **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, s. 136).

Bu kitabımda, klasik sosyolojinin babalarından Vilfredo Pareto, Bronislaw Malinowski, George Herbert Mead ve Robert Ezra Park’ın entelektüel portrelerini, metodolojilerini, sosyal teorilerini ve sosyolojik düşünceye katkılarını ayrıntılı bir biçimde tahlil etmeye çalıştım. Yapıtımda, sosyolojik düşünceye ciddi katkılar sunmuş olan ve erken 20. yüzyılın büyük düşünce ustaları arasında gösterilen Pareto, Malinowski, Mead ve Park’ın temel sosyolojik fikirlerini açıklamaya gayret ettim. Onlar, klasik ve çağdaş sosyolojinin teorik ve metodolojik çerçevesini genişletmiş, çağdaş sosyoloji teorilerine ve günümüzde sosyal teoriye yön vermiş anahtar teorisyenlerdir.

Pareto, Malinowski, Mead ve Park, ağırlıklı olarak, modern toplumun yapısına, kültürel dokusuna, genel eğilimlerine, temel özelliklerine, sorunlarına ve sıkıntılı hallerine odaklanmışlardır. Çağdaş dünyanın temel meseleleri üzerine düşünmüşlerdir. Diğer yandan Pareto, Malinowski, Mead ve Park, 19. yüzyıldan itibaren sosyolojik analizin merkezine toplumu yerleştiren makro sosyoloji geleneği ile sosyolojide bireyi ön plana çıkaran mikro sosyoloji anlayışı arasındaki çekişmenin dışına çıkmaya çalışmışlar, toplumu bireyden, bireyi ise toplumdan soyutlayarak tahlil etmenin mümkün olamayacağını belirtmişler, makro sosyoloji ile mikro sosyolojiyi ilişkilendirmeye gayret etmişlerdir.

Metnimde üzerine yoğunlaştığım ilk sosyolog, Pareto’dur. Pareto, sosyolojinin büyük ustalarından ve kurucu babalarından biridir. Sosyolojinin anahtar düşünceleri arasındadır. Sosyoloji açısından oldukça mühim bir

isimdir. Pareto, uzun süre iktisat alanında çalışmıştır. İktisatçı kimliğiyle de ünlenmiş bir kişidir. Pareto, iktisatçı ve sosyolog olarak tanınmaktadır.

Pareto, sosyolojinin mantıksal-deneysel metoda dayalı olması gerektiğinde ısrar etmiştir.¹ Pareto, mantıksal-deneysel metodu esas almıştır. Sosyolojiyi gözleme ve deneye dayalı olan mantıksal-deneysel bir bilim olarak nitelendirmiştir. "Pareto, sosyal teorisini doğal bilimlere model alarak oluşturmuştur."² Pareto, toplumun dengedeki bir sistem olduğuna inanmıştır. Pareto, bireyleri bu sistemin parçaları olarak görmüştür.³ Pareto, bir sistem olan toplum ile onu meydana getiren parçalar olan bireylere odaklanmış, toplum-birey ilişkisine vurgu yapmış, toplumu bireyle, bireyi toplumla ilişkilendirmiştir.

Pareto'nun beyan ettiği amaç, toplumun genel bir teorisiydi. Pareto, daha kesin olarak, insan davranışı/eylemi teorisi inşa etmeyi istemiş⁴, bu çerçevede daha çok bireylerin mantıksal olmayan eylemlerine yoğun bir ilgi duymuştur.

Bilindiği üzere, Pareto, insan davranışlarının ve eylemlerinin izahında iktisadi modellerinin sınırlarını anlamıştır. İktisadın mantıksal eylemlerle, sosyolojinin ise

¹ TIMASHEFF, Nicholas S.; **Sociological Theory Its Nature and Growth**, Random House, New York, 1967, s. 167.

² POWERS, Charles H.; "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çalışmaları", Vilfredo Pareto, **Demokrasinin Dönüşümü** (iç.), Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 13.

³ ASHLEY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990, s. 382.

⁴ ZEITLIN, Irving M.; **Ideology and the Development of Sociological Theory**, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1987, s. 169.

mantıksal olmayan eylemlerle ilgilendiğini belirtmiştir. Pareto, sosyal hayatın çoğunun mantıksal olmayan eylemlerden ibaret olduğuna güçlü bir vurgu yapmıştır.⁵ Pareto, genellikle insanların eylemlerinin mantıksal olmadığını savunmuştur. Bu, Pareto'nun sosyolojisinde kanıtlamak ve açıklamak istediği "hipotez"dir.⁶ Pareto, bireylerin mantıksal olmayan eylemleri, özellikle onların temelinde yer alan tutumlar ve türevler üzerinde durmuştur. Pareto'ya göre, tutumlar, "insanların duygularını yansıtan davranışsal tezahürler"; türevler ise, "insanların duygularını yansıtan sözel tezahürler"dir.⁷ Pareto, mantıksal olmayan eylemlerin köklerine inmeye çalışmıştır. Pareto, bireylerin eylemlerine yön veren ana etkenin duygular olduğunu bildirmiştir. Pareto, sosyolojide görmezlikten gelen duygular alanına yer açmıştır. Pareto, duygular sosyolojisinin inşasında ve gelişiminde etkili olmuştur.

Eserimde Pareto'dan sonra incelediğim ikinci isim, Malinowski'dir. Malinowski, antropolog ve sosyolog kimlikleriyle tanınmaktadır. Malinowski, sosyolojinin kurucuları arasında yer almaktadır. Malinowski, hem klasik sosyolojide hem de çağdaş sosyolojide mühim bir yeri olan işlevselciliğin ana düşünürlerindendir. Malinowski, klasik sosyologlardan Auguste Comte, Herbert Spencer, Émile Durkheim ve Pareto'nun sosyolojisinde, diğer yandan çağdaş sosyologlardan Talcott Parsons ve Robert King Merton'ın sosyolojisine hâkim olan işlevselci gelenekte önemli bir isim olarak bilinmektedir.

⁵ BRUCE, Steve ve YEARLEY, Steven; **The Sage Dictionary of Sociology**, Sage Publications, London, 2006, s. 224.

⁶ ZEITLIN, **Ideology and the Development of Sociological Theory**, s. 170.

⁷ POWERS, "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", s. 24.

Malinowski, işlevselciliğin ana temsilcilerindendir. “İşlevselcilik” terimini icat eden⁸ düşünce ustasıdır. Özgün bir metodoloji ve sosyal teori olarak işlevselcilik, Comte, Spencer ve Durkheim ve A. R. Radcliffe-Brown’ın yanı sıra Malinowski’nin yazılarında ortaya çıkmıştır.⁹ İşlevsel yaklaşımın gelişmesinde Malinowski’nin çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰ Malinowski, toplumda var olan her şeyi işlevi açısından tahlil etmiştir. Malinowski, öncelikle kültürün işlevsel çözümlemesini yapmıştır. Malinowski, kültürün, çeşitli unsurları karşılıklı olarak birbirine bağlı olan bir bütün olduğunu ileri sürmüştür. Kültürün özünde araç olan bir aygıt konumunda bulunduğunu, insanın ihtiyaçlarının giderilmesi sürecinde karşılaştığı özel ve somut problemleri onun sayesinde daha iyi çözme durumunda olduğunu iddia etmiştir. Malinowski, bir nesneler, eylemler ve zihniyetler sistemi olarak kültür sistemi içinde yer alan her parçanın bir amaca hizmet eden bir araç olduğunu bildirmiştir.¹¹ Bu çerçevede, Malinowski, bilimin, dinin ve büyüünün işlevleri üzerinde durmuştur.

Malinowski’ye göre bilim, insanı çevresiyle barıştıır, doğa güçlerinin kullanmasını olanaklı kılar, böylece insana sonsuz bir biyolojik avantaj sağlar ve insanı diğer canlıların çok üstünde bir yere koyar. Geleneğin kutsanması, çevreyle uyum, zorluklara karşı mücadele etmek için gerekli olan

⁸ MALINOWSKI, Bronislaw; **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 133.

⁹ SWINGEWOOD, Alan; **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 265.

¹⁰ ABRAHAMSON, Mark; **İşlevselcilik**, Çeviren: Nilgün Çelebi, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 25.

¹¹ MALINOWSKI, Bronislaw; **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 21.

cesaret ve iyimserlik gibi tüm değerli zihinsel tutumları dinî inanç olanaklı kılar, yerleştirir ve pekiştirir. Büyü ise, insanı önemli görevlerini güvenle yerine getirmeye, dengesini ve ruhî bütünlüğünü ayakta tutmaya yetenekli kılar. Büyü, insan için güvenin şüpheden, iyimserliğin karamsarlıktan daha kıymetli olduğunu ifade eder.¹² Malinowski, büyüünün insanın doğal servetlerinden birisi olduğunu belirtmiştir.¹³ Malinowski, ilkel toplumlarda yaptığı çok önemli saha araştırmalarındaki gözlemlerine dayalı olarak bireylerin davranışlarında büyüünün önemli olduğuna işaret etmiştir. Malinowski, yerlilerin kendileri için hayatî bir önem taşıyan bir işe giriştiklerinde başarısız olma durumunda büyüünün yardımına başvurdıklarını, bilhassa da rüzgâra ve zamana egemen olmak, denizlerde tehlikelerden korunmak ve ticarette başarılı olmak için kendilerini büyüye bıraktıklarını belirtmiştir.¹⁴ Malinowski, büyü olgusuna dönük orijinal görüşleri ileri sürmüştür.

Sözün kısası, modern insanın “ilkel topluma” ve “ilkel insana” ön yargılı bakış açısını kırmış olan Malinowski, kültürün işlevsel analizini yapmış, kültürün ve onun parçalarının bireyler için işlevsel olduğunu vurgulamıştır. Malinowski, “her kültürde bireyin ve türün organik ya da temel ihtiyaçlarının karşılanması”¹⁵ gerektiğine işaret etmiştir. Malinowski, kültürün yanı sıra temel sosyal kurumların toplumdaki bireylerin ana ihtiyaçlarını karşılamaya dönük işlev gördüğünü ileri sürmüştür. Böylece, Malinowski, makro

¹² MALINOWSKI, Bronislaw; **Büyü, Bilim ve Din**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 90-91.

¹³ **A.g.e.**, s. 75.

¹⁴ MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 89.

¹⁵ MALINOWSKI, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, s. 66.

sosyolojinin inceleme sahasına giren kültür ve sosyal kurumları, mikro sosyolojinin incelediği birey ve onun ihtiyaçlarıyla bağlantılı olarak çözümlemiş, toplum ile bireyi birbirleriyle ilişkilendirme yoluna gitmiştir.

Bu eserimde üzerinde titizlikle durduğum sosyologlardan üçüncüsü, Mead'dir. Mead, psikolog ve felsefeci kimliklerinin yanı sıra sosyolog olarak da tanınmaktadır. Mead, hem klasik sosyolojinin hem de çağdaş sosyolojinin anahtar düşünürlerinden biridir. Mead, çağdaş sosyolojinin vitrininde kendine yer bulmuş sosyologlar arasındadır. Mead'in çağdaş sosyolojik teoride ve günümüzde sosyal teoride etkinliği sürekli olarak artmaktadır. Mead, bugün çağdaş sosyoloji teorilerine yön vermiş olan büyük düşünce ustalarındandır.

Mead, sosyal davranışçılığın önemli bir simasıdır. Mead'in temel tasası, "davranışın toplumsal süreciyle ilgilidir."¹⁶ Mead, psikolojideki davranışçılık modellerinden farklı bir davranışçılık modeli savunmuştur. Mead, sosyal davranışçılık modeli doğrultusunda bireyin davranışını toplumla ilişkilendirerek açıklama yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra Mead, analizlerinde birbirleriyle bağlantılı olarak gördüğü zihin, benlik ve toplum üzerine odaklanmıştır.

Mead, zihnin sosyal sürecin bir ürünü olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Mead, bu hususta, şu tespiti yapmıştır: "Bizim iddiamız, zihnin toplumsal bir çevre olmadan oluşamayıp ifade edilemeyeceği ve zihnin varlığının toplumsal ilişki ve etkileşimlerin (özellikle anlamlı sembol olarak işlev gören jestler aracılığıyla kurulan iletişim) organize yapısını gerektirdiği-

¹⁶ MEAD, George Herbert; **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: V. Ahsen Coşar, Dorlion Yayınları, Ankara, 2020, s. 131.

¹⁷ MEAD, George Herbert; **Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 237.

dir.”¹⁸ Mead, zihnın “sosyal bir olgu” olduğunu vurgulamıştır.¹⁹ Benzer bir biçimde, Mead, benliği basitçe uyarıcıları alan ve uyarıcılara cevap veren pasif bir durum olarak değil, hareket eden bir organizma olarak görmüştür.²⁰ Mead, ait olduğumuz topluluk ve içinde bulunduğumuz duruma göre benliği bütün olarak oluşturduğumuzu söylemiştir. Mead, farklı insanlarla farklı ilişkiler sürdürdüğümüzü, birine bir türlü, diğerine başka türlü davrandığımızı, tanışıklığımıza göre kendimizi farklı benliklere böldüğümüzü, biriyle siyaset tartışırken diğeriyle din tartıştığımızı, kısaca farklı toplumsal tepkilere karşılık gelen farklı benliklerimizin mevcut olduğunu ileri sürmüştür.²¹ Bu bağlamda, Mead, benliğin hem “bireysel benlik” (“ferdi ben”) hem de “sosyal benlik” (“sosyal ben”) olduğunu belirtmiştir. Mead, sosyal benliğin bireysel benliğin tepki vereceği ortamı hazırladığını dile getirmiştir. Mead, bireysel benlik ile sosyal benliğin benliğe dâhil olduklarını ve ikisinin de birbirini desteklediğini vurgulamıştır.²² Mead, benliğin, hepsi de daha çok sayıda bireyin rolünü alabilme kapasitesinin damgasını taşıyan üç aşamadan geçerek geliştiğini öne sürmüştür. İlk aşama olan çocuk oyunu aşamasına (oyun aşaması) sınırlı bir rol-alma kapasitesi damgasını vurur. Bu aşamada bir çocuk yalnızca bir kişinin rolünü öğrenebilir. İkinci aşama olan yetişkin oyunu (takım oyunu) aşamasında bireyler aynı anda birden fazla kişinin (birçok-diğerinin) rolünü alabilir. Mead’ın bildirdiği üzere, çocuk oyunu aşaması ve yetişkin oyun aşama-

¹⁸ A.g.e., s. 236.

¹⁹ MEAD, *Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 149.

²⁰ WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, Prentice-Hall, New Jersey, 1991, s. 242.

²¹ MEAD, *Zihin, Benlik ve Toplum*, s. 171.

²² A.g.e., s. 285.

sı, benlik gelişiminin başlangıç evreleridir. Dolayısıyla benliğin gelişiminde üçüncü ve son aşama olan “genelleştirilmiş başkası” aşaması daha önemlidir. Bu son aşamada bireyler, diğerlerinin farklı tutumlarını genelleştirebilirler, kendilerini genel bir perspektiften görebilirler ve davranışlarını bu perspektife göre düzenleyebilirler.²³ Aslında Mead, genelleştirilmiş başkasının tavrının tüm topluluğun tavrı olduğunu belirtmiştir.²⁴ Diğer yandan, Mead, zihin ve benlikten sonra topluma önem vermiş, toplumun zihin ve benlik olmadan var olamayacağını savunmuştur.²⁵ Mead, ilk kez ve net şekilde, sosyalleşme vasıtasıyla “toplum kişiyi, kişi de toplumu yaratır” fikrini formüle etmiştir.²⁶ Mead, “bir tarafta benliği mümkün kılan toplum ve diğer tarafta fazlasıyla organize bir toplumu mümkün kılan benlik bulunur”²⁷, demiştir. Böylece Mead, bireyi toplumdan koparan toplum odaklı makro sosyoloji ile birey odaklı mikro sosyoloji arasındaki gerilimi ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Mead, zihin, benlik ve toplumu birbirleriyle ilişkilendirerek birey-toplum ayrımını/düalizmini aşmaya çalışmış ve böylece kriz içinde olan sosyolojiye derin bir nefes aldırmaya çalışmıştır.

Bu kitabımda son olarak incelediğim sosyolog, Park’tır. Park, sosyolojinin kurucu babaları ve anahtar düşünürleri arasında önemli bir yere sahiptir. Park, sosyolojinin saha

²³ TURNER, Jonathan H., BEEGHLEY, Leonard ve POWERS, Charles H.; **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 493-494.

²⁴ MEAD, **Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 181.

²⁵ A.g.e., s. 243.

²⁶ ALLAN, Kenneth; **Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak**, Çeviri Editörü: Hakan Ergül, Çeviren: Aksu Bora ve Diğerleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 54.

²⁷ MEAD, **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, s. 397.

araştırması yönüne dikkat çekmiştir. Park, sosyolojinin pratiğe yönelik çalışmalar nedeniyle felsefi içeriğinden kendisini kurtardığını ve deneysel bir bilim haline geldiğini ileri sürmüştür. Park'ın deyişiyle, "toplumsal kurumların, toplumsal araştırma ve incelemeye sağladığı itici kuvvetle birlikte sosyoloji, salt felsefi içerikli olmaktan çıkıp bir bilim niteliğine veya hiç değilse deneysel bir yapıya kavuşmaktadır."²⁸ Park, kenti, sosyolojinin bir laboratuvar olarak görmüştür. Park, kent hayatının gerçeklerini ve çelişkilerini tetkik ederek problemlerin çözümüne daha sağlam bir dayanak sağladığını iddia etmiştir.²⁹ Park, kent sosyolojisinde önemli çalışmalara imza atmıştır.

Diğer yandan Park, sosyolojisinde etkileşime ve etkileşim süreçlerine çok ehemmiyet vermiştir. Park, bireyler ve toplumlar açısından çok önemli işlevlere sahip olan etkileşimi detaylı bir biçimde tahlil etmiştir.

Park, etkileşim süreçlerini dört aşamalı (rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon) olarak ele almıştır.³⁰ Başka bir deyişle, Park, etkileşim süreçleri olarak rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyonu görmüştür.³¹ Park, rekabeti, "bir etki-

²⁸ PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Çeviren: Pınar Karababa Kayagil, Heretik Yayınları, Ankara, 2015, s. 155.

²⁹ PARK, Robert Ezra; **Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 126.

³⁰ MORVA, Oya; **Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 131.

³¹ KINLOCH, Graham C.; **Sociological Theory Its Development and Major Paradigms**, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977, s. 112.

leşim süreci” olarak nitelemiştir.³² Park, “varoluş mücadelesinde rekabetin yeri yadsınamaz”³³, demiş, rekabetin bilinçsiz gerçekleştiğini, kesintisiz ve gayri şahsi olduğunu vurgulamıştır.³⁴ Park, çatışmanın bir mücadele biçimi olduğunu, bireyler arasında kesintili gerçekleşen ve şahsi olan bir süreç³⁵ konumunda bulunduğunu tespit etmiştir. Park, temel etkileşim süreçlerinden birisi olarak “uyum”dan söz etmiştir. Park, uyumun rekabetin ve çatışmanın sıkıntılarını ve toplum içinde beliren olumsuzlukları çözmede etkili bir süreç olduğunu bildirmiştir. Park’a göre, etkileşim süreçlerinden bir diğeri de, asimilasyondur. Asimilasyon, kendi ait olduğu toplumdan farklı bir toplumdan gelen bireye, içinde yer aldığı toplumun kültürünü aktarma ve benimsetme sürecidir. Park, asimilasyonun “iç içe geçme ve kaynaşma süreci”³⁶ olarak ele almıştır. Park, asimilasyonun bir topluma farklı bir toplumdan göç yoluyla gelen bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplumla kaynaşması süreci olduğunu belirtmiştir. Park, asimilasyonun genel olarak Batı uygarlığına özgü olduğunun altını özenle çizmiştir.

Beri yandan, Park, insan doğasının sosyal ilişkisinin bir ürünü olarak görüldüğü sürece sosyolojinin meselesi haline

³² PARK, Robert Ezra; **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 13.

³³ **A.g.e.**, s. 19.

³⁴ **A.g.e.**, s. 99.

³⁵ **A.g.e.**

³⁶ PARK, Robert Ezra ve BURGESS, Ernest Watson; **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, Çeviren: Pınar Sayar Kızılçalı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 11.

geldiğini vurgulamıştır.³⁷ Park, toplumun bireylerden meydana geldiğini³⁸, farklı bireyler arasındaki etkileşimlerin ürünü olduğunu³⁹ belirtmiştir. Park, birey ve toplum arasındaki etkileşimi incelemiş, birey ve toplumun birbirinden koparılamayacağını dile getirmiştir. Böylece, Park, bireye esas alan fakat toplumu geri plana iten mikro sosyoloji çizgisi ile topluma yoğunlaşan fakat bireyi ciddiye almayan makro sosyoloji geleneğinin sosyolojide yol açtığı krizleri aşmaya çalışmıştır. Park, birey ve toplumu birlikte ele alan, onları birbirleriyle ilişkilendiren yeni bir sosyoloji çizgisi inşa etme gayreti içinde olmuştur.

Sonuç olarak, Pareto, Malinowski, Mead ve Park, hem klasik sosyolojinin hem de çağdaş sosyolojinin büyük simalarıdır. Pareto, Malinowski, Mead ve Park, sosyolojik düşüncenin gelişmesine ciddi katkılar yapmışlardır. Malinowski ve Park, sosyolojide saha araştırmalarının nasıl yapılacağını detaylı bir biçimde gözler önüne sermişler, böylece sosyolojik metodolojiye olağanüstü bir katkı yapmışlardır. Pareto ve Mead ise, sosyolojinin inceleme alanını genişletmişlerdir. Pareto, mantıksal olmayan eylemleri, duyguları, tutumları ve türevleri, Mead ise davranış, zihin ve benliği toplumla ilişkilendirerek sosyolojinin inceleme alanına dâhil etmişler, böylece sosyolojinin teorik gövdesini güçlendirmişlerdir. Pareto, Malinowski, Mead ve Park, 19. yüzyıldan itibaren sosyolojinin birey-toplum ayrımını esas almasına itiraz etmişler, bireyi ve toplumu birbirleriyle ilişkilendirmişler, böylece

³⁷ PARK, Robert Ezra; **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, Çeviren: Damla B. Aksel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 34.

³⁸ PARK, **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, s. 16.

³⁹ COSER, Lewis A.; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, Çeviren: Himmet Hülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010, s. 316.

sosyolojinin ruhundaki ve damarlarındaki tıkanıklıkları açmaya çalışmışlardır. Çağımızın bazı temel meseleleri, modern toplumun sıkıntılı halleri ve insanî olmayan yönleri üzerine odaklanmış olan Pareto, Malinowski, Mead ve Park, sosyolojinin ana damarlarıdır. İşte, bu yüzden onların sosyolojilerini yeniden okumak gerekir.

KAYNAKÇA

ABRAHAMSON, Mark; **İşlevselcilik**, Çeviren: Nilgün Çelebi, Sebat Ofset, Konya, 1990.

ALLAN, Kenneth; **Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak**, Çeviri Editörü: Hakan Ergül, Çeviren: Aksu Bora ve Diğerleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020.

ARON, Raymond; **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çeviren: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989.

ASHLEY, David ve ORENSTEIN, David Michael; **Sociological Theory: Classical Statements**, Allyn and Bacon, Boston, 1990.

ASLANOĞLU, Rana A.; **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.

BALDWIN, John D.; **George Herbert Mead: A Unifying Theory for Sociology, Masters of Social Theory Volume 6**, Sage Publications, Inc., California, 1986.

BENNETT, Jonathan; **Learning from Six Philosophers: Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke, Berkeley, Hume, Volume 1**, Clarendon Press. Oxford University Press, New York, 2003,

BERBEROĞLU, Berch; **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif**, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

BLUMER, Herbert; **Symbolic Interactionism: Perspective and Method**, University of California Press, California, 1986.

BLUMER, Herbert; **George Herbert Mead and Human Conduct**, Editör: Thomas J. Morrione, AltaMira Press, New York, 2004.

BOSKOFF, Alvin; **Theory in American Sociology: Major Sources and Applications**, Thomas Y. Crowell Company, Inc., New York, 1969.

BOTTOMORE, Tom B.; **Seçkinler ve Toplum**, Çeviren: Erol Mutlu, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

BOTTOMORE, Tom; **Siyaset Sosyolojisi**, Çeviren: Erol Mutlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

BOUTHOU, Gaston; **Toplumbilimin Tarihi**, Çeviren: Cemal Süreya, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1971.

BROWN, Chris H.; **Understanding Society: An Introduction to Sociological Theory**, John Murray Ltd., London, 1981.

BRUCE, Steve ve YEARLEY, Steven; **The Sage Dictionary of Sociology**, Sage Publications, London, 2006.

BUCKLEY, Walter; "Structural-Functional Analysis in Modern Sociology", **Modern Sociological Theory in Continuity and Change** (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1966, s. 236-259.

BULMER, Martin; "The Chicago School of Sociology: What Made it a 'School'?", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 168-182.

BURKE, Peter; **Tarih ve Toplumsal Kuram**, Çeviren: Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

BURKE, Peter; **Sosyoloji ve Tarih**, Çeviren: Mehmet Tanju Akad, Işık Yayınları, İstanbul, 2019.

CAIRNS, Huntington; "Önsöz", Bronislaw Malinowski, **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler** (iç.), Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990, s. 5-7.

- CAPRA, Fritjof; **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çeviren: Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989.
- CASTELLS, Manuel; **Kent, Sınıf, İktidar**, Çeviren: Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.
- COHEN, Ira; "George Herbert Mead", **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 375.
- COLLINS, Randall; **Sosyolojide Dört Ana Gelenek**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- COOLEY, Charles H.; **Social Organization**, Schocken Books, New York, 1962.
- COSER, Lewis A.; **Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context**, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., New York, 1977.
- COSER, Lewis A.; "Amerikan Eğilimleri", Çeviren: Alâeddin Şenel, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (iç.), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, V Yayıncılık, Ankara, 1990, s. 299-335.
- COSER, Lewis A.; **Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler**, Çeviren: Himmethülür, Serhat Toker ve İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2010.
- CUFF, E. C., SHARROCK, W. W. ve FRANCIS, D. W.; **Sosyolojide Perspektifler**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- CUZZORT, R. P. ve KING, E. W.; **Humanity and Modern Social Thought**, The Dryden Press, Illinois, 1976.
- ÇAĞATAY, Tahir; "Ekler", Hans Freyer, **Sosyoloji Kuramları Tarihi** (iç.), Çeviren ve Ekler: Tahir Çağatay, Hazırlayan: M. Ramî Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 226-352.

ÇELEBİ, Nilgün; "Vilfredo D. Pareto", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi** (iç.), Sayı: 5, 1990, s. 131-146.

DAVIS, Kingsley; "The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume II** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 180-202.

DENIS, Henri; **Ekonomik Doktrinler Tarihi 2**, Çeviren: Attila Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.

DESCARTES, René; **Ahlâk Üzerine Mektuplar**, Çeviren: Mehmet Karasan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.

DESCARTES, René; **Metot Üzerine Konuşma**, Çeviren: K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.

DEWEY, John; "The Work of Georg Mead", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 165-167.

DURKHEIM, Emile; **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**, Çeviren: Cemal Bali Akal, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1985.

ELLIS, Havelock; "Önsöz", Bronislaw Malinowski, **Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı** (iç.), Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 7-11.

ERGUN, Doğan; **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990.

ERICKSON, Paul A. ve MURPHY, Liam D.; **Antropoloji Kuramları Tarihi**, Çeviren: Özge Kanlı, Sümer Yayıncılık, İstanbul, 2019.

FAUBION, James D.; "Bronislaw Malinowski", **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 347.

FEMIA, Joseph V.; **Pareto and Political Theory**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2006.

FERRAROTTI, Franco; "Sociology in Italy: Problems and Perspectives", **Modern Sociological Theory in Continuity and Change** (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1966, s. 695-710.

FISHER, Berenice M. ve STRAUSS, Anselm L.; "Etkileşimcilik", Çeviren: Kurtuluş Dinçer, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (iç.), Editör: Tom Bottomore ve Robert Nisbet, V Yayınları, İstanbul, 1990, s. 470-508.

FISHER, Berenice M. ve STRAUSS, Anselm L.; "George Herbert Mead and the Chicago Tradition of Sociology", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 183-213.

FREYER, Hans; **Sosyoloji Kuramları Tarihi**, Çeviren ve Ekler: Tahir Çağatay, Hazırlayan: M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012.

GAME, Ann; **Toplumsalın Sökümü: Yapıbozumcu Bir Sosyolojiye Doğru**, Çeviren: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

GELLNER, Ernest; **Dil ve Yalnızlık: Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi**, Çeviren: G. Aysu Oğuz, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013.

GIDDENS, Anthony; **Sosyal Teorinin Temel Problemleri: Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve Çelişki**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005.

- GIDDENS, Anthony; **Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
- GIRAUD, Claude; **Sosyoloji Tarihi**, Çeviren: Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019.
- GOODE, Luke; **Habermas: Democracy and the Public Sphere**, Pluto Press, London, 2005.
- GOODWIN, Glenn A. ve SCIMECCA, Joseph A.; **Klâsik Sosyolojik Teori: Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi**, Yayıma Hazırlayan: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- GOULDNER, Alvin W.; **Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi**, Çeviren: Mesut Şenol, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2015.
- HABERMAS, Jürgen; **Communication and the Evolution of Society**, İngilizceye Çeviren: Thomas McCharty, Beacon Press, Boston, 1979.
- HABERMAS, Jürgen; **İletişimsel Eylem Kuramı: 1. Cilt/Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme, 2. Cilt/İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine**, Çeviren: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.
- HABERMAS, Jürgen; **Doğalcılık ve Din Arasında Felsefi Denemeler**, Çeviren: Ali Nalbant, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- HAMMERSLEY, Martyn; **The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition**, Routledge, London, 1989.
- HARRÉ, Rom; **Psikolojide Temel Düşünürler**, Çeviri Editörü: Hacer Harlak, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- HUNT, E. K. ve LAUTZENHEISER, Mark; **İktisadi Düşünce Tarihi-Eleştirel Bir Perspektif**, Çeviren: Vedat Ulvi Aslan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019.

- JAHODA, Gustav; **Aydınlanma'dan İkinci Dünya Savaşı'na Sosyal Psikoloji Tarihi**, Çeviren: Şeyda Başlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- JAMES, Wendy; "Gönülsüz Emperyalist Olarak Antropolog", **Antropoloji ve Sömürgecilik** (iç.), Derleyen: Talal Asad, Çeviren: Ayşe Karınca, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008, s. 41-76.
- JOAS, Hans; "Takdim", George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 7-10.
- KINLOCH, Graham C.; **Sociological Theory Its Development and Major Paradigms**, McGraw-Hill, Inc., New York, 1977.
- KINLOCH, Graham C.; **Sosyolojik Teori, Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar**, Çeviren: Tülin Günşen İçli ve Dursun Ayan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2014.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 1**, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 2**, Yunus Emre Ltd. Şti., Konya, 1994.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri 3**, Saray Kitabevleri, İzmir, 1996.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 1: İbni Haldun, Machiaveli, Montesquieu ve Rousseau'nun Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 2: Bacon, Descartes ve Hobbes'un Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Batı Sosyolojisini Yeniden Düşünmek Cilt 2: Burjuva Sosyolojisi**, Genişletilmiş 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2014.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 3: Saint-Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville'in Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen'in Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2017.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Tarihi 5: Nietzsche, Tönnies, Simmel ve Sombart'ın Sosyal Teorileri**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2020.

KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi; **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

LARSON, Calvin J.; **Major Themes in Sociological Theory**, David McKay Company, Inc., New York, 1973.

LARSON, Calvin J.; **Sociological Theory from the Enlightenment to the Present**, General Hall, Inc., New York, 1986.

LAYDER, Derek; **Sosyal Teoriye Giriş**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

LECHTE, John; **Elli Anahtar Çağdaş Düşünür: Yapısalcılıktan Postmoderniteye**, Çeviren: Barış Yıldırım, Açılımkitap, İstanbul, 2006.

LELEDAKİS, Kanakis; **Toplum ve Bilinçdişi: Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdişi Boyutu**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

LEVINE, Donald N.; "Robert Ezra Park", **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 430.

LEVINE, Donald N., CARTER, Ellwood B. ve GORMAN, Eleanor Miller; "Simmel'in Amerikan Sosyolojisi Üzerindeki Etkisi-I", Çeviren: Gülay Kızılar, Georg Simmel, **Sosyolog, Sanatçı**,

Düşünür (iç.), Editör: Jale Özata Dirlikyapan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, s. 54-94.

MALGRET, Éric; **Medya ve İletişim Sosyolojisi**, Çeviren: Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1989.

MALINOWSKI, Bronislaw; **İnsan ve Kültür: Bir Bilimsel Kültür Kuramı ve Öbür Denemeler**, Çeviren: M. Fatih Gümüş, V Yayınları, Ankara, 1990.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Kuzeybatı Melanezya'da Vahşilerin Cinsel Yaşamı**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992.

MALINOWSKI, Bronislaw; **İlkel Toplum**, Çeviren: Hüseyin Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Büyü, Bilim ve Din**, Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Sex and Repression in Savage Society**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2003.

MALINOWSKI, Bronislaw; **Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek**, Çeviren: Şemsa Yeğin, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

MALINOWSKI, Bronislaw; **The Early Writings of Bronislaw Malinowski**, Editör: Robert J. Thornton ve Peter Skalnik, Çeviren: Ludwik Krzyzanowski, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

MARCHIONATTI, Roberto ve MORNATI, Fiorenzo; "Introduction", Vilfredo Pareto, **Considerations on the Fundamental Principles of Pure Political Economy** (iç.), Edi-

tör: Roberto Marchionatti ve Fiorenzo Mornati, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2007, s. xi- xxix.

MARTINDALE, Don; **The Nature and Types of Sociological Theory**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1960.

MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich; **Komünist Parti Manifestosu**, Çeviren: Sol Yayınları Yayın Kurulu, Sol Yayınları, Ankara, 1998.

McLUHAN, Marshall; **Understanding Media-The Extentions of Man**, Routledge, London, 1964.

McLUHAN, Marshall; **Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu**, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

McLUHAN, Marshall ve POWERS, Bruce R.; **Global Köy: 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler**, Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2001.

McLURE, Michael; **Pareto, Economics and Society: The Mechanical Analogy**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2003.

MEAD, George Herbert; **The Philosophy of the Present**, Editör: Arthur E. Murphy, The Open Court Company, London, 1932.

MEAD, George Herbert; "Play, the Game and the Generalized Other", **Sociological Theory: A Book of Readings** (iç.), Editör: Lewis A. Coser ve Bernard Rosenberg, The Macmillan Company, New York, 1964, s. 260-269.

MEAD, George Herbert; "The Self as a Social Structure", **The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition, Volume I** (iç.), Editör: Jeffrey Alexander, Raymond Boudon ve Mohamed Cherkaoui, SAGE Publications, London, 1997, s. 214-219.

- MEAD, George Herbert; **Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017.
- MEAD, George Herbert; **Bir Sosyal Davranışçı Açısından Zihin, Benlik ve Toplum**, Çeviren: V. Ahsen Coşar, Dorlion Yayınları, Ankara, 2020.
- MILLER, David L.; **George Herbert Mead: Self, Language, and the World**, University of Texas Press, Austin, 1973.
- MORRIS, Charles W.; “Önsöz”, George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 11-13.
- MORRIS, Charles W.; “Giriş: Sosyal Psikolog ve Toplum Felsefecisi Olarak George H. Mead”, George Herbert Mead, **Zihin, Benlik ve Toplum** (iç.), Çeviren: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara, 2017, s. 15-41.
- MORVA, Oya; **Chicago Okulu/Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- OUTHWAITE, William; **Sosyal Teori**, Çeviren: Ümit H. Yolsal, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz; **Psikoloji Tarihi: Başlangıcından Bugüne Psikolojinin Dönüşümü**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2019.
- ÖZALP, Ahmet; **Sembolik Etkileşimcilik: Entelektüel Kökenler, Kuramlar ve Din Olgusu**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.
- ÖZBUDUN, Sibel; “Bronislaw Kaspar Malinowski: Etnograf, Kuramcı ve Yapıbozucu”, **1990’dan Günümüze Büyük Düşünürler, II. Cilt** (iç.), Editör: Çetin Veysal, Etik Yayınları, İstanbul, 2010, s. 591-640.
- ÖZBUDUN, Sibel; ŞAFAK, Balkı ve ALTUNTEK, N. Serpil; **Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006.
- ÖZTÜRK, Emre; “George Herbert Mead’in Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir İlişki-

sel Faillik' Denemesi", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi** (iç.), Cilt: 21, Sayı: 2, Ekim 2018, s. 253-284.

PARETO, Vilfredo; **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume One: Non-Logical Conduct, Volume Two: Theory of Residues**, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963.

PARETO, Vilfredo; **The Mind and Society: A Treatise on General Sociology, Volume Three: Theory of Derivations, Volume Four: The General Form of Society**, İngilizceye Çeviren: Andrew Bongiorno ve Arthur Livingston, Editör: Arthur Livingston, Dover Publications, Inc., New York, 1963.

PARETO, Vilfredo; **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, Çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

PARETO, Vilfredo; **Considerations on the Fundamental Principles of Pure Political Economy**, Editör: Roberto Marchionatti ve Fiorenzo Mornati, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2007.

PARETO, Vilfredo; **Demokrasinin Dönüşümü**, Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

PARK, Robert Ezra; **Sosyoloji ve Sosyal Bilimler: Sosyoloji Bilimine Giriş I**, Çeviren: Damla B. Aksel, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

PARK, Robert Ezra; **Rekabet ve Çatışma: Sosyoloji Bilimine Giriş III**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018.

PARK, Robert Ezra; **İnsan Doğası: Sosyoloji Bilimine Giriş IV**, Çeviren: Çağla Taşkın, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018.

- PARK, Robert Ezra; **Yalıtım ve Sosyal Temaslar: Sosyoloji Bilimine Giriş V**, Çeviren: Gökçe İnan Yağlı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Introduction to the Science of Sociology**, The University of Chicago Press, Chicago, 1970.
- PARK, Robert E. ve BURGESS, Ernest W.; **Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler**, Çeviren: Pınar Karababa Kayagil, Heretik Yayınları, Ankara, 2015.
- PARK, Robert Ezra ve BURGESS, Ernest Watson; **Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II**, Çeviren: Pınar Sayar Kızılçalı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- PARSONS, Talcott; **Toplumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim**, Çeviren: Adem Bölükbaşı, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, 2015.
- PEUKERT, Helge; "Vilfredo Pareto and Public Choice: A Reappraisal", **From Walras to Pareto** (iç.), Editör: Jürgen G. Backhaus ve J. A. Hans Maks, Springer Science+Business Media, LLC., New York, 2006, s. 83-101.
- POGGI, Gianfranco; "Vilfredo Pareto", **The Cambridge Dictionary of Sociology** (iç.), Editor: Bryan S. Turner, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 429-430.
- POLAMA, Margaret M.; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Hayriye Erbaş, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
- POWERS, Charles H.; "Önsöz: Vilfredo Pareto'nun Hayatı ve Çağı", Vilfredo Pareto, **Demokrasinin Dönüşümü** (iç.), Çeviren: Kadir Zeki Tezer, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 7-42.
- REIWALD, Paul; "Önsöz: Malinowski ve Etnoloji", Bronislaw Malinowski, **Bilimsel Bir Kültür Teorisi** (iç.), Çeviren: Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 7-18.

- RICHTER, Rudolf; Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş**, Çeviren: Necmeddin Doğan, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.
- RITZER, George; Klasik Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013.
- RITZER, George; Modern Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2012.
- RITZER, George; Sosyoloji Kuramları**, Çeviren: Himmet Hülür, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013.
- RITZER, George ve STEPNIISKY, Jeffrey; Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, Çeviren: Irmak Ertuna Howison, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara, 2013.
- SKOUSEN, Mark; İktisadî Düşünce Tarihi, Modern İktisadın İnşası: Büyük Düşünürlerin Hayatları ve Fikirleri**, Çeviren: Mustafa Acar, Ekrem Erdem ve Metin Toprak, Adres Yayınları, Ankara, 2011.
- SLATTERY, Martin; Sosyolojide Temel Fikirler**, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- SORELL, Tom; Düşüncenin Ustaları: Descartes**, Çeviren: Cemal Atila, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2002.
- SOROKIN, Pitirim A.; Çağdaş Sosyoloji Teorileri, 1. Cilt**, Çeviren: M. Münir Raşit Öymen, 2. Baskı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1975.
- SPECTER, Matthew G.; Habermas: Entelektüel Bir Biyografi**, Çeviren: İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- SPENCER, Herbert; Devlete Karşı İnsan**, Çeviren: Yavuz Selim Altındal, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- SWINGEWOOD, Alan; Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

- ŞENOL, Dolunay; **Sembolik Etkileşim**, Net Kitaplık Yayıncılık, Ankara, 2017.
- THOMPSON, John B.; **İdeoloji ve Modern Kültür: Kitle İletişimi Çağında Eleştirel Toplum Kuramı**, Çeviren: İdil Çetin, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.
- TIMASHEFF, Nicholas S.; **Sociological Theory Its Nature and Growth**, Random House, New York, 1967.
- TURNER, Bryan S.; **Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology**, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2002.
- TURNER, Bryan S.; **Klasik Sosyoloji**, Çeviren: İdil Çetin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- TURNER, Jonathan H., BEEGHLEY, Leonard ve POWERS, Charles H.; **Sosyolojik Teorinin Oluşumu**, Çeviren: Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- VALIEN, Preston ve VALIEN, Bonita; "General Sociological Theories of Current Reference", **Modern Sociological Theory in Continuity and Change** (iç.), Editör: Howard Becker ve Alvin Boskoff, Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York, 1966, s. 78-92.
- WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition**, Prentice-Hall, New Jersey, 1991.
- WALLACE, Ruth A. ve WOLF, Alison; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Gelenğin Geliştirilmesi**, Çeviren: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir, 2004.
- ZEITLIN, Irving M.; **Ideology and the Development of Sociological Theory**, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1987.

ZETTERBERG, Hans L.; "Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi", Vilfredo Pareto, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması** (iç.), Çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 7-24.